

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Iakob Gogebashvili Telavi State University
Телавский Государственный Университет им. Якова Гогებაшвили

ISSN 1512-0600

სამეცნიერო შრომების კრებული

TRANSACTIONS

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ТРУДОВ

№ 1 (32)

თბილისი - Tbilisi - Тбилиси

2019

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Iakob Gogebashvili
Telavi State University

Телавский Государственный
Университет им. Якова Гогებაшвили

ISSN 1512-0600

სამეცნიერო შრომების კრებული

ემდვნება უნივერსიტეტის **80** წლის იუბილეს

TRANSACTIONS

Dedicated to the **80**th Anniversary of the University

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Посвящается **80**-летию юбилею университета

№ 1 (32)

გამომცემლობა „საჩინო“
თბილისი 2019

სარედაქციო კოლეგია

ირმა შიოშვილი - კოლეგიის თავმჯდომარე, ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა დეპარტამენტი, უნივერსიტეტის რექტორი (საქართველო)

ნუნუ გელდიაშვილი - თავმჯდომარის მოადგილე, ფილოლოგიის დეპარტამენტი, რექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში (საქართველო)

მანანა ღარიბაშვილი - უცხო ენებისა და ლიტერატურის დეპარტამენტი (საქართველო)

ალექსანდრე მოსიაშვილი - ისტორიის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო კახაშვილი - სოციალურ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

როინ ჭიკაძე - ფილოლოგიის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო გიორგაძე - ფილოლოგიის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო მოდებაძე - განათლების მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნანული ხიზანიშვილი - ეკონომიკისა და ტურიზმის დეპარტამენტი (საქართველო)

მარი ზაქარიაშვილი - მათემატიკის, ინფორმატიკისა და ფიზიკის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო კოჭლოშვილი - ფილოლოგიის დეპარტამენტი (საქართველო)

სედა ასატუროვი - უცხო ენებისა და ლიტერატურის დეპარტამენტი (საქართველო)

თენგიზ სიმაშვილი - ისტორიის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო გოგიაშვილი - ფილოლოგიის დეპარტამენტი (საქართველო)

შორენა ლაზვიაშვილი - უცხო ენებისა და ლიტერატურის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნუგზარ სხირტლაძე - მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, კავკასიის უნივერსიტეტი, ვიცე-პრეზიდენტი სასწავლო დარგში (საქართველო)

დიმიტრი შველიძე - ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Professor in Educational Sciences, Keene State College, new Hampshire, USA

Лоренцо Венци – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia (Italy)

Ирена Кудлинска - заведующая кафедрой английской филологии и прикладной лингвистики Университета Экономики в Быдгоще (Польша)

Бережная Светлана Викторовна - декан исторического факультета Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Дьякова Елена Васильевна - кафедра истории Украины Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Артур Владимирович Атанесян – Факультет социологии Ереванского государственного университета (Армения)

Harun Cimke - Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize (Turkey)

Юсиф Юсифов – Ректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Парвин Керимзаде - Проректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Самойленко Александр Григорьевич – Ректор Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Марек Чамоти - Государственный Университет экономики (Польша)

Мельничук Александр Владимирович - Проректор по научной работе и международным связям, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Армен Айрапет - Доктор исторических наук, Директор ширакского центра арменоведческих исследований НАН РА (Ереван, Армения)

Marine Levidze - Doctor of Philology, American University of Middle East (Kuwait)

Файзиев Шохруд Фарманович - Доктор юридических наук (Узбекистан)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

საგამომცემლო საბჭო

1. **მზია მაისურაძე** - უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი
2. **შორენა წიგნაძე** - ფილოლოგიის დეპარტამენტის სპეციალისტი, ფილოლოგიის დოქტორი
3. **ია შიუკაშვილი** - საერთაშორისო ურთიერთობების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი

ტომის მთავარი რედაქტორი – პროფესორი **ნუნუ გელდიაშვილი**

ჟურნალის სამუშაო ენებია: ქართული, ინგლისური, რუსული

ჟურნალი რეგულირებადია

სტატიები ქვეყნდება ფარული რეცენზირების შედეგად.

წინამდებარე შრომების კრებული შედგენილია **SCOPUS**-ის სამეცნიერო ჟურნალების კლასიფიკატორის მიხედვით

ავტორის პოზიცია შეიძლება არ დაემთხვეს სარედაქციო კოლეგიის მეცნიერულ აზრს. ავტორი პასუხს აგებს ნაშრომის ხარისხსა და შინაარსზე

UDC (უაკ) 378.4 (479.221.2) + 001.891

ო - 18 თ - 441

ISSN 1512-0600

© იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სამეცნიერო შრომების კრებული იბეჭდება აკადემიური საბჭოს დადგენილების საფუძველზე

EDITORIAL BOARD

Irma Shioshvili – Chairman of the Editorial Board, Department of Philosophy and Social Sciences, Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University (Georgia)

Nunu Geldiashvili – Vice Chairman of the Editorial Board, Department of Philology (Georgia)

Manana Gharibashvili - Department of Foreign Languages and Literature (Georgia)

Aleksandre Mosiashvili - Department of History (Georgia)

Nino Kakhashvili – Department of Social Sciences (Georgia)

Roin Tchikadze - Department of Philology (Georgia)

Nino Giorgadze - Department of Philology (Georgia)

Nino Modebadze - Department of Educational Sciences (Georgia)

Nanuli Khizanishvili – Department of Economics and tourism (Georgia)

Mariam Zakariashvili - Department of Mathematics, Informatics and Physics (Georgia)

Nino Kotchloshvili - Department of Philology (Georgia)

Seda Asaturovi - Department of Foreign Languages and Literature (Georgia)

Tengiz Simashvili - Department of History (Georgia)

Nino Gogiashvili - Department of Philology (Georgia)

Shorena lazviashvili - Department of Foreign Languages and Literature (Georgia)

Nugzar Skhirtladze – Doctor of Mathematics, Professor, Vice President in Academic Affairs at Caucasus University (Georgia)

Dimitri Shvelidze – Doctor of History, Professor, Tbilisi State University (Georgia)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Professor in Educational Sciences, Keene State College, new Hampshire, USA

Лоренцо Венци – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia (Italy)

Ирена Кудлинска - заведующая кафедрой английской филологии и прикладной лингвистики Университета Экономики в Быдгоще (Польша)

Бережная Светлана Викторовна - декан исторического факультета Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Дьякова Елена Васильевна - кафедра истории Украины Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Артур Владимирович Атанесян – Факультет социологии Ереванского государственного университета (Армения)

Harun Cimke - Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize (Turkey)

Юсиф Юсибов – Ректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Парвин Керимзаде - Проректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Самойленко Александр Григорьевич – Ректор Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Марек Чамоти - Государственный Университет экономики (Польша)

Мельничук Александр Владимирович - Проректор по научной работе и международным связям, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Армен Айрапет - Доктор исторических наук, Директор ширакского центра арменоведческих исследований НАН РА (Ереван, Армения)

Marine Levidze - Doctor of Philology, American University of Middle East (Kuwait)

Файзиев Шохруд Фарманович - Доктор юридических наук (Узбекистан)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

Publishing Board

1. **Mzia Maisuradze** – Head of Administration of Telavi State University
2. **Shorena Tsignadze** – Specialist of the Department of Philology, Doctor of Philology
3. **Ia Shiukashvili** – Chief Specialist of the International Relations Office

Volume Editor in chief – Professor **Nunu Geldiashvili**

Languages of the Journal: Georgian, English, Russian

The journal uses double-blind **peer review** process before the articles are published.

The given issue applies the **SCOPUS** classification system of scientific journals

The views of authors may not coincide with the positions of the Editorial Board
Author is responsible for the quality and content of the article.

UDC (უკჯ) 378.4 (479.221.2) + 001.891

o - 18 o - 441

ISSN 1512-0600

© Iakob Gogebashvili Telavi State University
Printed under the decision of the Academic Board

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შოიშვილი ირმა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი,
ფილოსოფიის დოქტორი, პროფესორი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი - **80**12

1200 ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (ყველა)

1201 ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (სხვადასხვა)

მეფარიშვილი მარიამ

ამერიკული პოსტმინიმალისტური თეატრი (ფილიპ გლასის Hydrogen Jukebox-ის და
სტივ რაიჰის Three Tales-ის მაგალითზე)14

1202 ისტორია

ვახტანგიშვილი თეიმურაზ

ეროვნული ავტონომიის საკითხი ქართული პრესის ფურცლებზე XIX-XX საუკუნეების
მიჯნაზე („ეროვნული თვითმართვებლობის“ მიხედვით)20

მოსიაშვილი ალექსანდრე

თელავის უმაღლესი საგანმანათლებლო კერის ისტორიის საკითხისათვის28

ჭიკაძე როინ

მამუკელაშვილი ელგუჯა

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი 80 წლის გადასახედიდან 34

1203 ენა და ენათმეცნიერება

ვარდიძე თინათინ

პოლისემიური არსებითი სახელების უნივერსალური მოდელები სხეულის ნაწილების
აღმნიშვნელი ტერმინების მაგალითზე ინგლისურ და ქართულ ენებში43

ლაზვიაშვილი შორენა

დრო-კილოთა მიმართებანი რთულ თანწყობილ წინადადებაში (ქართული და
ინგლისური ენების მასალაზე დაყრდნობით) 52

ფილაშვილი ელენე

ერთი სტილური თავისებურება გიორგი შატბერაშვილის პროზის ენაში61

ღარიბაშვილი მანანა

გელდიაშვილი ნუნუ

საინფორმაციო ტექნოლოგიების ენობრივი სურათი და ტრანსლაციის ზოგიერთი
საკითხისათვის 66

წიგნაძე შორენა

სინონიმია, როგორც ემოციის გამოხატვისა და ექსპრესიის მიღწევის საშუალება
თანამედროვეთა დისკურსში72

1208 ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

გვარამაძე თამილა

ფეხბრუნის მხატვრული სახის გააზრებისთვის78

გიორგაძე ნინო

თარგმანის კონცეფცია ძველ ქართულ ლიტერატურაში82

გოგიაშვილი ნინო

ნატა ვარადას პოეტური კრებულის „გამრავლების ტაბულა“ განხილვა 92

კობიაშვილი მაია

კონსტანტინე გამსახურდიას რომანები სტალინური რეჟიმის დისკურსში („ბელადი“, „მთავარის მოტაცება“, „დიონისოს ღიმილი“) 97

ლაფაური ციციწო

„ცისფერყანწელთა“ ესეისტიკის ზოგიერთი ასპექტი“107

მეფარიშვილი ისაკო

ლიტერატურული სახისმეტყველება113

რჩელიშვილი ნანა

ოთარ ჭილაძის რომანების სივრცული ასპექტები120

1700 კომპიუტერული მეცნიერება (ყველა)

ზაქარიაშვილი მარიამ

„Trigger“ ინტერაქტიური ინსტრუმენტი ციფრულ სასწავლო გარემოში
„კოორდინატთა მეთოდის“ სწავლების მაგალითზე125

3300 საზოგადოებრივი მეცნიერებები (ყველა)

3304 განათლება

აბდუშელიშვილი ლელა

Methodological Aspects of Distance Education during 2020 COVID-19 Pandemic in High Educational Institutions in Georgia – Challenges and Practical Ways of Overcoming Them (Insights from three universities: International Black Sea University; European University; Caucasus University) 131

გაგნიძე დარეჯან

კომპოზიციის სწავლების მეთოდები დაწყებით სკოლაში138

Татьяна Танько

Наталья Тарарак

Екатерина Юрьева

НОВЫЕ ЦЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ И НОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ И ВОСПИТАТЕЛЕЙ145

3320 პოლიტიკური მეცნიერება და საერთაშორისო ურთიერთობები

ქარელი თეიმურაზ

ეთნოიდენტობის კვლევა ბავშვებში154

ქარელი თეიმურაზ

თაობები: ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულება და სამყაროს პოლიტიკური

სურათის ჩამოყალიბება 164

1400 ბიზნესი,მენეჯმენტი და ბუღალტრული აღრიცხვა (ყველა)

1406 მარკეტინგი

ლაზვიაშვილი ლევან

კრიზისული სიტუაციის მენეჯმენტი მარკეტინგში174

C O N T E N T S

Shioshvili Irma

Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University, Doctor of Philosophy, Professor

Commemorating the 80th Anniversary of Iakob Gogebashvili Telavi State University12

1200 ARTS AND HUMANITIES (ALL)

1201 ARTS AND HUMANITIES (MISCELLANEOUS)

Meparishvili Mariam

American Post-Minimalist Theater (based on Hydrogen Jukebox by Philip Glass and
Three Tales by Steve Reich)

14

1202 HISTORY

Vakhtangishvili Teimuraz

The Matter of National Autonomy in the Georgian Press at the Boundary of XIX-XX Centuries
(Collected Works according to the “National Self-government”)

20

Mosiashvili Aleksandre

On the Issue of the History of Telavi Higher Education Center

28

Chikadze Roin

Mamukelashvili Elguja

Telavi State University from an 80-year Perspective

34

1203 LANGUAGE AND LINGUISTICS

Vardidze Tinatin

Universal Models of Polisemantic Nouns on the Example of Terms Denoting

Body Parts in the Georgian and English Languages

43

Lazviashvili Shorena

Tense-Mood Interaction in a Compound Sentence (on the basis of the English and
Georgian materials)

52

Philashvili Elene

One Characteristic Style Feature for Giorgi Shatberashvili’s Prose Language

61

Garibashvili Manana

Geldiashvili Nunu

The Linguistic Picture of Information Technology and Some Issues of Translation

66

Tsignadze Shorena

Synonymy as the Emotional and Expressive Means in Modern Discourse 72

1208 LITERATURE AND LITERARY THEORY

Gvaramadze Tamila

For understanding the Literary Image of Febronia 78

Giorgadze Nino

The Concept of Translation in Old Georgian Literature 82

Gogiashvili Nino

Review of Nata Varada's Poetry Collection " The Multiplication Table" 92

Kobiashvili Maia

Konstantine Gamsakhurdia's Novels in the Discourse of the Stalinist Regime
("The Leader", "Kidnapping the Moon ", "The Smile of Dionysus") 97

Laphauri Tsitsino

Some Aspects of the Aesthetics of The Blue Horn Poets (Tsisperkhantselebi) 107

Meparishvili Isako

Metaphorical System 113

Rcheulishvili Nana

Spatial Aspects of the Novels by Otar Chiladze 120

1700 COMPUTER SCIENCE (ALL)

Zakariashvili Mariam

„Trigger“ Interactive Tool in a Digital Learning Environment according to the Teaching
Coordinate Method 125

3300 SOCIAL SCIENCES (ALL)

3304 EDUCATION

Abdushelishvili Lela

Methodological Aspects of Distance Education during 2020 COVID-19 Pandemic in High
Educational Institutions in Georgia – Challenges and Practical Ways of Overcoming Them
(Insights from three universities: International Black Sea University; European University;
Caucasus University) 131

Gagnidze Darejan

Methods of Teaching Composition in Elementary School 138

Tanko Tetiana
Tararak Natalia
Yuryeva Kateryna

New Values of Education and New Educational Technologies in Professional Training
of Future Teachers and Educationalists 145

3320 POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS

Kareli Teimuraz

Ethno Identity Research among Children 154

Kareli Teimuraz

Generations: Attitude to the Government and Shaping the World's Political Picture 164

1400 ბიზნესი,მენეჯმენტი და ბუღალტრული აღრიცხვა (ყველა)

1406 მარკეტინგი

Lazvashvili Levan

Crisis Management in Marketing 174

შეიშვილი ირმა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი,
ფილოსოფიის დოქტორი, პოფესორი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი - 80

ოთხმოცი წელია, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი კახეთის რეგიონს უანგაროდ ემსახურება. ეს ხანგრძლივი ისტორია უკუთვნის ყველას, ვინც რვა ათეული წელია, სწორ კალაპოტს აძლევს ახალგაზრდა თაობის ინტელექტსა და შემოქმედებით ენერგიას, ვინც ნიჭისა და განათლების თანხვედრით, მეცნიერებაში, ეკონომიკაში, სოფლის მეურნეობაში, სასწაულების შემოქმედ თავისუფლების სამყაროს ქმნის.

აკადემიური დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში თელავის უნივერსიტეტმა მეტად რთული და წინააღმდეგობებით სავსე გზა გაიარა. ამ ბრძოლაში განათლებისა და ქვეყნის გულშემატკივარი საზოგადოება უფრო და უფრო მეტს ელოდა მისგან. სწორედ ამ მხარდაჭერის წყალობით შეეზარდა უნივერსიტეტი კახეთის მრავალეთნიკურ რეგიონს, გახდა მისი ისტორიის განუყოფელი ნაწილი და გადალახა რიგით საგანმანათლებლო დაწესებულებად დარჩენის მიჯნა.

საქართველო დიდი საგანმანათლებლო ტრადიციების ქვეყანაა. ამიტომაც, ამ ტრადიციების ღირსეულად გაგრძელება და სრულიად ახალ ეპოქაში, ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებლებს შორის ადგილის დამკვიდრება, დიდ პასუხისმგებლობასა და სიმწიფეს ითხოვს. უნივერსიტეტმა, მართლაც, შეძლო საკუთარი ისტორიული მისიის შესრულება და მაღალი მორალურ-ზნეობრივი ღირებულებებით, თაობები გამოზარდა.

საამაყო, რომ თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, დაარსებიდან დღემდე, სასწავლო პროცესს მაღალი კვალიფიკაციის მქონე პროფესორ-მასწავლებლები და ცნობილი მეცნიერები წარმართავენ. სწორედ ასეთი მსოფლმხედველობრივი ერთიანობის შედეგია, რომ საქართველოსათვის ეპოქალური ცვლილებების პერიოდში, საგანმანათლებლო სივრცისათვის წაყენებულ ევროპულ სტანდარტებს, უნივერსიტეტმა შესაბამისად უპასუხა. იმ ფონზე, როდესაც ახალი სახელმწიფო, ახალი საზოგადოება და კულტურა ყალიბდება, საგანმანათლებლო დაწესებულებამ ავტორიზაციის ხელახლა მოპოვება შეძლო. ამ ფაქტმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ ოთხმოცწლიანი ისტორიის მანძილზე, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი სრულფასოვნად გრძნობს ისტორიულ კანონზომიერებას, აცნობიერებს საკუთარ ადგილს რეგიონის განვითარებასა და სახელმწიფო ინსტიტუტების ჩამოყალიბების პროცესში.

დარწმუნებული ვარ, რომ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, კიდევ მრავალი ათეული წლის მანძილზე, კახეთის რეგიონის მრავალეთნიკური საზოგადოებისათვის მისაღები სპეციალობებით, ახალი გზების გამკვალავი, ნოვატორი, საუკეთესო საგანმანათლებლო ტრადიციების დამცველი და

ახალი ფორმაციის მოქალაქის აღმზრდელი იქნება. ჩვენ, ყველა ერთად, დავინახავთ ჭეშმარიტი თავისუფლების მზეს, რომელიც მხოლოდ განათლებას ამოჰყავს!

სიტყვა წარმოთქმული უნივერსიტეტის საიუბილეო ღონისძიებაზე!

მეგობრებო, ძვირფასო სტუმრებო!

დიდხანს ვფიქრობდი, რა მეთქვა თქვენთვის, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ოთხმოცწლიან ისტორიას რომ დატოლებოდა. რა არის მატიანეს ფურცლები-სათვის რვა ათეული -- თვალის ერთი დახამხამება, ჩვენთვის კი, არსებობის მთელი ეპოქა - თავისი მარცხითა და გამარჯვებებით, იმედგაცრუებებითა და აღიარებებით. განათლების ეს დიდი კერა, ცოდნით განათებული ეს დიდი სახლი, ჩვენამდე ბუმბერაზებმა მოიტანეს და მისი მოვლის, გაფრთხილებისა და თაობებისათვის გადაცემის უდიდესი პასუხისმგებლობა დაგვაკისრეს. მან, ვინც თავისი ცხოვრება უნივერსიტეტს დაუკავშირა, კარგად იცის, რა მძიმე და ფრთხილად სატარებელია ეს ტვირთი. ეს არ არის მხოლოდ ცოდნის სახლი, გნებავთ ტაძარი, როგორც საგანმანათლებლო კერას ხშირად უწოდებენ, აქ კახეთის რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და კულტურული წინსვლის გასაღები დევს. ამ კედლებში კახეთის ისტორია ცოცხლობს და, ვფიქრობ, განსაკუთრებულად გამბედავია თითოეული ჩვენგანი, ვინც მუდმივად ცდილობს, სინათლის შუქი ჩანდეს ამ დიდებული სახლის მაღალ ფანჯრებში.

სწორედ ამიტომ მოდის ჩვენთან ახალგაზრდობა - იმედით, ნდობით, ახალი ცოდნის მიღებისა და საკუთარი ოცნებების ახდენის სურვილით. აბა, ვის აქვს უფლება, ამ ნდობას უღალატოს, ჩვენთვის მონდობილ, თუნდაც, ერთ სტუდენტს დაუღალავად არ ემსახუროს. ეს გზა მუდმივი ძიების, ახლის შეთვისების, ახალ გამოწვევებთან ღირსეულად გამკლავების რთული გზაა.

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, ლამის საუკუნოვანი ისტორია, უდიდეს მეცნიერთა და მწიგნობართა ნაკვალები, იყალთოს აკადემიისა და სამეფო ქალაქის დიდი ტრადიციები უმაგრებს ზურგს. სწორედ ამით იყო ნაკარნახევი ჩვენი გუნდის რთული ბრძოლა ხელახალი ავტორიზაციის მოსაპოვებლად, რომელსაც თანამედროვე, ევროპული სტანდარტები, სრულიად ახალი გამოწვევები ახლდა თან. ავტორიზაციამ კიდევ ერთხელ დაადასტურა მუდმივი სწრაფვა სიახლისაკენ, კიდევ ერთხელ აჩვენა უნივერსიტეტის მაღალი ინსტიტუციური განვითარება.

ბედნიერი ვარ, რომ ჩვენ ეს შევძელით. ყველამ ერთად, მტკიცე გადაწყვეტილებით გადავლახეთ ჩვენი რუბიკონი და მე ვთვლი, კიდევ ერთი ღირსეული ფურცელი ჩავწერეთ უნივერსიტეტის ისტორიაში. ჩვენ პირნათელი ვართ ამ ოთხმოცწლიანი ეპოქის, კახეთის მრავალეთნიკური მოსახლეობის, უნივერსიტეტის ყველა გულშემატკივრის წინაშე.

სწორედ ამიტომ მინდა, ხმა მივაწვდინო ყველა ახალგაზრდას, ვისთვისაც ცოდნის მიღება ცხოვრების უპირველესი მიზანია - უნივერსიტეტი არ არის მხოლოდ დაწესებულება, სადაც მეცნიერების ახალ მიღწევებზე გესაუბრებიან, ან ადგილი, სადაც მხოლოდ პროფესიას გაძლევენ. აქ თქვენი სახლია, სადაც მუდმივად გელოდებიან. შემოდგით ფეხი ამ მტკიცე კედლებში და გააგრძელეთ თელავის უნივერსიტეტის ისტორია!

ამერიკული პოსტმინიმალისტური თეატრი

(ფილიპ გლასის Hydrogen Jukebox-ის და სტივ რაიჰის Three Tales-ის მაგალითზე)

მეფარიშვილი მარიამ

თბილისის ვ. სარაჯიშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორია

აბსტრაქტი. მუსიკალურ-თეატრალურ ჟანრში თანამედროვე კომპოზიტორების განსაკუთრებული ინტერესის საგანია გლობალური მასშტაბის სოციალურ-პოლიტიკური თემატიკა. დავინტერესდით სოცო-პოლიტიკურ თემასთან დაკავშირებული ამერიკული მინიმალისტური მუსიკალური თეატრით, რომელიც წამყვანი ხდება ამერიკული ოპერისათვის, საკვლევ მასალად ავირჩიე ორი თანამედროვე მინიმალისტი კომპოზიტორის ნაწარმოები - ფილიპ გლასის „წყალბადის ავტომატი“ (Hydrogen Jukebox) და სტივ რაიჰის „სამი ამბავი“ (Three Tales).

ორივე ოპერა წარმოადგენს საავტორო კოლაბორაციის ნიმუშს, კერძოდ, ოპერა „წყალბადის ავტომატის“ თანაავტორი ფილიპ გლასთან ერთად პოეტი ალან გინსბერგი - ლიბრეტოს ავტორია, რომელიც ეფუძნება ბითმოდრაობის მსოფლმხედველობას. „სამი ამბავის“ თანაავტორი კომპოზიტორ-ლიბრეტისტი სტივ რაიჰთან ერთად, მისი მეუღლე - რეჟისორი ბერილ კოროტია.

სამეცნიერო სტატიის მთავარი მიზანია აღნიშნული ორი ოპერის შესწავლა ამერიკული პოსტმინიმალისტური მუსიკალური თეატრის სოცო-პოლიტიკურ თავისებურებების ჭრილში. ამერიკულ პოსტმინიმალისტურ მუსიკალურ თეატრში კომპოზიტორების განსხვავებული მუსიკალური საკომუნიკაციო ენის მნიშვნელობის დადგენა და შესწავლა.

საკვანძო სიტყვები: თანამედროვე, ამერიკული, სოცო-პოლიტიკური, თეატრი, პოსტმინიმალისტური.

მუსიკალურ-თეატრალურ ჟანრში თანამედროვე კომპოზიტორების განსაკუთრებული ინტერესის საგანია გლობალური მასშტაბის სოციალურ-პოლიტიკური თემატიკა. ამ კუთხით განსაკუთრებით გამოირჩევიან ამერიკელი კომპოზიტორები, რომელთა მხატვრული ესთეტიკა 1960-იან წლებში მინიმალიზმის გავლენის ქვეშ ჩამოყალიბდა. სტილის ევოლუციის პროცესში, თითოეული მუსიკოსის შემოქმედებითი მეთოდი ინდივიდუალური სახით განვითარდა, თუმცა ამ მიმართულების ძირითადი ესთეტიკური ორიენტაცია და თანამედროვე ტექნოლოგიური პროგრესისადმი დამოკიდებულება უცვლელი დარჩა. აღნიშნული განსაკუთრებით ეხება პოსტმინიმალისტების ხელოვნებას, რომელშიც წინა პლანზე ჩამოიწვეს სოციალური თემატიკა, რეალური მოვლენებისა და ფაქტების ასახვის შინაგანი მოთხოვნილება, რაც მათ მსოფლმხედველობასთან არის დაკავშირებული.

„მე უკვე აღარ შემიძლია გავიზიარო ამერიკის, ყოველ შემთხვევაში, დღევანდელი ამერიკის - მორალი, ხვალ შეიძლება დაიბადოს ახალი ამერიკა და მე მოვინდომო მის

ნაწილად გახდომა, მაგრამ დღეს მე ჩემი საკუთარი მორალი მაქვს და ამერიკა მას არ იღებს“ (ამერიკელის სტუდენტის პოზიცია).

ფილიპ გლასის და ალენ გინსბერგის ანტი-უტოპიური ოპერა „წყალბადის ავტომატი“ (Hydrogen Jukebox, 1990) მეოცე საუკუნის ახალი ხელოვნების მნიშვნელოვან თანამშრომლობით ნამუშევარს წარმოადგენს. ოპერის სათაური ნასესხებია ა.გინსბერგის პოემიდან „ყმული“ (Howl), ის აღიქმება, როგორც ბზარი, განაჩენი, სადაც ნათლად იკვეთება ორივე თანაავტორის პოლიტიკური განცხადებები. ერთსაათიანი ოპერა ეყრდნობა ალან გინსბერგის ყველაზე მნიშვნელოვან ნაწარმოებებს, იგი არჩევს თავისი შემოქმედების მწვავე სოციო-პოლიტიკური მნიშვნელობის ლექსებს, ახდენს მათ კომპილაციას და გვთავაზობს „წყალბადის ავტომატის“ სახელწოდებით. მოულოდნელობის ელემენტი ოპერაში შემოაქვს თავად პოეტის ხმას, რომლის ხმის ტემბრი კიდევ უფრო მეტად იზიდავს „დაბნეულ“ მსმენელს. ოპერის ძირითადი თემაა ღრმად გამოხატოს ის გამოუთქმელი გრძნობები და აზრები, რაც 1950-1980-იანი წლების ამერიკაში არსებობდა. გინსბერგი „წყალბადის ავტომატს“ (Hydrogen Jukebox) შემდეგნაირად აღწერს: „სახელმწიფო, სადაც ადამიანებს სენსორული აღქმა აქვთ“. „წყალბადის ავტომატში“ შერწყმული ტონალური ენა, მელოდიური, რიტმული, ჰარმონიული ფიგურაციები შედარებით მარტივია, მუსიკალური ინტრიგა შეფარულია სწორედ საორკესტრო პარტიაში, სადაც პატერნების დაშრევებით და მათი ფერადოვნებით მიიღწევა საბოლოო შედეგი. ინგლისურ ენაზე ხდება დემონსტრირება ამერიკული კულტურის მეორე ნახევრის პოეზიის, რომელსაც ნათლად აღიქვამს ფართო აუდიტორია. ეს არის ოპერა, სადაც ვხვდებით ჯაზის, ბლუზის, გოსპელის, პოპისა და როკის სინთეზს.

რა ხდის „წყალბადის ავტომატს“ (Hydrogen Jukebox) უნიკალურს? 1990 წელს ფილიპ გლასის და ალენ გინსბერგის თანაავტორობით დაიბადა ისეთი ტიპის კამერული ოპერა, სადაც ექვსი ამერიკული არქექტიპული სახეა წარმოდგენილი: ოფიციატი, პოლიციელი, ბიზნესმენი, მიმდევარი, მღვდელი, მექანიკოსი, ისინი ამერიკის საფუძველს და დასაყრდენს წარმოადგენენ და გადმოგვცემენ XX საუკუნის II ნახევრის ყველაზე მწვავე მოძრაობის, ამერიკული კონტრკულტურის ბიტმოძრაობის პოეზიას. „წყალბადის ავტომატი“ - ეს არის მაღალტექნოლოგიური ჰიპერტროფიული სახელმწიფოს ზემოქმედების ქვეშ მყოფი ადამიანები. ოპერის ამოცანაა ექვსი განსხვავებული არქექტიპული სახის დემონსტრირებით, მსმენელ-მაყურებელი დააფიქროს და გაუჩინოს კითხვა „ვინ ვართ და რას წარმოვადგენთ ჩვენ მსოფლიოში“. შემსრულებლები იწყებენ ლექსის აზრობრივ-სემანტიკურ შესწავლას, მართალია პოეზია (ლიბრეტო) ინგლისურ ენაზეა, მასში უხვადაა გამოყენებული სიურეალიზმისთვის დამახასიათებელი იდიომები და ბევრი ისტორიული ცნობები. ისინი ქმნიან ამბავს, რომელიც ჯერ მარტო მათ იციან და შემდეგ გადასცემენ აუდიტორიას. უმნიშვნელოვანესი ფაქტია, ის რომ მსგავსი პრეცედენტი ამერიკულ მუსიკალურ თეატრში არ მოიძებნება. ვგულისხმობ, მთლიანი ოპერის პოეზიის საფუძველზე აგებას.

სტივ რაიკის მეტასიუჟეტური დოკუმენტალისტიკა ხაზს უსვამს მუსიკალური დრამატურგიის მთავარ ფუნქციას - თხრობას. „სამ ამბავში“ სემანტიკური ჰორიზონტების ჩართვა მსმენელ-მაყურებელთან კომუნიკაციის მთავრ წყაროდ აღიქმება, რაც

ხელს უწყობს მსმენელის ჩართულობას, იქმნება შემოქმედებითი სტრატეგია, რომელიც ეფუძნება თანამედროვე ადამიანების კომუნიკაციურ და შემოქმედებით საქმიანობას, რაც ვლინდება სატელევიზიო სიუჟეტების, ინტერვიუების, გაზეთების, რადიო პროგრამების გამოყენებით. ამავდროულად, ვიდეო-ოპერა ითავსებს განმანათლებლის ფუნქციას, სადაც დოკუმენტური საოპერო დრამატურგიული გეგმის ცენტრალური ელემენტი ემოციურ-აზრობრივ ნიშანთა სისტემაზეა დაფუძნებული. სტივ რაიჰი და ბერილ კოროტი (თანაავტორი) მსმენელ-მაყურებელს ალევორიულ კითხვას უსვამს: დღეს მსოფლიო ცივილიზაცია ხომ არ დაეწაფა აკრძალული ხილის ნაყოფს? პასუხი კი აუდიტორიამ უნდა გასცეს.

დოკუმენტალისტიკა. „სამი ამბის“ დოკუმენტალისტიკის ჟანრში გააზრებას ორი ფაქტორი განაპირობებს. პირველი - ეს არის ვიზუალური მასალა და მეორე არის - ნარატიული ტექსტი, რომლის საფუძველზეც იგება ვიდეო-ოპერის I,II მოქმედება.

ვიდეო-ოპერა. ვიდეო-ოპერა წარმოადგენს XXI საუკუნის ოპერის ჟანრის ახალ მოდელს, რომელსაც სტივ რაიჰმა ჯერ კიდევ „გამოყვებულში“ (The Cave,1993) დაუდო სათავე, სადაც კომპოზიტორი თავისუფლდება ჟანრის ისტორიული მემკვიდრეობიდან, მისი დამოკიდებულება ვიდეო-ოპერასთან არის ექსპერიმენტული ხასიათის, სადაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა პროცესის ჩვენება-განვითარებაზეა ორიენტირებული. არ შეიძლება ვიდეო განვიხლოთ, როგორც დოკუმენტური სიტყვის პასიური ილუსტრაცია, იგი უნდა გავიაზროთ წმინდა მუსიკალურ-ნარატიულ სიმბოლოდ, სადაც ერთმანეთს უკავშირდება მრავალსაქვებიანი სიმბოლურ-სემანტიკური დრამატურგია და პოლისემია. ს.რაიჰმა ახლებურად გაიაზრა მუსიკალურ-დრამატურგიული ტრიადა: მუსიკა-სიტყვა-სცენური მოქმედება შეცვალა მუსიკა-სიტყვა-დოკუმენტალისტიკით.

„სამი ამბავი“ ოპერა-იგავი. რა კომპონენტები განაპირობებს „სამი ამბის“ განხილვას იგავის ჟანრში? იგავი, როგორც რეალობის ინტერპრეტაციის გზა, ეს არის განათლების, ემოციის და სიმბოლური გააზრების საფუძველი. არსებული ჟანრი მიზნად ისახავს ინდივიდუალური ცნობიერებების ჰორიზონტის გაფართოებას, რომელიც ასრულებს ადამიანის მორალური დოქტრინის ფუნქციას.

სიტყვა და ტექსტი დრამატურგიაში. „სამი ამბის“ ვიდეო-მუსიკალურ ქსოვილში დოკუმენტური წყაროს მიხედვით სიტყვა ორი ჰიპოტაზის მატარებელია: წერილობითი (პრესის მასალების მიხედვით) და თხრობითი ფორმის (ციტატების, ვიდეო-ქრონიკის, ინტერვიუების საფუძველზე). ოპერის I და II მოქმედებაში ტექსტი გვევლინება ვიდეო-რიგების ნაწილად, სადაც სიტყვა პრეზენტაბელურობის ფუნქციას ასრულებს, რომელიც წერილობით დოკუმენტებზეა დაფუძნებული. ვიზუალური კომპონენტის წყალობით, მუსიკა და ტექსტი სინთეზირებულია სპეციალურ მრავალგანზომილებიან საინფორმაციო ნაკადში. III მოქმედება ინტერვიუების სერიას ეფუძნება, რომელიც „სამი ამბისთვის“ სპეციალურად ჩაიწერა, მასში მონაწილე მეცნიერები გვევლიანებიან ოპერის გმირებად. ამ ნაწილში აქცენტი გადატანილია არა სიტყვის პრეზენტაბელურ მხარეზე, არამედ მის არტიკულაციურ ფორმაზე, სემპლირების ტექნიკის საშუალებით იგი მუსიკალური ქსოვილის განყოფილი ნაწილი ხდება.

გენეზისის (ძველი აღთქმა) როლი. ლიბრეტოში განსაკუთრებული ადგილი უკავია

გენეზისის ტექსტს. იგი ქმნის ღმერთის კონცეპტუალური ოპოზიციის ეფექტს. ბიბლიური ტექსტის მოულოდნელი გამოჩენა ეკრანზე არღვევს თანამედროვე სამყაროს აქტუალური ვიდეოკადრების და ტექნიკური პროგრესის უკონტროლო წინსვლის ჯაჭვს. გენეზისის ტექსტში ხდება აქცენტირება ადამიანის შეზღუდვებზე, მექანიზაციის უსასრულო პერსპექტივებზე, ბიოლოგიურ და სხვა პრობლემებზე. შეიძლება აღვიქვათ, რომ გენეზისის ტექსტუალური მასალა იგავურ ფუნქციას ატარებს. ამავე დროს გენეზისი წარმოადგენს თანაავტორების აზრის, პოზიციის დაფიქსირების საშუალებას.

„სამი ამბავი, როგორც მულტისემიოტიკური სინერგიული თეატრი. ვიდეო-ოპერა „სამი ამბავი“ ნამდვილად ავლებს კავშირს სინერგიული აზროვნების ფენომენტთან. რაც ვლინდება ღვთიური და ადამიანური ნების შერწყმის ასპექტებთან. „სამ ამბავში“ სინერგია ურთიერთქმედებაა, რომლის მთავარ პრინციპს თხრობითობა და დიალოგურობა განსაზღვრავს.

მუსიკალური თეატრის (ოპერის) გააზრება ორივე კომპოზიტორთან სხვადასხვა დონეზეა წარმოდგენილი: ამერიკული ოპერის თანამედროვე ისტორიაში ფილიპ გლასი გვევლინება თავისებურ კანონმდებლად, რომელმაც შეცვალა საოპერო ჟანრის და მუსიკალური თეატრის წარმოდგენის იდეა. მისი ოპერები „აინშტაინი სანაპიროზე“ (1976), „სატიაგრაჰა“ (1980), „ეხნატონი“ (1983) ითვლება რეფორმის დასაწყისად, რომელმაც ხელი შეუწყო ამერეკელი კომპოზიტორების დაინტერესებას კონკრეტული ჟანრით, რომელიც მანამდე ძველმოდურად აღიქმებოდა და მასში თანამედროვე იდეების რეალიზაციის პერსპექტივას ვერ ხედავდნენ. კომპოზიტორმა ყველაზე დიდი გავლენა „ცოცხალი თეატრის“ წარმომადგენლებისგან მიიღო და პირველად გაეცნო „ცოცხალი სურათების მარათონს“ (marathon tableaux-vivantes), რომელსაც მოგვიანებით რობერტ უილსონმა, რიჩარდ ფორმანმა და ლი ბროუერმა „სახეების თეატრი“ უწოდეს. კომპოზიტორის შეფასებით „*მისი მუსიკა დროსთან არ საუბრობს, მისი მუსიკა არის ის დრო, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ*“.

სტივ რაიკი უპირისპირდება ფილიპ გლასის ესთეტიკას: „*მე არ ვარ გლასის მსგავსი თეატრალური კომპოზიტორი და მე არ ვატარებ თეატრს შინაგანად*“ ს.რაიკი. ტექნოლოგიური პროგრესი სტივ რაიკის საკომპოზიტორო იდენტობის აუცილებელ კომპონენტად მოიაზრება. ტექნოლოგიის დახმარებით კომპოზიტორი გვთავაზობს სამყაროს ხედვას, რომელშიც ისტორიული ფაქტები თანმიმდევრულად გარდაიქმნება დოკუმენტურ მულტიმედიურ თეატრად.

ოპერის ჟანრთან დამოკიდებულება - ორივე კომპოზიტორთან ჟანრთან დამოკიდებულების საკითხი სხვადასხვა დონეზე ვლინდება. ფილიპ გლასი კლასიკურ ჟანრთან, კერძოდ, ოპერასთან მიდის ისტორიული მეხსიერების საფუძველზე, იგულისხმება, რომ იგი არ გამოდის ჟანრის იმანენტური თვისებებიდან და ინარჩუნებს მის პარამეტრებს. ფილიპ გლასის მთავარი ამოცანაა ისეთი კამერული ოპერის მოდელი, რომელიც თანამედროვე თემატიკით დაუკავშირდება კლასიკური ჟანრის მოდელს, შეასრულებს ხიდის ფუნქციას და მასთან დიალოგის რეჟიმში იქნება.

სტივ რაიკის დამოკიდებულება ოპერის ჟანრთან განსხვავებულია. კომპოზიტორი 1988 წლამდე მოღვაწეობდა მხოლოდ ინსტრუმენტულ ჟანრში, მისთვის კლასიკური

ჟანრები ინტერესის ობიექტს არ წარმოადგენდა. მის შემოქმედებაში, როდესაც ვიზუალური საწყისი ჩნდება ბერილ კოროტის დახმარებით (თანაავტორი), კომპოზიტორი აკეთებს დასკვნას, რომ მას საკუთარი მუსიკალური თეატრი, დოკუმენტური ვიდეო-ოპერა გააჩნია. აღნიშნულ ჟანრთან რაიჰი ექსპერიმენტული გააზრებით მიდის, არ არის შეზღუდული ჟანრის ისტორიული მეხსიერებით და მთლიანად კონცენტრირებულია საკუთარი მუსიკალური თეატრის განვითარების პროცესზე.

ტექნოლოგია - ორივე კომპოზიტორთან სხვადასხვა დონეზე ვლინდება. ფილიპ გლასთან ტექნოლოგია აღიქმება დამხმარე საშუალებად. მას ტექნოლოგია სჭირდება იმ დონეზე რამდენადაც დაეხმარება მაყურებელს კონცეფციის სწორ აღქმაში, ხოლო სტივ რაიჰთან ტექნოლოგიას სრულიად სხვა დატვირთვა ენიჭება. კომპოზიტორისთვის თანამედროვე ტექნოლოგია ასოცირდება საკუთარი საკომპოზიტორო შემოქმედების იდენტიფიცირების განუყოფელ ნაწილად. განსაკუთრებით ეს ეხება მის დოკუმენტურ ვიდეო-ოპერებს.

სიტყვა - 1970-იანი წლებიდან ფილიპ გლასი ქმნის ისეთი მუსიკალური თეატრის ნიმუშებს, სადაც სიტყვა კარგავს აზრობრივი წარმართველის ფუნქციას და იქცევა ერთი მხრივ, სიმბოლურ, მეორე მხრივ, წმინდა ინტონაციურ, ჟღერად ელემენტად. კომპოზიტორს სიტყვა აინტერესებს მხოლოდ ჟღერადობის (sound-ის), ფონემის პარამეტრით, ასეთი გააზრებით იგი უახლოვდება სტრავინსკის სიტყვასთან დამოკიდებულების ფენომენს („ოიდიპოს მეფე“). 1990 წლამდე ფ.გლასი წერს ისეთი ტიპის მუსიკალური თეატრის ნამუშევრებს, სადაც თხრობით ტექსტს მხოლოდ დაქვემდებარებული ფუნქცია აქვს. „წყალბადის ავტომატის“ მაგალითზე, იგი გვთავაზობს კამერული ოპერის ისეთ ნიმუშებს, რომელიც დაწერილია მის ენდემურ (ინგლისურ) ენაზე, სადაც სიტყვა და მუსიკა თანასწორუფლებიანი ხდება.

სიტყვა სტივ რაიჰის შემოქმედებაში ერთ-ერთ ძირითად დასაყრდენ ფუნქციად განიხილება. რაიჰის მუსიკალური დრამატურგიის მთავარ ფუნქციაა - თხრობა. სიტყვა და ტექნოლოგია მსმენელ-მაყურებელთან არის მთავარი საკომუნიკაციო საშუალება. კომპოზიტორი სიტყვას იყენებს ინფორმაციის გადასაცემად, რათა მუდმივი დიალოგის რეჟიმი აწარმოოს აუდიტორიასთან. რაიჰი სიტყვას არ იყენებს sound-ის ან ფონემის პარამეტრით, იგი მაქსიმალურად ცდილობს ნარატიული ტექსტი დატვირთოს სიტყვიერი მასალით, რომელიც შეძლებს მოუთხროს ამბავი აუდიტორიას და ზემოქმედება მოახდინოს რეციპიენტზე.

პოსტმინიმალისტურ ოპერებში ასახულია ეპოქის მრავალი მნიშვნელოვანი საკითხი: ბირთვული კატასტროფა, რელიგიური რეფორმა, რასიზმი, იდეოლოგიური კონფლიქტი, ტერორიზმი და ა.შ.

ამერიკული მუსიკალური თეატრის განახლება მოხდა ევროპული საოპერო ესთეტიკისგან დაშორებით. ამერიკული ოპერა ინტერესდება გლობალური პრობლემებით, იგი მის ასახვას იწყებს ახალი ვერბალური, ვიზუალური და მუსიკალური ენის პრინციპების დანერგვით, რაც საბოლოო ჯამში ჟანრის აღქმაზე ახდენს გავლენას და ჟანრული სინთეზის ახალ სახეს ქმნის.

ლიტერატურა:

1. შარიქაძე, ნ. (2006). ექსპერიმენტული მუსიკის ტერმინის გაგება. ქართული ელექტრონული სამეცნიერო ჟურნალი „მუსიკისმცოდნეობა და კულტუროლოგია“ ო.1(2)
http://gesj.internet-academy.org.ge/ge/list_artic_ge.php?b_sec=muz&issue=2006-08
2. შარიქაძე, ნ. (2009). დრამატული კონფლიქტის, როგორც მრავალდონიანი სისტემის თეორიული ასპექტები (XX საუკუნის ოპერის მაგალითზე). ქართული ელექტრონული სამეცნიერო ჟურნალი „მუსიკისმცოდნეობა და კულტუროლოგია“ N1(3).
3. Adwards, C. (2014). A History of Video-Art.

American Post-Minimalist Theater

(based on Hydrogen Jukebox by Philip Glass and Three Tales by Steve Reich)

Meparishvili Mariam

V.Sarajshvili Tbilisi State Conservatoire

Abstract: In the musical-theatrical genre particular interest is the Socio-Political themes of global scale. I got interested in socio-political issues related to the American minimalist music theater. I have chosen two modern minimalist composers: Philip Glass opera „Hydrogen Jukebox” and Steve Reich video-opera „Three Tales”.

Both operas are examples of copyright collaborations. Allen Ginsberg is the co-author of the opera „Hydrogen Jukebox” and it is based on the Beat Generation. The co-authors of the „Three Tales” are composer Steve Reich and director Beryl Korot.

The main purpose of a scientific article are research of two operas in the Socio-Political peculiarities of American Postminimalist Musical Theater.

Identify and study the importance of different musical communication languages of composers in American Postminimalist music theater.

Keywords: Modern, American, Socio-Political, Theatre, Postminimalist.

ეროვნული ავტონომიის საკითხი ქართული პრესის ფურცლებზე
XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე
(„ეროვნული თვითმმართველობის“ მიხედვით)

ვახტანგიშვილი თეიმურაზ

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე გამოქვეყნებული ქართული პრესა, პრაქტიკულად, იყო ისტორიოგრაფიული აზროვნების ერთგვარი ასპარეზი. მრავალრიცხოვან ჟურნალებსა და გაზეთებში გამოქვეყნებული წერილები და სტატიები წარმოადგენდა და კვლავაც წარმოადგენს ისტორიულ წყაროებსა თუ ისტორიოგრაფიულ ფაქტებს, რომლებიც ქვეყნდებოდა ჟურნალ-გაზეთებში იმ პერიოდში.

განსაკუთრებით ყურადსაღებია ავტონომიისა და ეროვნულობის თემატიკასთან დაკავშირებული წერილები. რელევანტურობისა და სანდოობის თვალსაზრისით, ისინი მკითხველში განსაკუთრებულ ყურადღებას იწვევდნენ. როგორც ჩანს, იმდროინდელ პროგრესულად მოაზროვნე ქართულ ინტელიგენციას და რედაქტორ-გამომცემლებს, რომლებიც მსგავსი ტიპის ნაშრომებს აქვეყნებდნენ, კარგად ჰქონდათ ეს ყველაფერი გააზრებული. ერთ – ერთი ასეთი შრომების კრებული გახლდათ წიგნი - „ეროვნული თვითმმართველობა“, რომელიც გამოიცა 1905 წელს ქუთაისში. იგი წარმოადგენდა სტატიებს მცირე კრებულს, რომლებიც დაიბეჭდა ქართულ გაზეთებში - „ივერია“ და „ცნობის ფურცელი“.

საკვანძო სიტყვები: სოციალისტ-ფედერალისტები, „მესამე დასელები“, „ცენტრალიზმი“, „განი“, ი.გოგებაშვილი, ავტონომია, ეროვნული საკითხი.

საქართველოს ისტორიით დაინტერესებული მკითხველისათვის ზემოაღნიშნული ეპოქის ქართული პრესის გაცნობისას, ცხადი გახდება, რომ იმ დროის ერთ-ერთ მთავარ პრობლემას კვლავინდებურად ეროვნული საკითხის განსჯა წარმოადგენდა.

თითქმის ერთი საუკუნე იყო გასული იმ ავბედითი დროიდან, როდესაც რუსეთის იმპერიამ ძალდატანებით ბოლო მოუღო ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობას და თავის კოლონიად გაიხადა იგი. ქართველი ხალხი ვერ ურიგდებოდა თავისუფლების დაკარგვას, დამპყრობლის რუსიფიკატორულ რეჟიმს და მთელი XIX საუკუნის მანძილზე ხან იარაღით ხელში, ხან კი კალმით და საქველმოქმედო ორგანიზაციების დაფუძნებით ცდილობდა მსხვერპლის ხელიდან გამოხსნას.

XIX-XX საუკუნეების შესაყარზე გამომავალი ქართული პრესა ფაქტობრივად ისტორიოგრაფიული აზროვნების ასპარეზს წარმოადგენდა. ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული არა ერთი წერილი თუ სტატია იყო და დღესაც არის არამარტო

საისტორიო წყარო, არამედ ისტორიოგრაფიული ფაქტიც.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის წერილები, რომლებიც უშუალოდ ავტონომიასა და ეროვნებას ეხებოდა. მათ თავისი საფუძვლიანობით და თვალსაჩინო სამართლით მკითხველის ცხოველი ინტერესი გამოიწვია. როგორც ჩანს, ეს იმ დროსაც კარგად ჰქონდათ გააზრებული მოწინავე ქართულ ინტელიგენციის წარმომადგენლებს, მისი წრიდან გამოსულ რედაქტორ-გამომცემლებს, რომლებიც ასეთი სტატიების კრებულებსაც აქვეყნებდნენ.

1905 წელს ქუთაისში დაიბეჭდა წიგნი – “ეროვნული თვითმართელობა“. იგი იყო გაზეთებში – „ივერიასა“ და „ცნობის ფურცელში“ დაბეჭდილი სტატიების მცირე კრებული რომელიც 80 გვერდისაგან შედგებოდა. კრებულის გამომცემელი იყო ვ.ი. ბეჟანიშვილი, რედაქტორი კი სილოვან ხუნდაძე. მისი აკინძვა და დაბეჭდვა განახორციელა ვ.ი. ჭილაძის და ამგანახობის საბეჭდავმა (ბეჟანიშვილი, 1905)

აღნიშნული კრებულის გამოცემის ინიციატორები თავიანთი მრწამსით იყვნენ სოციალისტ-ფედერალისტები. კრებულის გამოცემის თარიღი ფაქტობრივად ემთხვევა იმ დროს, როდესაც 1905 წლის აპრილში შვეიცარიაში, ჟენევაში „ქართველ რევოლუციონერთა“ I კონფერენციაზე დასრულდა ერთ-ერთი პირველი ქართული პარტიული ორგანიზაციის – “ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტიის” შექმნა. ერთი პარტიის დროშის ქვეშ გაერთიანდნენ კონფერენციის მონაწილე ფრაქციები: „საქართველოელები, ანარქისტები, ესერები, ლიბერალური მიმართულების ეროვნულ-დემოკრატები“ (შველიძე, 1993,143)

კრებულის წინასიტყვაობაში, რომლის ავტორია სილოვან ხუნდაძე, ვკითხულობთ: „დღევანდელს განმათავისუფლებელი მოძრაობის დროს ფრიად საჭიროთ მიგვაჩნია – ჩვენი საზოგადოების ყოველ წრეს გათვალისწინებული ქონდეს თუ როგორი რეფორმები, როგორი წესწყობილებაა ჩვენი ქვეყნისათვის სასარგებლო. დემოკრატიულ ნიადაგზე აგებული ავტონომიური მართვა-გამგეობა საუკეთესო ფორმად მიგვაჩნია. ჩვენ ყოველი ერის თავისუფალი კულტურული განვითარებისათვის. ვინაც პარტიული სიბრძნით არ არის გატაცებული, ვინაც ერთხელ წამოცთენილ უსაფუძვლო აზრზე გაჯიუტებით არა სდგას, ვინაც მტკიცე ლოგიკას შეურყეველ საფუძვლებს პატივსა სცემს,– ისინი ამ წერილებში ადვილათ დაინახავენ ჩვენი აზრის სრულ სიმართლეს“ (ბეჟანიშვილი, 1905, III) (ავტორის სტილი ყველგან დაცულია–თ.ვ.)

კრებულის გამომცემელი ვ.ი. ბეჟანიშვილი და რედაქტორი სილოვან ხუნდაძე, როგორც ვხედავთ, პრაქტიკული მიზანდასახულობით მოქმედებდნენ. ისინი ცდილობდნენ ქართველი სოციალ-დემოკრატები, რომლებიც რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის წევრებად ითვლებოდნენ, ე.წ. „ცენტრალისტთა“ რიგებიდან ფედერაციის მომხრეთა რიგებში გადაეყვანათ, მოემზადებინათ პირობები საქართველოს ავტონომიური სახელმწიფოს შექმნისათვის.

ამავე წინასიტყვაობაში ს. ხუნდაძე წერს: „დასელები სულ იმას ამტკიცებენ, რომ „ხალხის ინტერესებს“ ვიცავთო, ნამდვილად კი გამოდის, რომ ჩვენი ხალხის უმთავრეს ინტერესებს მიწას უთხრიან, „ცენტრალიზმის“ ქადაგებით ისინი ყოველს გარეშე ხალხს ართმევენ თავისი შინაური საქმეების თვითონვე განაგოს... ცენტრალისტური მართვა–

გამგეობა ერთ ენაზე მოლაპარაკე ხალხისათვისაც მავნებელია, თუ ის დიდ ტერიტორიაზეა მოთავსებული, რადგან ადგილობრივი ცხოვრების მოწყობის შესახებ მუდამ შორს მყოფი ცენტრის შეკითხვა და მის ნებართვაზე დამოკიდება, საქმეს დააგვიანებს. შეაფერხებს და დააბრკოლებს, – და რაღა უნდა ითქვას იმისთანა ერებზე, რომელნიც სხვისი ქვეშევრდომი არიან, რომელთაც მფლობელი ერისაგან განსაკუთრებული ენა და ისტორიული კულტურა აქვთ – და ეუბნებიან თქვენი საქმეები ცენტრმა უნდა განაგოს, ის მოაწყოს თვენს ცხოვრებას ისე, როგორც თქვენ მოგიხთებათო?!“... მესამე დასელების თეორიის მიხედვით „ყველა ერი და ენა თანასწორი უნდა იყოს შეკრებებსა და სკოლაში ყველანი თანასწორი უნდა იყვნენ. სინამდვილეში კი მათ (სოციალ–დემოკრატ „მესამე დასელებს“ – თ.ვ.) ეროვნული თვითშეგნების გადაშენება სურთ, კაცობრიობის წინსვლისათვის ეროვნული გრძნობის გაძლიერება მავნებლად მიაჩნია, ამიტომაც არის, რომ ეროვნული საკითხი მხოლოდ პროგრამაში უწერიათ ხალხის მოსატყუებლად, თვალის ასახვევად, საქმით კი არაფერში იჩენენ მის მომრეობას“ ... აი ამას ჰქვია : „ფიცი მწამს– და ბოლო მაკვირვებსო! “ ამაზე იტყვიან : „სიტყვა სიტყვაა, საქმე კი სხვაო“ ! ... (ბეჟანიშვილი, 1905, III-V)

კრებული „ეროვნული თვითმართველობა“ შვიდი წერილისგან შედგება, რომელთა ავტორები სხვადასხვები არიან. ყველა მათგანის განხილვა წინამდებარე სტატიაში შეუძლებლად ჩათვალეთ რაოდენობრივად სიდიდის გამო და ამჯერად მხოლოდ სამი მათგანით შემოვიფარგლეთ.

ხსენებულ კრებულში „განის“ ფსევდონიმით ორი სტატიაა დაბეჭდილი. სახელდობრ : 1. „ავტონომია და ეროვნება“ და 2. „დროა თუ არა?“ ორივე წერილი ავტონომიის საკითხს ეხება. ამ ორიდან ჩვენ უპირატესობა პირველ სტატიას მივეცით. ამ წერილში ავტორი ასე მსჯელობს; „უფრო განვითარებულ სახელმწიფოთა პრაქტიკა და თანამედროვე პოლიტიკური მეცნიერება გვასწავლის, რომ უკიდურეს ცენტრალიზმზე და ერთი ერის სხვა ერებზე გაბატონების სისტემა აგებული წესწყობილება ბევრგვარ უსამართლობას ბედავს და განუწყვეტელ კრიზისში ადგებს სახელმწიფოს. ამის საუკეთესო მაგალითს წარმოადგენს თანამედროვე ავსტრიის იმპერია, სადაც ერთა ბრძოლამ უკიდურესობაში მიადგია და სრულია შეაჩერა სახელმწიფოს ნორმალური განვითარება... თუ ავსტრიამ ვერ მოახერხა დღევანდელი წესწყობილების შეცვლა და სხვადასხვა ერების მოთხოვნილებათა სრული დაკმაყოფილება, ჰამბურგების იმპერია უეჭველად დაინგრევა; ამას აღარ მაღავენ თვით ავსტიის გერმანელი მეცნიერნიც და პოლიტიკური მოღვაწენიც. მათი აზრით, ავსტრია უთუოდ უნდა გადაკეთდეს ფედერატიულ სახელმწიფოდ, სადაც ყოველ ერს სრული ავტონომია უნდა მიენიჭოს“ (ბეჟანიშვილი, 1905,7,8)

იქვე ავტორი იძლევა ავტონომიური მმართველობისა და ფედერაციული შეკავშირების დადებით დახასიათებას და მის ფონზე აანალიზებს საქართველოს ახლო წარსულის მოვლენებს და აწმყოს. „თავისუფალი საქართველოს უკანასკნელ მმართველთ სწორედ ასეთი შეერთება სურდათ რუსეთთან. საქართველო თავისუფალი ავტონომია უნდა ყოფილიყო რუსეთის იმპერიაში“...

წერილის ავტორი თითქოს თავს იკავებს ძველი რუსეთის მთავრობის კრიტიკისაგან, მაგრამ თანამედროვე მმართველებს მიაჩნია : „თუ საქართველოს ისტორიულ

უფლებას არ მიიღებთ მხედველობაში, ის მაინც უნდა გახსოვდეთ, რომ სახელმწიფოს მშვიდობიანი ცხოვრება შეუძლებელი ხდება „... რუსეთის იმპერია მრავალფეროვნულია და ამიტომ აქტუალურიაო ეროვნული საკითხი... სრული დამოუკიდებლობისათვის პოლონელებიც კი აღარ იბრძვიან, დღევანდელ პირობებში პოლონეთის ავტონომიას სჯერდება. „თუ ეს ითქმის პოლონეთზე, მით უფრო ჩვენს ქვეყანაზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ავტონომია დღესდღეისობით სამართლიან წესწყობილებას დაამყარებს“ (ბეჟანიშვილი 1905, 8-10)

კიდევ უფრო მეტად საინტერესოა და მკითხველის ყურადღებას იმსახურებს ქართველთა სასიქადულო მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის იაკობ გოგებაშვილის სტატია „დიდი ვარამის შესახებ“, რომელიც იმავე კრებულის ფურცლებზეა განთავსებული.

დიდი ქართველი პედაგოგი წერს: „რუსეთის ყოველი ჭირი ჩვენს ჭირადაც გადაიქცევა ხოლმე, მაგრამ საუბედუროდ იგივე არ ითქმის სიკეთის შესახებ, რუსეთის ბევრი სიკეთე ჩვენს სიკეთედ არ გადაქცეულა. ბევრი რეფორმა კავკასიონის ქედს არ გადმოსცილებია. რუსეთმა მიიღო ერობა, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო და საგლეხო ბანკი. ჩვენ კი არც ერთი ეს დაწესებულება არ გვღირსებია“ (ბეჟანიშვილი, 1905, 17)

სტატიის გაგრძელებაში ი. გოგებაშვილი რუს ხალხს უსურვებს მოიპოვოს პარლამენტური წესწყობილება, რომელიც წინ წაიყვანს ქვეყანას, მაგრამ იქვე სვავს კითხვას რუსეთის პარლამენტი საქართველოს მოუტანს თუ არა რაიმე სიკეთეს? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად იაკობი იშველიებს ამ დროის დიდად განვითარებული ქვეყნების ისტორიას და პრაქტიკას, იგი აღნიშნავს, რომ „ეს დაწესებულება (პარლამენტი – თ.ვ.) ევროპასა და ამერიკაშიც მხოლოდ მთავარი ერისათვის არის სასარგებლო და გამოდის მავნებელი მცირე ერებისათვის... სადაც სოფისტურად ამართლებენ მთავარი ერისაგან მცირე ერების ძარცვა-გლეჯას, თავის ნაციონალურ ავანკობას და თუ ასეთ ნაციონალურ ეგოიზმს და შეუწყნარებლობას იჩენს ცენტრალური პარლამენტი განათლებულ ევროპასა და ამერიკაში, მით უმეტეს უნდა მოველოდეთ ამას რუსეთის ცენტრალური პარლამენტისაგან. არც ადმინისტრაციასა და სასამართლოში, არც სკოლაში ქართველებს გასაქანი არ მიეცემა“. (ბეჟანიშვილი, 1905, 18-29)

დიდი პედაგოგი ქართველ მკითხველს აიძულებს, რომ ამ ცუდი მდგომარეობიდან და პერსპექტივიდან გვიხსნისო პოლიტიკური ავტონომია და მისი პარლამენტი. საამისო მოთხოვნა კიდევ წამოვაცენეთ, მაგრამ ბევრი რუსი და ქართველიც მტრულად შეხვდა ამ მოთხოვნას. იგი სალაპარაკოდ მოინათლა. „ეს ან უსუსური გაუგებრობის ნაყოფია, ან ბოროტგანზრახულობისა. ავტონომია არათუ სეპარატიზმს არ მოასწავებს, არამედ ძირფესვიანად სპობს და სთხრის სეპარატიზმს. სეპარატიზმი არის პირმშო შვილი ცენტრალიზაციისა, რომელიც სულს უხუთავს ეროვნებას და სულ იმას ანატრებს, როდის იქნება ამ ჩემს მტრულ სახელმწიფოს თავი დააღწიო და ცალკე ვიცხოვროვო. ავტონომია კი ხალხს ანიჭებს შინაურ თავისუფლებას და უკვლევს ფართო გზას კულტურული განვითარებისათვის... ავტონომიურ პრინციპზე წამოწყობილი ქვეყანა სარგებლობს ყველა იმ სიკეთით, რომელიც აქვს ცალკე თვითმდგომარე სახელმწიფოს და ამავე დროს მოშორებულია ბევრს იმ მძიმე ზრუნვას, მოუსვენრობას, ნაკლსა, რომელსაც თავიდან ვერ

იცილებს ვერც ერთი თვითმდგომარე სახელმწიფო. ამის გამო ავტონომიურ ნაწილს, ერთეულს, მეტი თავისუფალი დრო და შემდეგ აქვს თავისი კულტურული ზრდა ააღორძინოს, დააჩქაროს “ (ბეჟანიშვილი, 1905, 23-24)

ი.გოგებაშვილი შემდეგ წერს, რომ „ფედერაციულ სახელმწიფოში ცენტრალური მთავრობის ხელში კვლავ რჩება ძირითადი საკონსტიტუციო კანონები, ჯარი, ფლოტი, ფინანსები, საგარეო პოლიტიკა. თვით საქართველოს მიენიჭება საკუთარი კანონმდებლობითი დაწესებულება, ადგილობრივი პარლამენტი, რომელიც არჩეულ იქნება საყოველთაო, პირდაპირი, საზოგადო და ფარული კენჭისყრით. ეს ადგილობრივი პარლამენტი შეიმუშავებს, დადგენს და გადმოსცემს ყოველგვარ კანონს საქართველოს შესახებ სკოლა გვექნება ქართული, ქართული იქნება აგრეთვე ადგილობრივი ადმინისტრაცია და სამართალი. ჩვენს ეკლესიას მიენიჭება სრული ავტოკეფალია, საკუთარი კათალიკოსი გვეყოლება... ერთი სიტყვით, შინაური მართებლობა იქნება სავსებით ქართული “... ავტორი იქვე წერს, რომ ქართულ მხარესაა არა მარტო პრინციპი, ავტონომიის მოთხოვნის უფლება, ისტორიული სიმართლეც (გიორგიევსკის ტრაქტატი – თ.ვ.) „დროა ეს პირობა სავსებით იქნეს შესრულებული და მოისპოს საბუთი ქართველთა დრტვინვისა, მოისპოს საუკუნის უსამართლობა“ (ბეჟანიშვილი, 1905, 25).

სტატიის მეორე ნაწილში ი. გოგებაშვილი სვამს კითხვას – რა შედეგი მოჰყვება ავტონომიას სოციალურ საკითხში? ზოგს მიაჩნია, რომ შეფერხდება მისი გადაჭრა, მაგრამ ცდებიან „დემოკრატიულ ავტონომიას არსად არ შეუფერხებია და არ შეუსუტებია მშრომელი ხალხის სოლიდარობა და ვერც ჩვენში შეასუსტებს. ჩვენ ღრმათა ვართ დარწმუნებული, რომ საქართველოს ავტონომია ბევრად დააჩქარებს სოციალურ ცვლილებებს ქართველთა შორის და დაეხმარება მის დროით განხორციელებას თვით რუსეთში “ (ბეჟანიშვილი, 1905, 27-28) ავტორს ეს ნააზრევი გონებამახვილურად აქვს დასაბუთებული. მისი აზრით, „საქართველოში მშრომელი ხალხის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას თავადაზნაურობის დიდი ნაწილი და სუსტი ბურჟუაზიაც თავისებურად შეუწყობს ხელს, მთავარი კი ის არის, რომ რუსი მუშა და გლეხ განვითარების დონით ჩამოუვარდება ქართველ მშრომელ მასას და პირველი მეორეს ბრძოლის ჟინითაც ვერ შეედრებაო. დემოკრატიული და ცოცხალი მოძრაობის საფუძველი უფრო მყარია საქართველოში.“ ამიტომ ჩვენი „დასელები“, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან ავტონომიას, ძირს უთხრიან თავისივე მოძღვრების განხორციელებას და მოგვაგონებენ იმ ადამიანებს, რომლებზეც ჯვარცმულმა ქრისტემ სთქვა: „არც უწყიან, რასაც იქმენო!!“. “ (ბეჟანიშვილი, 1905, 29-30) დასელებმა უნდა შეიგნონ, რომ „სოციალიზმს ეროვნული პრინციპის გარეშე არ ძალუძს ააღორძინოს ქვეყანა... ნაციონალიზმი კოლექტიურ პიროვნების კოლექტიურობითი თავისუფლებაა და როგორც კერძო პირი ვერ განვითარდება, თუ მას პიროვნების ფართო გზა არეჩნება გახსნილი, ასე ერი დაიჩაგრება, თუ მას არმიენიჭება სრული თავისუფლება თუ არ მიენიჭება: ეროვნული სამართალი, ეროვნული სკოლა, სრული გამგეობა, ეროვნული თვითმართველობა, ამიტომ ვინც გაიძახის ძირს ნაციონალიზმი, ძირს ავტონომია და გაუმარჯოს მარტო სოციალიზმსაო – აცლის ხალხს კეთილდღეობის ერთს მთავარ ბოძსა და სტოვებს მას მხოლოდ მეორე მთავარი ბოძის ამარა. მეორე მხრივ, ვინც ამბობს; გაუმარჯოს მარტო

ნაციონალიზმს და ძირს სოციალიზმიო, – ჩადის იმავე ცალხმრივობას, უკუღმართობას, ჭკუამოკლეობას...ნაციონალიზმი ხელიხელ ჩაკიდებული სოციალიზმთან, გახლავთ ორპირი იარაღი, რომელიც ერთი პირითაც უკაფავს ხალხს გზას ბედნიერებისაკენ და მეორე პირითაც. ამ ნაციონალ–სოციალურ მიმართულებას თანაუგრძნობს დღეს დიდი უმრავლესობა ქართველთა შეგნებული საზოგადოების და დიდი უმრავლესობა თვით მდაბიო ხალხისა, ზოგი ინსტიტუტურად და ზოგი შეგნებით “ (ბეჟანიშვილი, 1905, 30-31)

ამ სტატიაში ძალიან კარგად ჩანს ქართველთა საყვარელი პიროვნების, იაკობ გოგებაშვილის სოციალ–პოლიტიკური პოზიცია. იგი, მართალია, არ იყო სოციალისტ–ფედერალისტთა პარტიის წევრი, მაგრამ იზიარებდა მათი პროგრამის ბევრ დებულებას, რათა თავისი წვლილი შეჰქონდა განმათავისუფლებელი მოძრაობის წარმატებით წინსვლაში.

ზემოაღნიშნული სტატიის ირგვლივ ჩვენი შეხედულება ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს: დიდმა ქართველმა პედაგოგმა და საზოგადო მოღვაწემ იაკობ გოგებაშვილმა სწორედ და მართებულად შეაფასა გასული საუკუნის დასაწყისში მიმდინარე საზოგადოებრივ ძალთა მიმართულებები და თავისი სრულფასოვანი აზრი გამოთქვა საქართველოს სამამულო პერსპექტივების შესახებაც.

ამავე კრებულში ხელახლა გამოქვეყნდა სტატიები: „ცენტრალიზმი“, „დროა თუ არა?“ რომელთა ავტორებიც იყვნენ თანმიმდევრულად ვ. ვაზიანი და განი. ეს ორივე ავტორთა ფსევდონიმებია. ამ სტატიებში „მესამე დასელთა“ ანუ სოციალ–დემოკრატთა არასწორი, ნიჰალისტური პოზიციას გაკრიტიკებული მათგან რამდენიმე განსხვავდება ივანე რამიშვილის წერილი – „რას გვასწავლის ნორვეგიის მაგალითი? “ მასში ავტორი ცდილობს შეაფასოს სკანდინავიის ნახევარკუნძულებზე 1905 წელს მომხდარი ფაქტი, განსაზღვროს შვედეთისაგან მშვიდობიანი რევოლუციის შედეგად ავტონომიური ნორვეგიის სრულად გამოყოფის მიზეზი და მოსალოდნეები შედეგი.

ივ. რამიშვილი ხაზგასმით წერს, რომ „თუ მივიღებთ მხედველობაში ქართველ უვიცთა („მესამე დასელთა“) მიერ შეთხზულ თეორიას, “ ნორვეგიის პროლეტარიატს უნდა დაეგმო ნორვეგიის ბურჟუაზიული სეპარატისტული მისწრაფება, ნორვეგიის სრორტინგის (პარლამენტის) მიერ დაკანონებული სეპარატისტული აქტი, მაგრამ მოხდა პირიქით, ამ მოვლენას ნორვეგიის პროლეტარიატიც მიესალმა და სოციალ–დემოკრატიაც. „ეს ადვილათ გასაგები ფაქტი დოგმით დაბრმავებულთ („მესამე დასელები“ – თ.ვ.) გაუკვირდებათ და ეგებ არც დაიჯერონ “ (ბეჟანიშვილი, 1905,73), მაგრამ ცხადი გახდა, რომ ნორვეგიის მშრომელი ხალხი სხვა აზრის ყოფილა ერთა სოლიდარობაზე. იგი დარწმუნებულია, რომ ძალდატანებითი კავშირის მოსპობა შემდეგ შედეგები და ნორვეგიელები კიდე უფრო დაუახლოვდებიან ერთმანეთს!!..“ ასეთივე აზრი გამოთქვაო შვედეთის მუშათა კლასმა და სოციალ–დემოკრატთა – „შეცოდების ღირსი იქნებოდა ნორვეგიის მუშა ხალხი ეროვნულ განვითარებას, ამ შემთხვევაში (დამოუკიდებლობის გამოცხადებას – თ.ვ.) სხვანაირად რომ შეხვედროდა, რადგან იგი დაამტკიცებდა გონებრივ მოუმზადებლობას და მოუმწიფებლობას... შეგვიძლია დავარწმუნოთ მკითხველი, რომ ნორვეგიელთა ადგილას განათლებული ევროპის სხვა ქვეყნების მშრომელი ხალხიც ასე მოიქცეოდა. ევროპაში ჩვენ არ ვიცით ისეთი მუშათა პარტია,

რომელიც ეროვნების დაცვის საჭიროებას უარყოფდნენ. ყოველივე აქედან ჩანს, რომ „ეროვნული საკითხი არ ყოფილა ხალხის დასამონაველად „ბოროტი ბურჟუაზიის“ მიერ მოგონილი საკითხი (ამას ამბობდნენ ქართველი სოციალ–დემოკრატები – თ.ვ.), რომ მშრომელი ხალხი ბურჟუაზიასთან და სხვა სოციალურ ჯგუფებთან ერთად ერთიანად დაინტერესებული ყოფილა ეროვნულ უფლებათა დაცვაში. ნორვეგიის ცოცხალი მაგალითიც ცხადყოფს კლასთა ბრძოლის უკიდურესობას. “ ამაოდ ჰგონიათ ზოგიერთებს, რომ კაცობრიობის ისტორია მხოლოდ კლასთა ბრძოლის გარშემო ტრიალებს: „ის რაც ხდება ჩვენში დემოკრატიზმისა და მშრომელი ხალხის სახელით არ მომხდარა და არც მოხდება არც ერთ კულტურულად ცოტათი თუ ბევრად დაწინაურებულ ქვეყანაში“ (ბეჟანიშვილი, 1905, 70-79)

ასე დაასამარა ივანე რამიშვილმა ქართველი სოციალ–დემოკრატთა დოგმატური თეორია და ნიჰილისტური პოზიცია.

კრებულს ბოლოში თან ერთვის სიონის ფსევდონიმით შენიშვნა, რომელშიც წერია: „ამ წიგნის ბეჭდვის დროს ავგუსტ ბებელმა, ენრიკო ფერიმ და კარლ კაუცკიმ გამოქვეყნეს თავისი აზრი ეროვნული საკითხის შესახებ. ყველანი ჟორესის აზრის თანახმად ლადადებენ, რომ ყოველი კულტურული ერი თავისუფალი და დამოუკიდებელი უნდა იყოს შინაგან მართვა გამგეობაში. ყველა შეგნებული მამულიშვილი იმას უნდა ცდილობდეს, რომ თავის მშობელ ერს უმაღლესი კულტურა მოუპოვოს. “

საკვირველია, რატომ ჩვენს „დასელებს არ დაეკითხებიან ხოლმე ეს მამაცხონებული ბებელი, ჟორესი, კაუტსკი და კამპანია და მათგან არ ისწავლიან ჭკუას, ვიდრე ამისტანა აზრებს გამოთქვამენ.“ (ბეჟანიშვილი, 1905, 80)

ცნობილია, რომ ამ წერილებშია და პირად კამათებში გამოთქმულმა ირონიამ და გაკიცხვამ ქართველი სოციალ–დემოკრატების უმრავლესობა, მათ შორის განსაკუთრებით ბოლშევიკები ვერ მოარჯულა. ისინი მათ განაყოფ მენშევიკებთან ერთად კიდევ დიდხანს აგრძელებდნენ თავიანთ მანკიერ თეორიათა პორპაგანდას.

აღნიშნული მცირე კრებულის – „ეროვნული თვითმართველობის“ განხილვა ჩვენი აზრით, უფლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ იგი საისტორიო წყაროსთან ერთად ისტორიოგრაფიული ფაქტიცაა.

ლიტერატურა:

1. ვ. ი. ბეჟანიშვილის გამოცემა, კრებული ეროვნული თვითმართველობა, ვ.ი. შილაძის და ამხ. საბეჭდავი, ქუთაისი, 1905წ.
2. დიმიტრი შველიძე, პოლიტიკური პარტიების წარმოება საქართველოში, ნაკვეთი I, ფედერალისტები, გამომცემლობა „არსი“, თბილისი, 1993წ.

**The Matter of National Autonomy in the Georgian Press
at the Boundary of XIX-XX Centuries
(Collected Works according to the “National Self-government”)**

Vakhtangishvili Teimuraz

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The Georgian Press published at the boundary of XIX-XX centuries actually represented the arena of annalistic thinking. Numerous letters or articles published in magazines and newspapers represented and still represent the historical source and historiographical fact as well.

The letters, related to the autonomy and nationality, are exceptionally noteworthy. With their relevance and observable credibility, the letters evoked a great interest among the readers. As it seems, even at that time it was realized well by the representatives of progressive-minded Georgian intelligentsia, editor-publishers, who used to publish the collection of works including the similar articles. One of the collected works was the book – “National Self-government” printed in 1905 in Kutaisi. It represented a small collection of articles published in Georgian newspapers “Iveria” and “Tsnobis Purtseli” (News Bulletin).

Key Words: Socialist-Federalists, “Mesame Daselebi”, “Centralism”, “Gani”, I.Gogebashvili, Autonomy, National Problem.

თელავის უმაღლესი საგანმანათლებლო კერის ისტორიის საკითხისათვის

მოსიაშვილი ალექსანდრე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. 2019 წლის ოქტომბერში შეუსრულდა 80 წელი იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტს დაარსებიდან. მისი ისტორიის საკითხის შესწავლა დაგვანახებს, თუ რა ტრადიციები არსებობდა განათლების მხრივ თელავში და რამდენად ლოგიკური იყო გათვლა (შემდგომში) უნივერსიტეტის ჩამოყალიბებისა. საინტერესოა, რა ბაზა არსებობდა მანამდე, რასაც დაეფუძნა თელავის უმაღლესი სასწავლებელი? ამის გასარკვევად საჭიროა, თვალი გადავავლოთ არსებულ ბიბლიოგრაფიას და ჩემ მიერ სხვადასხვა პერიოდში მოძიებულ – პრესაში გამოქვეყნებულ და საარქივო მასალებს. ირკვევა, რომ უშუალოდ თელავში, 1758 წელს, მეფე ერეკლე მეორის ინიციატივით დაარსებულა საფილოსოფოსო-სადვთისმეტყველო სკოლა, რომელიც 1782 წელს გადაკეთდა აკადემიის ყაიდის სემინარიად; 1843 წლიდან 1924 წლამდე თელავში სამოქალაქო სასწავლებელსაც უარსებია; 1865 წელს თელავში გახსნილა და 1921 წლამდე ფუნქციონირებდა წმ. ნინოს სახელობის სასწავლებელი; განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ საქმიანობა ამ თვალსაზრისით თელავში; მე-20 საუკუნის 20-30-იან წლებში არსებობდა რამდენიმე ტექნიკუმი; 1931 წელს იმჟამინდელი ხელისუფლების ძალიან მცირე ხანით თელავში იმ დროისათვის საკავშირო მნიშვნელობის მევენახეობისა და მეღვინეობის კვლევითი ინსტიტუტი დაარსდა და ა. შ.

1939 წლიდან – 1924 წელს გახსნილი პედაგოგიური ტექნიკუმის ნაცვლად – თელავში ფუნქციონირებს სამასწავლებლო ინსტიტუტი ორი ფაკულტეტით, რომელიც 1951 წელს ჩამოყალიბდა სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტად და 1999 წლიდან უკვე იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტატუსს ატარებს. ამრიგად, წარმოდგენილი სტატია აღნიშნული საკითხის ირგვლივ აქამდე გამოქვეყნებულ პუბლიკაციებსა თუ მონოგრაფიებს შორის იქნება ერთ-ერთი უფრო მრავლისმომცველი ნაშრომი, სადაც შედარებით მოკლედ, ზოგადად და, ამავე დროს, საინტერესო ქრონოლოგიური თანმიმდევრულობით იქნება გადმოცემული ყველა ის ძირითადი ინტერესი თუ წინაპირობა, ზოგიერთ ნიუანსთან ერთად, რომელიც თან ახლდა საქართველოს ერთ-ერთ ძირძველ და დიდი კულტურულ-საგანმანათლებლო ტრადიციების მქონე ქალაქ თელავის უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების შექმნა-ჩამოყალიბების პროცესს. უნდა ითქვას, რომ წარმოდგენილი სტატია ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის მკითხველს თელავში სწავლა-განათლების თუ სამეცნიერო-კვლევითი კუთხით არსებულ ტრადიციებზე, განსაკუთრებით დაინტერესებთ თელავის ისტორიით, ან/და საქართველოში განათლების საკითხებით დაინტერესებულ პირებს და მკვლევრებს.

საკვანძო სიტყვები: სასწავლებელი, ტექნიკუმი, ინსტიტუტი, უნივერსიტეტი, ტრადიცია.

2019 წლის ოქტომბერში შეუსრულდა 80 წელი იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტს დაარსებიდან. უშუალოდ უნივერსიტეტის სტატუსის მინიჭება ოდნავ გვიან მოხდა, მაგრამ მანამდეც სასწავლებელი ათეული წლების განმავლობაში პირნათლად ასრულებდა თავის მისიას, როგორც რეგიონის, ასევე ქვეყნის წინაშე. მისი ისტორიის საკითხის შესწავლა დაგვანახებს თუ რა ტრადიციები არსებობდა განათლების მხრივ თელავში და რამდენად ლოგიკური იყო გათვლა (შემდგომში) უნივერსიტეტის ჩამოყალიბებისა. საინტერესოა, რა ბაზა არსებობდა მანამდე, რასაც დაეფუძნა თელავის უმაღლესი სასწავლებელი? ამის გასარკვევად საჭიროა თვალი გადავავლოთ არსებულ ბიბლიოგრაფიას და ჩემ მიერ სხვადასხვა პერიოდში მოძიებულ – პრესაში გამოქვეყნებულ და საარქივო მასალებს.

თავდაპირველად, უნდა აღინიშნოს ერთი გარემოება, რომ კახეთში ისე როგორც საქართველოს სხვა რეგიონებში ადრიდანვე არსებობდა სწავლა-განათლების ტრადიციები და არსებობდა შესაბამისი საგანმანათლებლო ცენტრებიც. რა თქმა უნდა ამ ფუნქციას გარკვეული დროის მანძილზე ძირითადად ითავსებდნენ ეკლესია-მონასტრები. როცა განათლების საკითხზე ვსაუბრობთ, თელავის სინამდვილეში, არ უნდა დავივიწყოთ თელავიდან რამდენიმე კილომეტრში მდებარე ცნობილი იყალთოს აკადემია. რაც შეეხება უშუალოდ თელავში არსებულ სასწავლებლებს, აქ უნდა ვახსენოთ: 1758 წელს ერეკლე მეორის ინიციატივით დაარსებული საფილოსოფოსო-საღვთისმეტყველო სკოლა, რომელიც 1782 წელს გადაკეთდა აკადემიის ყაიდის სემინარიად (აბაშიძე, ზ. არაბული, ა. 2015). 1843 წლიდან 1924 წლამდე თელავში სამოქალაქო სასწავლებელსაც უარსებია. „სამოქალაქო სასწავლებელს ხელმძღვანელობდნენ ცნობილი ადამიანები – კიკნაძე – რომელსაც ჰქონდა თავისი სახელმძღვანელოები გეოგრაფიის და ბუნებისმეტყველების (გეოგრაფიის სახელმძღვანელო შემონახულია თელავის ი/ე მუზეუმში). კიკნაძის შემდეგ სკოლას ხელმძღვანელობდა დიმიტრი ცისკარიშვილი, რომელმაც სამშობლოს მისცა სამი მეცნიერი – ერთი უროლოგი და ორი ქიმიკოსი“ (თიმ, საინვენტარო №80-94, გ. მელითაურის საარქივო ფონდი, გვ. 58).

1865 წელს თელავში გახსნილა და 1921 წლამდე უარსებია ქალთა სასწავლებელს, რომელსაც წმ. ნინოს სახელი ჰქონდა მინიჭებული (გოგბაიძე, ჯავახიშვილი, 2010). ამ სასწავლებელში სხვა საგნების სწავლებასთან ერთად, როგორც ჩანს „1889 წლიდან ძლიერდება რუსული ენის სწავლება; იმავე წელს დაიწყო სომხური ენისა და სომხურ-გრიგორიანული აღმსარებლობის ღვთისმეტყველების სწავლებაც; 1890 წელს სასწავლებელში შემოღებულ იქნა მეაბრემუმეობის პრაქტიკული მეცადინეობები; 1892 წლიდან დაიწყეს სწავლება ფრანგული ენისა და მუსიკისა, 1898 წლიდან კი – ცეკვის, საგუნდო სიმღერებისა და ჭრა-კერვისა. იმავე წელს სახალხო განათლების სამინისტრომ სასწავლებელს პროგიმნაზიის უფლებები მიანიჭა“ (გოგბაიძე, ჯავახიშვილი, 2010). აქცენტი ხსენებულ სასწავლებელზე შემთხვევითი არ არის, რადგან „თელავის წმ. ნინოს სასწავლებელში სხვადასხვა დროს ასწავლიდნენ: ალექსანდრე ჯავახიშვილი (აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის მამა), სერაფიმოვი, ილია და ქრისტეფორე ზარაფიშვილები, ვასილ ბარნოვი, ნიკო სულხანიშვილი (სიმღერა-გალობის მასწავლებელი), მსახიობი ლადო მესხიშვილი (1878-1881 წლებში ასწავლიდა საბუნებისმეტყველო საგნებს), შიო

შიუკაშვილი, მიხეილ ხელაშვილი, მიხეილ ელიოზიშვილი, ივანე როსტომაშვილი, ვალერიან სიდამონ-ერისთავი (პროფესორი, 1914-1919 წლებში ასწავლიდა ხატვას), ზაქარია ჩხიკვაძე, ელისაბედ ქართველიშვილი, ელენე შიუკაშვილი, ამალია აბაშიძე, თამარ ვახვახიშვილი-აბაშიძისა, ზინაიდა კველიშვილი და სხვები (გოგბაიძე, ჯავახიშვილი, 2010).

თელავში საგანმანათლებლო დაწესებულებებს შორის იყო ე.წ. საკვირაო სკოლა. აგრეთვე 1883-84 წლებში თელავში გაიხსნა „დარიბ ქალთა სკოლა“ (თამარაშვილი, 2017). განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ საქმიანობა ამ თვალსაზრისით თელავში (მოსიაშვილი, 2008). თელავში ფუნქციონირებდა ილია ჭავჭავაძის სახელობის ე.წ. „ქართული სკოლა“, რომელიც „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ თელავის განყოფილების მიერ იყო დაარსებული ფიქრის გორაზე ვახვახიშვილის ციხე-გალავანში. 1920-22 წლებში სახალხო განათლების კომისარიატის დაქვემდებარებაში თელავში ფუნქციონირებდა ე.წ. „შრომის სკოლა“, რომელიც 8-წლიანი იყო. ისწავლებოდა ქართული ენა, გეომეტრია, არითმეტიკა, ბუნება, ფიზიკა, გერმანული, ისტორია, რუსული ენა (თამარაშვილი, 2017).

„ქალაქ თელავში XX საუკუნის დასაწყისში ფუნქციონირებდა უმაღლესი დაწყებითი სასწავლებელი (თამარაშვილი, 2017). თელავის ვაჟთა გიმნაზიის შესახებ მასალები გვხვდება საქართველოს ეროვნული არქივის სახელმწიფო ცენტრალური ისტორიული არქივის განათლების მუშაკთა ფონდში და თელავის რაიონულ არქივში (თამარაშვილი, 2017. 1917 წლის პირველ ნოემბერს თელავში გახსნილა სომხური შერეული გიმნაზია. თამარაშვილი, 2017). პედაგოგიური კურსები უნდა გახსნილიყო 1920 წლის 1 თებერვალს და იმუშავებდა 1 ივლისამდე. რა მიზანს ისახავდა აღნიშნული სამასწავლებლო კურსების დაარსება? აშკარაა, რომ მცირე იყო პედაგოგთა რიცხვი, ხოლო მოთხოვნა დღითიდღე იზრდებოდა, ვინაიდან საყოველთაო ხასიათის იყო სწავლა, ამიტომ აუცილებელი ხდებოდა მასწავლებლის მომზადებაზე ზრუნვა, თავდაპირველად ვარაუდობდნენ 1-წლიანი კურსების გახსნას. დაწყებითი კლასის მასწავლებელთა უმეტესობა არ შეეფერებოდა მოთხოვნებს, ამიტომ კურსებზე უნდა მომხდარიყო ცოდნის დონის ამაღლება (თამარაშვილი, 2017).

„ქ. თელავის მასწავლებლობა ყოველთვის მოწინავედ ითვლებოდა. თელავის სკოლებს კარგი მასწავლებლები ჰყოლია და ეხლაც ურიგო მასწავლებლები არა ჰყავს. თელავის საშუალო სკოლადამთავრებულები 30-35-მდე სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში ლექციებს კითხულობენ და პროფესორ-დოცენტები არიან: ხომიზუ-რაშვილი, ბაცანაძე, გიომშვილი, ლეკიშვილი, აბაშიძე, ჯაფარიძე ლევანი, ჯაფარიძე ნატო, ჭავჭავაძე ი. ბაკურაძე, მელითაური ნიკო, ჩხუბიანაშვილი, რჩეულიშვილები მიხეილი და ლეო, სეფაშვილი და სხვანი. აკადემიკოსმა ბერიტაშვილმა, განსვენებულმა ბენაშვილმა, დიდმა პოეტმა ვაჟა-ფშაველამ საშუალო განათლება თელავში მიიღეს.“ (კრა, ფონდი №7, გ. მელითაური 1934 წ.). საინტერესოა ცალკეული ფაქტი ამა თუ იმ სკოლის დაარსებასთან დაკავშირებით. მაგალითად, დამსახურებული მასწავლებლის და საზოგადო მოღვაწის – გიორგი ონისიმეს-მე მელითაურის (იმ დროისათვის განათლების

განყოფილების გამგის) – დიდი ძალიხმევა დასჭირდა თელავში, მაწანწარაზე სკოლის გახსნას. თავდაპირველად, მის მიერ სკოლის ასაშენებლად აღებული სესხი სხვა საქმისთვის მოუხმართათ იმჟამინდელი ხელისუფლების წარმომადგენლებს: „ამენდა ღვინის სარდაფი სადგურზე, თუმცა არც მას ეღირსა სარდაფობა – კარგი საქმისათვის გამოიყენა ეს შენობა ცნობილმა მეღვინე-მევენახემ სოლომონ ჩოლოყაშვილმა, დაამთავრა შენობის მშენებლობა და გამოიყენა საკავშირო მეღვინეობისა და მევენახეობის კვლევითი ინსტიტუტისათვის. მაგრამ სკოლა მაინც გაიხსნა“ – ამ მიზნით, 1925 წელს მაწანწარაზე შეძენილ იქნა ორსართულიანი საცხოვრებელი სახლი, რომელშიც განთავსდა სკოლა (კრა, ფონდი №475, საქმე №4). „1930 წელს გაიხსნა სააღმშენებლო, მეღვინეობისა და მეაბრეშუმეობის ტექნიკუმები. თუმცა, არც ამათ ჰქონდათ დიდი მანძილი, ძალიან მალე დაიხურა. სააღმშენებლო ტექნიკუმს ერთი გამოშვება ჰქონდა, ასევე აგროტექნიკუმსაც.“
კრა, ფონდი №475, საქმე №4. მომდევნო 1931 წელს იმჟამინდელი ხელისუფლების ძალიხმევით თელავში იმ დროისათვის საკავშირო მნიშვნელობის მევენახეობისა და მეღვინეობის კვლევითი ინსტიტუტი დაარსდა. 23 წლის მანძილზე ინსტიტუტი ზრდიდა მეცნიერ-აგრონომებს, მუშაობდა ყურძნის ახალი ჯიშების გამოყვანასა თუ სამარკო ღვინოებზე, ახორციელებდა საქართველოს რაიონების ნიადაგების და კლიმატური პირობების შესწავლას შესაბამისი რეკომენდაციების გაცემას თუ რომელ რაიონში რომელი ჯიშის გავრცელება იყო მიზანშეწონილი, აგრეთვე, ყურძნის მოსავლიანობის გაზრდასთან, მისი ხარისხის გაუმჯობესებასთან და მის მავნებლებთან თუ ავადმყოფობასთან ბრძოლის ღონისძიებების შემუშავება-განხორციელებასთან დაკავშირებით. **კრა, ფონდი №475, აღწერა №1, საარქივო საქმე №9.**

მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში თელავში მცირე ხნით ჰუმანიტარული ტექნიკუმებიც არსებობდა **მოსიაშვილი, 2014**. სწორედ მათ ბაზაზე 1924 წლის პირველ სექტემბერს გაიხსნა პედაგოგიური ტექნიკუმი, რომელიც წინამორბედი ორწლიანი ტექნიკუმებისგან განსხვავებით ოთხწლიანად იქნა გადაკეთებული. **კრა, ფონდი №475, აღწერა №1, საარქივო საქმე №8.**

1939 წლიდან პედაგოგიური ტექნიკუმის ნაცვლად თელავში ფუნქციონირებს სამასწავლებლო ინსტიტუტი ორი ფაკულტეტით – ისტორია-ფილოლოგიის და ფიზიკა-მათემატიკის და 7 კათედრით **კრა, ფონდი №475, აღწერა №1, საარქივო საქმე №9**, რომელიც 1951 წელს ჩამოყალიბდა სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტად და 1999 წლიდან უკვე იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტატუსს ატარებს („თელავის მოამბე“, 1999, №13). აგრეთვე, აღსანიშნავია სხვადასხვა პერიოდში დაარსებული, განსხვავებული ტიპისა და დანიშნულების სასწავლებლები, რომლებიც არსებობდნენ, ერთმანეთს ავსებდნენ, ერთურთს ენაცვლებოდნენ და ნელ-ნელა უქმნიდნენ უმაღლეს სასწავლებელს ჩამოყალიბების წინაპირობას.

ჩემ მიერ მოძიებული საარქივო თუ ბეჭდური მასალები იძლევიან საკითხის უკეთ შესწავლის საშუალებას, რათა უფრო მეტი სიზუსტით მოხდეს წინამორბედი სასწავლებლების რაოდენობის და პროფილის განსაზღვრა.

ამრიგად, წარმოდგენილი ნაშრომი მართალია არ ეხება ისეთ რთულ და პრობლემატურ საკითხს, რომელსაც განსაკუთრებული კვლევა-ძიება დასჭირდებოდა,

მეცნიერული თვალსაზრისით, მაგრამ აღნიშნული საკითხის ირგვლივ აქამდე გამოქვეყნებულ პუბლიკაციებსა თუ მონოგრაფიებს შორის წინამდებარე სტატია იქნება ერთ-ერთი უფრო მრავლისმომცველი ნაშრომი, სადაც შედარებით მოკლედ, ზოგადად და ამავე დროს საინტერესო ქრონოლოგიური თანმიმდევრულობით იქნება გადმოცემული ყველა ის ძირითადი ინტერესი თუ წინაპირობა, ზოგიერთ ნიუანსთან ერთად, რომელიც თან ახლდა საქართველოს ერთ-ერთ ძირძველ და დიდ კულტურულ-საგანმანათლებლო ტრადიციების მქონე ქალაქ თელავის უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების შექმნა-ჩამოყალიბების პროცესს.

უნდა ითქვას, რომ წარმოდგენილი სტატია ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის მკითხველს თელავში სწავლა-განათლების თუ სამეცნიერო კვლევის კუთხით არსებულ ტრადიციებზე, განსაკუთრებით დაინტერესებთ თელავის ისტორიით, ან/და საქართველოში განათლების საკითხებით დაინტერესებულ პირებს და მკვლევარებს.

და ბოლოს, ზემოთ ჩამოთვლილი სასწავლო-საგანმანათლებლო თუ სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებების ნუსხა შესაძლებლობას გვაძლევს, გამოვიტანოთ შემდეგი სახის დასკვნა: ამჟამად მოქმედი ავტორიზებული უმაღლესი სასწავლებელი _ სსიპ _ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი _ თავისი მოქმედი აკრედიტებული საგანმანათლებლო პროგრამებით წარმოადგენს ღირსეულ და ძლიერ მემკვიდრეს აქამდე თელავში არსებული განათლების კერებისა და ის ითავსებს ყველა იმ ძირითად ფუნქციას, რაც გააჩნდათ მათ. მათ შორის: პედაგოგების აღზრდა-ჩამოყალიბება და სხვა (საბაკალავრო, სამაგისტრო თუ მასწავლებლის მომზადების პროგრამებზე), სხვადასხვა პროფესიების დაუფლება (პროფესიულ პროგრამებზე), მევენახეობა-მეღვინეობის შესწავლა-განვითარება (მათ შორის სადოქტორო თუ სამეცნიერო-კვლევით საგრანტო პროგრამებზე). გარდა ამ ჩამონათვალისა, ხუთ ფაკულტეტზე მიმდინარეობს სწავლის სხვადასხვა საფეხურზე მრავალმხრივი განათლების მიღება და სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა, რასაც ხელს დიდად უწყობს შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და არაერთი სახელოვანი მკვლევრით და მეცნიერით წარმოდგენილი აკადემიური პერსონალი და ასევე, ის საერთაშორისო საგანმანათლებლო გაცვლითი თუ ურთიერთთანამშრომლობითი ხასიათის პროექტები, რომლებიც მრავლად ხორციელდება უნივერსიტეტის სინამდვილეში და რაც ქმნის იმის წინაპირობას, რომ მომავალში თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ღირსეულად გააგრძელებს აქამდე არსებულ ტრადიციებს და როგორც კახეთის რეგიონს, ასევე სრულიად საქართველოს, მისცემს ისეთ კონკურენტუნარიან, მცოდნე და ენერგიულ კადრს, რომლებიც მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანენ რეგიონის და მთლიანად ქვეყნის წინსვლა-განვითარების საქმეში.

ლიტერატურა:

1. აბაშიძე, ა. არაბული, ა. ... (2015) საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა. 1-II. თბილისი;
2. გაზეთი „თელავის მოამბე“, (1999), №13;

3. გოგბაიძე, მ. ჯავახიშვილი, გ. (2010). ქალთა განათლების კერები თელავში. თბილისი;
4. თამარაშვილი, თ. (2017). თელავი – განათლება და კულტურა XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში. თბილისი: შპს „ედვერთ სტუდიო“;
5. თელავის ისტორიული მუზეუმი(თიმ), საინვენტარო №80-94, გ. მელითაურის საარქივო ფონდი, გვ. 58;
6. კახეთის რეგიონული არქივი(კრა), ფონდი №7. გ. მელითაური 1934 წ.;
7. კახეთის რეგიონული არქივი(კრა), ფონდი №475, საქმე №4;
8. კახეთის რეგიონული არქივი(კრა), ფონდი №475, აღწერა №1, საარქივო საქმე №8;
9. კახეთის რეგიონული არქივი(კრა), ფონდი №475, აღწერა №1, საარქივო საქმე №9;
10. მოსიაშვილი, ა. (2008) „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ თელავის განყოფილების საქმიანობა 1914-1918 წლებში ივ. პაატაშვილის მასალების მიხედვით. თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო შრომების კრებული, №2(24): 136-139;
11. მოსიაშვილი, ა. (2014) თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საიუბილეოდ. იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო შრომების კრებული, №1(27): 171-173.

On the Issue of the History of Telavi Higher Education Center

Mosiashvili Aleksandre

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. In October 2019, 80 years have passed since the establishment of Iakob Gogebashvili Telavi State University. A study of its history (shows) us what traditions existed in terms of education in Telavi and how logical it was to calculate (later) the establishment of the university. It is interesting to know what base existed before Telavi High School was founded. To find out these details we need to look at the existing bibliography and the archival materials published in the press in different periods. It (turned) out that directly in Telavi, in 1758, on the initiative of King Erekle II, a philosophical-theological school was established, which was transformed into the Kaid Seminary of the Academy in 1782; From 1843 to 1924, a civil school in Telavi was also deprived; St. Nino School was opened in 1865 and functioned until 1921 in Telavi. The activities of the Society for the Promotion of Literacy among Georgians in Telavi in this regard are especially noteworthy; In the 1920s and 1930s, there were several technical schools; In 1931, by the efforts of the current government, the Research Institute of Viticulture and Enology of Union importance was established in Telavi at that time, and so on.

Key words: School, Technical college, Institute, University, Tradition.

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი 80 წლის გადასახედიდან

„სწავლა, ცოდნა და მეცნიერება ღონეა იმისათნა,
რომელსაც დღეს წინ ვერაფერი დაუდგება.“
იაკობ გოგებაშვილი

ჭიკაძე როინ
მამუკელაშვილი ელგუჯა
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. 80 წლის შესრულდა იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რომელიც საკმაოდ მძლავრ საგანმანათლებლო ბალავარზეა დაშენებული, რაც განმტკიცებულია მისი ისტორიული წანამდვრებითა და სათანადო საკანონმდებლო ბაზით. იგი მემკვიდრეა ახლო თუ შორეული წარსულის კულტურულ-საგანმანათლებლო ტრადიციებისა.

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტს ღირსეული ადგილი უკავია ჩვენი ქვეყნის სასწავლო-საგანმანათლებლო და სამეცნიერო სფეროში. ის, როგორც სახელმწიფო უმაღლესი პედაგოგიური ინსტიტუტი, ფუნქციონირებს 1939 წლიდან; 1940 წელს კი, როგორც პედაგოგიური პროფილის უმაღლეს სასწავლებელს, ეწოდა დიდი ქართველი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის იაკობ გოგებაშვილის სახელი.

1999 წელს მიენიჭა სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტატუსი, 2001 წელს ჩამოყალიბდა საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად და მისი სრული სახელწოდებაა:

საჯარო სამართლის იურიდიული პირი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, აბრევიატურით - სსიპ თესაუ.

საკვანძო სიტყვები: თესაუ, გოგებაშვილი, იუბილე, რექტორი, სტრატეგიული მიმართულება, ისტორია.

80 წლის შესრულდა საჯარო სამართლის იურიდიული პირი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სსიპ - თესაუ. აღნიშნული სტატუსი მას მიენიჭა საქართველოს პრეზიდენტის 2001 წლის 2 დეკემბრის N488 ბრძანებულებით; შესაბამისად დამტკიცდა უნივერსიტეტის წესდება, რომლითაც განისაზღვრა უნივერსიტეტის სტატუსი, მისი სტრუქტურა და ავტონომიურობა.

ასე რომ, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი არის „სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებისაგან განცალკევებული ორგანიზაცია, რომელიც სახელმწიფოს კონტროლით დამოუკიდებლად ახორციელებს პოლიტიკურ, სახელმწიფოებრივ, სოციალურ, საგანმანათლებლო, კულტურულ და სხვა საჯარო საქმიანობას“ (საქართველოს კანონი საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ, თავი I, მუხლი 2).

უნივერსიტეტის ავტონომიურობა არის უმნიშვნელოვანესი მონაპოვარი, რის საფუძველზეც უნივერსიტეტი დემოკრატიზმის პრინციპებზე დაყრდნობით ახორციელებს თავისი საქმიანობის ისეთ სტრატეგიულ მიმართულებებს, როგორიცაა: უნივერსიტეტის მართვა, მართვის ორგანოების არჩევა და მათი დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა, სტრუქტურული ერთეულების ჩამოყალიბება და სათანადო მიმართულებების განსაზღვრა, სასწავლო პროცესისა და სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის წარმართვის ორგანიზება, ურთიერთობების გაფართოება ჩვენი ქვეყნისა და საზღვარგარეთის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრებთან, გაცვლითი პროგრამების მიზნობრიობა, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის პერმანენტული განახლება და სრულყოფა, ფინანსების მოზიდვა და მისი გეგმაზომიერი ხარჯვა; განუხრელი ზრუნვა სტუდენტთა, პროფესორ-მასწავლებელთა და თანამშრომელთა სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე...

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტს ღირსეული ადგილი უკავია ჩვენი ქვეყნის სასწავლო-სამეცნიერო და კულტურის სფეროში; ამასთანავე, საკმაოდ მნიშვნელოვანია მისი ღვაწლი სამშობლოს კეთილდღეობისათვის ზრუნვაში. ყოველივე ეს თვალნათლივ იკვეთება 80 წლის გადასახედიდან, საიდანაც ნათლად ჩანს უნივერსიტეტის საკმაოდ მძლავრი საგანმანათლებლო მემკვიდრეობის წანამძღვრები, რითაც განპირობებულია მისი დღევანდელი და მომავლის პერსპექტივები. ეს მემკვიდრეობა ემყარება ერეკლე მეფის გონივრულ საგანმანათლებლო პოლიტიკას.

ცნობილია, რომ მეფე ერეკლე მეორე დიდად ზრუნავდა სასწავლებლების ქსელის დაარსებასა და გაფართოებაზე; კერძოდ, მეფე ერეკლემ ანტონ კათალიკოსთან ერთად შეიმუშავა სამი უმაღლესი სასწავლებლის დაარსების პროექტი, რის მიხედვითაც განათლების ცენტრებად იქცეოდა თბილისი, გორი და თელავი. ეს იყო ერეკლე მეორის შორსმჭვრეტელო კულტურულ-საგანმანათლებლო პოლიტიკის გამოვლინება, რის შედეგადაც 1758 წლის 28 ოქტომბერს თელავში გაიხსნა ფილოსოფიურ-საღვთისმეტყველო სკოლა, რომლის პირველი რექტორი გახლდათ ანტონ კათალიკოსის თანამოაზრე, ფრიად განსწავლული პიროვნება ფილიპე ყაითმაზაშვილი. სკოლამ იარსება 1782 წლამდე; ამავე წლის 28 მაისს კი ამ სკოლის რეორგანიზაციის შედეგად არქიმანდრიტ გაიოზის თაოსნობით საზეიმოდ გაიხსნა სასულიერო-ფილოსოფიური სემინარია, რომლის პირველ რექტორად დაინიშნა გაიოზი, ხოლო 1790 წლიდან სემინარიას ხელმძღვანელობდა დავით მესხიშვილი; ამიტომაც იყო, რომ ისინი ისტორიას შემორჩნენ როგორც **გაიოზ რექტორი** და **დავით რექტორი**.

თელავის სასულიერო-ფილოსოფიური სემინარიის მადლმოსილებას ეზიარნენ ისეთი თვალსაჩინო მოღვაწეები, როგორებიც იყვნენ: „კალმასობის“ ავტორი იოანე ბატონიშვილი, პირველი ქართველი აკადემიკოსი თეიმურაზ ბაგრატიონი, ერეკლე მეორის სამეფო კარის მსახური სოლომონ ლიონიძე, საყოველთაოდ აღიარებული მწიგნობარი დავით ფანასკერტელი და სხვა.

აღნიშნული საგანმანათლებლო საქმიანობა შეუქცევადი გახდა, რაც გამოიხატა იმაში, რომ 1830 წელს თელავში დაარსდა სამაზრო სკოლა, ხოლო 1865 წელს - „წმინდა ნინოს“ სახელობის ქალთა სასწავლებელი.

XX საუკუნის ოციანი წლებიდან დღის წესრიგში დადგა პედაგოგიური კადრების

მომზადების აუცილებლობა, პირველ ყოვლისა კი - დაწყებითი კლასების მასწავლებლებისა. და უკვე 1923 წელს თელავის ჰუმანიტარულმა შრომის სკოლამ გამოუშვა პედაგოგის სპეციალობის კურსდამთავრებულები, ხოლო 1924 წელს თელავში საფუძველი ჩაეყარა პედაგოგიურ ტექნიკუმს, რომლის ბაზაზეც 1939 წელს დაარსდა თელავის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი - დღევანდელი სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

1939 წლის 20 ივნისს საქართველოს სსრ ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა მიიღო დადგენილება თელავის სამასწავლებლო ინსტიტუტის გახსნის თაობაზე. ამავე წლის 17 ოქტომბერს უმაღლესი სკოლების საქმეთა საკავშირო კომიტეტმა N უ/516 ბრძანებით დაამტკიცა სამასწავლებლო ინსტიტუტის წესდება.

1951 წელს სამასწავლებლო ინსტიტუტი გარდაიქმნა სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტად, რითაც შეიქმნა საბაზო საფუძველი კვალიფიციური პედაგოგიური კადრების მოსამზადებლად.

1939-1973 წლებში ინსტიტუტი ბინადრობდა ერეკლე მეფის სასახლეში, 1973 წლის სექტემბრიდან კი ფუნქციონირებს ახლად აშენებულ კეთილმოწყობილ სასწავლო კორპუსებში; მისი ოფიციალური მისამართია: ქ. თელავი, ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა N1.

საქართველოს პრეზიდენტის 1999 წლის 17 ივნისის N375 ბრძანებულებით იაკობ გოგებაშვილის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტს მიენიჭა სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტატუსი, ხოლო 2001 წლის 2 დეკემბრის N488 ბრძანებულებით თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ჩამოყალიბდა საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად.

იაკობ გოგებაშვილის დაბადების 100 წლისთავზე საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1940 წლის 28 ოქტომბრის ბრძანებულებით თელავის სამასწავლებლო ინსტიტუტს ეწოდა დიდი ქართველი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის **იაკობ გოგებაშვილის** სახელი. ამ სახელდების ინიციატორები ყოფილან პოეტი-აკადემიკოსი გიორგი ლეონიძე და მეცნიერ-პედაგოგი გიორგი თავზიშვილი. ინსტიტუტის 25 წლის საიუბილეო თარიღის მოსალოცი ბარათით გიორგი ლეონიძე იტყობინებოდა: „თქვენი ინსტიტუტი მე მიყვარს და მინდა იცოდეთ, რომ ის თავის დროზე მე და გიორგი თავზიშვილმა მოვნათლეთ იაკობ გოგებაშვილის სახელზე“.

...და აი, უკვე 80 წლის შესრულდა დიდ მამულიშვილთა და მოღვაწეთაგან ხელდასხმული თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რომლის ზრდა-განვითარებასა და ადგილობრივი სამეცნიერო-პედაგოგიური კადრების მომზადებაში დიდი წვლილი შეიტანეს სხვადასხვა დროს აქ მომუშავე ისეთმა ცნობილმა მეცნიერებმა, როგორებიც არიან:

მიხეილ ზანდუკელი, პანტელეიმონ ბერაძე, გიორგი თავზიშვილი, ამბერკი გაჩეჩილაძე, შოთა ძიძიგური, ანტონ კიზირია, თედო ბეგიაშვილი, ალექსანდრე ბარამიძე, ნიკოლოზ კანდელაკი, აპოლონ მახარაძე, სიმონ გაჩეჩილაძე, სტეფანე ჩხენკელი, სერგი ჭილაია, სოლომონ ყუბანეიშვილი, გიორგი გოზალიშვილი, აბელ კიკვიძე, მიხეილ გაფრინდაშვილი, ბორის წოწონავა, ვალიკო კობახიძე, ადამ ჩახტაური, ტერენტი კაკუშაძე, ვახტანგ პარკაძე, იოსებ უთურაშვილი, ლევან ბუიშვილი, ზაზა ალექსიძე, ელვერ კუპატაძე, სერგი დურმიშიძე, ირაკლი ანთელავა, შამშე მეგრელიძე, ედუარდ მენაბდე, გურამ ასათიანი, შოთა ხანთაძე, მამია დუმბაძე, ავთანდილ

იოსელიანი, ბექირბი ხასაია, ვენორი ქვაჩახია, მერაბ ტურავა, ლეო კვაჭაძე, ალექსანდრე ღლონტი, შოთა ჩიჯავაძე, ალექსანდრე ონიანი, აკაკი ურუშაძე, ალექსანდრე ფოცხიშვილი, ტიტე სარიშვილი, გიორგი სარიშვილი, შოთა მესხია, გრიგოლ მარგიანი, აკაკი სურგულაძე, ალექსანდრე ბენდიანიშვილი, სერგი მაკალათია, აკაკი ავალიშვილი, მიხეილ სამსონაძე, შოთა ხინთიბიძე, შოთა ლომსაძე, დოდო ჭუმბურიძე, დემურ ქერქაძე, იოსებ უთურაშვილი, თედო უთურგაძე, გივი ხუციშვილი, ბორის წოწონავა, რევაზ ბარამიძე, შალვა ამონაშვილი, ლადო გაგუა, შოთა ნადირაშვილი, ზურაბ ყიფიანი, ნანა ყიფიანი, თეიმურაზ ლეჟავა, ბესიკ ჯორბენაძე, ზურაბ სარჯველაძე, გიორგი გოგოლაშვილი, ავთანდილ არაბული...

პერიოდულად საჯარო ლექციებს კითხულობდნენ უცხოელი ქართველოლოგები: გიორგი კლიმოვი, ჰანც ფეინრიხი, დევიდ ლანგე...

ერთხელაც უნივერსიტეტს ეწვია მსოფლიოში აღიარებული ფიზიკოსი, ნობელის პრემიის ლაურიატი ნილს ბორი.

მეცნიერთა ამ კოჰორტამ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა უნივერსიტეტის სასწავლო-სამეცნიერო მიმართულებათა განვითარებაში.

...და მიუხედავად ამისა, ახლად დაარსებული პედაგოგიური ინსტიტუტის სიცოცხლისუნარიანობის გარანტი გახლდათ მისი დაკომპლექტება ადგილობრივი კადრებით. მართლაც, ინსტიტუტის აკადემიური პერსონალი შეივსო კვალიფიციური ლექტორ-მასწავლებლებით, რომელთაგან სამეცნიერო ხარისხი მხოლოდ ალექსანდრე გვენცაძეს ჰქონდა.

ასე რომ, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (იმჟამინდელი პედაგოგიური ინსტიტუტის) დაფუძნების პირველი დღეებიდანვე მის სამსახურში უმთავრესად იდგნენ ადგილობრივი პედაგოგიური კადრები: ალექსანდრე გვენცაძე, ნიკო ცხვედაძე, ბარბარე თურქესტანიშვილი, თეიმურაზ პაპუაშვილი, გიორგი მელითაური, კოტე გეგელიძე, ვალერიან მელაძე, ნოე გურგენიძე, საშა ორაგველიძე...

არსებობის 80 წლის განმავლობაში თელავის უმაღლეს საგანმანათლებლო კერას ხელმძღვანელობდნენ:

ა) **სამასწავლებლო ინსტიტუტის დირექტორები:**

დიმიტრი შაფაქიძე - 1939-1941 წ.წ.; ტიტე სარიშვილი - 1941-1942 წ.წ.; შოთა სიხარულიძე - 1942-1943 წ.წ.; ნიკოლოზ ჩახვაშვილი - 1943-1946 წ.წ.; დიმიტრი შაფაქიძე 1946-1950 წ.წ.

ბ) **სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის რექტორები:**

იოსებ ნანობაშვილი - 1951-1954 წ.წ.; ვახტანგ ციხისთავი - 1954-1959 წ.წ.; ნიკოლოზ ქორთუა - 1959-1984 წ.წ.; კობა ივანიძე - 1984-1985 წ.წ.; ნიკოლოზ მალუძე 1985-1988 წ.წ.; როინ ჭიკაძე - 1988-1999 წ.წ.

გ) **სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორები:**

როინ ჭიკაძე - 1999-2004 წ.წ.; გიორგი გოცირიძე - 2004-2010 წ.წ.; თინათინ ჯავახიშვილი - 2010-2013 წ.წ.; ავთანდილ ღელაღუტაშვილი 2013-2014 წ.წ.; ირმა შიოშვილი - 2014 წლიდან...

განვლილი 80 წლის განმავლობაში ნებისთ თუ უნებლიედ იცვლებოდნენ

დირექტორები და რექტორები; თითოეულ მათგანს გარკვეული წვლილი შეჰქონდა ამ უმაღლესი განათლების კერის სასწავლო-სამეცნიერო და მატერიალური ბაზის განმტკიცებაში. ამჯერად ზოგად ჭრილში გადავხედოთ მათ ღვაწლს.

იმ პერიოდში სამასწავლებლო ინსტიტუტის ხელმძღვანელები მოქმედებდნენ **დირექტორის** სტატუსით, კერძოდ:

დიმიტრი შაფაქიძე გახლდათ თელავის სამასწავლებლო ინსტიტუტის პირველი დირექტორი, რომელიც ამ თანამდებობას ასრულებდა ორ ეტაპად - მეორე მსოფლიო ომის წინ (2 წლით) და მის შემდგომ (4 წლით). სამწუხაროდ, ტრაგიკულად დაასრულა სიცოცხლე.

ტიტე სარიშვილი მხოლოდ ერთ წელს ხელმძღვანელობდა სამასწავლებლო ინსტიტუტს; ამასთანავე, აქვე მუშაობდა პედაგოგიკის კათედრის გამგედ.

შოთა სიხარულიძეც მხოლოდ ერთ წელს ასრულებდა ინსტიტუტის დირექტორის მოვალეობას, ვინაიდან მას მოუსწრო მსოფლიო ომის დაწყებამ, სადაც ის მალევე გაიწვიეს.

ნიკოლოზ ჩახვაშვილი სამი წელი მუშაობდა ინსტიტუტის დირექტორად, რასაც პარალელურად უთავსებდა მარქსიზმ-ლენინიზმის კათედრის გამგის მოვალეობას. მის ადამიანურ კეთილშობილებაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ დირექტორის თანამდებობა საკუთარი ნებით დაუთმო ომიდან დაბრუნებულ დიმიტრი შაფაქიძეს.

1951 წლიდან სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის დირექტორს მიენიჭა **რექტორის** სტატუსი.

თელავის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის პირველი რექტორი გახლდათ **იოსებ ნანობაშვილი**, რომელმაც მხოლოდ სამი წელი დაჰყო ამ თანამდებობაზე; ამ მცირე დროშიც მან თავი გამოიჩინა როგორც კარგმა ხელმძღვანელმა, კეთილშობილმა პიროვნებამ და ღირსეულმა მოქალაქემ. იოსებ ნანობაშვილმა ამ თვისებების გამო დიდი პატივისცემა დაიმსახურა საზოგადოებისა და კოლეგების ჯანსაღი ნაწილის მხრიდან.

ვახტანგ ციხისთავი რექტორობის ხუთი წლის მანძილზე ხელმძღვანელობდა თელავის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტს; თუმცა მან ვერ შექმნა უნივერსიტეტის მართვის მწყობრი სისტემა, თავიდან ვერ აიცილა თანამშრომელთა მხრიდან სამართლიანი თუ უსამართლო პრეტენზიები, ვერ დაალაგა შიდაკონფლიქტური სიტუაციები, რის გამოც გათავისუფლდა ინსტიტუტის რექტორის თანამდებობიდან.

ნიკო ქორთუა, როგორც რექტორი, 25 წლის განმავლობაში ენერგიულად ხელმძღვანელობდა თელავის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტს; მან ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა მაშინდელი პედაგოგიური ინსტიტუტის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის სრულყოფასა და სასწავლო-სამეცნიერო კადრებით დაკომპლექტებაში. კერძოდ, ნიკო ქორთუამ უდიდესი ძალისხმევით შეძლო მეფე ერეკლეს სასახლეში თავშეფარებული ინსტიტუტისათვის ზემო თელავში გაემენებინა ახალი კეთილმოწყობილი კომპლექსი, რომელშიც შედიოდა სასწავლო კორპუსები, კაბინეტ-ლაბორატორიები, ბიბლიოთეკა, სტუდენტთა საცხოვრებელი, სასადილო, ღია და დახურული სპორტული მოედნები, საცურაო აუზი... შედეგად შეიქმნა მძლავრი საგანმანათლებლო ბაზა, სადაც ინსტიტუტმა ბინა დაიღო 1973 წელს.

ნიკო ქორთუას სამუშაო დღე იწყებოდა განთიადისას და მთავრდებოდა გვიან ღამით. იგი დილაადრიან შემოუვლიდა ინსტიტუტის შემოგარენს, მოეფერებოდა თავისივე მზრუნველობით გაშენებულ ნაძვნარს, შეივლიდა ინსტიტუტის თითოეულ კორპუსში, ჩაინიშნავდა შემჩნეულ ხარვეზებს და ამას შემდეგ შეუდგებოდა საკაბინეტო საქმიანობას.

ნიკო ქორთუა ნაყოფიერად შრომობდა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა უბანზე და შესანიშნავად უთავსებდა ერთმანეთს ორგანიზატორულ, სამეცნიერო-პედაგოგიურ და საზოგადოებრივ მოღვაწეობას. და როდესაც ჯერ კიდევ ჭარმაგად მყოფს მოულოდნელად გულმა უმტყუნა, ღვაწლმოსილმა ნიკო ქორთუამ სამუდამო განსასვენებელი ჰპოვა თავისივე ნაამაგარი უნივერსიტეტის მიწაზე.

მის შემდეგ ინსტიტუტის რექტორის თანამდებობაზე დროებით დაინიშნა **კობა ივანიძე**, რომელმაც ამ თანამდებობაზე მხოლოდ ერთი წელი გასძლო. მიუხედავად იმისა, რომ პიროვნული და ადამიანური თვისებებით დადებითად ხასიათდებოდა, მას არ აღმოაჩნდა რექტორობისათვის საჭირო თვისებები. კობა ივანიძემ ვერ შეძლო ინსტიტუტის სათანადო დონეზე მართვა, ადვილად მოექცა მისი „კეთილისმყოფელების“ გავლენის ქვეშ, რის გამოც მალევე დაატოვებინეს რექტორის თანამდებობა და გაისტუმრეს, „სადაც ჯერ არს“.

ნიკო მალუბემ სულ სამ წელს დაჰყო ინსტიტუტის რექტორის თანამდებობაზე, მაგრამ მაინც შთამბეჭდავი კვალი დატოვა ინსტიტუტის ცხოვრებაში. მას ჰქონდა უდიდესი პიროვნული ხიბლი და ნიჭი დაჩაგრულთა ქომაგობისა, ირგვლივ სულ სიკეთეს თესავდა. როგორც რექტორი, თავის საქმიანობაში იყო შეუვალი და გადაწყვეტილებებში - არაორდინალური. მიუხედავად შერყეული ჯანმრთელობისა, საზღვარგარეთ სამკურნალოდ მყოფიც კი ნიადაგ ზრუნავდა ინსტიტუტის კეთილდღეობისათვის.

1989 წლიდან შეწყდა ინსტიტუტის დირექტორისა თუ რექტორის ადმინისტრაციული წესით დანიშვნა და შემოღებულ იქნა დემოკრატიული წესი - რექტორის არჩევა.

როინ ჭიკაძე გახლდათ პირველი რექტორი, რომელმაც არჩევნებით დაიკავა ეს თანამდებობა; იგი ორგზის იქნა არჩეული პედაგოგიური ინსტიტუტის რექტორად; ინსტიტუტის 60 წლისთავზე, 1999 წელს, როდესაც ინსტიტუტს მიენიჭა უნივერსიტეტის სტატუსი, როინ ჭიკაძე კვლავ აირჩიეს რექტორად, ამჯერად - უნივერსიტეტის რექტორად. ასე რომ, ამ შემთხვევაშიც პირველია, როგორც უნივერსიტეტის რექტორი.

მიუხედავად 90-იან წლებში ქვეყანაში შექმნილი უმძიმესი პოლიტიკურ-ეკონომიკური ვითარებისა, როინ ჭიკაძემ ინსტიტუტისა და უნივერსიტეტის რექტორის თანამდებობაზე ყოფნის 15 წლის განმავლობაში შეძლო აღმოეფხვრა შიდა კონფლიქტური სიტუაციები, მიეღწია კოლექტივის მტკიცე ერთიანობისათვის, შეენარჩუნებინა სასწალო პროცესის შეუფერხებლობა, სამეცნიერო მუშაობის დონის ამაღლება, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის სრულყოფა, განემტკიცებინა როგორც ინსტიტუტის, ისე უნივერსიტეტის პრესტიჟი, დაემყარებინა საფუძვლიანი ურთიერთობები საზღვარგარეთის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრებთან... საარჩევნო ვადის გასრულების შემდეგ კი

ვალმოხდელმა ესტაფეტა გადასცა რექტორობის ახალგაზრდა მამიებელთ.

მის შემდეგ ეს ესტაფეტა ჩაიბარა თელავის ინსტიტუტის კურსდამთავრებულმა **გიორგი გოცირიძემ**, რომელიც ცდილობდა, უნივერსიტეტი ემართა თანამედროვე მოთხოვნათა შესაბამისად. მისი რექტორობისას უნივერსიტეტში შეიქმნა სწავლების სამი საფეხური: ბაკალავრიატი, მაგისტრატურა და დოქტორანტურა; ჩამოყალიბდა საერთაშორისო ურთიერთობათა განყოფილება, რითაც შესაძლებელი გახდა განხორციელებულიყო როგორც სტუდენტთა, ისე აკადემიური პერსონალის გაცვლითი პროგრამები საზღვარგარეთის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრებთან.

...და მიუხედავად ყოველივე ამისა, გიორგი გოცირიძეს არ ეყო ძალა, გამკლავებოდა შიდა თუ გარე ფაქტორებით შექმნილ საკონფლიქტო ვითარებას და აღარ დასცალდა გაესრულებინა რექტორად არჩევის მეორე ვადა.

ვერც შემდგომმა რექტორმა - **თინათინ ჯავახიშვილმა** გაასრულა არჩევის ვადა; მას მოუსწრო საკანონმდებლო ცვლილებამ, რომლის თანახმადაც უნივერსიტეტის რექტორს აუცილებლად უნდა ჰქონოდა სამეცნიერო ხარისხი, რაც მას არ გააჩნდა; თუმცა საკმაოდ სოლიდური საზოგადოებრივი მოღვაწეობა და პედაგოგიურ ასპარეზზე მუშაობის დიდი გამოცდილება ეხმარებოდა უნივერსიტეტის მართვაში.

შემდეგ უნივერსიტეტის რექტორად არჩეულ იქნა **ავთანდილ ღელაღუტაშვილი**; თუმცა ვერც მან შეინარჩუნა ეს ფრიად საპასუხისმგებლო თანამდებობა სამეცნიერო ხარისხთან დაკავშირებული გაუგებრობების გამო, რითაც ისარგებლეს მისმა „კეთილისმსურველებმა“ და თავიანთი „რჩევებით“ თავგზა აუბნიეს; თავადაც ვერ გაერკვა ხელოვნურად თუ რეალურად შექმნილ სიტუაციაში და შედეგად ავთანდილ ღელაღუტაშვილმა ვადაზე ადრე დატოვა უნივერსიტეტის რექტორის თანამდებობა.

ამჯერად საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის თანამდებობაზე არჩეულია **ირმა შიოშვილი**, რომელსაც უნივერსიტეტში დახვდა მწირი და არამდგრადი ბიუჯეტი, ურთიერთ დაპირისპირებული დაჯგუფებები, გათითოვებული კოლექტივი, სტუდენტთა შემცირებული კონტინგენტი...

მიუხედავად არსებული მძიმე სიტუაციისა, ირმა შიოშვილმა შეძლო უნივერსიტეტის მართვა თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემის მოთხოვნათა შესაბამისად; კერძოდ: გამყარდა სასწავლო პროცესი, ჩამოყალიბდა სპეციალობათა პრიორიტეტული მიმართულებები, განახლდა კვლევითი ლაბორატორიების ტექნიკური აღჭურვილობა, შეიქმნა და დაფინანსდა ახალი სამეცნიერო პროექტები, ინტენსიურად ხორციელდება აკადემიური პერსონალისა და სტუდენტთა საერთაშორისო გაცვლითი პროგრამები...

ასე რომ, 80 წლის მანძილზე თითოეულმა დირექტორმა თუ რექტორმა მეტ-ნაკლები წვლილი შეიტანა თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ზრდა-განვითარებაში.

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ განვლილი გზა თანმდევია ჩვენი ქვეყნის უახლესი ისტორიისა; „ბედით მოვლენილ ყველა განსაცდელს მთელ საქართველოსთან ერთად იზიარებდა თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. უნივერსიტეტმა მიიღო, განიცადა, გადაიტანა საქართველოს ბედი“ (მამუკელაშვილი, „ცოდნისკერა“, 2009, 20). მართლაც რომ განუყოფელია უნივერსიტეტისა და ჩვენი ქვეყნის უახლესი

ისტორია. განსაკუთრებით მძიმე იყო გასული საუკუნის 80-90-იანი წლები, როდესაც ქვეყანაში მძვინვარებდა ეკონომიური სიდუხჭირე და განუკითხაობა, საზოგადოებაში შიშის სინდრომს თესავდა „მხედრიონის“ თავაშვებული თარეში... და ამ ყველაფერს რამდენადმე მტკიცნეულად, მაგრამ ღირსეულად გაუძლო უნივერსიტეტმა და არ უღალატა ფესვმაგარ ტრადიციებს.

საერთოდ, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი გამგრძელებელია ფრიად მდიდარი საგანმანათლებლო ტრადიციებისა; დაარსებიდან დღემდე თანმიმდევრულად გაიარა სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლის ფუნდამენტური საფეხურები:

სახელმწიფო სამასწავლებლო ინსტიტუტი (1939-1951წ.წ.);

სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი (1951-1999წ.წ.);

სახელმწიფო უნივერსიტეტი (1999 წლიდან).

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ამაყობს, რომ მძლავრ საგანმანათლებლო ბალავარზეა დაშენებული; არანაკლებ ამაყობს იმითაც, რომ მას დაენათლა ქართული პედაგოგიური აზროვნების მესამირკვლის იაკობ გოგებაშვილის სახელი, იმ გოგებაშვილისა, რომელმაც შექმნა უკვდავი სახელმძღვანელო - „დედა ენა“. გიორგი გოგოლაშვილის მართებული შეფასებით „დედა ენამ“ „ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებაში, განვითარებასა და დამკვიდრებაში ისეთივე როლი შეასრულა, როგორც წმინდა „სახარებამ“ ძველი ქართული ენის ჩამოყალიბებასა და დამკვიდრებაში“; ამასთანავე, იაკობ გოგებაშვილმა ეროვნული მეობის გადასარჩენად ილიასეულ სამღვთაებრივ საუნჯეს - მამულს, ენასა და სარწმუნოებას - ამოუყენა მეოთხე ბურჯი - ეროვნული სკოლა და პირადი მაგალითი უჩვენა მათი უანგარო მსახურებისა.

სწორედ ასეთ ღვაწლმოსილ მამულიშვილთა პირადი მაგალითით იღვწის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორატი, აკადემიური თუ ტექნიკური პერსონალი, რომელთა ძალისხმევითაც უნივერსიტეტი მტკიცედ დგას საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცეში.

ამ 80 წლის მანძილზე სწორედ ამ უანგარო მსახურების მრავალი მაგალითი უჩვენა თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა, რომელიც ინტენსიურად თანამშრომლობს საზღვარგარეთისა და საქართველოს სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრებთან.

ამჯერად გამოვარჩევთ უნივერსიტეტის მიერ ჩატარებულ კულტურულ - საგანმანათლებლო ღონისძიებებს ჩრდილო ოსეთისა და საინგილოს ქართულ სკოლებთან; აგრეთვე, პანკისის ხეობის (ახმეტის რაიონი) ქისტი ახალგაზრდობის საკმაოდ დიდი ნაწილი უმაღლეს განათლებას იღებს თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში და მიღებული სპეციალობით მსახურობს როგორც თავის რეგიონში, ისე ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში.

ამიტომაცაა, რომ დღესაც თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტს ნათლის სვეტად ადგას იაკობ გოგებაშვილის სახელი და მას ეწოდება:

საჯარო სამართლის იურიდიული პირი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი; აბრევიატურით - სსიპ თესაუ.

ლიტერატურა:

- გოგოლაშვილი (2012)** - გიორგი გოგოლაშვილი, ღვაწლი და წუთისოფელი იაკობ გოგებაშვილისა, გამომცემლობა „ინტელექტი“, თბილისი.
- გოგოლაშვილი (2014)** - გიორგი გოგოლაშვილი, სიბრძნე იაკობისა, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.
- დარჩია (1972)** - მამია დარჩია, გაიოზ რექტორი, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.
- მამუკელაშვილი (2009)** - ელგუჯა მამუკელაშვილი, ცოდნისკერა, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- ფოცხიშვილი (1996)** - ალექსანდრე ფოცხიშვილი, ანტონ პირველი ბაგრატიონი და ქართველი საზოგადოებრიობა, გამომცემლობა „ვეფხისტყაოსანი“, თბილისი.
- ჭიკაძე (1999)** - როინ ჭიკაძე, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი 60 წლისაა, თესაუ შრომები, ტ. I,(X),თბილისი.
- ჭიკაძე (2003)** - როინ ჭიკაძე, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი - საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, თესაუ შრომები, ტ. IV-V, (XIII-XIV), თბილისი.
- ჭიკაძე (2009)** - როინ ჭიკაძე, მოძღვარი (ალექსანდრე გვენცაძე), გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- ჭიკაძე (2015)** - როინ ჭიკაძე, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახელდების ისტორიიდან, იაკობ გოგებაშვილისადმი მიძღვნილი შრომების კრებული, გორი.
- ჭიკაძე (2017)** - როინ ჭიკაძე, ლინგვისტური სჯანი, **80/80**, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი.
- ხახანაშვილი (1991)** - ალექსანდრე ხახანაშვილი, კათალიკოს ანტონ პირველის ცხოვრება და მოღვაწეობა, საღვთისმეტყველო კრებული, გამომც. „საქართველოს საპატრიარქო“, თბ.

Telavi State University from an 80-year Perspective

Chikadze Roin

Mamukelashvili Elguja

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. Iakob Gogebashvili Telavi State University has an 80-year history. It is based on a very powerful educational citadel, backed up by a historical past and relevant legal framework and is the successor to the cultural and educational traditions of the recent or distant past.

Telavi State University occupies a worthy place in the educational and scientific field of our country. It has been functioning as a state higher education institution since 1939; In 1940, as a pedagogical higher educational institution, it was named in honor of the great Georgian teacher and public figure Iakob Gogebashvili.

პოლისემიური არსებითი სახელების უნივერსალური მოდელები სხეულის ნაწილების აღმნიშვნელი ტერმინების მაგალითზე ინგლისურ და ქართულ ენებში

ვარდიძე თინათინ

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. ნაშრომში წარმოდგენილია პოლისემიური არსებითი სახელების შესწავლის შედეგები ინგლისურსა და ქართულ ენებში. სტატია შეპირისპირებითი კვლევის საფუძველზე განიხილავს არსებითი სახელის უნივერსალურ მოდელებს, კერძოდ, სხეულის ნაწილების აღმნიშვნელ არსებით სახელებს („ხელი“, „თავი“), სახის ნაწილების აღმნიშვნელ არსებით სახელებს („თვალი“, „პირი“) და შინაგანი ორგანოების აღმნიშვნელი არსებითი სახელის („გული“) მაგალითზე. დეფინიციათა ანალიზის, კონტექსტუალური ანალიზის და კორპუსული მეთოდოლოგიის გამოყენებით კვლევის ფარგლებში გამოვლინდა, რომ აღნიშნული თემატური ჯგუფები გვამძლევს პოლისემიური არსებითი სახელების უნივერსალურ მოდელს, რომელსაც პროფესორი თინათინ მარგალიტაძე უწოდებს მზისებრ მოდელს (მარგალიტაძე, 2008). წინამდებარე სტატია არის ნაწილი უფრო ვრცელი ნაშრომისა, რომლის ფარგლებშიც შეპირისპირებითი კვლევის საფუძველზე გამოვავლინეთ აღნიშნული მზისებრი მოდელის ორი სახესხვაობა, რომელსაც ვუწოდებთ გრძელსხვიანი მზისებრი მოდელი და მოკლესხვიანი მზისებრი მოდელი. მიღებული შედეგების საილუსტრაციოდ წარმოგიდგენთ პოლისემიური არსებითი სახელი „თვალის“ შეპირისპირებითი კვლევის შედეგებს ქართულ და ინგლისურ ენებში.

საკვანძო სიტყვები: *მზისებრი მოდელი, პოლისემიური არსებითი სახელები, კონტექსტუალური ანალიზი, დეფინიციები, უნივერსალური მოდელები.*

შესავალი

წინამდებარე სტატია არის უფრო ვრცელი კვლევის ნაწილი, რომლის მიზანია, შეისწავლოს პოლისემიური არსებითი სახელების უნივერსალური მოდელები თანამედროვე ინგლისურსა და ქართულ ენებში. კვლევა ჩატარდა რამდენიმე თემატური ჯგუფის არსებით სახელებზე, კერძოდ, სხეულის ნაწილების აღმნიშვნელ არსებით სახელებზე, სახის ნაწილების აღმნიშვნელ არსებით სახელებსა და შინაგანი ორგანოების აღმნიშვნელ არსებით სახელებზე. კვლევა წარვმართეთ სალექსიკონო დეფინიციათა ანალიზის მეთოდის, კონტექსტუალური ანალიზის მეთოდისა და კვლევის კორპუსული მეთოდის გამოყენებით. სტატიაში წარმოდგენილია ჩვენი კომპლექსური კვლევის შედეგები ზემოხსენებული თემატური ჯგუფების შეპირისპირებითი კვლევის საფუძველზე.

ნაშრომი ეფუძნება პროფესორ თინათინ მარგალიტაძის კვლევებს „სხვადასხვა მეტყველების ნაწილების პოლისემიის უნივერსალური მოდელების გამოსავლენად“ (მარგალიტაძე, 1982, 2006, 2014).

მეთოდი

პოლისემიური არსებითი სახელების ანალიზისათვის ძირითადად დავეყრდენით ოქსფორდის დიდ ლექსიკონს ისტორიულ პრინციპებზე (The Oxford English Dictionary (OED), უებსტერის ვრცელ ლექსიკონს (Merriam Webster), ინგლისური ენის სხვა ლექსიკონებს (Cambridge Dictionary, McMillan Dictionary, Dictionary.com, etc.). საკვლევი სიტყვების კონტექსტების ანალიზისათვის გამოვიყენეთ ქართული და ინგლისური ენების ელექტრონული კორპუსები (www.gnc.gov.ge, www.corpus.leeds.ac.uk/internet.html), sketchengine.co.uk, British National Corpus (BNC), English Web 2013, enTenTen13), ქართული არსებითი სახელების ანალიზისათვის დავეყრდენით სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის კონა“-ს და სხვადასხვა ონლაინ ლექსიკონებს (იხ. ბიბლიოგრაფია).

ხსენებული მეთოდების გამოყენებით, თითოეული არსებითი სახელისათვის შევისწავლეთ ძირითადი კონტექსტები და აღვწერეთ მათი პოლისემიური მნიშვნელობები. შემდგომ ეტაპზე, სალექსიკონო დეფინიციების ანალიზის მოშველიებით, გამოვყავით სიტყვების მნიშვნელობების სემანტიკური კომპონენტები, გავანალიზეთ სემანტიკური კომპონენტების კავშირი სიტყვის პოლისემიურ მნიშვნელობებთან და გამოვსახეთ პოლისემიური სიტყვები გრაფიკულად.

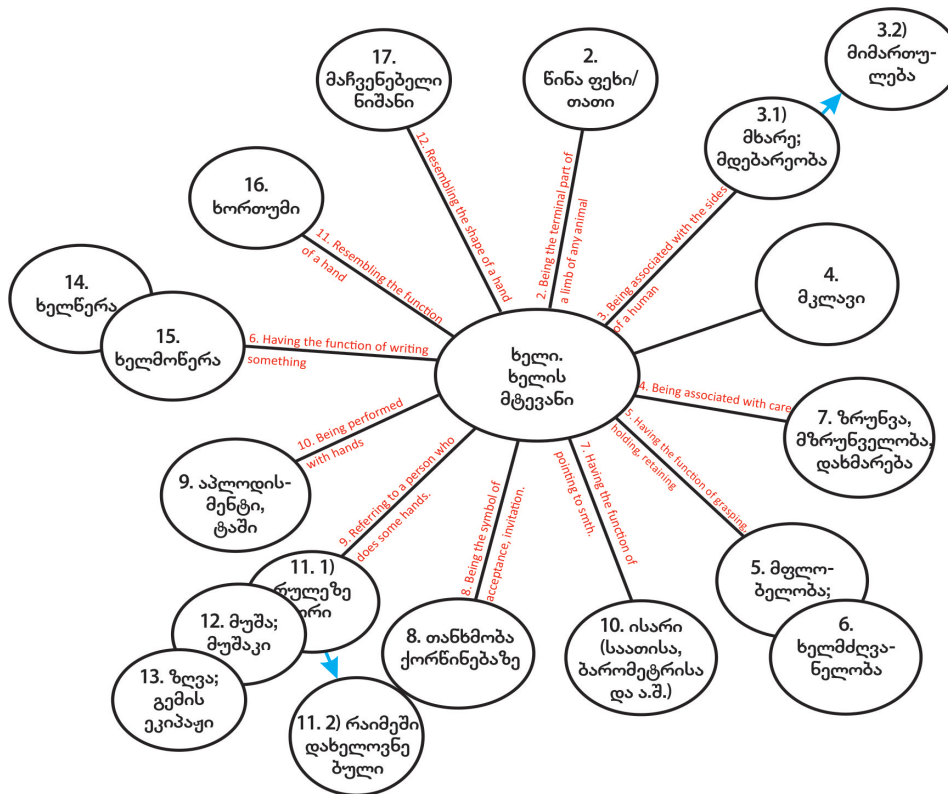
კვლევა

ჩვენ მიერ განხილული თემატური ჯგუფების ანალიზმა გამოავლინა, რომ პოლისემიურ არსებით სახელს ინგლისურ ენაში აქვს ერთი უნივერსალური მოდელი, რომელსაც თ. მარგალიტაძე უწოდებს მზისებრ მოდელს (მარგალიტაძე, „სემასიოლოგიური კვლევის მეთოდები“, ელექტრონული სალექციო კურსი, margaliti.com, 2008). ჩვენმა კვლევამ გამოავლინა აღნიშნული უნივერსალური მოდელის ორი სახესხვაობა, რომელთაგან ერთს ვუწოდებთ **კლასიკური მზისებრი მოდელი** (იხ. სურათი 1) - შემთხვევა, როდესაც სიტყვის ძირითადი მნიშვნელობის სემანტიკური სტრუქტურის კომპონენტებიდან ვითარდება ერთი ან მაქსიმუმ სამიმნიშვნელობა.

მეორე სახესხვაობას ვუწოდებთ **გრძელსხვიანი მზისებრი მოდელი** (იხ. სურათი 2), ამ შემთხვევაში სიტყვის ძირითადი მნიშვნელობის სემანტიკური სტრუქტურის ერთ-ერთი კომპონენტიდან ვითარდება ოთხი და მეტი მნიშვნელობა, რომელიც გრაფიკულად მზის გრძელ სხივს წააგავს (იხ. სურათი 2).

კიდევ უფრო საინტერესო სურათი მოგვცა მოცემული არსებითი სახელების მოდელების შეპირისპირებით მანალიზმა ქართულ ენასთან. მზისებრი მოდელის უნივერსალობის გადამოწმების მიზნით, ქართული ენის მასალაზე ჩავატარეთ ანალოგიური კვლევა იმავე არსებით სახელებზე. შეპირისპირებისათვის შეირჩა არსებითი სახელები: „თვალი“ „ხელი“, „გული“, „თავი“ და „პირი“, რომლებიც განსაკუთრებული პოლისემიურობით გამოირჩევა, როგორც ქართულ ისე ინგლისურ ენაში.

სურათი 1 - კლასიკური (მოკლესხივიანი) მზისებრი მოდელი, არსებითი სახელი „ხელი“

კვლევის შედეგებმა ცხადყო, რომ მოცემული ჯგუფის არსებითი სახელები ქმნის უნივერსალურ მოდელს (მზისებრი მოდელი). განხილული ხუთი არსებითი სახელიდან ყველა მიეკუთვნება გრძელსხივიან მზისებრ მოდელს, გარდა არსებითი სახელისა „ხელი“, როგორც ქართულ, ისე ინგლისურ ენაში.

ინგლისურ ენაში მიღებული შედეგი

თავი - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი
 ხელი - კლასიკური მზისებრი მოდელი
 პირი - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი
 თვალი - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი
 გული - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი

ქართულ ენაში მიღებული შედეგი

თავი - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი
 ხელი - კლასიკური მზისებრი მოდელი
 პირი - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი
 თვალი - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი
 გული - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი

ჩვენი კვლევის შედეგებისნათელსაყოფად, უფრო დეტალურად განვიხილავთ არსებით სახელს- „თვალი“. აღნიშნული არსებითი სახელის პოლისემიური მოდელის კვლევამ ზემოხსენებული მეთოდებისა და რესურსების გამოყენებით გამოავლინა, რომ სიტყვა „თვალს“ აქვს 25 განსხვავებული მნიშვნელობა ინგლისურ ენაში, ხოლო 14 ქართულში, რომელთაგან ძალზე საინტერესოა მისი მეტაფორული გადააზრების გზით მიღებული მნიშვნელობები. ქართული არსებითი სახელი „თვალის“ მნიშვნელობები თითქმის იდენტურია ინგლისურ ენაში მიღებული მნიშვნელობებისა. ამათგან, ქართულ ენაში მიღებული 8 მნიშვნელობა ემთხვევა ინგლისურ ენაში სიტყვა „თვალის“ მნიშვნელობებს. ქართულ ენაში მოცემულ არსებით სახელს დამატებით განსხვავებული 7 მნიშვნელობა განუვითარდა, ინგლისურ ენაში კი 18, რაც ამტკიცებს ინგლისური ენის მაღალ პოლისემიურობას სხვა ენებთან, მათ შორის, ქართულ ენასთან შედარებით.

არსებითი სახელი „თვალი“-ს მნიშვნელობები ინგლისურ ენაში

1. **თვალი**; მხედველობის ორგანო;
2. **თვალი**; **თვალის გარშემოწერილობა**; წარბების ქვეშ მდებარე არე, რაც უჭირავს თვალსა და ქუთუთოებს.
3. **მხედველობა**; weak eyes, good eyes.
4. *ხშ. Pl* **თვალი, მზერა**; to set eyes on smb.
5. **თვალსაზრისი, შეხედულება, აზრი**; in the eyes of smb.
6. **ყურადღება**; to catch smb's eye.
7. **თვალის გარსი**; the whites of one's eye.
8. *გადატ.* **თვალი**; საუკეთესო ნაწილი; Corinth, the eye of Greece.
9. *სლ.* **დეტექტივი, მამებარა**; მზვერავი, ჯაშუში; სამმებრო პოლიციის აგენტი;
10. *პოეტ.* **მზე**;
11. *პოეტ.* **ვარსკვლავები**;
12. *ყუნწი (ნემსისა; ნემსკავისა);*
13. *ტექ.* **ყუნწი, თოქსამართი; თვალაკი; კოუში.**
14. **ყველისნასვრეტი, ფორი.**
15. **სარქველი**; წიქვლის ქვის ცენტრალური ნაწილი.
16. **მადაროში, ბუნაგში შესასვლელი ან გამოსასვლელი.**
17. **წრიული ფიგურა** (ფარშევანგის კუდზე , ან პეპლის ფრთებზე); პატარა მუქი ფერის ლაქა (მაგალითად კვერცხზე).
18. **დუგმის კავის გამოსადები მარყუჟი.**
19. **ლილისშესაკრავი**; e. g.: *hooks and eyes on a dress- კაბის შესაკრავი.*
20. **პატარა რგოლი** (ფარდის ჩამოსაკიდი რკინის რგოლი) რისამე გამოსადებად;
21. *ბოტ.* **კვირტი, თვალი**; (კარტოფილისა)
22. **მთა; კუნძული**;
23. *მეტეორ.* **გრიგალის/ ციკლონის თვალი**;
24. **მოწყობილობა** (როგორცაა **ფოტოელექტრული უჯრედი**) რომელიც ფუნქციონირებს ადამიანის თვალის ანალოგიურად;
25. რაიმე **ცენტრალური**, ან ის რაც ითვლება რომ არის ცენტრალური (ან მდებარეობით ან მნიშვნელოვნებით); ყურადღების ცენტრი;

ინგლისურ და ქართულ სალექსიკონო დეფინიციათა ანალიზის შედეგად გამოვყავით შემდეგი სემანტიკური კომპონენტები არსებითი სახელისათვის „თვალი“:

მხედველობის ორგანო - ეს მნიშვნელობა არის სიტყვა **თვალის** ძირითადი მნიშვნელობა, რომელშიც დეფინიციათა ანალიზის საფუძველზე, გამოიყოფა შემდეგი სემანტიკური კომპონენტები ქართულსა და ინგლისურ ენაში:

თვალი ინგლისურში

1. possessing the power of vision
2. being the seat of intelligence or light
3. having the sense of seeing
4. resembling the shape of the eye
5. being the instrument of looking, glancing, gazing
6. being the central part of smth
7. resembling the function of the eye

არსებითი სახელი „თვალი“-ს მნიშვნელობები ქართულ ენაში

1. **თვალი**, მხედველობის ორგანო;
2. **თვალი**; **თვალის გარშემოწერილობა**; წარბების ქვეშ მდებარე არე, რაც უჭირავს თვალსა და ქუთუთოებს.
3. **მხედველობა**; თვალს აკლია.
4. **თვალი, მზერა**; ვინმესთვის თვალის მოკვრა.
5. **თვალსაზრისი, შეხედულება, აზრი**; ვისიმე თვალში. (*როგორიმე*) **თვალთ ყურება** (*ასეთი თუ ისეთი*)
6. **ყურადღება; თვალყურის დევნება**; თვალში ამოღება, თვალთვალი.
7. **თვალის გარსი**;
8. *გადატ.* **თვალი**; საუკეთესო ნაწილი; კლასის თვალია
9. **თვალი**; ძვირფასი ქვა.
10. **თვალი ნაქსოვისა**; თვალი წაუვიდა, თვალი ჩაუვარდა.
11. **თვალი; ურმის თვალი.** ოთხთვალა.
12. **რაიმეს შემწნევის/ღქმის უნარი**; კარგი თვალილ აქვს
13. **განწყობა ვინმეს მიმართ** (*ვისიმე მიმართ*); *ასე თუ ისე (ავად, კარგად) ექცევა.*
14. **გარეგნული შთაბეჭდილებით**; დასანახავად, შესახედობით, თვალად. ერთი თვალთ კარგი ჩანს.

თვალი - ქართულში

1. მხედველობის უნარის ქონა;
2. სინათლის, და ამდენად, განათლების / განმანათლებლობის წყარო;
3. დანახვის უნარის ქონა;
4. თვალის ფორმის ქონა;
5. ცქერის / მზერის საშუალება;

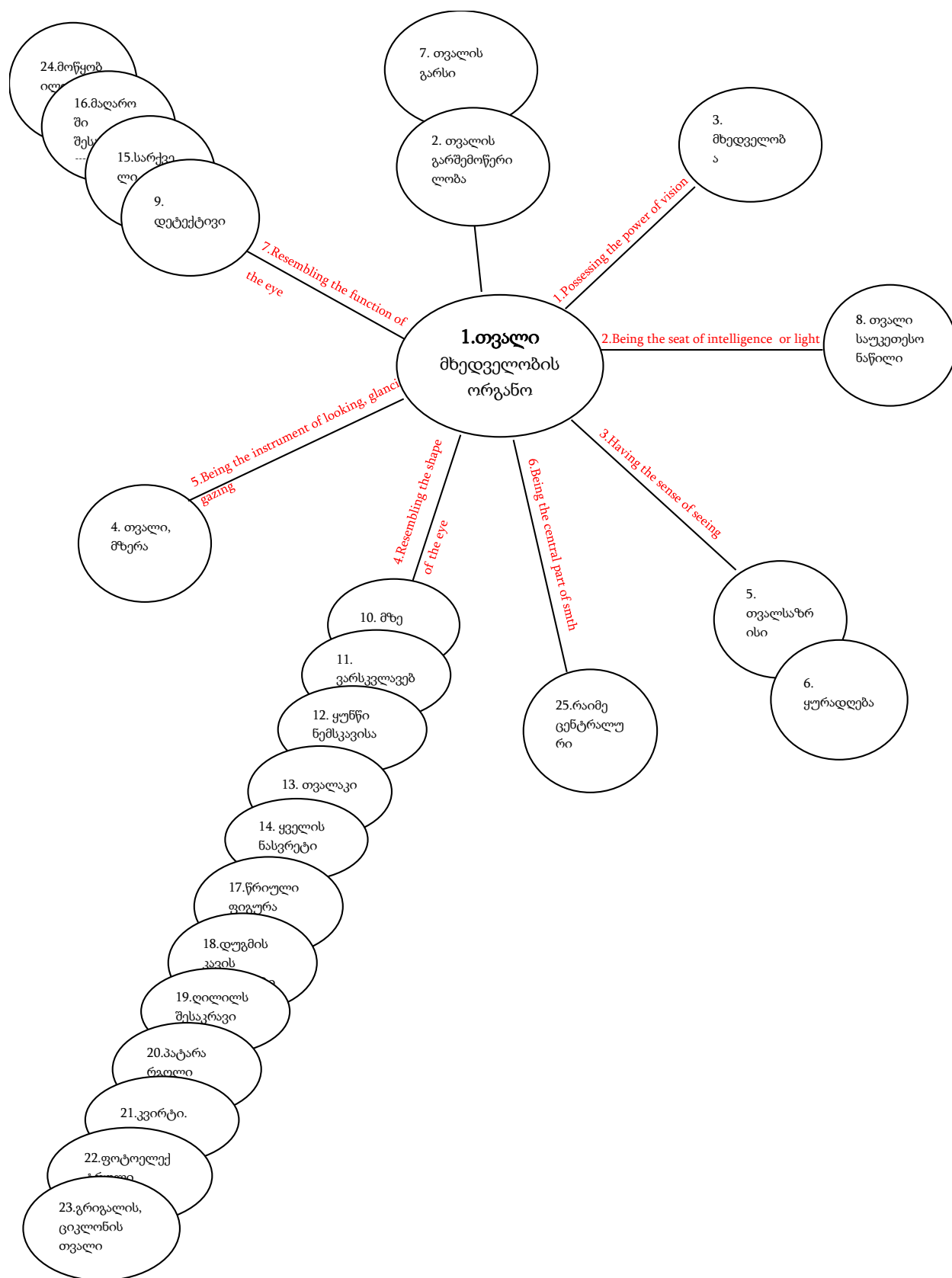
ინგლისური ენის შემთხვევაში მივიღეთ ორი დამატებითი სემანტიკური კომპონენტი: 1. რისამე ცენტრალური ნაწილი და 2. თვალის ფუნქციის ქონა.

აღნიშნული სემანტიკური კომპონენტებიდან ვითარდება eye-ს პოლისემიური მნიშვნელობების მნიშვნელოვანი ნაწილი ინგლისურ ენაში. პირველ მნიშვნელობას - **თვალი, მხედველობისორგანო**- საფუძვლად უდევს ძირითადი სემანტიკური კომპონენტი - Being the organ of sight; მეორე მნიშვნელობა - **თვალის გარშემოწერილობა** - და მესამე მნიშვნელობა- **თვალის გარსი**, განვითარებულია ძირითადი სემანტიკური კომპონენტისაგან; მესამე მნიშვნელობას - **მხედველობა**, საფუძვლად უდევს სემანტიკური კომპონენტი - possessing the power of vision. მეოთხემნიშვნელობა - **თვალი, მზერა** - განვითარებულია მეექვსე სემანტიკური კომპონენტისაგან - being the instrument of looking, glancing, gazing; მეხუთე მნიშვნელობა - **თვალსაზრისი, შეხედულება, აზრი** - განვითარებულია აღნიშნული სიტყვის პოლისემიური მნიშვნელობიდან - მზერა, კერძოდ, ისაღნიშნავს - a way of looking at things/having the sense of seeing. მეექვსე მნიშვნელობა - **ყურადღება** - ასევე განვითარებულია მნიშვნელობიდან - მზერა, რადგან მზერა, ჩვეულებრივ, ყურადღებით მზერას გულისხმობს.მერვე მნიშვნელობას - **თვალი, საუკეთესო ნაწილი** - საფუძვლად უდევს მეორე სემანტიკური კომპონენტი - being the seat of intelligence or light; მეოთხე სემანტიკური კომპონენტი - resembling the shape of the eye - ყველაზე პროდუქტიულია აღნიშნული პოლისემიური არსებითი სახელის სტრუქტურაში. **ფორმით თვალის მსგავსი**, ეს სემანტიკური კომპონენტი განსაზღვრავს შემდეგ მნიშვნელობებს: **პოეტ. მზე** (მე-10); **პოეტ. ვარსკვლავები** (მე-11); **ყუნწი (ნემსისა; ნემსკავისა)**, მე-12 მნიშვნელობა; **თვალაკი** (მე-13),**ყველის ნასვრეტი, ფორი** (მე-14); **წრიული ფიგურა** (ფარშევანგი სკუდზე), მე-17 მნიშვნელობა; იგივე სემანტიკური კომპონენტი უდევს საფუძვლად ტექნიკური მნიშვნელობების უმეტეს ნაწილს (**18, 19, 20, 21, 22, 23**). მეშვიდე სემანტიკური კომპონენტი - resembling the function of the eye - საფუძვლად უდევს ისეთ მნიშვნელობებს, როგორიცაა: **9, 15, 16, 24. მეექვსესემანტიკური კომპონენტი** - being the central part of smth - საფუძვლად უდევს 25-ემნიშვნელობას - **რაიმი ცენტრალური, ანის, რაც ითვლება, რომ არის ცენტრალური** (ან მდებარეობით ან მნიშვნელოვნებით); ყურადღების ცენტრი.

საინტერესოა მე-9მ ნიშვნელობა - **დეტექტივი, მაპეზარა; მზვერავი, ჯაშუში; სამძებრო პოლიციის აგენტი**- რომელიც ასევე განვითარებულია მნიშვნელობიდან მზერა, ყურება. ოქსფორდის ლექსიკონი ასეხ სნის აღნიშნული მნიშვნელობის აღმოცენებას - applied to a person who uses his eyes on behalf, or instead of another.

ინგლისური პოლისემიური არსებითი სახელი eye-ის მნიშვნელობების სემანტიკური კავშირები გრაფიკულად შემდეგნაირად შეიძლება, წარმოვადგინოთ (იხ. სურათი 2):

სურათი 2 - გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი, არსებითი სახელი eye ინგლისურ ენაში.

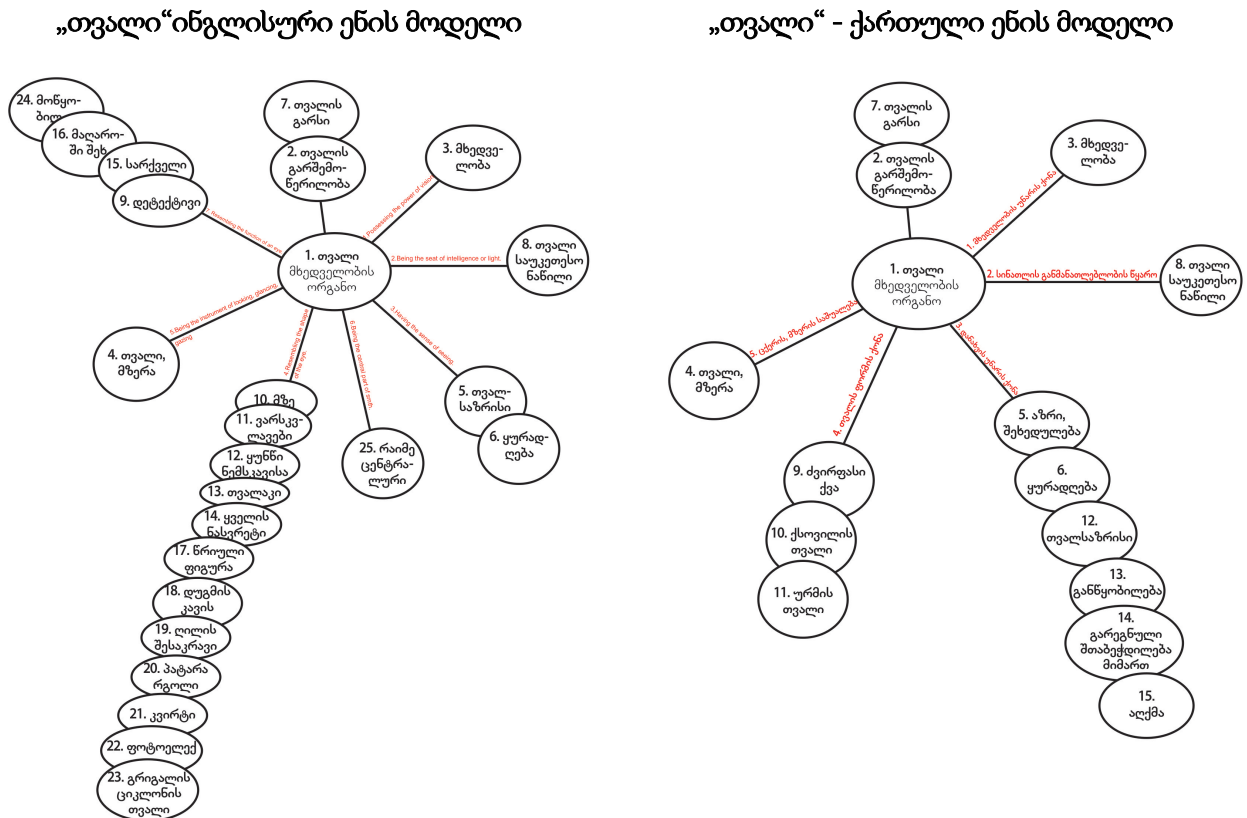

შეირისპირებითი კვლევის საფუძველზე, ზემოხსენებული მეთოდების მოშველიებით გამოვლინდა ქართული პოლისემიური არსებითი სახელი „თვალი“-ს უნივერსალური მოდელი, რომელიც მსგავსად ინგლისური ენისა გვაძლევს პოლისემიური არსებითი სახელის

უნივერსალურ მოდელს, რომელსაც ჩვენ ვუწოდებთ არსებითი სახელის გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი.

მიღებული შედეგების თვალსაჩინოებისათვის იხილეთ სურათი 3, გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი ქართულსა და ინგლისურ ენაში.

სურათი 3 – „თვალი“, პოლისემიური არსებითი სახელის უნივერსალური გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი.

დასკვნა

კვლევის ფარგლებში განვიხილეთ პოლისემიური არსებითი სახელების სამი თემატური ჯგუფი: ადამიანის სხეულის ნაწილების აღმნიშვნელი არსებითი სახელები, სახის ნაწილების აღმნიშვნელი არსებითი სახელები და შინაგანი ორგანოების აღმნიშვნელი არსებითი სახელები. დადასტურდა, რომ მზისებრი მოდელი მართლაც უნივერსალურია არა მარტო ინგლისურ, არამედ ქართულ ენაშიც. აღნიშნული უნივერსალური მოდელის შიგნით გამოვლინდა ორი ქვესახეობა: კლასიკური მზისებრი მოდელი და გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი. ერთის მხრივ პოლისემიური არსებითი სახელის უნივერსალურ მოდელს, რომელსაც ერთი სემანტიკური კომპონენტიდან უვითარდება ერთი ან სამი მნიშვნელობა, ვუწოდებთ კლასიკური მზისებრი მოდელი, ხოლო მეორეს მხრივ, პოლისემიური არსებითი სახელის უნივერსალურ მოდელს, რომლის ერთი სემანტიკური კომპონენტი საფუძვლად უდევს ოთხი და მეტი მნიშვნელობის განვითარებას ვუწოდებთ გრძელსხივიანი მზისებრი მოდელი.

არსებითი სახელი მაიდენტიფიცირებელი სიტყვაა. იგი აღნიშნავს საგანს, რომელიც მდიდარია სემანტიკური კომპონენტებით. ამდენად, მზისებრი მოდელი

კარგად ასახავს თავად არსებითისახელის ბუნებას, ხოლო მისი სემანტიკური სტრუქტურების სიმდიდრე სხვადასხვა სემანტიკური კომპონენტით კარგად ჩანს მის უნივერსალურ პოლისემიურ მოდელში.

ლიტერატურა:

1. გერარტსი, დ. (2010). Theories of Lexical Semantics, ოქსფორდის უნივერსიტეტი.
2. დიდი ინგლისურ-ქართული ონლაინ ლექსიკონი <http://dictionary.ge> [10.01.2020]
3. მარგალიტაძე, თ. (1982). ზედსართავი სახელების სემანტიკური სტრუქტურის ძირითადი მოდელები თანამედროვე ინგლისურ ენაში. Bulletin of the Academy of Sciences of the Georgian SSR. 105, 3: 181 – 184.
4. მარგალიტაძე, თ. (2014). სიტყვათა პოლისემიური მოდელები და მათი რეპრეზენტაცია ლექსიკონებში. XVI EURALEX-ის საერთაშორისო კონგრესი. ბოლზანო. იტალია.
5. მარგალიტაძე, თ. (2006) სიტყვის მნიშვნელობა და მისი კვლევის მეთოდები. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
6. მერფი, გ. (2002). ცნებების დიდი წიგნი (The Big Book of Concepts). კემბრიჯი. MIT Press.
7. ოქსფორდის ინგლისური ლექსიკონი ისტორიულ პრინციპებზე. (1989). მეორე გამოცემა. ოქსფორდის უნივერსიტეტის პრესა.
8. ორბელიანი, ს. (1993). სიტყვის კონა. თბილისი.
9. სარჯველაძე, ზ. (2001). ძველი ქართული ენის სიტყვის კონა. სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
10. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა <http://www.nplg.gov.ge> [14.11.2019]
11. უებსტერი, მ. (1981). უებსტერის მესამე საერთაშორისო ლექსიკონი. მერიამ უებსტერი.
12. ფილმორი, ჩ. (1975). მნიშვნელობის თეორიის ალტერნატივა. (alternative to theories of meaning). ლინგვისტიკის საზოგადოება. ბერკლი. კალიფორნია.
13. ძოწენიძე, ნ. (2010). ინგლისური ენის ლექსიკოლოგია. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
14. ჰანკს, პ. (2005). ინგლისური ენის ოქსფორდის ლექსიკონი. ოქსფორდის უნივერსიტეტის პრესა.
15. Dictionary.com - <http://dictionary.reference.com/browse/eye> [02.10.2019]
16. Ena.ge – www.ena.ge [10.11.2019]
17. Merriam Webster - <http://www.merriam-webster.com/dictionary/eye> [10.12.2019]
18. The Free Dictionary - <http://www.thefreedictionary.com/eye> [15.12.2019]

Universal Models of Polisemantic Nouns on the Example of Terms Denoting Body Parts in the Georgian and English Languages

Vardidze Tinatin

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract. The paper presents the results of the study of polysemantic nouns in the English and Georgian languages. Based on the comparative research, the article discusses universal models of nouns, namely nouns denoting parts of the body ("hand", "head"), nouns denoting parts of the face ("eye", "mouth") and nouns denoting internal organs ("heart"). Using the analysis of definitions, contextual analysis and corpus methodology, the study has revealed that these thematic groups give us a universal model of polisemantic nouns, which Professor Tinatin Margalitadze calls the "solar model". (Margalitadze, 2008). The present article is part of a more extensive paper in which we have identified two variants of this solar model based on a contrasting study, which we have called the long-wave solar model and the short-wave solar model. To illustrate the results, the contrastive study of the posimenatic noun "Eye" n the Georgian and English languages is presented in the paper.

Key words: solar model, polisemantic nouns, contextual analysis, definitions, universal models

დრო-კილოთა მიმართებანი რთულ თანწყობილ წინადადებაში (ქართული და ინგლისური ენების მასალაზე დაყრდნობით)

შორენა ლაზვიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. ცალკეული საკითხების ტიპოლოგიური ჭრილში კვლევა სულ უფრო მეტად აქტუალური ხდება, რადგან ფრიად საინტერესოა ენათაშორის არსებული უნივერსალიების დადგენა-შესწავლა და მათი ანალიზი. წინამდებარე ნაშრომში, სწორედ, კონტრასტული კვლევაა ჩატარებული ქართული და ინგლისური ენების მასალებზე დაყრდნობით. კერძოდ, შესწავლილია დრო-კილოთა მიმართებანი რთულ თანწყობილ წინადადებაში. კონტრასტული კვლევის შედეგად გამოვლინდა გარკვეული იზომორფიზმები და ალომორფიზმები. საანალიზო მასალად გამოყენებულია, როგორც ქართულენოვანი, ასევე ინგლისურენოვანი მხატვრული ნაწარმოებები.

ქართულ და ინგლისურ ენებში იშვიათია კვლევები, როგორც თანწყობილ, ისე ქვეწყობილ წინადადებაში მწკრივთა (დროთა) თანამიმდევრობის და, მით უფრო, მათი თანაფარდობის შესახებ მიმართებებზე ტიპოლოგიური თვალსაზრისით. ინგლისურ ენაში დღემდე არ შესწავლილა და გაანალიზებულა დროის ფორმათა (მწკრივთა) თანამიმდევრობის საკითხი სხვადასხვა ტიპის წინადადების სტრუქტურაში და, ვფიქრობთ, ჩატარებული ტიპოლოგიური კვლევა გარკვეულ წვლილს შეიტანს ლინგვისტურ ტიპოლოგიაში.

საკვანძო სიტყვები: ტიპოლოგიური კვლევა, რთული წინადადება, რთული თანწყობილი წინადადება, გრამატიკული დრო/კილო, დრო-კილოთა მიმართებანი.

ქართული წინადადების კომპონენტების თავისებურება პროგრესული თანმიმდევრობისაკენ მიდრეკილებაში მდგომარეობს. იგი განპირობებულია სიტყვათა პირდაპირი თუ ინვერსიული წყობით და იმის შესაძლებლობით, რომ წინადადების ნებისმიერი წევრი (მთავარი თუ მეორეხარისხოვანი) განივრცოს ერთი ან რამდენიმე სიტყვით. ყოველივე ამის წყალობით კი ქართული წინადადება სემანტიკურად დატვირთულია და მდიდარი, სტრუქტურულად ერთიანი და მთლიანი, მნიშვნელობით მრავალფეროვანი, გამომსახველობის უნარიანობით კი - სხარტი და მოქნილი (სერგია, 1989, 172).

რთული წინადადება ენაში ისტორიულად გაცილებით გვიან შემუშავდა, ვიდრე მარტივი წინადადება. რთული წინადადებების წარმოქმნა ადამიანის აზროვნებისა და მეტყველების განვითარების მაღალი დონის მაჩვენებელია, იგი ენის სინტაქსური წყობის შემდგომი განვითარებისა და სრულყოფის მაუწყებელია (Meñe ,1938,375); რთული წინადადება შედგება ორი ან ორზე მეტი მარტივი თუ შერწყმული წინადადებისგან (კვაჭაძე, 1988, 304) შერწყმულ წინადადებებს თავთავისი მთავარი (და არამთავარი) წევრები მოეპოვებათ, რომლებიც სინტაქსურად არ არიან დაკავშირებული წინადადების სხვა რომელიმე წევრთან (კვაჭაძე, 1988, 306). ლ. კვაჭაძე (1988) აღნიშნავს, რომ რთული

წინადადების ნაწილებს შორის გარკვეული მიმართებების დასამყარებლად მნიშვნელობა აქვს ზმნის დროისა და კილოს (მწკრივის) ფორმების გამოყენებას. ხშირად რთულის ნაწილებში ერთი და იმავე მწკრივის ფორმებია ნახმარი, ზოგჯერ კი- სხვადასხვა მწკრივისა (კვაჭაძე, 1988, 309). მისივე თქმით, რთული წინადადებების ნაწილებში მწკრივების ფორმათა გამოყენება გარკვეულ კანონზომიერებას ექვემდებარება. აქედან გამომდინარე, იგი საუბრობს რთული წინადადებების ნაწილების აზრობრივი და გრამატიკული მიმართებების მრავალფეროვნებაზე.

ტრადიციულად, რთულ წინადადებებს ორი დიდ ჯგუფად ყოფენ: რთულ თანწყობილად (პარატაქსი) და რთულ ქვეწყობილად (ჰიპოტაქსი).

ჩვენი კვლევის საგანს, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, წარმოადგენს დრო-კილოთა მიმართების შესწავლა რთულ თანწყობილ წინადადებაში.

თანწყობილი წინადადებისათვის უფრო დამახასიათებელია ერთი კონტექსტური სიტუაციის გამოხატვა (გრიქუროვა, 1983, 80). რთული თანწყობილი წინადადება კავშირიანია ან უკავშირო. უკავშირო თანწყობილ წინადადებათა შეერთების ერთ-ერთ საშუალებას ინტონაცია წარმოადგენს, ხოლო კავშირთაგან წინადადებათა შესაერთებლად გამოყენებულია მაერთებელი კავშირები, როგორებიცაა:

ა) მაჯგუფებელი კავშირი - და: „და“-თი შეერთებულ წინადადებათა აზრობრივი მიმართება სხვადასხვაგვარია; რთული თანწყობილი წინადადების ნაწილებში ნახმარი ზმნები გამოხატავს: მოქმედებათა ერთდროულობას, თანმიმდევრულ მოვლენებს და მოვლენათა მიზეზ-შედეგობრიობას; ახსნა-განმარტებას თუ განსაზღვრებას; იშვიათად ნაჩვენებია დაპირისპირება ან განსხვავებული მიმართება; შესაძლებელია, რთული თანწყობილი წინადადების პირველი ნაწილი-უშემასმენლოდ შეგვხვდეს. ძალიან იშვიათია, თუმცა, შესაძლებელია, შეგვხვდეს ორივე წინადადების ნაწილი უზმნოდ (კვაჭაძე, 1988, 329).

ბ) მაცალკევებელი კავშირები: *მაგრამ, ხოლო, კი*

გ) მაიგივებელი კავშირები: *ესე იგი (ე.ი.) ანუ-ც*

დ) თანწყობილი წინადადება გვხვდება უკავშიროდ. ეს მოვლენა განსაკუთრებით ფართოდ არის გამოყენებული მხატვრულ ლიტერატურაში, როცა ჩამოთვლაა სხვადასხვა ამბისა, ან აღწერაა რომელიმე მოვლენისა, ან კიდევ დაპირისპირება (კვაჭაძე, 1988, 329).

რაც შეეხება რთულ თანწყობილ წინადადებას (compound sentence) ინგლისურ ენაში, ქართულის მსგავსად, იგი შედგება ორი ან მეტი მარტივი წინადადებისაგან, რომლებიც გრამატიკულად თანასწორნი არიან.

თანწყობილი წინადადების შემადგენელი წინადადებები უზრუნველყოფენ პარატაქსული ურთიერთკავშირის კლასიკურ მაგალითებს (Quirk, 1985, 987).

ინგლისურში რთული თანწყობილი წინადადებები ერთმანეთთან შეკავშირებული არიან შემდეგი საშუალებებით:

ა) მაჯგუფებელი კავშირებით: *for, and, not, but, or, yet, so*

ბ) ორწერტილით

გ) მაკავშირებელი ზმნიზედებით: *hence, however, now, still, then, therefore, thus, furthermore, accordingly.*

ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ თანწყობილი წინადადების ნაწილებში, ჩვეულებრივ, ერთი და იმავე დროისა და კილოს ფორმებია ნახმარი, საზოგადოდ, ერთი და იმავე მწკრივისა (კვაჭაძე, 1988, 321). თუმცა, თანამედროვე მეცნიერები, რომლთაც უკვე შეისწავლეს და გამოიკვლიეს მწკრივთა თანმიმდევრობის საკითხი რთულ თანწყობილ წინადადებაში, აღნიშნავენ, რომ მსგავსი ტიპის წინადადების ნაწილებში ვხვდებით არა მხოლოდ ერთი, არამედ სხვადასხვა მწკრივის ფორმებს (ჭიკაძე 1995, 25; გეგუჩაძე 2005, 68).

ქართულ ენაში, ჩვენი საანალიზო წყაროების შესწავლის შედეგად რთული თანწყობილი წინადადების განხილვისას მწკრივთა შემდეგი კომბინაციები შეიქმნა, თუმცა, ზოგადად, არ გამოვრიცხავთ, სხვა შესაძლო კომბინაციებს:

აწმყო (აზლანდელი დრო)	აწმყო
	უწყვეტელი
	მყოფადი
	აწმყო კავშირებითი
	წყვეტილი

აწმყო	აწმყო
-------	-------

I თურმეობითი	აწმყო
	II თურმეობითი

II თურმეობითი	უწყვეტელი
	II თურმეობითი

მყოფადი	მყოფადი
	II კავშირებითი

წყვეტილი (წარსული დრო)	წყვეტილი
	II კავშირებითი
	აწმყო
	უწყვეტელი
	ხოლმეობითი
	II თურმეობითი

აწმყოს კავშირებითი	ხოლმეობითი
	მყოფადი

ხოლმეობითი	ხოლმეობითი
	უწყვეტელი
	წყვეტილი

უწყვეტელი	უწყვეტელი
	თურმეობითი
	წყვეტილი

II კავშირებითი	II კავშირებითი
	მყოფადი

აწმყო

აწმყო-აწმყო//დრო:ახლანდელი:ახლანდელი//კილო:თხრობითი//ბრძანებითი
„მარტო ჩრდილის მხრივ კედელი მთლიანია, სხვა მხრივ კი ყოველგან თითო კარი
აქვს დატანებული“(ჯავახ).

„შენ არაფერი ბრალი არა გაქვს და ტყუილა ნუ ლაპარაკობ“ (ჯავახ).

აწმყო-უწყვეტელი // დრო:ახლანდელი; წარსული //კილო:თხრობითი

„თავზე ნათლის სვეტი ადგათ და მაღლით გალობა გუნდთა ისმოდა (წერეთელი).

აწმყო-მყოფადი / დრო: ახლანდელი: ახლანდელი //კილო:თხრობითი

„შენ ერთი თავად ლოცულობ და შენი პირიდან არასოდეს სამ-დურავი არ ამოვა“

(ვაჟა)

„ტკბილი სიტყვა ნუგეშია, კაცს გულს მოჰპარავს“ (ჭავჭავ).

„მცირე საქმე მაქვს და მოვილაპარაკოთ“ (ჯავახ).

აწმყო-მეორე კავშირებითი// დრო: ახლანდელი; მომავალი //კილო:კავშირებითი

„ვაი, რომ არ გვესმის და მხოლოდ უნდა მივხვდეთ!“ (ვაჟა).

აწმყო-წყვეტილი // დრო:ახლანდელი; წარსული //კილო: თხრობითი

„ზარების რეკვა აღარ ისმის, ხატები შეურაცხევს“ (წერეთელი).

„თავადებს აღარ სვამენ ამ ადგილას, ჩემო მიქელა, მათ ვირის ზურგზე მიუჩინეს
ადგილი“ (გამსახურდია).

აწმყო-I თურმეობითი// დრო: ახლანდელი; ახლანდელი //კილო: თხრობითი

„თქვენ თურმე არა ხუმრობთ, მართლა ვაჟკაცები ყოფილხართ“ (ჯავახ.).

წყვეტილი

წყვეტილი:აწმყო // დრო: წარსული: ახლანდელი // კილო: თხრობითი

„ქრისტეანობა ამოვარდაო, წირვა-ლოცვა აღარ არის“ (წერეთელი)

წყვეტილი: უწყვეტელი // დრო: წარსული // კილო: თხრობითი

„მთელი ოჯახი ფეხზე დადგა, ფარეშები გარბი-გამორბოდნენ აქეთ-იქით.“

(წერეთელი)

„ზამთრის პირი იყო, გამხიარულებული ბუხარი გუზგუზებდა“ (წერეთელი).

წყვეტილი: II თურმეობითი//დრო:წარსული//კილო:თხრობითი

„მხიარულობა ერთბაშად შესწყდა, და მის მაგიერ რაღაცა ჭმუნვით სავსე სიჩუმე
ჩამოვარდნილიყო“ (ყაზბეგი).

„ბუდე მთელი დაუხვდა, ღულუნი უნდა დამეწყო“ (ჯავახ.).

წყვეტილი: წყვეტილი//დრო:წარსული//კილო:თხრობითი

„ამ დროს ზედიზედ დაიჭექა სადღაც შორს და მთებმაც ბანი მისცეს“ (წერეთელი).

წყვეტილი: II კავშირებითი//დრო:მომავალი//კილო:ბრძანებითი: კავშირებითი

„მამისეული თოფ-იარაღი შეუწახე თოვლი ხაზინიანია, გაუფრთხილდეს მხარში
ცემა იყოს!“ (ჭავჭავაძე).

წყვეტილი: მყოფადი: წარსული/ დრო: მომავალი//კილო: თხრობითი

„მე აგაფორიაქეთ და მზღვევერიც მე ვიქნები“ (ჯავახ).

უწყვეტელი

უწყვეტელი: წყვეტილი//დრო:წარსული//კილო:თხრობითი

„ჩვენ მეზობლად ბევრი განათლებული თავადიშვილი და კნენა ცხოვრობდა, მაგრამ ყველაზე პატივცემული .. და სტუმრის მოყვარე მაინც დედაჩემი იყო“ (ჯავახ.).

„კითხვის დროს ერისთავს აღელვება ეტყობოდა და რამდენ-ჯერმე შეხედა იმერელს“ (წერეთელი).

უწყვეტელი: II თურმეობითი//დრო:წასული//კილო:თხრობითი

„მანქანა ხვნიშით ამოდიოდა დამრეცილ საურმე გზაზე, გოგო ბიჭებს ნახირი მიეტოვებინათ“ (გამსახურდია).

II თურმეობითი

II თურმეობითი: II თურმეობითი//დრო:წარსული//კილო:თხრობითი

„მივარდნოდა ურჩი ბიჭი, ხელახლად წაექცია გიორგი და ცემა დაეწყო“ (ვაჟა).

I თურმეობითი

I თურმეობითი - I თურმეობითი//დრო:წარსული//კილო:თხრობითი

„საპატარძლო ქალებს თვალი დარჩენიათ გიორგიზედ, ბევრს შევარდნია გული“ (ჭავჭავაძე).

I თურმეობითი - წყვეტილი// დრო: წარსული // კილო: თხრობითი

„ფიქრია არ უნახავს, სამაგიეროდ მარინესაგან გაიგო ყველა-ფერი“ (ჯავახ.).

I თურმეობითი: II კავშირებითი//დრო: წარსული, მომავალი//კილო: -თხრობითი; კავშირებითი

„ეს ერთი მიპატიებია და მეტი აღარ მიჰქაროთ“ (ჯავახ.).

I თურმეობითი: III კავშირებითი // დრო: წარსული // კილო: თხრობითი-თი; კავშირებითი

„მე არ დავინტერესებულვარ ბერმუხის შორეული ისტორიებით, შესაძლოა ოდესღაც, ბნელით მოცულ დროებში საუკუნე ხეც ყოფილიყოს იგი“ (გამსახურდია).

I თურმეობითი: აწმყო//დრო: წარსული; ახლანდელი//კილო: თხრობითი

„ძალიან პატარა ყოფილხარ და სახეც კი დიდი გაქვს“ (ჯავახიშვილი).

„გეტყობა გაპარულხარ და გაქცევას აპირებ“ (ჯავახიშვილი).

ხოლმეობითი

ხოლმეობითის გვერდით, თანწყობილი წინადადების მეორე წინადადებაში ვხვდებით წყვეტილისა და ხოლმეობითის ფორმებს:

ხოლმეობითი: ხოლმეობითი// დრო: წარსული//კილო: თხრობითი

„ფრინველები ერთმანეთს მუსრს გავავლებდით, შევარდენი შე-ვარდენს აღარ დაინდობდა“ (ვაჟა).

II კავშირებითი

II კავშირებითის ფორმებთან ერთად რთულად თანწყობილში ვხვდებით თავად II კავშირებითის და მყოფადის ფორმებს.

II კავშირებითი: მყოფადი//დრო: მომავალი; მომავალი//კილო: თხრობითი

„ერთი სიმღერა შევაწიოთ ჩვენს ძვირფას მგოსანს, ხოლო პირველი ყვავი და მერა იტყვიან“ (ვაჟა).

მყოფადი

თანწყობილი წინადადების პირველ წინადადებაში მყოფადის ფორმების გამოყენებისას მეორე წინადადების ზმნა-შემასმენლებად ვხვდებით-მყოფადის, II კავშირებითის და წყვეტილის ფორმებს:

მყოფადი: მყოფადი// დრო: მომავალი; მომავალი// კილო - თხრობითი

„მერე მოდგება შემოდგომა, ოქროს მტევნები დადრეკენ ვაზის რქებს“ (გამსახურდია).

მყოფადი: წყვეტილი// დრო: მომავალი; წარსული//კილო: თხრობითი

„როგორა ვსთქვა ტყუილი და ამიტომაც გავეცი სასტიკი ბრძანება“ (ვაჟა)

მყოფადის კავშირებითი

მყოფადის კავშირებითი: მყოფადის კავშირებითი//დრო:მომავალი//კილო: კავშირებითი

„ტყუილ-უბრალოდ არავის არ გააფუჭებდე და სახელს არ გაიტეხავდე“ (ჯავახ.).

საანალიზო წყაროების მიხედვით ინგლისურ ენაში რთული თანწყობილი წინადადების ნაწილებში დროის ფორმათა შემდეგი კომბინაციები გამოიკვეთა, თუმცა, როგორც ქართულის შემთხვევაში, აქაც უნდა აღინიშნოს რომ, ზოგადად, შესაძლებელია, დროის ფორმათა სხვა კომბინაციების შექმნაც.

Present Simple	Present Simple
	Present Continuous
	Present Perfect
	Future Simple
	Past Continuous

Present Perfect	Present Perfect
	Future Simple
	Past Simple
Past perfect continuous	Past Simple
Past continuous	

Future Simple	Future Simple
---------------	---------------

Past Simple	Past continuous
	Past perfect

Past Perfect	Past simple
	Past perfect

ახლანდელი განუსაზღვრელი დრო (Present Indefinite Tense)

Present simple- Present Continuous// დრო: ახლანდელი//კილო: თხრობითი

“I **hope** you feel better and I’**m sending** you now” (Dewery).

Present Simple – Future Simple// დრო: ახლანდელი; მომავალი//კილო: -თხრობითი

“He **is** a priest and he **will appreciate** it (Hemingway).

“I **do love** you and Valentini **will make** you a fine leg (Hemingway).

Present Simple - past continuous: დრო: ახლანდელი; წარსული//კილო: თხრობითი

“You **are** right; I **was looking** from different angle” (Hemingway).

ახლანდელი სრული დრო (Present Perfect)

Present Perfect – Future Simple// დრო: ახლანდელი; მომავალი//კილო: თხრობითი

“I’ve seen you Tenente and We **will take** over the two cars” (Hemingway).

წარსული განუსაზღვრელი დრო (Past Indefinite Tense)

Past Simple – Future Simple// დრო: წარსული; მომავალი//კილო: თხრობითი

„I **rubbed** it off, but tonight they’**ll put** it back again“ (Hemingway).

Past Simple – Past Simple// დრო: წარსული//კილო: თხრობითი

“The plain **was** rich with crops so there **were** many orchards of the fruit trees” (Hemingway).

“The nights **were** cool and there **was not** the feeling of a storm” (Hemingway).

Past Simple-Present Perfect// დრო: წარსული//ახლანდელი; კილო: თხრობითი

„It **used to be** Shamrock territory, but now the Sierra **has taken** over there like everyplace else“ (Maugham).

Past Simple-Past Perfect// დრო: წარსული//კილო: თხრობითი

“The river **ran** behind us and the town **had been captured** very handsomely” (Hemingway).

“There **were** many guns in the country around and the spring **had come**” (Hemingway).

Past Perfect Continuous – Past Simple// დრო: წარსული//კილო: თხრობითი

“I **had been driving** and I **sat** in the car” (Hemingway).

Past Continuous – Past Simple:// დრო: წარსული//კილო: თხრობითი

“I **was feeling** very good and we **picked** up a couple more Italians” (Hemingway).

“It **was raining** hard and we **heard** it drumming on the roof”.

მომავალი დრო (Future Indefinite Tense)

Future Simple – present Simple// დრო:მომავალი//კილო:თხრობითი

“I’ll wrap you up and don’t bounce your head around” (Hemingway).

წარსული სრული დრო (Past Perfect)

Past Perfect – Past Simple//დრო:წარსული//კილო:თხრობითი

“There **had been** a little town but it **was** all rubble” (Hemingway).

Past Perfect – Past Perfect//დრო:წარსული//კილო:თხრობითი

“The day **had been** hot. I **had been** up the river to the bridgehead at Plava” (Hemingway).

კვლევამ აჩვენა, რომ ინგლისურ ენაში, რთულ თანწყობილ წინადადებაში დრო-კილოთა არც თუ ისე მრავალფეროვანი კომბინაციები გამოიკვეთა ქართული ენისაგან განსხვავებით. ტიპოლოგიური კვლევისას, დავაფიქსირეთ დროის ფორმების როგორც განსხვავებული, ისე მსგავსი კომბინაციები. თუმცა, ინგლისურში, კილოს ფორმების ცვლილებას არ ვხვდებით სხვადასხვა დროის ფორმათა გამოყენების ფონზე. ჩვენ მიერ მოძიებული ყველა წინადადება თხრობითი კილოს ფორმითაა გადმოცემული. ხოლო, რაც შეეხება ქართულს, ჩვენ მიერ მოკვლეულ წინადადებებში, კილოს სამივე ფორმა ფიქსირდება.

ლიტერატურა:

1. გეგუჩაძე, ლ. (2005). მწკრივთა შესაძლო შეფარდებებისა და დროთა. თანმიმდევრობის საკითხები რთულ კონსტრუქციებში., თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“.
2. გრიქუროვა, დ. (1983). თანწყობილ წინადადებაში შემავალი კომპონენტების სემანტიკური აღწერა., თბილისი, გამომცემლობა „მეცნიერება“.
3. კვაჭაძე, ლ. (1988). თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი., თბილისი: განათლება.
4. სერგია, ვ. (1989). ტექსტის ლინგვისტიკა., თბილისი, გამომცემლობა „განათლება“.
5. Quirk, R. Greenbaum, S. Leech, J. (1985). A Comprehensive Grammar of the English Language, London & New York, Longman.
6. Мейе, А. (1938). Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков. Москва-Ленинград.

საანალიზო წყაროები:

1. გამსახურდია, კ. (1961) რჩეული თხზულებანი (V)., თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
2. ვაჟა-ფშაველა, (1960) თხზულებანი., თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“
3. ჭავჭავაძე, ი. (1987). კაცია ადამიანი?! თბილისი, გამომცემლობა „მერანი“.
4. ჭავჭავაძე, ი. (1987) მგზავრის წერილები., თბილისი, გამომცემლობა „მერანი“.

5. წერეთელი, ა. (1959). ქართველ მწერალთა ნაწარმოებები. საქართველოს სსრ საბავშვო და ახალგაზრდობის ლიტერატურის სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი.
6. ჯავახიშვილი, მ. (1977). არსენა მარაბდელი. თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა განათლება“.
7. Dewery, G. (2001). *Gladiator*. Pearson Education Limited.
8. Hemingway, E. (1976). *A Farewell to Arms*. Moscow, Progress Publishers.

Tense-Mood Interaction in a Compound Sentence (on the basis of the English and Georgian materials)

Lazviashvili Shorena

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. Typological studies of certain issues in different languages are becoming more and more relevant, as it is very interesting to identify and study the existing universalis between languages. In the given scientific paper, we reviewed interaction of tense and mood in a compound sentence. Such research has already been carried out in the Georgian Language and the possible correlations have also been identified. In English, the problem of researching tense and mood in different types of sentences is the innovation. It has not been studied to date. Consequently, studying the issue on the typological level can be regarded as innovation and it will probably contribute much to Linguistics of Georgian-English typology. On the basis of contrastive analysis there have been outlined some similarities and differences between the Georgian and English languages.

Key words: typology, typological studies, compound sentence, grammatical tense/mood, tense-mood interrelations

ერთი სტილური თავისებურება გიორგი შატბერაშვილის პროზის ენაში

ფილაშვილი ელენე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. სტატიაში განხილულია ანტითეზისი, გიორგი შატბერაშვილის პროზის ენაში როგორც სტილის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელშიაც დაპირისპირებულია ურთიერთსაწინააღმდეგო ცნებები და სახეები.

ნაჩვენებია, რომ გიორგი შატბერაშვილისეული ანტონიმები თუ ანტითეზისი ხალხური ენის წიაღიდან, სასაუბრო მეტყველებიდან იღებენ სათავეს. რის საშუალებითაც უფრო ნათლად, მკაფიოდ, გასაგებად, ხატოვნად გადმოიცემა აზროვნების შედეგი, საგნებისა და მოვლენების შეპირისპირებით მიღებული სწორი დასკვნა, რაც უფრო მაღალ დონეზე დგას აზროვნება, ზოგადი მოვლენების აბსტრაქცია, მით უფრო მეტი გასაქანი აქვს მეტყველებაში ანტონიმურ სიტყვა-თქმებს.

გიორგი შატბერაშვილთან ცნებათა დაპირისპირება კონტრადიქტორულია (საპირისპიროა), ერთი ცნების ნიშან-თვისება მეორე ცნებაში უარყოფილია (გეჩქარება თუ არ გეჩქარება).

ზოგჯერ მწერალთან ცნებათა დაპირისპირება კონტრალურია (საწინააღმდეგოა), როდესაც დაპირისპირებულ ცნებებში წარმოდგენილია კიდურა წევრები ხარისხობრივად განსხვავებული ნიშან-თვისების მწკრივისა (ქალი და კაცი, შუქი და ბნელი, კუბო და აკვანი, სიცოცხლე და სიკვდილი...)

გიორგი შატბერაშვილის პროზის ენაში ინტენსიურად დასტურდება როგორც სახელური (სიცოცხლე და სიკვდილი) და ზმნური (ამოისროლა და ჩაუწყდა ხმა), ისე კონტესტუალური ანტითეზური წყვილები (მისთვის ადრე მოწყალებას თუ გაიმეტებდა, ახლა კი ამ უსახურო გოგოსათვის სამუდამოდ უნდა მიეცა ამაყი გული და თავის მაღალ ჭერქვეშ შემოეყვანა.)

ანტითეზისის მისაღებად მწერალი ხშირად მიმართვას აფიქსაციას, დასტურდება უ - ო, უ - ურ და უ-ულ/ელ აფიქსებით მიღებული ანტითეზური წყვილები (უთქმელი და თქმული), ასევე, მწერალის ენაში ხშირია უარყოფითი არ/არა ნაწილაკით მიღებული ანტითეზისი (მეძინა თუ არ მეძინა).

ჩანს, გიორგი შატბერაშვილს ანტონიმებად გამოუყენებია, როგორც ძირეული (დღე-ღამე), ისე წარმოქმნილი (სააკვნე-საკუბოვე) ანტონიმური წყვილები. მათგან შექმნილი ხატოვანი მეტყველება გვხვდება როგორც მწერლისეულ მონათხრობში, ისე პერსონაჟთა მეტყველებაში, მათ სიტყვა-პასუხში, მწერლისეულ ფილოსოფიურ და ღრმა ფსიქოლოგიურ მსჯელობაში. მწერლისეული ანტონიმებით უფრო ნათლად, მკაფიოდ, გასაგებად გადმოიცემა აზროვნების შედეგი.

მიგვაჩნია, რომ გიორგი შატბერაშვილის პროზის ენაში ანტონიმური წყვილები, ანტითეზისი სტილის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორია, რომელიც სათქმეს სძენს ემოციას, ექსპრესიას და ანიჭებს მეტ გამომსახელობით ძალას.

საკვანძო სიტყვები: სტილი, ანტითეზისი, შატბერაშვილი, სახელური, ზმნური, ძირეული, წარმოქმნილი.

ქართული ლიტერატურის საგანძური განუზომლად გაამდიდრა გიორგი შატერაშვილის მხატვრულმა მემკვიდრეობამ, მხატვრული სიტყვის დიდოსტატმა გამორჩეული სიტყვა-ქმნადობითა და სტილური ნაირფეროვნებით ახალი სიტყვა თქვა XX საუკუნის ქართულ სამწერლობო ენაში.

გიორგი შატერაშვილი ინდივიდუალური, მკვეთრად გამორჩეული სტილით წერს. მისი პროზის ენა ყურადღებას იქცევს არაერთი სტილური თავისებურებებით. მან ლიტერატურულ ასპარეზზე გამოსვლისთანავე მოახერხა საკუთარი მკაფიო ხელწერის ჩამოყალიბება, რითაც კიდევ ერთი ახალი, თვითმყოფადი სტილი შემატა ქართულ მწერლობას.

გიორგი შატერაშვილის პროზის ენისათვის ნიშანდობლივია ანტონიმური წყვილები, ანტითეზისი, როგორც სტილის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელშიაც დაპირისპირებულია ურთიერთსაწინააღმდეგო ცნებები და სახეები.

საპირისპირო მნიშვნელობის მქონე სიტყვათა არსებობა ენის შინაგანი ბუნებიდან გამომდინარეობს, რამაც ასაპვა როგორც ვთქვით ჰპოვა გიორგი შატერაშვილის პროზის ენაშიც. ისინი მეტ ემოციურობას ამიჭევენ თხრობას, ხატოვან მეტყველებას.

გიორგი შატერაშვილისეული ანტონიმები თუ ანტითეზისი ხალხური ენის წიალიდან, სასაუბრო მეტყველებიდან იღებენ სათავეს. რის საშუალებითაც უფრო ნათლად, მკაფიოდ, გასაგებად, ხატოვნად გადმოიცემა აზროვნების შედეგი, საგნებისა და მოვლენების შეპირისპირებით მიღებული სწორი დასკვნა, რაც უფრო მაღალ დონეზე დგას აზროვნება, ზოგადი მოვლენების აბსტრაქცია, მით უფრო მეტი გასაქანი აქვს მეტყველებაში ანტონიმურ სიტყვა-თქმებს.

ცნობილია, რომ „ანტონიმური წყვილები დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე სიტყვებია“ (თ. სანიკიძე, 1999) „ბუნებაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში არსებობს ურთიერთდაპირისპირებული საგნები თუ მოვლენები. მათ ასახვას ძირითადად ემსახურებიან ანტონიმები. საპირისპირო სიტყვათა დაწყვილება საპირისპირო აზრთა არსებობის შედეგია“ (თ. სანიკიძე, 1999). „გარემსაყაროს ობიექტებსა და მოვლენებს შორის არსებული მნიშვნელოვანი განსხვავებები ადამიანის მიერ დაპირისპირებულად აღიქმება“ (კუხალეიშვილი...), რის შედეგადაც იქმნება ანტონიმური წყვილები. მათი, (ანტონიმების) სტილისტური დანიშნულება, ჩვეულებისამებრ, იმაში ვლინდება, რომ მკვეთრად გამოხატოს მოვლენათა და დამოკიდებულებათა დაპირისპირებულობა, ობიექტური შინაარსობრივი კონტრასტი“ (კუხალეიშვილი), მკვეთრი კომნრასტულობა იკვეთება მწერლის ენაში.

ცნობილია, რომ ენაში გამოყოფენ **კონტრასტულსა** და **კონტრადიქტორულ** წყვილებს (კუხალეიშვილი), შესაბამისად გიორგი შატერაშვილთან ცნებათ დაპირისპირება კონტრადიქტორულია (საპირისპიროა), როდესაც ერთი ცნების ნიშან თვისება მეორე ცნებაში უარყოფილია; მაგ:

გეჩქარება თუ არ გეჩქარება ეგ ფართო ადგილი შენთვის დამითმია.

ზოგჯერ მწერალთან ცნებათა დაპირისპირება კონტრალურია (საწინააღმდეგოა), როდესაც დაპირისპირებულ ცნებებში წარმოდგენილია კიდურა წევრები ხარისხობრივად განსხვავებული ნიშან-თვისების მწკრივისა: მაგ: (ქალი და კაცი, შუქი და

ზნელი, კუბო და აკვანი, სიცოცხლე და სიკვდილი...)

დღეის ამას იქით ჩემს ოჯახში **ქალიც** მე ვარ და **კაციცა**;

სამ **დღე** და **ღამეს** გადაუღებლად წვიმდა.

გიორგი შატბერაშვილის პროზის ენაში ინტენსიურად დასტურდება როგორც სახელური და ზმნური, ისე კონტესტუალური ანტითეზური წყვილები.

1. გიორგი შატბერაშვილი ხშირად მიმართავს სახელური ანტითეზისს:

ტირილსა თუ **ლხინში** ბევრჯერ გამოუწვევია შფოთი და მითქმა-მოთქმა;

ადრე თუ **გვიან** ისიც ხომ ამ გზას უნდა დასდგომოდა;

ღმერთმა თქვენს ოჯახს ნურც **ცოცხალი** გამოუღლიოს ნურც **მკვდარიო**;

ეს რა იყო, **წყევლა-კრულვა** თუ **სადღეგრძელო**;

არ იციან უგუნურებმა, წუთისოფელი **სიცოცხლისა** და **სიკვდილის** ჭიდილია;

ოჯახიდან თავის დროზე გატანილ კუბოს წინ **შუქი** მიუძღვის, ნაადრევს კი **ზნელი** და **ვარამი** მისდევს უკან.

2. მწერლის პროზის ენაში ხშირად დასტურდება ზმნური ანტითეზური წყვილები:

გაყრისა და ასპსტარძლოს საქმეში შავდათუა **ჩაითრია** და **გაართო**;

არც **ანთავისუფლებდნენ** და არც **არაფერს ეკითხებოდნენ**;

გალმა გავალ - უცებ **ამიოსროლა** მიხამ და უცებვე **ჩაუწყდა** ხმა;

არჩილმა ღარ იცოდა, მართლა **შუბლი** შეეკრა, **გაეცინა** თუ **ჩუმად** მკდარიყო.

3. გიორგი შატბერაშვილი ხშირად მიმართავს კონტესტუალურ ანტი-თეზისს, რისი მეშვეობითაც მკითხველში ახდენს ძლიერ შთაბეჭდილებას:

თუ **დამცინის** დაცინვას შეჩვეული ვარ, თუ **მართალს ამბობს**, რაღაც უბედურებაა ჩემს თავსო;

ფიქრობდა უშუშასთან შეხვედრაზე და გული თან **სიხარულით**, თან იდუმალი **შიშით** უთრთოდა;

კოკისპირულად წვიმდა. ელვა თვალს ჭრიდა. საშინელი ჭექა-ქუხილი დედამიწას ძრავდა, მაგრამ როსტომი ვერაფერს გრძნობდა, ვერაფერს ხედავდა. უგემოდ მიდიოდა.

უცებ ეს პატარა, მუდამ მტრედით მოღულუნე გოგონა გააფრთხილებულ ძუ ვეფხვად გადაიქცა, თვალები აუცეცხლდა, აიქოჩრა, ტიტეს ზურგი შეაქცია და ფეხები ააბაკუნა.

მისთვის ადრე მოწყალებას თუ **გაიმეტებდა**, ახლა კი ამ უსახურო გოგოსათვის **სამუდამოდ უნდა მიეცა** ამაყი გული და თავის მაღალ ჭერქვეშ შემოეყვანა.

ტიტე **ულამაზო**, მაგრამ **ეშხიანი**, **ტლანქი** მაგრამ **ვაჟკაციური** შესახედაობის, მოსული ბიჭ იყო.

ანტითეზისის მისაღებად მწერალი ხშირად მიმართავს აფიქსაციას, დასტურდება **უ - ო, უ -ურ** და **უ-ულ/ელ** აფიქსებით მიღებული ანტითეზური წყვილები; მაგ:

„ახლა უკვე სხვა სატკივარს ამდობდა თერა თავის ძველ მეგობარს, სხვისთვის **უთქმელს** და უხსენებელს, მხოლოდ საკუთარი გულის საამო სატკივარს...ეს მხოლოდ მას

უნდა სცოდნოდა, ისიც ჩურჩულით და გულის თრთოლვით თქმული.

ასევე, მწერალის ენაში ხშირია უარყოფითი არ/არა ნაწილაკით მიღებული ანტითეზისი:

გერგარება თუ არ გერქარება ეგ ფართო ადგილი შენთვის დამითმია.

ვერ ვიტყვი მეძინა თუ არ მეძინა იმ ღამეს;

ნეტა დაბრუნდა თუ არ დაბრუნდა პაპა პეტრე.

ჩანს, გიორგი შატბერაშვილს ანტონიმებად გამოუყენებია, როგორც ძირეული (დღე-ღამე), ისე წარმოქმნილი (საკვანე-საკუბოვე) ანტონიმური წყვილები. მათგან შექმნილი ხატოვანი მეტყველება გვხვდება რტოგორც მწერლისეულ მონათხრობში, ისე პერსონაჟთა მეტყველებაში, მათ სიტყვა-პასუხში, მწერლისეულ ფილოსოფიურ და ღრმა ფსიქოლოგიურ მსჯელობაში. მწერლისეული ანტონიმებით უფრო ნათლად, მკაფიოდ, გასაგებად გადმოიცემა აზროვნების შედეგი.

მიგვაჩნია, რომ გიორგი შატბერაშვილის პროზის ენაში ანტონიმური წყვილები, ანტითეზისი სტილის გამნსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორია, რომელიც სათქმეს სძენს ემოციას, ექსპრესიას და ანიჭებს მეტ გამომსახელობით ძალას.

ლიტერატურა:

1. გვენცაძე ალ. (1974) - ზოგადი სტილისტიკის საფუძვლები, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
2. კიკნაძე გრ. (1957) - მეტყველების სტილის საკითხები, თბილისი.
3. კოშორიძე ე. (2005) - მწერლის ენისა და სტილის საკითხები, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი.
4. კუხალაშვილი მ, ლომთაძე თ, მიქაძე მ, რუსაძე ი, ქაცარავა მ, ფხაკაძე ნ. (2007) თანამედროვე ქართული ენა (ნაკვეთი II) პრაქტიკული სტივისტიკა, გამომცემლობა „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.
5. სანიკიძე თ. (1999) - ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
6. სანიკიძე თ, სანიკიძე ი. (2009) ქართული ენის სტილისტიკა, გამომცემლობა „ინტელექტი“ თბილისი.

საანალიზო წყარო:

1. გიორგი შატბერაშვილი, რჩეული, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბ., 1982. წ.

One Characteristic Style Feature for Giorgi Shatberashvili's Prose Language

Philashvili Elene

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. The article deals with a figure of speech - antithesis, as one of the characteristic style features of Giorgi Shatberashvili's prose language.

Antonyms and antitheses that the writer employs are being originated from folklore, from ordinary colloquial speech. They help to convey the meaning and the conclusion made by juxtaposing objects and events in a more clear, vivid, artistic way. The more advanced the thinking level is, the more actively antonymy is used.

In the works of Giorgi Shatberashvili there are quite a few phrases containing contradiction (*whether you hurry or not (do not hurry)*) and there are also many pairs containing the farthest opposing members like *man and woman, light and dark, life and death*, etc.

The writer frequently uses both nominal (*life and death*) and verbal (*his words blurted out and then vanished*) antitheses. The same refers to the antitheses that contain contextual opposing pairs (*Before, he **could only spare mere pity** for her and now he **had to offer** this plain girl his **proud heart and lovely abode for good***).

For antithesis, the writer often uses affixation. There is a number of pairs of antithesis of this kind (*said and **un-said***, in Georgian *უთქმ-ელ-ი და თქმ-ულ-ი* *u-tkm-el-i da tkm-ul-i*). Also, there are cases of antithesis formed with negative particle *not* (*whether I slept or did **not** sleep, medzinatuarmedzina, მუძინათუარმეძინა*).

We have shown that Giorgi Shatberashvili used not only basic antonyms like day and night but also the ones coined by himself (*sa-akvn-e – sa-kubov-e, სააკვნ-ე საკუბოვ-ე* for *cradle – for coffin*). Antonyms occur not only in writer's narrative, in his philosophical and psychological reasoning, but also in the characters' speech and dialogues. As already said, antonymy helps to convey the outcomes of thinking more clearly and deeply.

Thus, we believe that antonyms and antithesis are style characteristic feature of Giorgi Shatberashvili's prose language and it gives his writings more emotion and expressiveness.

Key words: style, antithesis, Shatberashvili, verbal noun, root word, derivative.

საინფორმაციო ტექნოლოგიების ენობრივი სურათი და ტრანსლაციის ზოგიერთი საკითხისათვის

ლარიზაშვილი მანანა
გელდიაშვილი ნუნუ

აბსტრაქტი. ნასესხობას ადგილი აქვს ნებისმიერ ენაში, რის შედეგადაც მუდმივად ხდება ლექსიკური ერთეულების შემოდიდება ენობრივ შრეებში. შესაბამისად, არც ქართული არის ამ მხრივ გამონაკლისი, რის გამოც ქართული ენის ჰიბრიდიზაციის პრობლემა დღითი დღე უფრო მკაფიო ხდება.

ვინაიდან ენის ისტორია განუყოფელია ერის ისტორიისგან, ნათელი ხდება, რომ ნასესხობა ენისა და ერის ისტორიითაა განპირობებული და სიტყვების ეტიმოლოგიაში აისახება. თანამედროვე გლობალურ სამყაროში, გაღრმავებული საერთაშორისო კონტაქტების/ურთიერთობების ფონზე, სადაც უპირატესი როლი ინგლისურენოვან ქვეყნებს უჭირავს, აშკარა ხდება ინგლისურენოვანი სიტყვების უხვად შემოდიდება ქართულ ენაში, რაც ანგლიციზმების სახელით არის ცნობილი.

კვლევის პროცესში მოძიებულია საინფორმაციო ტექნოლოგიების ქართულენოვან სივრცეში უცხო ენიდან შემოსული 300-მდე ლინგვისტური ერთეული, რომელთა უმრავლესობა ბარბარიზმებად შეიძლება მივიჩნიოთ. თუმცა, არის მთელი რიგი სიტყვები/ტერმინები, რომელთა ეკვივალენტების მოძებნა ქართულში პრაქტიკულად შეუძლებელია. შედეგად, ასეთი სიტყვები შეიძლება ნეოლოგიზმებად ჩაითვალოს. შესაბამისად, კვლევის პროცესში, მოხდა ამ ლინგვისტური ერთეულების სელექცია ბარბარიზმებისა და ნეოლოგიზმების თვალსაზრისით, რასაც თან ერთვოდა მათი მორფოლოგიური ანალიზი და ტრანსლაციის ზოგიერთი საკვანძო საკითხის განხილვა-დამუშავება.

საკვანძო სიტყვები: ბარბარიზმები, ნეოლოგიზმები, სესხება, ტრანსლაცია

ნასესხობა, ეს ისეთი ენობრივი პროცესია, რომელსაც გვერდს ვერ ავუვლით. მას ადგილი აქვს ნებისმიერ ენაში; მუდმივად ხდება ლექსიკური ერთეულების შემოდიდება ენობრივ შრეებში. შესაბამისად, არც ქართული არის ამ მხრივ გამონაკლისი, რის გამოც ქართული ენის ჰიბრიდიზაციის პრობლემა დღითი დღე უფრო მკაფიო ხდება.

ენა ცოცხალი ორგანიზმია და ის მუდმივ ცვალებადობაშია საზოგადოების განვითარების ფონზე. თუ ეს ასე არ ხდება, მაშინ ენა კვდომას იწყებს. შესაბამისად, ნასესხობა ენის გამდიდრების ერთ-ერთ კარგ საშუალებად მოიაზრება. უცხო სიტყვების გამოჩენა ენაში გარდაუვალი პროცესია, თუმცა ყურადღება უნდა გამახვილდეს სესხების მიზნებსა და მიზეზებზე (Goshkheteliani.I, & Kikvadze.M, 2017: 460).

ნასესხობის პროცესები ხანგრძლივ ისტორიას ითვლის ქართულში. მოცემულ ენაში მრავლადაა ნასესხები სიტყვები ბერძნულიდან, არაბულიდან, სპარსულიდან, თურქულიდან, რუსულიდან, რომლებიც ფონეტიკური, გრამატიკული თუ მორფოლოგიური თვალსაზრისით, ისე ასიმილრდნენ ქართულში, რომ მათი იდენტიფიცირება,

როგორც უცხოური სიტყვებისა, პრაქტიკულად უკვე შეუძლებელია.

ქართულ ენაში ნასესხობის პრობლემის შესახებ მწვავედ და დანაწილებით საუბრობდა მე-19 საუკუნის გამოჩენილი [ქართველი](#) პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე, ლინგვოდიდაქტიკოსი და ლექსიკოგრაფი ვლადიმერ აღნიაშვილი. 1887 წელს ლადო აღნიაშვილი თავისი „უბის ლექსიკონის“ წინასიტყვაობაში წერდა: „ხუთი წამიც კი ვერ ლაპარაკობენ დღეს წმინდა ქართულ ენაზე ისე, რომ საუბარში რუსული სიტყვები არ გაურიონ, რაც ღვთისაგ წინააღმდეგია და კაცისაგ არა სასიამოვნო“ ([https://barbarisms.ge/files/barbarisms-dictionary-\(en-ka\)-201704.pdf](https://barbarisms.ge/files/barbarisms-dictionary-(en-ka)-201704.pdf)).

ვინაიდან ენის ისტორია განუყოფელია ერის ისტორიისგან, მაშინ ნათელი ხდება, რომ ნასესხობა ენისა და ერის ისტორიითაა განპირობებული და სიტყვების ეტიმოლოგიაში აისახება.

მეცნიერები ბევრს საუბრობენ ნასესხობის მიზეზებზე, რომელთაგანაც, უმთავრესად, ორს გამოყოფენ. ესენია: *პრესტიჟი* და *საჭიროება* ([file:///C:/Users/user/Downloads/DO BORROWED WORDS ENRICH OR DESTROY A LA. pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/DO%20BORROWED%20WORDS%20ENRICH%20OR%20DESTROY%20A%20LA.pdf)). თუ ამ პრინციპებს მივყევით, ნათელი ხდება, რატომ აქვს ინგლისურიდან ქართულში სიტყვების შემოღინებას ასეთი აქტიური ხასიათი. ნასესხობის შემთხვევაში პრესტიჟის საკითხი, ჩვენი აზრით, ალბათ, საკამათო თემას უნდა წარმოადგენდეს, განსაკუთრებით, პატარა ერის ქვეყნებისათვის.

რაც შეეხება საჭიროების ფაქტორს, ამ მოვლენას, უდავოდ, გვერდს ვერ ავუვლით, რადგან თანამედროვე გლობალურ სამყაროში, სადაც საზღვრები გახსნილია და ერებს შორის თავისუფალი კომუნიკაციაა, ახალი მოვლენებისა თუ რეალიების ასახვა ენაში უმთავრესად ნასესხობის გზით მკვიდრდება.

როდის დგება ენაში უცხო სიტყვის შემოტანის საჭიროება? უცხო სიტყვების ენაში შემოტანის საკითხი დგება მაშინ, როდესაც ენობრივი კოლექტივი ეცნობა ახალ რეალიებს ან იქმნება ახალი ცოდნა, რასაც მოსდევს ახალი ცნებებისა და, შესაბამისად, ახალი სიტყვების წარმოქმნა. მაგალითად, შეიქმნა ინტერნეტი და გაჩნდა სიტყვა - **Internet**, შეიქმნა კომპიუტერი და გაჩნდა სიტყვა - **computer**, უფრო ადრე გაჩნდა ტელევიზორი, ტელეფონი და ასე შემდეგ ([https://barbarisms.ge/files/barbarisms-dictionary-\(en-ka\)-201704.pdf](https://barbarisms.ge/files/barbarisms-dictionary-(en-ka)-201704.pdf)).

მოცემულ შემთხვევაში ენა მსგავსი რეალიებისა თუ მოვლენების გამოსახატავად მშობლიურ ენაზე ალტერნატიულ ვარიანტს ქმნის, ეკვივალენტის, ან კალკის სახით შემოაქვს, როგორც უცხო სიტყვა.

როგორც წესი, უცხო ენიდან ნასესხები სიტყვების ორი დიდი ჯგუფი იქმნება ნებისმიერ ენაში. ესენია: ბარბარიზმები და ნეოლოგიზმები.

თანამედროვე გლობალურ სამყაროში, გაღრმავებული საერთაშორისო კონტაქტების/ურთიერთობების ფონზე, სადაც უპირატესი/წამყვანი როლი ინგლისურენოვან ქვეყნებს უჭირავს, აშკარა ხდება ინგლისურენოვანი სიტყვების დიდი შემოღინებისა ქართულ ენაში, რაც ანგლიციზმების სახელით არის ცნობილი.

კვლევის პროცესში მოძიებულია საინფორმაციო ტექნოლოგიების ქართულენოვან სივრცეში უცხო ენიდან შემოსული 300-მდე ლინგვისტური ერთეული, რომელთა

უმრავლესობა ბარბარიზმებად შეიძლება მივიჩნიოთ. თუმცა, არის მთელი რიგი სიტყვები/ტერმინებისა, რომელთა ეკვივალენტების მოძებნა ქართულში პრაქტიკულად შეუძლებელია. შედეგად, ასეთი სიტყვები შეიძლება ნეოლოგიზმებად ჩაითვალოს. კვლევის პროცესში, შესაბამისად, მოხდა ამ ლინგვისტური ერთეულების სელექცია ბარბარიზმებისა და ნეოლოგიზმების თვალსაზრისით, რასაც თან ერთვის მათი მორფოლოგიური ანალიზი და ტრანსლაციის ზოგიერთი საკვანძო საკითხის განხილვა-დამუშავება.

კვლევის თეორიულ და პრაქტიკულ ღირებულებად შეიძლება მივიჩნიოთ ის გარემოება, რომ აღნიშნული კვლევა დახმარებას გაუწევს სალიტერატურო ენის ნორმების დამდგენ კომისიას სწორი ფორმების დადგენა-შემუშავებაში, რათა ყველა მოიხმარდეს ერთიან ფორმებს; ამასთანავე, ის დიდ დახმარებას გაუწევს სპეციალისტებს, დარგით დაინტერესებულ პირებს და მარგმნელებს რიგი საკითხების გადაწყვეტისას.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ნასესხობა, უმთავრესად, ინგლისურიდან ხდება. მხოლოდ ერთი სიტყვაა რუსული ენიდან „საბაჩკა, რომლის მთავარი ანალოგი ქართულში „ძაღლუკა“-ს სახით უკვე დამკვირვებულია.

ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ ნასესხები სიტყვების უმრავლესობა ბარბარიზმებია, ვინაიდან მათი შესატყვისი ქართული ანალოგები თავისუფლად იძებნება ქართულ ლექსიკონში. მაგ. აფლოუდი/აფლოადი (upload) - ატვირთვა; გაშეარება/დაშეარება (share) - გაზიარება; დაედიტება/დაედიტება (edit) - დარედაქტირება; ფეიჯი/პეიჯი (page)- გვერდი; ლინკი (link) - ბმული; აუტკამი (outcome)- შედეგი; იუზერი (user)- ინტერნეტ მომხმარებელი; აპლიკაცია (application) - განცხადება; აუთლაინი (outline)- მონახაზი; ნიუსი (news) - ახალი ამბები, ინფორმაცია; ნიუსლეთერი/ნიუსლეტერი (newsletter) - საინფორმაციო ბიულეტენი; დაუნლოუდი/დაუნლოუდინგი (download) - ჩამოტვირთვა; დაფორვარდება (forward)- გადაგზავნა; დაქენსელება (cancel) - გაუქმება. დაპეისტება/დაფეისტება/ჩაფეისტება (paste) - ჩასმა.

მოძიებული ლექსიკური ერთეულების ნუსხაში უმთავრესად დასტურდება არსებითი სახელები და ზმნები/სახელზმნები:

- **არსებითი სახელები:** ინბოქსი (inbox); ინტერნეტ ტროლი/ტროლები (Internet Troll(s)); იუზერი (user) (ინტერნეტ მომხმარებელი); კოპირაიტერი/ქოფირაიტერი (copywriter); ლოგ ინი (log in) და ა.შ.
- **ზმნები/სახელზმნები:** დაბუსტვა (boost) (რეკლამის შექმნა); დაედიტება/დაედიტება (edit)- გასწორებები, ჩასწორებები, დარედაქტირება; დაკოპირება (copy) - ასლის გაკეთება; დალაიქება.

ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ ზმნის/სახელზმნის წარმოება ხშირ შემთხვევაში ხდება ქართულისათვის დამახასიათებელი წესწყობით:

- და-სეივ -ებ -ა (to save)
- და-სინ-ვ-ა (to see)
- და-ლაიქ-ებ-ა (to like)
- და-ლინკ-ვ-ა (to link)

- და-ბუსტ-გ-ა (to boost)
- და-ედიტ-ებ-ა (to edit)

ზმნებთან მიმართებით დასტურდება ფრაზის სტრუქტურის კალკირებული გადმოტანა ინგლისურიდან ქართულში, რაც არღვევს ქართული სალიტერატურო ნორმებით დადგენილ წინადადების წესწყობას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მოცემულ შემთხვევაში ადგილი აქვს აღწერით წარმოებას, ნაცვლად ორგანული წარმოებისა:

- კომუნიკაციის ქონა (to have communication) - დაკავშირება
- დედლაინის შეხვედრა (to meet the deadline) - დროში ჩატევა/მოსწრება
- კომუნიკაციაში ყოფნა - to be in communication - კავშირის ქონა
- ანფრენდის მიცემა - მეგობრობიდან ამოშლა

არსებით სახელებთან მიმართებით დასტურდება შემოკლებების შემთხვევები:

- კომენტი - კომენტარი (comment)
- კომპი - კომპიუტერი (computer)
- ნიკი - ნიკნეიმი (nickname)

არის ისეთი შემთხვევები, როდესაც მხოლოდ მრავლობით ფორმაშია ნასესხები არსებითი სახელები: სეტინგები/სეტინგები (settings) - პარამეტრები; ქუქები (HTTP cookie, web cookie, Internet cookie, browser cookie, cookie); აპები (apps).

ამის საპირისპიროდ დასტურდება მარტო მხოლოდ ფორმაში მდგარი ნასესხები არსებითი სახელები: ადმინი (admin); ჩატი (chat); ჰაკერი (hacker); ჰომეპეიჯი (homepage); თაიმლაინი (timeline); ლოგინი (log in); ფიდბეკი (feedback); ფასვორდი (password).

ნასესხობის შემთხვევაში საინტერესო მოვლენას წარმოადგენს ბგერათა მონაცვლეობა. კონკრეტულ შემთხვევაში ადგილი აქვს, როგორც ხმოვნების (უ-ა; ა-ი), ისე თანხმოვნების (ქ-კ; გ-დ; თ-ტ; ფ-ჰ) მონაცვლეობას.

ხმოვნების მონაცვლეობის მაგალითებია: აფლოუდი - აფლოადი (upload); ბაიოდატა - ბიოდატა (bio-data), სავარაუდოდ, ხმოვანთა სამკუთხედის გავლენა განაპირობებს ქართული გამოთქმის წესის დამკვიდრებას.

თანხმოვნების მონაცვლეობის მაგალითებია: ბუქმარქერი - ბუკმარკერი (bookmarker); გაშეარება-დაშეარება (share); აფდეიტი - აფდეიტი; აფდეიტი - აჰდეიტი (update).

აღნიშნულ თემაზე მუშაობისას, არანაკლებ საინტერესო აღმოჩნდა ტრანსლაციის საკითხების განხილვა-ანალიზი, რის საფუძველზეც დავადგინეთ, რომ არის მთელი რიგი ფრაზები და ტერმინები, რომლებსაც თავისუფლად მოეძებნება ეკვივალენტები ქართულში. შესაბამისად, ასეთი ლექსიკური ერთეულები შეიძლება მივიჩნიოთ ბარბარიზმებად, რომელთან ბრძოლა მეტად საშური საქმეა, რათა კიდევ უფრო ღიად და უხეშად არ დაბინძურდეს ქართული სალიტერატურო ენა.

მაგ: აფლოუდი, აფლოადი, აფლოუდინგი, აფლოადინგი - ატვირთვა (upload)

დაედიტება/დაედიტება/ედიტინგი - გასწორებები, ჩასწორებები, დარედაქტირება (edit)

დაუნლოუდი/დაუნლოუდინგი - ჩამოტვირთვა (download)

დალაიქება/ლაიქი/ლაიქები - მოწონება (like)

ჰომეიჯი - მთავარი გვერდი (homepage)

ფრენდი/ფრენდები - მეგობარი/მეგობრები (friend; friends)

ფეიქი/ფეიკი - ყალბი (fake)

ფეიჯი/პეიჯი - გვერდი (page)

საინფორმაციო კომუნიკაციების სფეროში არსებობს ისეთი ტერმინები, რომელთა დამკვიდრება ქართულ სალიტერატურო ენაში მოხდება ნეოლოგიზმების სახით. შესაბამისად, პირველ ჯერზე საჭიროა აღწერილობითი თარგმანის მოშველიება. შემდგომ კი ამ უცხოენოვანი სიტყვის კალკის სახით გადმოტანა.

მაგ. აიკონი (icon) - კომპიუტერის ეკრანზე გამოტანილი მცირე ზომის სურათი ან სიმბოლო, რომელზედაც ისრის დაკლიკებისით/დაჭერით კომპიუტერს ეძლევა გარკვეული სახის ბრძანება

აპები (app) - სიტყვა „აპლიკაციის“ შემოკლებული ფორმა; გარკვეული მიზნისთვის შემქნილი კომპიუტერული პროგრამა, რომლის ჩამოტვირთვაც შესაძლებელია მობილურ აპარატზე;

ბლოგი (blog) - პიროვნების ნააზრევისა თუ გამოცდილების ჩანაწერების ინტერნეტში მუდმივ რეჟიმში განთავსება, რომელიც სხვა მკითველებისთვის ხელმისაწვდომია;

ლინკი (link) – ინტერნეტ სივრცეში დოკუმენტებს შორის კავშირი;

მაუსი (mouse) - კომპიუტერის მცირე ზომის მოწყობილობა, რომლის ზედაპირზე მოძრაობისას ხდება ეკრანზე კურსორის ამოქმედება;

ლოგინი (log in) წვდომა კომპიუტერულ სისტემასთან, რომელიც ხორციელდება გარკვეული ასოებისა თუ ციფრების შეყვანით

ლიტერატურა:

- 1) ბარბარიზმების ლექსიკონი <https://barbarisms.ge/>
- 2) ბარბარიზმების ლექსიკონი, (2017), ლექსიკოგრაფიული ცენტრი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, [https://barbarisms.ge/files/barbarisms-dictionary-\(en-ka\)-201704.pdf](https://barbarisms.ge/files/barbarisms-dictionary-(en-ka)-201704.pdf) მოძიებულია 17. 01. 2020
- 3) Goshkheteliani.I, Kikvadze. M, (2017) *THE INFLUENCE OF ENGLISH BORROWINGS ON THE GEORGIAN LANGUAGE*, Journal of Teaching and Education, CD-ROM. ISSN: 2165-6266 :: 07(01):459–464 (2017)
- 4) HYKA.A.,(2015),Do Borrowed Words Enrich or Destroy a Language?(The Caseof English andAlbanian Language) file:///C:/Users/user/Downloads/DO_BORROWED_WORDS_ENRICH_OR_DESTROY_A_L_A.pdf მოძიებულია 09.01.2020

The Linguistic Picture of Information Technology and Some Issues of Translation

Garibashvili Manana

Geldiashvili Nunu

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. Borrowing is characteristic for any language which means a constant influx of foreign lexical items in the layers of any language. Consequently, the Georgian language is not an exception in this regard, according to which the language hybridization is vivid.

Since the history of language is inseparable from the history of a nation, it becomes clear that the borrowing is conditioned by the history of language and nation and reflected in the etymology of words. In the modern global world, amid growing international relations, where English-speaking countries have a predominant role, there is a large influx of English words into the Georgian language known as Anglicisms.

During the study 300 linguistic units from foreign language applying the informational technologies have been analyzed. The majority of selected linguistic units are considered to be the barbarisms. Still there are a number of terms/words which practically do not possess any equivalents. These words should be considered as neologisms. During the study the words/terms have been selected from the view point of barbarisms and neologisms and analyses morphologically. The study also intended the discussion of key translation issues.

Key words: barbarisms, neologisms, barbarisms, borrowing, translation

სინონიმია, როგორც ემოციის გამოხატვისა და ექსპრესიის მიღწევის საშუალება თანამედროვეთა დისკურსში

წიგნაძე შორენა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. სტატიაში განხილულია ქართულ ინტერნეტსივრცეში არსებული სინონიმური ლექსიკა, როგორც ემოციის გამოხატვისა და ექსპრესიის მიღწევის საშუალება თანამედროვეთა დისკურსში. ნაჩვენებია, რომელი ლექსიკური ერთეულები გამოიყენება ქართულში არსებული დადებითი და უარყოფითი ემოციის გამომხატველი ლექსიკური ერთეულების სინონიმებად, როგორ ხდება ექსპრესიის გამოვლენა. რამდენად მდიდარია ახალგაზრდების ლექსიკური მარაგი, რამდენად კარგად და თავისუფლად ფლობენ მას და რამდენად სწორად უნაცვლებენ სინონიმურ ერთეულებს.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით საანალიზო წყაროდ შევარჩიეთ ინტერნეტსივრცე, კერძოდ, „facebook“-ი. სოციალურ ქსელზე დაყრდნობით შევეცადეთ, შეძლებისდაგვარად, აღგვერიცხა და გაგვეანალიზებინა ყველა ის ენობრივი თუ სემიოტიკური საშუალებები, რომლითაც სხვადასხვა ასაკის ინტერნეტ მომხმარებელი გამოხატავს თავის დადებით ან უარყოფით ემოციას. მეტ-ნაკლებად ყველა ადამიანს შესწევს უნარი, გადმოსცეს სათქმელი, მაგრამ ამას ყველა თავისებურად ახერხებს. ინტერნეტსივრცეში ემოციის ენობრივი გამომხატველი ლექსიკა-ფრაზეოლოგია საკმაოდ მრავალფეროვანია.

საკვანძო სიტყვები: სინონიმები, ექსპრესია, დადებითი ემოცია, უარყოფითი ემოცია.

ქართულ ინტერნეტსივრცეში არსებული დადებითი ემოციის გამოსახატად გამოყენებულია მიმართვის ფორმები, რომელითაც გადმოცემულია: **ალერსი, სითბო, სიყვარული, მონატრება, შექება, მილოცვა, დალოცვა, თანაგრძნობა, მადლიერება.** მაგალითად:

ალერსი/სითბო/სიყვარული: Giji, gadareuliii gogoo vinaro netavioooo; მიყვარხარ, როგორ მიყვარხართ, მსიამოვნებს თქვენთან ურთიერთობა ♥♥♥; ჩემოოო ტკბილოო.... ჩემი ტკბილი და თბილიიი ♥♥♥♥♥ ჩემი კუდრაჭა და საყვარელი გოგო ♥♥; ოდა ახლა ვიღიმები და ვიღიმებიიი :D (და ბევრი ბევრი კოცნის ღიმილაკები...) და სხვ.

შექება: Maladeeeec, yochaaaaakh ✖, braaaaaaaavoooo... mikharia!!! დაუნდობელო და ულამაზესო შეუდარებელი ხარ ♥♥♥♥♥ ლი სუპერ. ♥♥♥; ჩემი ლამაზი და დახატული მული ხარ ☹♥♥ ჩემი ტკბილი და თბილიიი....

მილოცვა, დალოცვა: უამრავი სიკეთე და ღვთის წყალობა თქვენ მამო, ზუსტი შეფასება მისცა პირველ პრეზიდენტს, გაიხაროს ამ კაცმა; დიდხსნს სიცოცხლეს და დღე მზიანობას გისურვებთ, თქვენს მეგობრებთან ერთად. მოშენდით და მომრავლდით მამაო გეხაროთ თქვენს მონაგარში და ა.შ.

კნინობით-ალერსობითი კონოტაციის მქონე ნიშნები, რომელიც სიტყვას დადებით

ემოციურ შეფერილობას აძლევს: გაიხარე ეკაკო; Lamazuna (ლამაზუნა); რა საყვარელია ეს პაწია; chemi lamazukebi (ჩემი ლამაზუკები); Chemi gochunebi (ჩემი გოჭუნები);

ემოციების სინონიმთა ექსპრესიული გამოხატვის ერთ-ერთ საშუალებას ფონეტიკური დონე წარმოადგენს, რომელიც სიტყვების გამოთქმის განზრახ დამახინჯებაში ვლინდება: სიკალულოოო; ვაი, რა საკალელიაა...

ადამიანის გარეგნული მომხიბვლელობის გამოსახატად გავრცელებულია შემდეგი ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიური მიმართვები, რომელიც გამოხატავს შედარებას და ქმნის დადებით ემოციას: ამომავალი მზე; Mze gogo; უმშვენიერესი ხარ საყვარელო; You are so beatifu; სუპერ გოგო ხარ; საოცარი ხართ! ზეციური და ლაჟვარდოვანი მშვენიერება; gimilgviriliano; mindvris yvavilivit lamazoo; მაგ გვირილებივით ლამაზი და სპეტაკი ხარ და სხვ.

უარყოფითი ემოციის გამოსახატად გამოყენებულია **აღშფოთების, გაბრაზების/ზიზღის, შიშის, სევდის** გამომხატველი სინონიმური ერთეულები, რომელიც სიტყვას უარყოფით ემოციურ შეფერილობას ანიჭებენ. მაგალითად, **აღშფოთება**: ვაიმეე, რა სადისტობაა; Vaiai shens patrons debiloooooooo; გასაგებია შოვინისტი მეგრელოფობი ხარ, მაგრამ სახლში ინერვიულე... ბოლმას ნუ აფრქვევ; არ გესმის ეს საკითხები და ნუ ბოჭიალობ ანდა თუ გნებავთ ნუ რუჟრუჟებთ; წაიღო ყურთა სმენაც და გულთაც და ა.შ.

გაბრაზება/ზიზღი: ქვეყნის სირცხვილები, ჩრჩილის პეპლები! სადაა ახლა ის არანორმალური დედაკაცი, სიცოცხლის უფერულ და ავ კანონებზე, დარდებსა და ტკივილებზე როგორ დაწერე, სადისტი ხარო; ტფუი! დებილების, იმბეცილების, ტვინგამორეცხილი ბრმადმადიდებლების ბრბო; მსუნაგო! ფუი, გაუმაძღარო! იდიოტო! დებილო ☹ ბოთე!☹

შიში: შემზარავი ფრიდა კალო. ყველანაირად. შემამრწუნებელი. საშიში, შემაცბუნებელი. ის სიცოცხლეს იღებს და გამოსახავს ისეთს, როგორიც იყო მისთვის და მაინც უყვარს – ასეთი მტკივნეული, ამაზრზენი, დაუნდობელი, განმაქიქებელი, დამანაწევრებელი, მოღალატე, გაუმაძღარი, სილის გამწვანელი, გამრყვნილი, გამრიყველი, შემაშინებელი – სიცოცხლე სიცოცხლის ნელ–ნელა მკვლელი.

სევდა: ნიავი კი, საამო და გრილი, ერთნაირად აფრიალებს ყურჩამოვარდნილ და სუფთა, სპეტაკ ფარდასაც, რა ძნელია და რა საზარელია სიბერე... შორიდან ვიზიარებ შენ გულის ტკენას და მწუხარებას, და მოვისამძიმრებ შორიდან; უშენოდ, ჩემო მეგობარო, ადარ იქნება ძველებური ხალისი და სიხარული, უშენოდ დიდი სიცარიელე და ტკივილია ☹☹ და ა.შ.

ირონია: აგი უბედურ, შავ დღეზე გაჩენილი აბდალა, აგო :))))); უიმე, რა საშინელი სიტყვაა ექსპერტი :)))))))))) ჩვენს რეალობაში ძალად ყოვლისმცოდნე იდიოტის სინონიმია; მეგობარიც ამას ჰქვია...)))) შევჩივლე: - გავგიჟდი, გაცოფებული ვარ-მეთქი და წამოდი, ტეტანუსის აცრაზე წაგიყვანო...☹☹; საუკუნო ტალახის სასროლი ხალხი... ვაი ამათ განათლებას... შემოქმედებას... ნაშრომებს... ნაწერებს... როლებს... და ა.შ.

გაოცება: მაი გად; ოჰოოო; ვაა, შენ ადარ ხუმრობ! ვაა, რა მაგარია! ქუუულ))))); ვაიმეე, ჰაიმეეე, ერიჰააა!

უარყოფითი ემოციის გამოხატვის დროს ადგილი აქვს წყევლის ფორმულების

გამოყენებასაც, რაც კიდევ უფრო ამაღლებს ექსპრესიას: პუტჩისტებო... თქვენი გაწყვეტა ერთად!!! როდის გადაშენდებით ამ ქვეყნიდან??? თქვენი ბრალია ჩემი სამშობლოს ასეთი მდგომარეობა... გაქრით; ძალლი მიაკვდა ყველას....ცოცხალს... მკვდარს. ამათ გამო. ამათიუგნურობის....გამო იძირება დღეს ჩემი სამშობლო..... გადაშენდით აქიდან და ა.შ.

ინტერნეტ სივრცეში ემოციის გადმოსაცემად, ძალიან ხშირად ადგილი აქვს შორისდებულების გამოიყენებას. შორისდებულებისა, რომლითაც ადამიანი მომეტებულ აფექტურ განცდას გადმოგვცემს (დლონტი. 1988). მათი გამოყენებით ფეისბუკ მომხმარებლები კომენტარებისა და პოსტების საშუალებით სხვადასხვა ემოციას გამოხატავენ, მაგალითად:

გაკვირვებას: - ოჰო! ჰოოო! ვაი!ვაიიი! ჰოი, აჰ...

აღტაცება-სიხარულს: ვაშაა! ურაა! სუპერ!

ზიზღს: ფუ, ფუი; ფუ!ფუ! ფუჰ! ჰაჰა რა მახინჯი სულის პატრონი ხარ ფუუუუ.

მწუხარებას:ეჰ, ოჰ, ვაჰ..

გაღიზიანება-დანანებას: აფსუს, ვაგლახ!

მოწონება-შექებას: ყოჩაღ! მაღაღეც! უხ, ჭირიმე თქვენი,

ემოციის გამოხატვის დროს ადგილი აქვს ისეთი სიტყვების გამოყენებას, რომელიც ცხოველთა სამყაროს უკავშირდება: მხეცი, მხეცური, მგელი, გააფთრებული; იქ ყველას ერთი ჯგუფის სისხლი აქვს და მაგ ჯგუფს ქვია-„-- ნაცხროვა; კუს შვილები კი ისევ მოდიან.. მხარს უმშვენიერებენ დედალ-კაცები...; „რით ვერ გაძეხით?!“ ნიკა ქათამია; მელია - მელასავით უნდა ჩვენი გაცურება; ნამდვილი მახრჩობელა გველია; კურდღელივით მშიშარა, რასაც ეტყვიან თუთიყუშისვით იმას იმეორებს; არადა, ჩვენ, ნამდვილმა პატრიოტებმა, ამ ქათმისტვინა ცრუპატრიოტებისაგან განსხვავებით ვიცით... და სხვ.

შედარება-მეტაფორის საშუალებით ცხოველისა თუ ფრინველის გამოყენებით წარმოდგენილ მაგალითებში უფრო ხშირად ჭარბობს უარყოფითი შინაარსი, იშვიათად-დადებითი (გოჭუნია).

ექსპრესიულობის გასაძლიერებლად ვხვდებით გაორმაგებული ფორმების გამოყენებას, მაგ.: ვაი! ვაიიიი! ფუ! ფუუუ! ფუუუუჰ!.

მოძიებულ მაგალითებში ექსპრესიულობის გასაძლიერებლად ვხვდებით სინონიმური სიტყვების გამეორებას:

თუ გსურს მესაუბრე წესებზე, ნორმებზე, მოგისმენ, მოგისმენ!

ბებერი, ჩლუნგი, შტერი, გროვა ქვიშისა;

რომ იხრჩობიან ხალხის ზიზღში, კვნესაში, გესლში;

საიდან მოდის ეს სიავე, შური და მტრობა?

სად დაიკარგა ქართველობა და ვაჟკაცობა?

გამიფრთხილდით, მომიარეთ, მანუგემეთ, მიდარაჯეთ, არ გასრისონ ეს სული;

მიჭირდა... მიმძიმდა.... თვალდახუჭული გეძახდი... უხმოდ... გულში და გულით გეძახდი ბე....

ხშირია ხმოვნების მრავალჯერ დაწერა, რაც მიუთითებს არსებული ემოციის ექსპრესიაზე, მაგალითად: უი, უიიი, შენ გაჭირვებულოო; ჰაჰა, ჰაჰაააააა; ვაიმე, ვაიმეე; გილოცაავთ! სიცოცხლე, მართლა სიცოცხლეეეეე და სხვ.

აღსანიშნავია, აგრეთვე, ისეთი სტილისტიკური ხერხის გამოყენება, როგორიცაა სიტყვის ბრჭყალებში ჩასმა, ძახილის ან კითხვის ნიშნის, წერტილის მრავალჯერადი გამეორება, ქართული სიტყვის ლათინური ასოებით ჩაწერა, რასაც სუბიექტი აზრის ექსპრესიის გასამდიერებლად მიმართავს. საინტერესო შემთხვევაა, როდესაც ერთი და იმავე შორისდებულობით სხვადასხვა ემოციაა გადმოცემული. მაგალითად, გაკვირვების, აღტაცების, შიშის გამოსახატად გამოიყენება: ო, ღმერთო ჩემო; ო, მაი გად და ა.შ.

აღსანიშნავია ე.წ. „ღიმილაკების“ ხშირი გამოყენება, რომელსაც ინტერნეტ-მომხმარებელი იყენებს, როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ემოციის გამოსახატად, რითაც სიტყვის, აზრის ექსპრესიულობას აძლიერებს. ჩვენს რეალობაში ემოციის გამოხატვა „ღიმილაკების“ საშუალებით ძალიან აქტიურია, ამით ინტერნეტ მომხმარებელი ზოგავს დროს, არ იწუხებს თავს სიტყვების შერჩევაზე, საკმარისია მაუსზე ერთი დაწკაპება, რათა გამოხატოს სასურველი ემოცია. ეს ხელს უწყობს ვირტუალურ სივრცეში კომუნიკაციის დამყარებას, ემოციების გაცვლა-გამოცვლას სიტყვების გარეშე.

ჩვენ საილუსტრაციოდ წარმოვადგინეთ ონლაინკომუნიკაციის დროს გამოყენებული „ღიმილაკები“, სადაც ინტერნეტმომხმარებელი ვერბალურს სინონიმად უნაცვლებს სიმბოლოებს, გამოხატავს თავის დადებით თუ უარყოფით ემოციას. მაგალითად:

	სიყვარული	
	სიხარული	
	მოწონება	
	გაბრაზება	
	სევდა/ტირილი	
	ზიზღი	
	გაოცება	
	ირონია	

წარმოდგენილი სიმბოლოები მოხერხებულად ენაცვლება დადებითი თუ უარყოფითი ემოციის გამომხატველ სიტყვას სინონიმად და შესწევს უნარი, გამოხატოს ექსპრესია.

სინონიმების ექსპრესიის გამოხატვის ერთ-ერთ საშუალებას წარმოადგენს სალიტერატურო ერთეულის დილექტური ან უცხოენოვანი სიტყვით ჩანაცვლება, მაგ.: ვაი კაცები, „მიქვებს,, იხდია; ყოჩაღ. არ გესმის ეს საკითხები და ნუ ბოჟიალობ, ანდა, თუ გნებავთ ნუ რუჟრუჟებთ; ეგ მართლა ზღაპარიაა... ყველაზე კლიოზნიკი ტიპიც რომ ვერ დასდებს წუნსს.. მაგარიაა-სუპერრ!!!! და სხვ.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენ მიერ დასახელებული მაგალითები განსხვავებულია

გამოყენების სფეროს მიხედვითაც, თუმცა მათ აერთიანებთ ემოციის გამოხატვის ფუნქცია. სინონიმების გამოყენებას განსაზღვრავს კონკრეტული ინდივიდის ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიური მარაგი და მიზანდასახულობა.

მოყვანილი მაგალითები მხოლოდ მცირედი ნაწილია ლექსიკისა, რომელიც ფართოდ გამოიყენება დღევანდელობაში. წარმოდგენილი სინონიმების ერთი ნაწილი ექსპრესიას სიტყვათწარმოებითი და პუნქტუაციური ნიშნების საშუალებებით აღწევს, მეორე ნაწილის ექსპრესიულობას კი თვით სიტყვის სემანტიკა განაპირობებს.

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს სინონიმთა ექსპრესიულობის წარმოსაქმნელად წარმოადგენს ხატოვანება.

ხატოვანების კატეგორიასთან ერთად სინონიმთა ექსპრესიულობის მნიშვნელოვან შემადგენელ კომპონენტს წარმოადგენს ინტენსიურობის კატეგორია, რომელიც გამოხატავს ხარისხის ზრდას ან შემცირებას. რაც შეეხება სინონიმთა ექსპრესიულ გრადაციას, იგი მიიღწევა როგორც გრამატიკული, ისე სტილისტიკური საშუალებებით.

ხატოვანება, ინტენსიურობა, მნიშვნელობათა მეტაფორული გადატანა მსგავსება-განსხვავების საფუძველზე, ემოციურობისა და შეფასებითობის კატეგორიები, სინონიმების გარდა ასახვას პოეზის ფრაზეოლოგიზმებში, სადაც ყველაზე მკაფიოდ ვლინდება ექსპრესიულობა. სხვადასხვა ემოციის ექსპრესიულობის გამოსავლენად, თანამედროვეთა მეტყველებაში შეინიშნება საკმაოდ საინტერესო ფრაზეოლოგიური გამონათქვამები, მაგ: ბებერი, ჩლუნგი, შტერი, გროვა ქვიშისა; მიჭირდა... მიმძიმდა.... თვალდახუჭული გეძახდი... უხმოდ...გულში და გულით გეძახდი ბე.... არადა, რამდენ დარდს, ტკივილს, სევდას იტევს. ჰო, დიდ სიყვარულს იტევს, დიდ, ტკივილიან სიყვარულს.

ამდენად, რაც მეტია სინონიმურ ლექსიკაში სტილისტიკური ხერხები, მით მეტი ემოცია და ექსპრესია გროვდება. სწორედ სტილისტიკური საშუალებების გამოყენებით ხდება ექსპრესიულობის გაძლიერება გრამატიკული საშუალებებიდან ლექსიკურ დონეზე. ფონეტიკურ და მორფოლოგიურ საშუალებებთან ერთად, სინონიმთა ექსპრესიის გამოხატვის ერთ-ერთ ძლიერ საშუალებას ლექსიკო-სემანტიკური დონე წარმოადგენს, რომელიც ვლინდება ტროპული მეტყველებით, იქნება ეს მეტაფორა, მეტონიმია, ევფემიზმი, დისფემიზმი თუ ლექსიკური გამეორება თანამედროვეთა მეტყველებაში. ასევე ექსპრესიულობას აძლიერებს არქაიზმები, დიალექტიზმები, უცხოენოვანი გამოთქმები.

ლიტერატურა:

1. **არაბული 2006:** არაბული ა., ქართული მეტყველების კულტურა, „უნივერსალი“, თბ.
2. **გვენცაძე 1974:** გვენცაძე ალ., ზოგადი სტილისტიკის საფუძვლები, თბილისი.
3. **ნეიმანი 1961:** ნეიმანი ალ., ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი - მეორე შევსებული და შესწორებული გამოცემა, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი.
4. **ფოჩხუა 1974:** ფოჩხუა ბ., ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თსუ-ს გამოც., თბილისი.
5. **ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი 1950-1964:** ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის რედაქციული , I-VIII, თბილისი.
6. **დლონტი 1988:** დლონტი ალ., ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები, გამომ. „განათლება“, თბ.

Synonymy as the Emotional and Expressive Means in Modern Discourse

Tsignadze Shorena

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The article discusses the synonymous vocabulary available on the Georgian Internet, as an opportunity to express emotion and express oneself in the discourse of contemporaries. It is shown which lexical units are used as synonyms of the lexical units expressing the positive and negative emotions in Georgian, how the expression is expressed. How rich the vocabulary of young people is, how well and freely they own it, and how well they replace synonymous units.

The more stylistic techniques in synonymous vocabulary, the more emotion and expression accumulate. It is using stylistic means to enhance expressiveness from grammatical means to the lexical level. Along with phonetic and morphological means, one of the strongest means of expressing synonyms is lexical-semantic level, which is manifested in tropical speech, be it metaphor, metonymy, euphemism, dysphemism or lexical repetition in modern speech. Archaisms, dialectisms, and foreign language expressions also enhance expressiveness.

Key words: Synonyms, Expression, Positive Emotion, Negative Emotion.

ფებრონიას მხატვრული სახის გააზრებისთვის

გვარამაძე თამილა

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტი
სსიპ - ქ.თბილისის N159 საჯარო სკოლა

აბსტრაქტი. გიორგი მერჩულის განსახოვნების უმთავრესი ნიშანი მრავალპლანიანობაა, რომლის გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია მისი ესთეტიკური ხედვის განსაზღვრა. საინტერესოა "გრიგოლ ხანძთელის" ესთეტიკური თვალთახედვა მის ერთ-ერთ პერსონაჟთან, ფებრონიასთან მიმართებით. სამეცნიერო სტატიის მიზანია ფებრონიას სახისმეტყველების განშლა, რომელიც სხეულის დათრგუნვასა და სულის ამაღლებულობაშია სამეზარი. პერსონაჟისთვის უფალთან კავშირის დასამყარებლად საყრდენია მამა გრიგოლის რწმენა, რომელიც აძლევს გასაოცარ მხნეობას, ძალას და რომელიც იფარავს მას.

საკვანძო სიტყვები: ფებრონია, მერჩულე, ხანძთელი, ესთეტიკური ხედვა.

გიორგი მერჩულის განსახოვნების უმთავრესი ნიშანი მრავალპლანიანობაა, რომლის გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია მისი ესთეტიკური ხედვის განსაზღვრა. მრავალი პერსონაჟია გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში, რომლებიც მრავლისმომცველობით წარმოჩინდებიან და გარკვეული მხატვრული შტრიხებით არიან დატვირთული. ამ მრავალთაგან შევჩხოთ ფებრონიას მხატვრულ სახეს.

სანამ ფებრონიას მხატვრული სახის განხილვაზე გადავალთ, ყურადსადებია თხზულების მე-7 თავი, რადგან მასში ადამიანის შინაგანი სამყაროა ნაჩვენები. კერძოდ, მწერალი აღნიშნავს, რომ ადამიანში არის როგორც ანგელოზური, ისე სატანური ბუნება. ამიტომაცაა მარადიული ჭიდილი სულსა და ხორცს შორის. ეს ჭიდილი არასოდეს დასრულდება, სანამ თავად ადამიანი არ გარდაიცვლება. ამ აზრში ერთი რამ ცხადი ხდება: სულის სიმტკიცეს ნებელობა ქმნის. ამ განსჯას გარკვეული მიზანდასახულობა აქვს; გიორგი მერჩულეს სურს თავისი პერსონაჟები ამ კუთხით აჩვენოს და ერთ-ერთი მათგანი ფებრონიაა.

გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ ესთეტიკური თვალთახედვის კვალობაზე, ფებრონიას სახესთან მიმართებით, შესაძლოა წარმოვიდგინოთ სამი სიმბოლური ნიშნის მიხედვით: „სამცხემდე“, „სამცხეს მოსვლა“, „სამცხეში დადგინება“.

„სამცხემდე“-ფებრონიას ყმაწვილქალობა, „სამცხეს მოსვლა“-მამა გრიგოლის ხილვა, „სამცხეში დადგინება“-დედათა მონასტრის წინამძღოლობა. დაუკვირდით ამ თანმიმდევრობას და თვალნათლივ დავინახავთ, რომ მამა გრიგოლი და ფებრონია ჯერ კიდევ ადრეულ ახალგაზრდობაში იცნობდნენ ერთმანეთს. როგორია ეს ნაცნობობა ამაზე აგიოგრაფი არაფერს გვეუბნება, თუმცა, გასაგებია მწერლის ჩანაფიქრი: მას მხოლოდ მამა გრიგოლის სახის შექმნა სურს და ყველა პერსონაჟში ამისკენაა მიმართული. სხვამხრივ

შეუძლებელია, რადგან აგიოგრაფია არ ითვალისწინებს პირად ცხოვრებისეულ შრეებს, რადგან მთავარი გმირის პორტრეტს კი არ ქმნის, არამედ ხატს. ისე, არა გვგონია გიორგი მერჩულეს გასჭირვებოდა ფებრონიას სხვა რაკურსით შემოყვანა, მაგრამ ის იფარგლება მხოლოდ და მხოლოდ ასეთი ფრაზით: „სამცხეს მოსული ფებრონია მერეს დამკვიდრდა“.

ფებრონიას რომ ადრინდელი ნაცნობობა არ ჰქონოდა მამა გრიგოლთან, შესაძლოა, ამდენი ყურადღება ამ გარემოებას არ დათმობოდა. ყურადსაღებია ერთი რამ: „მამა გრიგოლი არავის შეიწყნარებდა, თუ მას საქმით არ გამოცდიდა“. სიტყვისა და საქმის ერთიანობაში ხედავდა ადამიანის სრულქმნადობას და ამის შემდგომ ხდებოდა სამშოს წევრი. გამონაკლისია ფებრონიას შემთხვევა. არავითარი წინაღობანი, არავითარი „გამოცდა“, პირდაპირ დედათა მონასტრის წინამძღოლად დანიშვნა. ამას სხვაგვარი შეიძლება შევხედოთ, რა საჭიროა მთელი რიგი ფორმალობანი, როცა ისინი ისედაც იცნობენ ერთმანეთს?! მითუმეტეს, ნაცნობობაზე „მეტნიც“ არიან... მაგრამ არ დაგვავიწყდეს დასაწყისშივე ნათქვამი სიტყვები: ადამიანში მუდმივად ებრძვის ერთმანეთს სული და ხორცი. ადამიანი დრო-სივრცით განფენილობაში და მდინარებაშია საინტერესო. აქედან გამომდინარე დრო ყოველთვის იდუმალებითაა მოცემული. დროში ყველაფერი ხდება და ღმერთს ამაზე დიდი საოცრება არც კი მოუფიქრებია: დროში შეგხვდი და დროში დაგშორდი, დროში მიხაროდა და დროში ვწუხდი და ა.შ. ამიტომაც დრო ძნელად მისაახლებელია. ან იქნებ „სხვა“ სიახლოვე იყო ფებრონიასა და მამა გრიგოლს შორის?! ამაზე პასუხს გიორგი მერჩულე არ სცემს, მაგრამ ამაზე პასუხს დეტალურად ეძიებს ათი საუკუნით დაშორებული მწერალი, ვასილ ბარნოვი. დაუმთავრებელ ეპიზოდებში რასაც არ ამბობდა გიორგი მერჩულე, დეტალებში ეძიებდა „მიმქრალი შარავანდედის“ ავტორი.

ვასილ ბარნოვის კითხვებია: რამ გადაიყვანა ფებრონია სამცხეს? საიდან დაიწყო მათი მეგობრობა? „მოაწია სამცხესაო“... „დაემკვიდრა მერეს“.. „მეგობარ იყვნესო“... განა ცოტაა ამით ნათქვამი? ოთარ ჩხეიძემ თავის რომანში „რომანი და ისტორია“ ფებრონიას სახე ერთ სულად მოიაზრა, მაგრამ ორ სახედ გაჰყო-ფებრონიად და ივდითად. შურისძიება ივდითს აღასრულებინა: „ივდითი არ იცის მერჩულემ, ასეთი რამ არ დასცდენია, მონასტრის კარი გადაუკეტავს და მოთავდა ყველაფერი.. მეფის სატრფოსთვის დაიწყო ჩვეულებრივი სამონასტრო ცხოვრება... იტანჯა დედა ფებრონია, სიყვარულით იტანჯა, დაღალულიყო სიყვარულის შურითა.

მამა გრიგოლმა წარჩინებული ქალი სასახლიდან გამოიყვანა და ჩააბარა ფებრონიას. ქალს, რომელსაც თავად ჰქონდა დამარხული ქალობა და კარგად შეეძლო სხვა ქალობის „დამარხვაც“. მეფემ მოინდომა ქალის დაბრუნება, მაგრამ ამაოდ... მტკიცედ დაუხვდა ფებრონია. აშოტმა ვერ იხსნა საყვარელი ქალი და სასოწარკვეთილს აღმოხდა: „ნეტარ მას კაცსა, ვინდა ცოცხალ არღა არსო“ და გაშორდა იქაურობას. ამ ეპიზოდს შორსმავალი ჩანაფიქრი აქვს: ის რაც შეემთხვა მეფეს, არ შეიძლება შემთხვეოდა მამა გრიგოლს.

ფებრონია და „დედაკაცი სიძვისაი“ (წარჩინებული ქალი) ერთმანეთში აღრეულიყო და ორივეში ბოვოქრობდა გრძნობა. განსხვავება ის იყო, რომ ფებრონიამ ნებელობით „მოჰკლა“ ის, ხოლო „დედაკაცმა სიძვისაისამ“ ვერ შეძლო, რადგან

„გარდარეული სიყვარული აქვსო ჩემდა მიმართ“. იქნებ გრიგოლ ხანძთელსაც ჰქონდა ამგვარივე გრძნობა ფებრონიას მიმართ? აბა, როგორ გავიგოთ „მეგობარნი იყვნენო“.. ის, რაც მეფეს შეემთხვა, არ შეიძლებოდა მამა გრიგოლს შემთხვეოდა, რადგან გიორგი მერჩულის ყველა სიტყვა მისი ხატის წარმოსაჩენადაა მიმართული. მამა გრიგოლმა, ფებრონიამ დათრგუნეს ეს გრძნობა, რადგან მსგავსი სული მსგავსს ეძიებს. ამ შემთხვევაში სულით საცნაურობამ თავისი სანთელ-საკმეველი იპოვა. მამა გრიგოლს უზენაესმა მსგავსი სულის ქალი ფებრონია უბოძა, მეფეს კი „დედაკაცი სიძვისაი“, უფრო მართებულად კურტიზანი ქალი. ფებრონიას ესმის გრიგოლის და მასთან ახლომყოფლობით მისივე საქმის თანაზიარი ხდება, რითაც სიყვარული „ზესთასოფელში“ გადააქვს, „დაბადებამდე სიბნელე-სიკვდილის შემდეგ სიბნელე“. ჩვენი სიცოცხლე სააქაოდან საიქიოში გადადის. დროსა და სივრცეში ხორციელი არსებობის მოსპობას არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს, მას არ შეუძლია ჩვენი ნამდვილი სიცოცხლის მოსპობაეს აზრი სულიერი განცდის შედეგია, რაც ფებრონიასა და მამა გრიგოლს შორის მოხდა.

თუ მამა გრიგოლისა და ფებრონიას ურთიერთობა სულით მეტყველებს, „დედაკაცი სიძვისაისა“ და მეფეც უფრო მეტაფიზიკურია, მათ ყველაფერი ამა სოფლისკენ აქვთ მომართული. დავუკვირდეთ რა პასუხს სცემს წარჩინებული ქალი მამა გრიგოლის კითხვას: „რაისთვის ჩთაჰრილ ხარ ცოლ-ქმართა შორის?! ნაცვლად იმისა, მეფის სიყვარული და ამავდროულად თავისივე დაეცვა, მარტივად ხსნის შექმნილ გარემოებას: რა ვქნა, მეფეს ზედმეტად ვუყვარვარო. ტექსტში ვერ ვნახავთ ერთ ერთ სიტყვას, სადაც წარჩინებული ქალი იმავე გრძნობით პასუხობდეს მეფეს, რასაც თავადვე გასცემს ამ ქალის მიმართ. მიხვდა მამა გრიგოლი ჭეშმარიტ სიყვარულს არ აღუდგებოდა, რადგან სიყვარულია თავად ღმერთი.. იქნებ ამიტომაც გამოამწყვდია მონასტერში...

ქრისტიანისთვის კანონიერი ცოლის გვერდით სხვათა სიყვარული დაუშვებელია. მითუმეტეს მეფისთვის, რამეთუ თავისუფლებისთვის ბრძოლაში ზნეობრიობას გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. აქ სადაო არაფერია, მაგრამ ხომ შეიძლებოდა ეს წარჩინებული (კურტიზანი) ქალი დედოფალიც გამხდარიყო? გაგონებაც არ უნდა მამა გრიგოლს, რადგან „დედაკაცი სიძვისაისთან“ დიალოგში ვერ დაინახა ის სულთფენა, რაც სიყვარულისთვის არის დამახასიათებელი. ეს კი ნამდვილად არ შეეძლებოდა მამა გრიგოლს, რომელსაც ფებრონიას გული გამოეარა...

„დედაკაცი სიძვისაი: არ არის ფებრონია და არც შეიძლება ყოფილიყო. მას არ უყვარს იმ სიყვარულითა, რაც მეფისგან მოდის. იქნებ მამა გრიგოლს წამიერად ფებრონიას სახის ზმანება უნდოდა წარჩინებულ ქალში, მაგრამ ასეთი მიმართებანი აღძრავს ისეთ ფიქრებს, რაც სახისმეტყველებისთვის მეტად მნიშვნელოვანია“.

მიუხედავად ყველაფრისა, აშოტი დიდბუნოვან პიროვნებად გვევლინება. ამიტომაც გასაგებია ის მწუხარება, რაც გრიგოლ ხანძთელს მეფის მოკვლის ამბავმა მოჰგვარა. მეფის გამიჯნურების ეპიზოდი წარმოაჩენს, თუ რაოდენ უძლურია ადამიანის ხორციელი ბუნება გრძნობის წინაშე, სიყვარულმა მეფე და მისი საყვარელი ქალი ლამის ეშმაკეულის მსხვერპლად აქცია. ეშმაკეულობაში ზნეობრიობა მოიაზრება. ზნეობრიობას ყველაზე მეტი ზემოქმედების უნარი გააჩნია. ეს იცოდა გიორგი მერჩულემ და ამიტომაც

ამგვარი ურთიერთობის საპირწონედ თხზულებაში მოცემული ფებრონიას მხატვრული სახით შინაარსდება. მამა გრიგოლი და ფებრონია მიწიერ ვნებებზე ამადლებულნი არიან და ამა სოფელშივეა დამყარებული სულიერი თანაარსებობა. ის სულიერი ერთობა, საცა „არ არის რჩევაი მამაკაცისა და დედაკაცისაი“. ამგვარ სულიერებას, სულის ხორზე ამადლებას სახავდა აგიოგრაფია ადამიანური არსებობის უმაღლეს მიზნად: „სული მიჩნეული იყო ღვთიურ გამოვლინებად და მისი აღმავლობისთვის ზრუნვა ამავე დროს უფლის შეცნობის გზაც იყო“.

ფებრონიას სახისმეტყველება სხეულის დათრგუნვასა და სულის ამადლებულობაშია საძებარი. მას სწამს, სჯერა რომ იმქვეყნად, „ზესთა სოფელში“ ამ ქვეყნიურის საპირისპიროს მოელის, აქ პირველი -იქ უკანასკნელია, აქ დამდაბლებული -იქ ამადლებული, აქ მდიდარი იქ უკანასკნელია, აქ დამბადებელი- იქ ამადლებული, აქ მდიდარი -იქ დამკარგველი, აქ გამცემი-იქ მომპოვებელი. ამიტომაც ცდილობს უფლისმიერი მოთხოვნების შესრულებას. ეს რომ შეძლო საჭიროა დაამყარო კავშირი უფალთან და ფებრონიასთვის ამ შემთხვევაში საუკეთესოა მამა გრიგოლის რწმენა: „მოხება შენი მფარავს ყოველთა მადიდებელთა მისთა მარადის და უკუნისამდე“. ამ რწმენამ დაიფარა ფებრონია.

ლიტერატურა:

1. მურდულია, გ. ალიბეგაშვილი, გ. მაღლაფერიძე ვ. (2007) „საუბრები ძველ ქართულ ლიტერატურაზე“. თბილისი.
2. ტოლსტოი, ლ. (1984) „ცხოვრების შესახებ“, თბილისი.
3. ჩხეიძე, ო. (2016) „რომანი და ისტორია“ თბილისი.

For understanding the Literary Image of Febronia

Gvaramadze Tamila

St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia
Tbilisi Public School #159

Abstract: The main sign of Giorgi Merchule's embodiment is multiplicity, without which it is impossible to determine his aesthetic vision. It is interesting to see Grigol Khandzteli's aesthetic view to one of his characters in relation to Febronia.

The purpose of the scientific article is to dissolve the countenance of Febronia, which is found in self-mortification and in soul rising. The foundation for the character to establish a connection with the Lord is the faith of father Gregory, who gives awesome courage, power and cover to him.

Keywords: Febronia, Merchule, Khandzteli, aesthetic view.

თარგმანის კონცეფცია ძველ ქართულ ლიტერატურაში

გიორგაძე ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. ქართული ლიტერატურის განვითარებაზე უდიდესი როლი ითამაშა მთარგმნელობითი სკოლის ჩამოყალიბებამ. დღეს თამამად შეიძლება ითქვას, რომ IV-V საუკუნეებში ჩვენში უკვე ჩნდება ბიბლიური ტექსტების თარგმანები.

ქართული მთარგმნელობითი სკოლის ფუძემდებელთაგან ყურადღება გავამახვილეთ ექვთიმე და გიორგი ათონელებზე, ეფრემ მცირეზე, იოანე პეტრიწსა და არსენ იყალთოელზე.

შევვხეთ თითოეულის მთარგმნელობითი მეთოდის უმნიშვნელოვანეს მხარეს, მთარგმნელობით პრინციპებს, რამაც გამოკვეთა ერთიანი მთარგმნელობითი კონცეფციის სრული სურათი ადრეფეოდალური და მისი მომდევნო ხანის საქართველოში.

ცნობილ მთარგმნელ-მწიგნობრებზე ზოგადმა მსჯელობამ მოგვცა იმ დასკვნის საფუძველი, რომ ივირონი და პეტრიწონი ქართული მთარგმნელობითი საქმიანობის ყველაზე მნიშვნელოვან ფურცელს ქმნის. ეს ფურცელი იშლება ტაო-კლარჯეთში, გრძელდება ათონზე, შავ მთაზე, პეტრიწონის, ანუ ბაჩკოვოს მონასტერსა და შემდგომ გელათის აკადემიაში.

საკვანძო სიტყვები: ათონი, ექვთიმე, გიორგი მთაწმინდელი, ეფრემ მცირე, იოანე პეტრიწი, არსენ იყალთოელი.

ქართული ლიტერატურის განვითარებაზე უდიდესი როლი იქონია მთარგმნელობითი სკოლის ჩამოყალიბებამ. მთარგმნელობა იყო ჩვენი მწერლობის განვითარების უპირველესი და უმთავრესი ბალავარი. უძველესი თარგმანები სასულიერო -საეკლესიო ლიტერატურის უპირველეს დარგს, ბიბლიოლოგიას უკავშირდება. სავარაუდოდ, IV-V საუკუნეებში უკვე ჩნდება ბიბლიური წიგნების ქართული თარგმანები. ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებამ თავისთავად შეუწყო ხელი ღვთისმსახურების განვითარებას, რაც ერთგვარ წინაპირობად იქცა ლიტურგიისათვის საჭირო ლიტერატურის (სახარება, სამოციქულო, ფსალმუნები) გადმოქართულებისათვის. ასევე აქტიურად ითარგმნებოდა ცნობილ ღვთისმეტყველთა (გრიგოლ ნაზიანზელი, გრიგოლ ნოსელი, ეფრემ ასური, იოანე ოქროპირი და სხვ.) თხზულებები. უნდა აღინიშნოს, რომ ადრეფეოდალურ ხანაში ბიზანტიური ლიტერატურიდან ქართველ მწიგნობრებს გადმოუღიათ სასულიერო მწერლობის ყველა დარგის (ბიბლიოლოგია, აპოკრიფები, ეგზეგეტიკა, დოგმატიკა, პოლემიკა, აგიოგრაფია, ასკეტიკა და მისტიკა, ჰომილეტიკა, კანონიკა, ლიტურგიკა) უმნიშვნელოვანესი ძეგლი. როგორც ელგუჯა ხინთიბიძე შენიშნავს, ძნელი სათქმელია, რომ სხვა რომელიმე ენაზე თარგმნილიყო ბიზანტიური მწერლობიდან იმდენი, რამდენიც V-XI საუკუნეებში -ქართულად. მართალია, ამ პერიოდის ქართული ლიტერატურა ბიზანტიური კულტურის გავლენის სფეროშია

მოქცეული, ითვალისწინებს მასთან დაკავშირებულ ყველა სიახლესა და მის თანმდევ პროცესებს, მაგრამ იმავდროულად იღწვის თვითმყოფადობისთვის, ეროვნული, ორიგინალური ფესვების სიმყარისთვის.

ქრისტიანულ სამყაროში, ბიბლიოლოგიის შემდეგ, უძველეს დარგად მიჩნეულია აგიოგრაფია. მისი ორი მთავარი ჟანრიდან თავდაპირველად, რომის იმპერიაში, „წამება-მარტვილობა“ ვითარდება. მალევე, IV საუკუნეში, ბიზანტიაში ყალიბდება „ცხოვრება-მოქალაქობის“ ჟანრი. ამის შემდგომ აგიოგრაფიამ სრულად მოიცვა წიგნიერი ქრისტიანული სივრცე, გარემო, მათ შორის საქართველო. უნდა აღინიშნოს, რომ სხვა დარგებთან შედარებით უფრო ადრე განვითარდა ეროვნული, ორიგინალური აგიოგრაფიული მწერლობა. „მარტიროლოგიური ჟანრის თხზულებები ქართულ ორიგინალურ ჰაგიოგრაფიას მისი არსებობის მთელ მანძილზე გასდევს-იწყება ის მარტიროლოგიური თხზულებებით („შუშანიკის წამება“—V ს.) და მთავრდება მარტიროლოგიური თხზულებით („შოი გარეჯელის“ წამება“-1799) (გაბიძაშვილი 2015:13). ბუნებრივია, ქართული ორიგინალური აგიოგრაფიის ხანდაზმულობა არ გვაძლევს საფუძველს იმისას, რომ ვერ გავაცნობიეროთ რაოდენ დიდია ნათარგმნი აგიოგრაფიული თხზულებების წილი და მნიშვნელობა ჩვენში ამ დარგის ჩამოყალიბებაში.

ქართული მთარგმნელობითი სკოლის ფუძემდებელთაგან უნდა გამოვყოთ ექვთიმე და გიორგი ათონელები, ეფრემ მცირე, იოანე პეტრიწი და არსენ იყალთოელი. თითოეულს ჰქონდა საკუთარი მთარგმნელობითი მეთოდი, მთარგმნელობითი პრინციპები, რამაც შემდგომი თაობებისათვის შექმნა ერთიანი სრულყოფილი მთარგმნელობითი კონცეფციის ჩამოყალიბების საფუძვლები. სამწუხაროდ, პირველ მთარგმნელთა ვინაობა ჩვენთვის ანონიმურია, რაც უმეტესად მათივე სურვილიდან, ნებიდან მოდიოდა.

„სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოიყოფა თარგმანის ორი ტიპი: თავისუფალი ანუ დინამიკურ-ეკვივალენტური და ზუსტი ანუ ფორმალური. პირველ შემთხვევაში მთარგმნელი მკითველზეა ორიენტირებული. იგი ცდილობს, ორიგინალში ნაგულისხმევი აზრი მკითხველს გასაგებად მიაწოდოს, დედნის ფორმოებრივი და შინაარსობრივი სტრუქტურა დაუმორჩილოს თარგმანის ბუნებრივ-გამომსახველობით საშუალებებს. ამიტომაც თარგმანი, ბუნებრივია, ბუნდოვანებისგან დაზღვეულია.

„ზუსტი ანუ ფორმალური თარგმანის შემთხვევაში კი მთარგმნელს ზედმიწევნითი სიზუსტით გადმოაქვს სათარგმნი ტექსტის შინაარსი და ფორმაც, ქმნის დედნის სარკისებურ გამოსახულებას. მთარგმნელი ორიენტირებულია ტექსტზე და არა მკითველზე“ (გოგოტიშვილი 2017:55).

ქართული სამწერლობო გარემოსათვის თარგმანის ორივე ტიპი იყო მისაღები. ერთი და მეორეც დროის მოთხოვნის შესაბამისად მკვიდრდებოდა და იცვლებოდა. თარგმანის ფილოლოგიურ-შედარებითი ანალიზი თვალსაჩინოს ხდის უძველესი ქართული თარგმანის თავისუფალ ბუნებას, რაც შემდგომი ეტაპისათვის უკვე მიუღებელი აღმოჩნდა.

ძველი ქართული ლიტერატურის აღმავლობას დიდად შეუწყო ხელი ტაო-კლარჯეთის ლიტერატურულმა სკოლამ, რომელთა ტრადიციები, მიღწევები

ღირსეულად იმემკვიდრეს ათონელმა სწავლულებმა.

ივირონის მონასტერი ქართველთათვის იყო არა მხოლოდ სულიერების კერა, არამედ - უძლიერესი მწიგნობრული ცენტრიც. სავანის მკვიდრი მამები სულზე ზრუნვასთან ერთად ქვეყნის კულტურული-შემოქმედებითი მემკვიდრეობის აღზევებისთვისაც იღწვოდნენ. იმხანად საღვთისმეტყველო ლიტერატურით მდიდარ საბერძნეთს საქართველო ჩამორჩებოდა. ბერძნულ კულტურასთან გათანაბოლების, უპირატესობის სურვილმა ჯერ კიდევ იოანე საბანისძის თხზულებაში იჩინა თავი. სურვილი საქმესთან ერთად უფრო კარგად წარმოჩინდა ათონელთა ნაღვაწით.

ათონზე ლიტერატურულ-მთარგმნელობითი საქმიანობის ხელშემწყობად, ტონის მიმცემად იოანე მოიაზრება. მან არა მხოლოდ შვილი ჩააბა მწიგნობრულ საქმიანობაში, არამედ მთელი გუნდი დარაზმა ამ მეტად საშური საქმის საოხად. ცნობილია, რომ ათონის ლიტერატურულ-მთარგმნელობითი სკოლის გაძლიერებაში მნიშვნელოვანია ექვთიმეს თანამოღვაწეთა როლიც. მათ შორისაა იოანე გრძელისძე, არსენ ნინოწმინდელი, იოანე ხახულელი, ოქროპირი, რომელსაც იოანე-ოქროპირადაც იხსენიებდნენ, საბა, არსენი, თეოფანე ხუცესი, ზაქარია და სხვანი.

ათონის საღვთისმეტყველო-ლიტერატურულ სკოლაზე საუბრისას უპირატესობა ექვთიმე ათონელს ენიჭება. დამსახურებულად ითვლება იგი ამ სკოლის ფუძემდებლად და უმნიშვნელოვანეს წარმომადგენლად.

ექვთიმეს მთარგმნელობითი საქმიანობის დასაწყისი სიმბოლურად მის მძიმე ავადმყოფობასა და სასწაულებრივ ხსნას უკავშირდება. გიორგი მთაწმინდელის თხზულება ნათლად ასახავს შვილის ავადობით სასოწარკვეთილი მამის განცდებს. იოანე შვილის გადარჩენისათვის ლოცულობს. მას აქვს შეშფოთების საფუძველი, რადგან ხედავს, გრძნობს-„სენთა მძაფრთა შეპყრობილ“, „სიკუდილს მიახლებულ“ ექვთიმეში „არცაღა სიტყუად დაშთომილ იყო და არცა ხმაჲ“. რა თქმა უნდა, „სიტყვა“ და „ხმა“, ამ შემთხვევაში, იდენტური მნიშვნელობის მატარებელი არ არის. ორივე მათგანს გამოკვეთილი სემანტიკური დატვირთვა აქვს. „როგორც ცნობილია, მართლმადიდებლური ანთროპოლოგია სიტყვის ორ სახეს იცნობს: შინაგანსა (ენდოტეტურს) და გარეგანს (პროფორისტულს). გარეგანი სიტყვა გახმიანებულ მეტყველებაში არსებობს, ამიტომ აგიოგრაფის „სიტყვა“ და „ხმა“ აქ იმას გულისხმობს, რომ ყრმა ექვთიმეს შინაგანი სიტყვაც დაკარგული ჰქონდა და გარეგანიც“ (მეტრეველი 2013,93). „სიტყვაც“ და „ხმაც“ უფლის დედის ხილვის შემდეგ უბრუნდება ექვთიმეს. ამ სასწაულში იოანემ შვილის უდიდესი მისია განჭვრიტა ერისა და ქვეყნის წინაშე. ამიტომ უნადერძა: „-შვილო ჩემო, ქართლისა ქვეყანაჲ დიდად ნაკლულევან არს წიგნთაგან და მრავალნი წიგნნი აკლან. და ვხედავ, რომელ ღმერთსა მოუმაღლებია შენდა. აწ იღვაწე, რაჲთა განამრავლო სასყიდელი შენი ღრმთისაგან“(მთაწმინდელი გ.1981,390).

ღვთისმშობლის ხილვასა და სასწაულთან დაკავშირებული ლოგიკური წინასწარმეტყველური ჭკრეტა მხოლოდ იოანეს არ ჰქონია. დღესაც გრძელდება ამ ფაქტის ახსნა-დაზუსტება მეცნიერთა მხრიდან. ყველა თვლის, რომ უფალმა დაივანა წმინდანში, „ღვთისმშობლის ნება აბრუნებს ექვთიმეს მშობლიური ენის წიაღში, იგი უნდა გაუძღვეს ქვეყანას ღმერთისკენ“ (ფარულავა); „ მშობლიური ენის წყალობით

შემოვიდა მასში ლოგოსი“(სირამე); „ექვთიმესთან მივიდა სიტყვა და მივიდა იგი ქართული ენის სახით,-ქართულად თავისუფლად ამეტყველდა ექვთიმე“(კუჭუხიძე). ეჭვგარეშეა, რომ ამგვარი შეფასებები ხაზს უსვამს ქართული ენის უნივერსალურ ბუნებას, მის ღვთაებრიობას. სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთგზის შეუნიშნავთ, რომ ქართულ აგიოგრაფიაში გიორგი მთაწმინდელის თხზულება ერთადერთია, რომელშიც განსაზღვრულია ქართული ენის უნიკალურობა. და რომ, „შემკული და კურთხეული“ ენის ხოტბის ლოგიკურ გავრცობას უდაოდ წარმოადგენს იოანე ზოსიმეს „ქება და დიდება ქართულისა ენისა“.

ქართული ენის გამომსახველობითი ბუნების გამომჟღავნება, ქართული მწერლობის, კულტურის სიღრმის ჩვენება ექვთიმე ათონელის სახელსაც უკავშირდება. მისი მწიგნობრული საქმიანობა სასულიერო მწერლობის ყველა დარგს მოიცავს. ამ დიდებული მწერლისა და მთარგმნელის ბიოგრაფიის, გიორგი მთაწმინდელი გვამცნობს, ორმოცდაათზე მეტი თხზულება თარგმნაო „ღმერთშემოსილმა მამამან ჩვენმან“. წმინდა მამის ღვაწლის ამსახველი აგიოგრაფიული ძეგლის თანმხლები, არასრული სია ექვთიმეს შრომებისა, სრულიად საკმარისია გამორჩეული მოღვაწის ნიჭის, ერუდიციის, ინტერესთა ფართო სპექტრის საჩვენებლად. გიორგი ათონელის თქმით, ექვთიმემ „განანათლა ქართველთა ენა და ქვეყანა“. მან უდიდესი წვლილი შეიტანა როგორც ქართული ლიტერატურის გამდიდრებაში, ასევე ბიზანტიურ მწერლობაშიც. ექვთიმე არა მხოლოდ ბერძნულიდან თარგმნიდა ქართულად, არამედ ბერძნულადაც თხზავდა და ამასთან ქართულიდანაც თარგმნიდა ბერძნულად.

დავით კურაპალატის მიერ „ახალ ოქროპირად“ წოდებული ექვთიმეს ნათარგმნ „წიგნთა სიტკბოება, ვითარცა ნესტვი ოქროდსა ხმამაღალი, ოხრის ყოველსა ქვეყანასა, არა ხოლო ქართლისასა, არამედ საბერძნეთისასაცა, რამეთუ „ბაჰლავარი“ და აბუკურად“ და სხვანაცა რაოდენნიმე წერილნი ქართულისაგან თარგმნა ბერძნულად“ (მთაწმინდელი გ. 1981:372).

ათონზე ექვთიმეს დიდი მისია ეკისრა. ათანასე დიდის ანდერძის თანახმად, იგი დიდი ლავრის „სულიერ ეპიტროპად“ დაინიშნა. ასეთი ნდობა-პატივი მის მრავალმხრივ ნიჭსა და უნარზე მეტყველებს. თუმცა მისი ღვაწლი მაინც ლიტერატურული საქმიანობით ფასდება და განისაზღვრება. როგორც შევნიშნეთ, ათონის სალიტერატურო სკოლის მამამთავრის მთარგმნელობითი საქმიანობა სასულიერო -საეკლესიო მწერლობის ყველა დარგს მოიცავს, მათ შორის აპოკრიფულსაც. მიუხედავად იმისა, რომ მიზანშეწონილად არ თვლიდა აპოკრიფული წიგნების კითხვას, იმ წიგნების გავრცელებას, რომლებიც „საღვთო წერილში“ არ იყო შესული, ექვთიმემ მაინც თარგმნა აპოკრიფული ძეგლები: „ავგაროზი“, რომელიც სახარების საკუთარი თარგმანისთვის დაურთავს, „ქება და დიდება მარიამისი“, აგრეთვე აპოკრიფული აქტები მოციქულებისა, რითაც ხელი შეუწყო ამ უმნიშვნელოვანესი დარგის განვითარებას.

ექვთიმე ათონელი თავისუფალი სტილის მთარგმნელი იყო. იგი უპირატესობას შემოკლებულ რედაქციას ანიჭებდა, რამაც ერთგვარად გაუადვილა კიდევ ესოდენ დიდი რაოდენობის ტექსტების გადმოქართულება. ცნობილია, რომ ექვთიმე „კლება-შემატების“ მეთოდით თარგმნიდა, ახდენდა სათარგმნი მასალის პერიფრაზირებას,

ტექსტში შეჰქონდა სხვადასხვა წყაროდან მოხმობილი ცნობები, ურთავდა კომენტარებს, რითაც უფრო ხელმისაწვდომსა და გასაგებს ხდიდა მას. ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მეთოდის საინტერესო შეფასება-განმარტება მოგვცა ე. ჭელიძემ: „ჩვეულებრივ, არავის „ხელეწიფება“ და არც აქვს უფლება, წმინდანის შრომას რამ ჩაურთოს ან გამოაკლოს. იმავე ბასილი დიდის, გრიგოლ ღვთისმეტყველის, გრიგოლ ნოსელის, იოანე დამასკელის, სხვათა შრომების თარგმნისას მოვალეა ზედმიწევნითი სიზუსტით დაიცვას ამ უდიდეს ღვთისმეტყველთა ტექსტი, ორიგინალი, მაგრამ ექვთიმე ათონელი თავისი აღმატებული სულიერი ხედვით, სადაც საჭიროდ მიიჩნევდა, მოცემულ დედანს ავსებდა და სხვა შრომის, სხვა ავტორის სწავლებებითაც ისევე, როგორც მეორე მხრივ, საჭიროებისამებრ მიმართავდა ტექსტობრივი კლების მეთოდსაც. სწორედ ეს მდგომარეობაა დამადასტურებელი იმისა, რომ მას ღმრთივსულიერად ხელეწიფებოდა ის, რაც სხვას არათუ არ ხელეწიფებოდა დანაშაულადაც ჩაითვლებოდა და დაისჯებოდა კიდევ სრულიად სამართლიანად. მისთვის ეს იყო ბუნებითი მდგომარეობა, განსაკუთრებით ღვთივგანბრძნობილობის გამო“ (ჭელიძე 2011:19-20) ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მეთოდის ეს უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელი ჯერ კიდევ ეფრემ მცირემ შენიშნა. იგიც თვლიდა, რომ „მადლითა სულისა წმიდისაჲთა ჰელეწიფებოდა“ ექვთიმეს „კლებაჲცა“ და „შემატებაჲცა“.

ექვთიმე ათონელის ამგვარი მთარგმნელობითი მეთოდი პრაქტიკულ თვალსაზრისსაც ეფუძნებოდა და ტრადიციულსაც. ჯერ ერთი, იგი ითვალისწინებდა ქართველი ხალხის საღვთისმეტყველო განათლებას და ამავე დროს ერთგულებდა ძველ ლიტერატურულ ტრადიციებს. სამეცნიერო წრეებში დამკვიდრებულია ის აზრი, რომ ექვთიმე თანაავტორია ყველა იმ შრომის, რომელიც მას უთარგმნია. ამის დასტურად ერთი ფაქტიც საკმარისია. ეჭვს არ იწვევს, რომ „კანონიკური სამართლის დარგში ექვთიმე მთაწმინდელის ღვაწლი ფასდაუდებელია, შეიძლება ითქვას, რომ ექვთიმე მთაწმინდელმა გადამწყვეტი გავლენა მოახდინა იმ ეოქის (შუა საუკუნეების) ქართული სამართლის და სამართლებრივი აზროვნების განვითარებაზე. ექვთიმე მთაწმინდელმა ბერძნულიდან თარგმნა კანონიკური სამართლის შემდეგი ძეგლები- VI მსოფლიო საეკლესიო კრების კანონები და მცირე სჯულის კანონი. მან ამ თარგმანებს დაურთო ვრცელი კომენტარები, ერთგვარად გადააკეთა კიდევ აღნიშნული სამართლის ძეგლები მისი დახვეწისა და ქართულ სინამდვილესთან უკეთ მისადაგების მიზნით“ (გაბისონია 2012:4). ცხადია, ამგვარი მიდგომა სათარგმნი მასალისადმი ავტორის ენციკლოპედიურ განსწავლულობას ითხოვდა.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ექვთიმე ათონელს მოღვაწეობა ორი ეპოქის მიჯნის გასაყარზე მოუწია და ამდენად მის თარგმანებში უკვე ჩანდა ის სიახლეც, რამაც შემდგომი პერიოდის შემოქმედთა მთარგმნელობით მეთოდში იჩინა თავი. „ეფთვიმემ პირველმა შეარყია ქართულ მთარგმნელობით პრაქტიკაში ესოდენ გაბატონებული თავისუფალი თარგმანის პრინციპი. მან შენიშნა, რომ ქართული ბიბლიური წიგნები განსხვავებას ამჟღავნებდა შესაბამის ბერძნულ რედაქციებთან და ბერძნულთან დაახლოების გზით „სახარების“ ახალი რედაქცია შექმნა“ (ხინთიბიძე 1982:111).

ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობით ხაზს აგრძელებს მისი ბიოგრაფი გიორგი

ათონელი. ისევე როგორც ექვთიმეს, გიორგი ათონელსაც უდიდესი წვლილი მიუძღვის ათონის სამონასტრო-საეკლესიო ცხოვრების ორგანიზებასა და გამტკიცებაში. გიორგი მთაწმინდელამდე, როგორც ვიცით, დიდ ღავრას სამი ქართველი წინამძღვარი ჰყავდა: - იოანე და ექვთიმე, რომლებიც გამორჩეული სულიერი წინამძღოლნი, ანუ ეპიტროპები იყვნენ, ხოლო შემდგომ - გიორგი ვარაზგაჩე, რომლის დროსაც, ბერძენთა მხრიდან სერიოზული პრობლემები შეექმნა როგორც ივირონს, ასევე თვით გიორგი მაშენებელს. ქართველთა ღირსების, ავტორიტეტის, იურიდიული უფლებების დაცვა სხვა ივირონელებთან ერთად გიორგი მთაწმინდელის საფიქრალიც აღმოჩნდა. მიუხედავად ამ ყოველივესი, გიორგი მთაწმინდელის მისია და ღირსება იმ ლიტერატურულ-მთარგმნელობითი საქმიანობით განისაზღვრება, რითაც დიდი ამაგი დასდო ძველი ქართული მწერლობის განვითარებასა და სიმადლეს. მისი მთარგმნელობითი უნარი და სამწერლობო ნიჭი, უპირველესად, გიორგი შეყენებულმა შენიშნა, იგი იქცა მისი გეზის მიმცემად და დამკვალიანებლად. გიორგი მთაწმინდელმა ღირსეულად განაგრძო ექვთიმეს დაწყებული უცხოვრებელი საქმე- ბიზანტიური ლიტერატურის ქართულ სააზროვნო სივრცეში შემოტანისა, თუმცა გარკვეული მეთოდოლოგიური ცვლილებებით. „მართალია, გიორგი იცავდა თავისუფალი თარგმანის პრინციპებს, მაგრამ პრაქტიკულად მაინც მკვეთრად გაემიჯნა ექვთიმე ათონელისეულ მემკვიდრეობას. გარდა ბიბლიური წიგნებისა, ხელახლა თარგმნა ექვთიმეს მიერ ერთხელ უკვე თარგმნილი სხვა სასულიერო წიგნებიც. შთამომავლობამ გიორგის თარგმანებს, ექვთიმეს თარგმანთაგან განსხვავებით, უწოდა, „დიდი პარაკლიტონი“, „დიდი მარხვანი“(1984:60). გიორგი ათონელმა ხელახლა თარგმნა, შემდგომში უკვე კანონიკურ წიგნებად მიჩნეული, „დავითნი“ და „ახალი აღთქმა“. ასევე დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მის მიერ თარგმნილი ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთად“, „წამება წმიდისა გიორგისი“, „საწინააღმდეგეთაჲსა საწელიწდო“. ძნელია ყოველივეს მოხსენიებაც კი. ექვთიმეს მსგავსად გიორგის თარგმანებმაც სასულიერო-საეკლესიო მწერლობის თითქმის ყველა დარგი მოიცვა.

გიორგი მთაწმინდელის საქმიანობას მაღალი შეფასება მისცა აგიოგრაფმა, მისმა უახლოესმა მოწაფემ-გიორგი ხუცესმონაზონმა, რომელიც სალიტერატურო წრეებში უფრო გიორგი მცირედ იხსენიება. გიორგი შეყენებულის დაკვეთით მან შექმნა მაღალმხატვრული აგიოგრაფიული თხზულება „ცხოვრებაი და მოქალაქობაი წმიდისა და ნეტარისა მამისა გიორგი მთაწმინდელისა“, რომელიც სრულად წარმოაჩენს ბიზანტიური საეკლესიო-საღმრთისმეტყველო ლიტერატურის მთარგმნელობის ამ გამორჩეულ კლასიკოსს. ამასთან ძეგლი წარმოადგენს უტყუარ მატთან XI საუკუნის ქართულ-ბიზანტიური ურთიერთობისას.

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების თაოსნობით ათონი იქცა ქართული საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული აზროვნების წარმართველად. „ქართული საეკლესიო აზროვნება სწორედ იმ გზით განვითარდა, რა გზითაც წაიყვანა იგი X საუკუნის დასასრულიდან ათონის ქართულმა საღვთისმეტყველო სკოლამ“ (ხინთიბიძე 2013:211).

ათონის საღვთისმეტყველო სკოლამ ნოყიერი ნიადაგი შექმნა მთარგმნელობითი

მუშაობის შემდგომი სრულყოფისა და დახვეწისათვის. მთარგმნელობით საქმიანობაში იმ სიმაღლესა და ოსტატობას, რასაც შემდგომში ეფრემ მცირემ მიაღწია, სწორედ მის წინამორბედთა გარჯის უდიდესი დამსახურებაა. მიუხედავად ეფრემის განსხვავებული მთარგმნელობითი მეთოდისა და პრინციპებისა, ის აღიარებს იმ დიდ მონაპოვარს, რაც მთაწმინდელთა, კერძოდ კი, ექვთიმეს სახელს უკავშირდება.

როდესაც ექვთიმე და გიორგი ათონელების, ეფრემ მცირეს მთარგმნელობით კავშირებს ვეცნობით აუცილებლად გასათვალისწინებელია ის ურთიერთდამოკიდებულება, რაც მათ შორის სუფევდა. სხვადასხვა თაობის ადამიანებში უფროს-უმცროსობის, მოძღვარ-შეგირდის, აკადემიური პატიოსნების, სხვათა ღირსების დაცვის, პატივის მიგების ეტიკეტი უმაღლეს რანგშია აყვანილი.

ათონელი სწავლულები არა მხოლოდ მთარგმნელობითი გზით აღწევდნენ ორი დიდი კულტურის დაახლოებას, არამედ მეცნიერული, სიღრმისეული წიაღსვლებით ცდილობდნენ იმის დადგენას, რა მსგავსება- განსხვავება არსებობდა ძველ და ახალ თარგმანებს შორის, რაში მდგომარეობდა ამ სხვაობის მიზეზი, საფუძველი. ლიტერატურული მემკვიდრეობისადმი ამგვარმა კრიტიკულმა დამოკიდებულებამ გარკვეულწილად ექვთიმე და გიორგი ათონელების ნააზრევში იჩინა თავი, მაგრამ განსაკუთრებული ძალისხმევით მცირე აზიაში, ანტიოქიის მახლობლად, შავ მთაზე მოღვაწე ეფრემ მცირეს შემოქმედებით საქმიანობაში გამოიკვეთა. „მან არა მარტო ძველი ქართული სახარების ბერძნულ ორიგინალთან მიმართების საკითხი შეისწავლა, არამედ ბიზანტიურ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის სხვა მრავალი პრობლემა“ (ხინთიბიძე 1982:48).

ეფრემ მცირეს მთარგმნელობითმა თეორიამ საფუძველი დაუდო შემდგომი დროის ქართულ მწერლობას. ეფრემს მთარგმნელისგან უპირველეს პირობად დედნიდან თარგმნა მიაჩნდა, დედნის ტექსტის სრული დაცვით, მთლიანად, შეუმოკლებლად და შეუმატებლად. ეს მოთხოვნა, ბუნებრივია, არ გულისხმობდა სათარგმნი მასალის სიტყვა-სიტყვით გადმოღებას. ამას ვერ იგუებდა ორი განსხვავებული ენის ბუნება, ვერ დაითმენდა ვერც ის ენა, საიდანაც ითარგმნებოდა და ვერც ის, რომელზედაც ითარგმნებოდა. დედნის გადაჭარბებული ერთგულება, რომ ქართული ენის ბუნებაზე ზეწოლასაც ახდენდა, ეს შემდგომში ნაწილობრივ არსენ იყალთოელის მთარგმნელობითმა სტილმაც დაადასტურა. ეფრემი ცდილობდა, სიტყვა იმდენად დაეახლოებინა დედანთან, რომ მისთვის არ დაეკლო არსებითი და “მართებითი.” ასევე, აუცილებლად თვლიდა თარგმანს დართული ჰქონოდა თხზულებასთან დაკავშირებული ისტორიულ-ტექსტოლოგიური კომენტარები.

ვიდრე არსენ იყალთოელისა და იოანე პეტრიწის მთარგმნელობით მეთოდებსა და პრინციპებს შევხებით, უკვე ნათქვამისა და სათქმელის მოკლე რეზიუმეს გავაკეთებთ. ათონური ლიტერატურული სტილი, რაც უპირველესად ექვთიმეს სახელთან ასოცირდება, თავისუფალი თარგმანის პრინციპიდან ზუსტი თარგმანისკენ იხრება. ქართულ ენაზე სასულიერო ლიტერატურის მთარგმნელობის კლასიკოსთა საქმიანობის გაცნობა ნათლად წარმოაჩენს იმ საფეხურებრივ ზრდას, რაც ერთდროულად მათ შორის მჭიდრო კავშირის მაჩვენებელიცაა და რადიკალური სიახლისაც. ბერძნულ-ბიზანტიური

საეკლესიო-სადმრთისმეტყველო ლიტერატურის თარგმნა თავისუფალიდან ზუსტი თარგმნის პრინციპამდე ეტაპობრივად, საფეხურებრივად მაღლდება გიორგი მთაწმინდელის, ეფრემ მცირეს, არსენ იყალთოელის, იოანე პეტრიწის საქმიანობაში, რაც საბოლოოდ უნიკალური მთარგმნელობითი კონცეფციის სახით ყალიბდება.

XI საუკუნის II ნახევრისა და XII საუკუნის I მეოთხედის ცნობილი ქართველი ფილოსოფოსი და მთარგმნელი არსენ იყალთოელი ღირსეული გამგრძელებელია წინამორბედ კორიფეთა საქმიანობის. „დავით მეფის ისტორიკოსი არსენ იყალთოელს ახასიათებს, როგორც „თარგმანსა და მეცნიერსა ბერძენთა და ქართველთა ენისასა და განმანათლებელსა ყოველთა ეკლესიათასა.“ არსენს განუვითარებია ის მთარგმნელობითი სტილი, რომელიც ბერძნულ ტექსტთან ზუსტად მისვლას მოითხოვდა. ამ თვალსაზრისით არსენის ნათარგმნ თხზულებათა ენა გარდამავალ ეტაპად ჩანს ეფრემ მცირესა და იოანე პეტრიწს შორის“ (ხინთიბიძე 1982:121).

არსენის თარგმანთა შორის უმნიშვნელოვანესია „დოგმატიკონი“ და ფოტი პატრიარქისეული რედაქციის 14-ტიტლოვანი „ნომოკანონი“, რომელსაც ქართული თარგმანით „დიდი სჯულისკანონი“ ეწოდება. სამართლის ამ კოდექსმა უდიდესი როლი ითამაშა ქართული საეკლესიო სამართლისა და სამოქალაქო სამართლის დახვეწაში. შავ მთაზე ეფრემის „მზრდელთა და მსახურთა“ რიცხვში მყოფ არსენს მისი ხელმძღვანელობით უთარგმნია ჰომილეტიკური და ჰაგიოგრაფიული ძეგლებიც.

როდესაც ქართულ მთარგმნელობით სკოლაზე ვსაუბრობთ შეუძლებელია არ შევხებით პეტრიწონის მონასტერს. ივირონი 980-983 წლებში შეიქმნა, პეტრიწონი - თითქმის ასი წლის შემდეგ. პეტრიწონელები ერთია რომ განაგრძობენ და აღრმავებენ ათონელთა ღვაწლს, მეორე მხრივ, უპირისპირდებიან მათ ლიტერატურულ მეთოდს. პეტრიწონელებმა შემოიტანეს ახალი ენობრივი სტილი. კერძოდ, თუ ივირონელები ძირიდან აქართულებდნენ ბერძნულ-ბიზანტიურ თხზულებებს, პეტრიწონელები ქართული ენის გამდიდრებას ბერძნული ენობრივი ფორმების გამოყენებით ცდილობდნენ. „პეტრიწონის სალიტერატურო სკოლამ შექმნა თავისებური ენობრივი სტილი, ერთგვარად გრეციზმებით დატვირთული“ (1984:141) „თვით პეტრიწმა მრავალი სიახლე შესძინა ქართულ ენას, განსაკუთრებით-ქართულ ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიას; მრავალი მისეული ტერმინი საბოლოოდ დამკვიდრდა ქართულ ენაში. ამ სიახლეთა შემოქმედებითი ათვისება ქართული ენის გამდიდრების საშუალებას ქმნიდა“ (1984:141).

დასასრულ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ათონიც და პეტრიწონიც ქართული მთარგმნელობითი საქმიანობის ყველაზე მნიშვნელოვან ფურცელს ქმნის. ეს ფურცელი იშლება ტაო-კლარჯეთში, გრძელდება ათონზე, შავ მთაზე, პეტრიწონის ანუ ბაჩკოვოს მონასტერში და შემდგომ უფრო ძლიერდება გელათის აკადემიაში, იოანე პეტრიწისა და არსენ იყალთოელის თაოსნობით. ეს ფრაგმენტული მიმოხილვა ამ სავანეებში მოღვაწე ქართველ მწიგნობართა ნაღვაწისა არის ნიმუშა იმის, თუ რა ტრადიციებზე დგას ქართული მწერლობა, ქართული მთარგმნელობითი სკოლა.

ლიტერატურა:

- ათონელი გ.(1984): ქართული მწერლობა, ლექსიკონი-ცნობარი. წიგნი I. გამომცემლობა „განათლება“. თბილისი.
- გაბისონია ლ.(2012): ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების იურიდიული შეხედულებები. გამომცემლობა „მერიდიანი“. თბილისი.
- გაბიძაშვილი ე.(2015): ძველი ქართული ორიგინალური სასულიერო მწერლობა და თხზულებათა დარგობრივი ბიბლიოგრაფია. თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის გამომცემლობა. თბილისი.
- გოგიტაშვილი კ.(2017): წმ. ექვთიმე ათონელი და მისი მთარგმნელობითი მეთოდის თავისებურებანი. „გრაგნილი“, საეკლესიო-სამეცნიერო კრებული, V. თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის გამომცემლობა. თბილისი.
- მეტრეველი ს.(2013) „წმინდა იოანესა და ეფთვიმეს ცხოვრების“ იკონოგრაფიული სახისმეტყველება. კრებულში, ათონის საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლა. ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი.
- მთაწმინდელი გ.(1987): იოანესა და ექვთიმეს ცხოვრება. ქართული მწერლობა, ოცდაათ ტომად, ტ. 2. გამომცემლობა „ნაკადული“. თბილისი.
- ხინთიბიძე ე.(1982): ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიისათვის. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
- ხინთიბიძე ე.(2013): ათონის ლიტერატურული სკოლა და ახალი მხატვრული სტილი ქართულ აგიოგრაფიაში. კრებულში, ათონის საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლა. ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი.

The Concept of Translation in Old Georgian Literature

Giorgadze Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. The establishment of a translation school played a major role in the development of Georgian literature. It can be said with confidence that already in IV-V centuries translations of Biblical texts appeared. Today, we can say with confidence that in the fourth and fifth centuries, we had translations of Biblical texts.

Among the founders of the Georgian Translation School, we draw our attention to Ekvtime and Giorgi Atoneli (Euthymius the Athonite and George the Hagiorite), Efrem Mtsire, Ioane Petritsi and Arsen Ikaltoeli.

We emphasized the most important aspect of each translation method, the principles of translation, which has revealed the full picture of the unified translation concept in pre-feudal and its later period in Georgia.

The general discussion about the well-known translators-writers gave us the basis for the conclusion that Iviron and Petritson play the most important role in Georgian translation work. Afterwards, the translation works are actively continued in Tao-Klarjeti, the Mount Athos, on the Black Mountain, in the Petritsoni, or Bachkovo Monastery, and later in the Gelati Academy.

Key words: Athos, Ekvtime and Giorgi Atoneli (Euthymius the Athonite and George the Hagiorite), Efrem Mtsire, Ioane Petritsi, Arsen Ikaltoeli.

ნატა ვარადას პოეტური კრებულის „გამრავლების ტაბულა“ განხილვა

გოგიაშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. მოცემულ სტატიაში განხილულია თანამედროვე ქართველი პოეტის - ნატა ვარადას - რიგით მეოთხე პოეტური კრებული „გამრავლების ტაბულა“. გარდა ლექსებისა, იგი ავტორია რადიოპიესის. ნატა ასევე აქტიურად მოღვაწეობს ლიტერატურული კრიტიკის დარგში.

განცდა რჩება, თითქოს, ის ცხოვრობს მითოლოგიის, რელიგიის და ფოლკლორის წიაღში, და მუდმივად არკვევს უკვე საყოველთაოდ გაგებულ პარადიგმებს, ცხოვრებისეულ ხდომილებებს არგებს მითოსურ-რელიგიურ კონსტანტებს ან პირიქით.

მამა, როგორც მამა ღმერთის ფიზიკური იპოსტასი, სენსიტიური იერარქიის ყველაზე მაღალ საფეხურზე დგას ავტორისათვის. ასევე, პოეტის ლექსებში ვხვდებით ეროტიკას, ბასრს, ძლიერს, სქესური და გამრავლების სურვილის ყველაფრისწამლეკავი ძალით. აქვეა უზარმაზარი, უძირო სევდა არგაჩენილი შვილისა ან შვილებისა.

ამ და სხვა ნიუანსების გამო, ჩემთვის, როგორც პოეტისათვის და მეცნიერისათვის, საინტერესოა ეს კრებული.

საკვანძო სიტყვები: ნატა ვარადა, პოეზია, მითოლოგია, ღმერთი, თანამედროვე, ქართველი

როგორც ამ ახალი კრებულის უკანა ყდაზე ვკითხულობთ, ეს წიგნი ნატა ვარადასთვის რიგით მეოთხეა. გარდა ლექსებისა, იგი ავტორია რადიოპიესის, რომელიც წარმატებით დაიდგა რადიო 1-ლის რადიოთეატრში. ნატა ასევე აქტიურად მოღვაწეობს ლიტერატურული კრიტიკის დარგში და გააჩნია ბევრი საყურადღებო წერილი. თუმცა დღეს ჩვენ მასზე ვისაუბრებთ, როგორც პოეტზე, რომელსაც ქართულ სალიტერატურო სივრცეში თავისი უნიკალური სეგმენტი გააჩნია. კრებულის წინასიტყვაობაში მარინა ტურავას მიერ ხაზგასმულია, რომ ნატა არც ერთ ლიტერატურულ დაჯგუფებაში არ ყოფილა და ძალიან მარტივად რომ ვთქვათ, არ არის ჩართული ჩვენში მეტად გავრცელებულ სალიტერატურო ნეპოტიზმში.

ნატას ტექსტებიც იმგვარია, თითქოს არ ცდილობს აუდიტორიის შეძენას და მითუფრო, თავისი პოეტური ხილვების თავს მოხვევას. განცდა რჩება, თითქოს, ის ცხოვრობს მითოლოგიის, რელიგიის და ფოლკლორის წიაღში, და მუდმივად არკვევს უკვე საყოველთაოდ გაგებულ პარადიგმებს, ცხოვრებისეულ ხდომილებებს არგებს მითოსურ-რელიგიურ კონსტანტებს ან პირიქით. მოგეხსენებათ, მითოლოგია ჩაკეტილი სააზროვნო სისტემაა, მაგალითად, ვიცით, რომ როდესაც პოსეიდონი განრისხდება, ზღვა დელავს, ან გიყვარდება მაშინ, როდესაც ამურის ისრით დაიჭრები და ბევრი ამგვარი. თუმცა, პოეტი ცდილობს მითების დეკონსტრუქციას და მათთვის ახალი შესატყვისების

მინიჭებას. მითოსში დ მითოსით ცხოვრება, გარკვეულწილად, კომფორტის ზონას გულისხმობს, რადგან ეს ყველაფერი უკვე დიდი ხანია ღმერთებმა გადაწყვიტეს და ჩვენ მხოლოდ მათ ინსტრუქციებს უნდა მივყვეთ.

„გრძნეული მამაჩემი, უცნობ ღმერთების ადამიანი მონა,
სიყვარულით ადამიანს მიმცემდეს, არ მგონია,
ყველა ბავშვური ოცნების გამო,
ყველა ცრემლის და მარტოობისთვის,
სიყვარულის და ერთგულების გავხდები ქურუმი“. (ვარადა, 2017)

კვითხულობთ ლექსში „ყამარი“. მითოლოგიურ ხატ-სიმბოლოებში მყოფი პოეტი ცდილობს გაღწევას, სწორედ ამიტომ იწერება მისი ნებისმიერი ლექსი, ახალი სააზროვნო სისტემისთვის, ახალი მითოსისთვის. კითხვა-რატომ? პროტესტი, შეურიგებლობა, ამბოხი ამა სოფლის „მოწყობის“ მიმართ ყველა სტრიქონში ხილულია. სწორედ ეს კითხვება საჭირო, რომ ეგზისტენციალური გზნება გაჩნდეს, ეპისტემოლოგიური დაექვება დაიბადოს და მითების საზღვრებიც მოიშალოს. ისე გათავისუფლდეს პერსონა, როგორც „შუა სოფლებში აშენებული მაღალი სახლებიდან“:

„ნუ ააშენებთ შუა სოფელში მაღალ სახლებს,
თეთრებს, ლამაზ აივნაიანებს,
ოქრო გოგოებს, სულის დარაჯებს,
ნუ გამოკეტავთ,
ჩრჩილის და ვადაგასულ ამბების ამარა.
სოფლის გასაგონად,
გიჟის ნებაზე მისაშვებად,
ბოროტების გასახარად“. (ვარადა, 2017)

ნატას პოეზიის ლირიკული გმირი თითქოს პლატონის გამოქვაბულში ცხოვრობს და რეალურ საგნებს კი არა, მათ ჩრდილებს ხედავს. თუმცა, აცნობიერებს, რომ რეალობა სადღაც, მის ზურგს უკანაა და დიდი ძალისხმევით ცდილობს თავის მიბრუნებას, ანუ შესვლას დიალექტიკურ დიალოგში. სწორედ აქ სრულდება მითოლოგიური აზროვნება და იწყება სამყაროს ფილოსოფიური გააზრება, მზა კონსტრუქციების არმიღება და ნგრევა.

პოეტის პოეზიის ერთ-ერთი მაგისტრალური ხაზია მძლავრი პატრიარქალური მწკრივი მამისა, პაპისა, მამობილისა, გულისსწორისა, რომელიც არ არის.

„დილით ავდგე და თოვლი დამხვდეს,
როგორც მამაჩემის ხმა:
ჩემო გოგო, როგორ(ა) მყავხარ“... (ვარადა, 2017)

ემფატიკური ა, რომელიც ქართლ-კახური დიალექტის დამახასიათებელია, განსაკუთრებულ ექსპრესიას და ავთენტურობას ანიჭებს ნათქვამს. კრებული სწორედ ამ ლექსით იწყება და გარკვეული მინიშნებაა მამის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციისა პოეტისათვის. მამა, როგორც მამა ღმერთის ფიზიკური იპოსტასი, სენსიტიური იერარქიის ყველაზე მაღალ საფეხურზე დგას ავტორისათვის. გუგულისთვეც მამობილია, მამა ასრულებს ყველა სურვილს, მამის გვერდით წვება და მის საიმედო,

გამხდარ ხელს ეყრდნობა. პაპის სახე ჩნდება უამრავ ლექსში, მაგ. „აღმოსავლური ტკბილეული“, „პაპის იაკონური ხურმები“. თუმცა, ეს მამა-პაპის პატრიარქალური ხაზი არ იკვრება, არ იძენს სრულყოფილ სახეს, რადგან ლირიკული გმირი თავის „ონტოლოგიურ მარტოობას განიცდის“. მარტოობა კი შემდეგნაირად აიხსნება:

„დღეს უნდა შემეკითხოს ჩემს სიმარტოვეზე“,
ეს უფლის საშინაო დავალებაა,
შენ კი, არ იცი საიდუმლო, ჩემი და იესოსი“ (ვარადა, 2017)

მაგრამ, მაინც, ის ეძებს, ის ელის, ის ცდილობს, რადგანაც, ესეც ხომ ონტოლოგიური ლტოლვაა:

„მინდა იცოდე, მე ჰაერი, , შენ ცეცხლს- სულს ჩაჰგბერ, აინთე, აინთე, გამწვანდი, გამათბე“! (ვარადა, 2017)

პოეტის ლექსებში ვხვდებით ეროტიკას, ბასრს, ძლიერს, სქესური და გამრავლების სურვილის ყველაფრისწამლეკავი ძალით, რომელსაც არაჩვეულებრივად ხსნის შოპენჰაუერი თავის ნაშრომში. აქვეა უზარმაზარი, უძირო სევდა არგაჩენილი შვილისა ან შვილებისა, რაც ელა გოჩიაშვილის ლექსს „სიზმარში, სიზმარში“ მახსენებს. თუმცა, ნატასთან ეს ყელაფერი ნახევარტონებშია, ლატენტურად, რომელსაც სახელსაც არ არქმევს, მაგრამ სტრიქონებს შორის თავისით ჟონავს.

ჩვენ ვიცით ნატა ვარადას დამკვიდრებული უდემდამო ბავშვების მიმართ, არა მხოლოდ ლექსებში, არამედ - ქმედითად. ამ კრებულშია ბირთვული ომები, დაგეროტიკები, გრიგოლ რობაქიძის ინტერნეტ-სტატუსები, ბებოსთვეები, ზოგადად - თვეები და საკუთარი, მეცამეტე თვე. საყურადღებოა, რომ კრებულში თვეები, როგორც ლექსის სათაურები, უკუღმაა დალაგებული- აქაც გარკვეულ სემიოტიკურ ნიშანს ვხედავთ, დროის უკუსვლისა ან ლირიკული გმირის დროში უკუსვლისა, რეტროსპექტული მოძრაობისა. პოეზიას ხომ ინტერპრეტაციის მრავალშრიანი განფენილობა ახასიათებს და ნებისმიერ ტროპს მხოლოდ ერთი ზუსტი შესატყვისი არ აქვს, მათემატიკური ფორმულასავით, ამიტომ, თითოეული ჩვენგანი რასაც ვგრძნობთ ლექსში, იქ სწორედ ისაა.

„მთელი ცხოვრება, ვიცი ვიდარდებ,
რატომ წამოვიღე ეს კაბა დედაჩემის
საზაფხულო გარდერობიდან.
არც მეტი, არც ნაკლები,
იატაკის საწმენდ ტილოდ რომ გავიხმარე“. (ვარადა, 2017)

ჩემთვის ძალიან ემოციური ამბავია, რომელმაც შეიძლება მხოლოდ პოეტები შეაშფოთოს. ემფატიის განსაკუთრებული უნარი, რომელიც ადამიანებიდან ნივთებზეც გადადის განსაზღვრავს პოეტის ემოციურ მდგოარეობას, რომელიც, თავის მხრივ, პოეზიის საფუძველია. ამ დროს შესაძლებელია „მოულოდნელად მწვანე ქლიავი ალაპარაკდეს“ ან „ანტარქტიდების ოაზისები“ დაისიზმრო. მაგრამ, სიცოცხლისათვის უმთავრესი, მაინც „განრღვეულის განკურნებაა“, სიტყვებით:

„ევედრე იესოს, შენ, დედა მარიამ, ევედრე,

ამ სიყვარულს, ახალგამომცხვარ პურის გემოთი,
სული ჩადგას,

არ ვიცი, როგორ გაიმობოთ ჩემ სიყვარულზე“. (ვარადა, 2017)

ნატა ვარადას ლექსები, და ზოგადად, ლექსები ამის გამო იწერება, რომ არ ვიცი, ღმერთს და ადამიანებს როგორ ვუამბოთ სიყვარულზე. მივხვდებით თუ არა, არდაწერილი ლექსები ჩვენ სულში სიყვარულის ყვავილებად გაიზრდებიან.

რაც შეეხება კრებულის ბოლოს განთავსებულ პოემას: „მერვე დღისა. უადამიანოდ“, - ეს არ არის პოემის კლასიკური ნიმუში, თავისი არქიტექტონიკითა და სიუჟეტის განვითარების ხაზით. ეს ახალი პოემაა, რომელიც მხოლოდ თავის კანონებს ემორჩილება, ან, კანონები საერთოდ არ აქვს. ცხადია, რომ ეს შესაქმნის ალუზიას, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, შესაქმნის ავტორისეული გაგრძელება. კვირის მერვე, არარსებული დღე შექმნა პოეტმა, მხოლოდ აქ არ არიან ადამიანები. ეს თითქოს თავისი გაუსაძლისი მარტოობის ჰიმნია, სადაც დედისთვალემა ღვთისმშობელს ესაუბრება, დის სიმღერას მღერის, სადიდოს, სადაც პიეტაა, ზავიცაა და ბოლოს, „ადამიანით ხსნილი“, როგორც ადამიანების შემოშვება შენში, როგორც „მაგრამ რადგანაც კაცნი გვქვიან, შვილნი სოფლისა“... და პოეტის გადაწყვეტილება - მიწაზე დარჩენა, თუმცა უკვე სულიერი აღმასვლის მოლოდინში:

„ყოველი სოფელი მოინადირე სინანულმა,
მე სად გამიქრი ახლა, რა
ღა ვთქვა,
რა ამოვთქვა, ამოდ
სიყვარულისა.
ამოდ ამოდი, მზეო, ნათელო,
ღვთაებრივ, ანუ.“. (ვარადა, 2017)

ლიტერატურა:

1. ვარადა, ნ. (2017). გამრავლების ტაბულა. პოეტური ესკიზები. თბილისი. „ჩვენი მწერლობა“.
2. ვარადა, ნ. (2017). საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ჟურნალი „არილი“. თბილისი. http://arilimag.ge/%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%90-%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%AA%E1%83%98-%E1%83%A6%E1%83%98%E1%83%90/?fbclid=IwAR1LEWhyHzd49TwAiBgdbUtkLuDNYa_fMlYiJmclowBX_4M7Cgwu54Dhiw
3. ვარადა, ნ. (2009). ლიტერატურული ინტერნეტ ბიბლიოთეკა „არმური“. თბილისი. <https://armuri.georgianforum.com/t167-topic>

Review of Nata Varada's Poetry Collection " The Multiplication Table"

Gogiashvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. The article discusses the fourth poetry collection by the contemporary Georgian poet Nata Varada - **“The Multiplication Table”**. In addition, she is the author of a radio play and is actively involved in literary criticism.

The feeling remains as if she lives into the bowels of mythology, religion, and folklore and constantly clarifies the generally accepted paradigms, adapts life events to mythological and religious constants, or vice versa.

The Father, as the physical hypostasis of God the Father, stands at the highest level of the sensitive hierarchy for the author. In addition, one finds eroticism, acuity, strength, sexuality, and the all-consuming power of the desire for the reproduction in the verses of the poet. There is also a great bottomless sadness of one or more unborn children in them.

Due to these and other nuances, this collection is interesting to me as a poet and scientist.

Keywords: Nata Varada, Poetry, Mythology, God, Contemporary, Georgian

კონსტანტინე გამსახურდიას რომანები სტალინური რეჟიმის დისკურსში

(„ბელადი“, „მთავარის მოტაცება“, „დიონისოს ღიმილი“)

კობიაშვილი მაია

თბილისის 144-ე საჯარო სკოლა

აბსტრაქტი. 1930-იან, ე. წ. განუკითხაობის წლებში, იყო სრული ქაოსი. საბჭოეთი ცალი ხელით ცდილობდა „დაელაგებინა“, „დაემშვიდებინა“ სიტუაცია ყოველ ფრონტზე, განსაკუთრებით, მწერლობაში, მეორე ხელით სპობდა და ანადგურებდა. ამ პროცესს ემსხვერპლა არა მარტო სიცოცხლე დიდი მწერლებისა, არამედ მათი შემოქმედებითი თავისუფლება და ეს აისახა კომპრომისში, ზოგჯერ ღალატშიც, როგორც სიცოცხლის გადარჩენის გარანტი.

კონსტანტინე გამსახურდიას მწერლური ღირებულება ყოველთვის უმაღლეს შეფასებას იმსახურებდა და დღემდე ასეა. ეპოქალური ნარატივის გათვალისწინებით, გარკვეული ეჭვი არაერთხელ გამოითქვა მისი პიროვნული თუ შემოქმედებითი „გადახრების“ მისამართით, ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანი და საინტერესოა მიმოვიხილოთ მისი შემოქმედებიდან რამდენიმე რომანი, რომლებიც, როგორც საბჭოთა ალეგორიის გამომხატველი ნაწარმოებები, ნათელს მოჰყენს სინამდვილის გაგება-გააზრებას კონტექსტუალურ პრიზმაში. ამ მხრივ, შედარებით მეტ ინფორმაციას გვაძლევს რომანები: „ბელადი“, „მთავარის მოტაცება“, „დიონისოს ღიმილი“.

კვლევაში წარმოდგენილი ნარატივი იძლევა დასკვნის საშუალებას, შექმნილი ნაწარმოებები ხარკი იყო სტალინური რეჟიმისთვის გადახდილი, თუ მწერალი რამე „სიკეთეს“ ელოდა საბჭოეთისგან?!

კონსტანტინე გამსახურდიამ, რომელიც გადაუჭა რეპრესიებს, თავშესაფრად გაიხადა საბჭოთა მწერლობა. მას, ეპოქის სხვა მწერლების მსგავსად, ევალებოდა ხოტბა შეესხა სტალინისთვის, აღეწერა სოფლის, ქარხნებისა და ფაბრიკების, კოლმეურნეების ცხოვრება, ელექტრიფიკაციის პროგრამებში ჩაერთო ხალხი, გაედვივებინა სოციალისტური აღმშენებლობის წადილი და ლენინ-სტალინის გეგმით ცხოვრების რწმენა გაემდიერებინა, ანუ, ევალებოდა ის, რაც პროლეტარულ მწერლობას.

ნაშრომში განხილული მასალა მწერლის შინაგანი და გარეგანი პოზიციების გამომხატველია.

საკვანძო სიტყვები: გაორებული, რადიკალური, მამებლური, მერყევი, მოთამაშე.

შესავალი

კოლონიალური პოლიტიკის იდეოლოგიური წნეხისა და მისი ხარისხის თაობაზე ბევრი დაწერილა, მაგრამ აღნიშნული პერიოდის ლიტერატურის ისტორია საკმარისად შესწავლილი არაა. მიმოხილვითი ხასიათის ეს სტატია საინტერესოა კოლონიური დისკურსის ისტორიული და თანამედროვე პოზიციების გასაცნობიერებლად და შესასწავლად.

ორმაგი ბუნება, პოზა, განწყობა ზოგადად, დამახასიათებელი იყო საბჭოთა მწერლისათვის. რაკი პერიოდი იყო უმძიმესი, ამიტომაც, ბუნებრივ მოვლენად მივიჩნევთ მწერალთა და ზოგადად, შემოქმედთა ორმაგ და მერყევ ორიენტაციებს.

თვალი გავადევნოთ ხელოვანთა პიროვნულ მახასიათებლებს, ლიტერატურულ პორტრეტებს, თუ როგორაა წარმოდგენილი მათ ნაწერებში 1921-1940 წლების ქართული ლიტერატურული ცხოვრება და ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზრის დინამიკა.

ცენზურა და კრიტიკა, ფაქტობრივად, ერთი მიმართულება იყო მწერლობისა და ამიტომაც მას მოეკითხება პასუხი ლიტერატურის ისტორიის იმ ეტაპზე და დღესაც, რადგან, სწორედ საბჭოთა კრიტიკოსების პარტიული აზროვნების შედეგად დამახინჯდა უამრავი მწერლის ისტორია, საზოგადოების ცნობიერება, დღემდე გრძელდება ძალისხმევა, სინათლე მოვფინოთ პროლეტარული აზროვნებით დაღდასმულ ქართულ მწერლობას, რადგან ხშირ შემთხვევაში მათი ფსიქოლოგია ეყრდნობოდა მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეებს და ისინიც საბჭოთა სოციალისტური იდეების ქურაზე აწრობდნენ ნაწარმოებებს, ხშირად მუქარითა და ზიზღით უპირისპირებდნენ ლიტერატურულ დაჯგუფებებს, მემარჯვენეებსა და მემარცხენეებს, ერთმანეთსაც. მწერლები რომ ემსახურებოდნენ სოციალისტური ქვეყნის მშენებლობას, ამას არ აღიარებს ბევრი კრიტიკოს-შემფასებელი. ისტორიული ნარატივი კი სრულიად საპირისპიროს ამტკიცებს.

მოდერნისტებს ნირი უცვალა ბოლშევიზმმა. ისინი ჩააყენა თავის რიგებში და გადააქცია საბჭოეთის მშენებლებად. რეალურად, მათ შემოქმედებაში იკითხება ნამდვილი ბიოგრაფია. სწორედ შემოქმედება ცხადყოფს, რომ მათი ცხოვრება იყოფა სხვადასხვა პერიოდად: **მოდერნისტული, გაორებული და საბჭოური.**

ცნობილია, ლავრენტი ბერია მფარველობდა კონსტანტინე გამსახურდიას, ბევრჯერ დაეხმარა. მწერალი თბილისში მის სახლში დადიოდა, მოსკოვშიც აკითხავდა. არსებობს ბერიასთვის გაგზავნილი კონსტანტინეს წერილები.

ლავრენტი ბერიამ შესთავაზა კონსტანტინე გამსახურდიას ბელადზე რომანის დაწერა. სტალინზე რომანის წერის პარალელურად, ექვს თვეში "დიდოსტატის მარჯვენა" დაწერა. შედეგების შესაქმნელად მწერალს მყარი ჯავშანი სჭირდებოდა, ე.ი. თამაშობდა.

მისი ფსიქოლოგიური პორტრეტის ამოცნობაში გვეხმარება რომანები - „დიონისოს ღიმილი“, „მთვარის მოტაცება“, „ბელადი“, „ვაზის ყვავილობა“ და ის ნარატივი, რაც მწერალთა კავშირის სხდომების სტენოგრაფულ ოქმებშია დაცული.

კვლევის მიზანია გაარკვიოს, რეჟიმსა და მწერალს შორის დამოკიდებულება, ორმხრივ გარიგებას ჰგავდა, იყო ხარკი თუ იყო მსახურება.

მწერლის საბჭოთა რეჟიმის მიერ აღიარება იმის ილუზიას ქმნიდა, რომ თავად მწერალიც აღიარებდა რეჟიმს, იგი თავისთავად ექცეოდა საბჭოურ კონტექსტში. კ.გამსახურდია, „ცისფერყანწელთა“ მსგავსად, შესაძლოა, ეტაპობრივად ურიგდებოდა საბჭოურ პოზიციებს.

კვლევის ამოცანაა კონსტანტინე გამსახურდიას რომანების ახლებური შეფასება საბჭოთა და თანამედროვე კრიტიკოსთა კვლევითი მასალის საფუძველზე ხელახალი დასკვნების გაკეთება.

კვლევისთვის მნიშვნელოვანი გამოდგა კომპარატივისტული მეთოდი, ლიტერატურათმცოდნეობის, ლინგვისტიკის ისტორიულ-შედარებითი მეთოდები, ტექსტებზე დაკვირვების, ინტერდისციპლინარული და კონცეპტუალური ინტერპრეტაციის, ანალიზისა და სინთეზის, ინდუქციისა და დედუქციის მეთოდები.

შედეგად კვლევა ხელს შეუწყობს თანამედროვე ანალიტიკურ დისკურსში ახალი შეხედულებების დამკვიდრებას, მოკვლეულ და გაანალიზებულ მასალას ექნება პრაქტიკული მნიშვნელობა, როგორც ბაზას ამ მიმართულებით შემდგომი კვლევებისათვის.

ნაშრომი საინტერესო იქნება უმაღლესი სასწავლებლის შესაბამისი მიმართულების სტუდენტებისათვის და ამ პერიოდის ქართული ლიტერატურის ისტორიის მკვლევართათვის, დაინტერესებულ პირთათვის.

კონსტანტინე გამსახურდიას მრწამსი საინტერესო განსჯის საგანია. 1930-იან წლებში კონსტანტინე გამსახურდიას უკვე დაეტყო ძველთან გამიჯვნის „სიმპტომები“. რა იყო ეს, მერყეობა თუ თვითგადარჩენის ინსტინქტი?

„მერყეობა“ ტოტალიტარული რეჟიმისთვის ისეთივე მიუღებელი იყო, როგორც დაპირისპირება, ვფიქრობთ, კონსტანტინე გამსახურდიას ახალ დროებაში ფეხის მოკიდების გარკვეული მცდელობა ჰქონდა. ეს მცდელობა ან აბსოლუტური ზეწოლით იყო გაპირობებული, ან შინაგანი მისწრაფებებით (შესაძლოა ხან ერთი იყო მიზეზი, ხან მეორე).

1931 წლის სრულიად საქართველოს მწერალთა ფედერაციის კომისიის სხდომის ოქმი ეძღვნება მის გადახალისებასა და მწერალთა რიგების „წმენდას“. რეაქციონერობის ბრალდებით გარიცხეს კონსტანტინე გამსახურდია. ბრალდებას უპასუხა გამსახურდიამ ასე: „იმ დღიდან, რაც მე ფეხი დავდგი საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის მიწაზე მე ვიყავი, ვარ და ვიქნები საქართველოს საბჭოთა მთავრობასთან... გარწმუნებთ, არც ერთი ჩემი შეცდომა არ ყოფილა ბოროტი ზრახვით საბჭოთა ხელისუფლების საზიანოდ წინასწარ განზრახული“.

როგორც ფონდი 8.აღწ. 2. №17 საქმიდან ირკვევა, გამსახურდია მწვავე კრიტიკის ცეცხლში გახვეულა და ასეთივე სიმწვავეით ჩაება ის პოლემიკასა და დავაში საკუთარი მწერლური ღირსების დასაცავად, რადგან ის „კლასობრივ მტრად“ შერაცხეს. (სქა N17: საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი 8, აღწერ. 2, 1931)

„დიონისოს ღიმილში“ ავტორი მთავარ გმირს, კონსტანტინე სავარსამიძეს „ზედმეტ ადამიანს“ უწოდებს, კრიტიკოსი კი - „ყოფილ ადამიანს“. მას თათქარიძისა და სამანიშვილის ნაშეირად წარმოადგენს და „მომაკვდავი წოდების სასიკვდილოდ განწირულ ნაშეირს“ არქმევს. მშობლიური კერიის მიტოვების შემდგომ კონსტანტინე სავარსამიძე ევროპაში მიდის, თუმცა ვერაფერი გაუგო იქაურ ცხოვრებას და იქაც ზედმეტი ბარგი შეიქნა, თუმცა ამას, კონსტანტინე გამსახურდიასავე განმარტებით,

განაპირობებდა „უკუღმართი სოციალური წრე“, რაც საბჭოთა კრიტიკამ ძალიან იუკადრისა და ცხვირაზულებით თქვა: „რომელ უკუღმართ წრეზე ლაპარაკობს ავტორი?“ დიმიტრი ბენაშვილი შენიშნავს: „კ. გამსახურდია გვთხოვს: „ნუ ამკიდებთ სავარსამიდის ცოდვებსო“, მაგრამ ნაწარმოების პერსონაჟთა მეტყველება და ავტორის მიერ კრიტიკულ წერილებში გამოთქმული ფრაზები სიტყვა-სიტყვით ემთხვევა ერთმანეთს, რაც ცალსახად განსაზღვრავს მწერლის მსოფლმხედველობას... რაც შეეხება იდეას, მთავარი გმირის უმიზნო და უშინაარსო ცხოვრება განასახიერებს „დროის ნიშანს“: „დღეს, 32 წელი შემისრულდა. ნახევარი ხმელეთი მომივლია. შვიდი ენა შემისწავლია, შვიდი ხალხის ცხოვრება შემიცვნია. ტაია შელია, მე მარტო ვარ ამ უღრან ტყეში. შვიდი პროფესია გამოვიცვალე და ვერ ვიპოვე ადგილი ამ ცხოვრებაში. ტაია შელია! ჩემი ცხოვრების ნახევარგზაზე შემომადამდა, ისევ შენ გიგონებ და გეძახი - გულთმისანო ჩემო გამზრდელო, ეგებ შენ მასწავლო გზა, როგორ გავიდე ამ უღრან ტყიდან...გზა!..მე ყველა ვნახე, მე ყველას ვკითხე და ვერავინ მასწავლა გზა“ (გამსახურდია 1961: 669). ეს დეტალი სიმბოლურ სახეს იძლევა, თუ რისი თქმა სურდა მწერალს და ცხადია, ჩივილიც შეეფერება: „ამ საქართველოში მე მაინც ზედმეტი კაცი ვარ...ამ ხალხის მე ვერაფერი გავიგე. არც მათ უნდათ ჩემი გაიგონ. ჯამბაზობის ნიჭი ჩემთვის ღმერთს არ მოუცია, ბოლოს და ბოლოს კურიოზული ადამიანის როლიც მოსაწყენია. ყველას და ყველაფერს ჩამოვცილდი...“ (გამსახურდია 1961:928-929). გამსახურდიას რომანი ფოტოგრაფიული სიზუსტით უჩვენებს მკითხველს ახალი დროების მანქანაში გამოსრესილი ადამიანის ბედს. თაობის მწერალთა განზოგადებულ სახედ უნდა გავიაზროთ კონსტანტინე სავარსამიძე.

კონსტანტინე გამსახურდიას სულიერი პორტრეტი აისახა როგორც თარაშ ემხვარის, ასევე კონსტანტინე სავარსამიძის მხატვრულ სახეებში. ცხოვრებამ და ახალმა დროებამ მას ნიღაბი მოარგო. ამიტომაც მწერლის ტკივილიან ოცნებად დარჩა, დარჩენილიყო „კრისტალივით გამჭვირვალე“ მწერლად და კაცად: „მინდა ბერივით სათნო ვიყო, თეთრი ოლარი მეცვას. ჩემს გულში მაღალი სათნოების თეთრი სანთლები ანთია და არ იშრიტება. მინდა კრისტალივით გამჭვირვალე ვიყვე, ამღვრეული ვარ. როგორც კახური მაჭარი“ (გამსახურდია 1961:677).

სულიერი პორტრეტის აღსაწერად გვუხმარება „კონსტანტინე სავარსამიძის ავტოპორტრეტი“: „მუდამ გზაჯვარედინზე ვირყევი. როცა შორს მივდივარ, ვერ გადამიწყვეტია: ზღვით თუ ხმელეთით? სასყიდელში ორნაირი ნივთი მომეწონება. ერთსა და იმავე დროს ორ კაცს ვემეგობრები. მუდამ ორ ქალზე ვარ შეყვარებული... ხშირად, როცა ძლიერი გრძნობის გამოთქმა მინდა, ერთი ცნებისთვის ორი სიტყვა მომადგება პირზე. მესამეს ვირჩევ, ის არ გამოდის, რაც მინდოდა“ (იქვე:678). კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებითი გაორება სარკისებურად აირეკლა მისივე რომანში. „შეგონებაში“ გვიამბობს ქადაგზე, რომელსაც „ბნელი წართქმის ოსტატად“ იხსენიებს. თუ რამ ბნელი და უსახურია მის შემოქმედებაში, საბჭოთა სინამდვილეს და ბელადს უკავშირდება.

შეგონება: „...იხმო ქადაგი იმ ქვეყნის მეფემ:

„შენს გამო ამბობენ: ენაარეული მოუბარი ხარ, ბნელი წართქმის ოსტატი, ალბათ ჩემი გეშინია, მიტომ ეწევი ბნელმეტყველებას.

უპასუხა მეფეს ქადაგმა:

„მე დამბადებლის მეტის არავის მეშინია, მზეგრძელო მეფევ! თუ მართლაც ენაარეული მოუბარი ვარ და ბნელი წართქმის ოსტატი, ეგ იმიტომ, რომ ეს ქვეყანა არეულია და ბნელი“...

„მერმე არ გეშინია, ადამიანებმა ვერ გაგიგონ, შლეგი გიწოდონ?“

„ქვეყანა ვრცელია, მზეგრძელო მეფევ! ყველგან ურიცხვი საგანია, ყველგან ურიცხვი სული და არც ერთი მარცვალ სიცარიელეში არ ჩავარდება. ყოველი ხმაურობა ამ ქვეყანაზე ადრე თუ გვიან გამოძახილს პოულობს. მით უფრო, ადამიანის სიტყვა.“ (იქვე: 679)

როცა მწერალი ალეგორიას მიმართავს, მით უმეტეს, საბჭოეთში, ეს „ბნელმეტყველებად“ აღიქმებოდა ცენზურის პირობებში. ორაზროვნებას მუდამ ახლავს ეჭვი, ბუნდოვანება და იქცევა განსჯისა და კამათის საგნად, რაც იცის მწერალმა და ამაზე არ ჯავრობს, ამაო და ფუჭი არ იქნება მისი შრომა, რადგან არცერთ შემთხვევაში არ ემუქრება „სიცარიელეში ჩავარდნა“. გამოძახილი როგორი პოვა გამსახურდიას შრომამ? ბევრი ადამიანი წერს, იკვლევს, აფასებს მის პიროვნებასაც და შემოქმედებასაც, არის არაერთგვაროვანი შეფასებები, ეს მოსალოდნელიც იყო, რადგან კონსტანტინე გამსახურდია კლასიკოსია, ქართული რომანის დიდოსტატი. ერთი მხრივ, სამწუხაროა, რომ მას მოუწია საბჭოთა ეპოქის ყალიბში ეცხოვრა, არტახებგადაჭერილს და მეორე მხრივ, საგულისხმოა, რომ სიდიადე სწორედ ავბედითი პირობების ფონზე გამოიკვეთა.

ქადაგისა და მეფის დიალოგში იკითხება გზავნილი ბელადის მიმასამართით. მწერალი ამ ქვეყნის მბრძანებელს შეახსენებს სოლომონ ბრძენის („ეკლესიასტესეულ“) ფილოსოფიას: „ამაოება ამაოთა და ყოველივე ამაო. უნდა გცოდნოდან მზეგრძელო მეფევ, რომ ყველა ზარი ოდესღაც უნუგეშოდ აჟღერებდა. ყველა ბორკილი დაწყდება ერთხელ და მოვა ჟამი, როცა ყველაფერს წყალი წალეკავს, ყველა ხმას ქარი წაიღებს, ყველა ხმელს ცეცხლი დასწავს, როცა ცეცხლი ჩაჰქრება, მაშინ ქარიც ჩასდგება და არ შერჩება კაცს დედით შობილს აღარც გვირგვინი და აღარც სკიპტრა... ისმინე ჩემი, მზეგრძელო მეფევ, და გაეცალე ამ ქვეყანას, ბილწსა და წყეულს, და **რვალისგან** გამოაკვეთინე შენივე სახის სრული ქანდაკი... სულზე იფიქრე მზეგრძელო მეფევ, რადგან მოწეულია ჟამი, როცა საკუთარ სულზე უნდა იფიქროს როგორც მეფემ, ისევე მონამ“ (გამსახურდია 1961:936). მოცემულ ფრაგმენტში ბევრი საგულისხმო რამ იკითხება. პირველი, რომ მწერალი ქვეყნის მბრძანებელს გარდაუვალ სიკვდილს შეახსენებს, რომ ადამიანმა ისე უნდა იცხოვროს, როგორც უკანასკნელი ჟამის მუშაკმა; მეორე - რვალისგან გამოკვეთილი სახე სტალინთან ასოცირდება. „სტალ“ - ფოლადია და რვალზე გაფოლადებული რკინაა; მესამე - სულზე ზრუნვა ადამიანის უმთავრესი მისიაა.

„**მთვარის მოტაცებაში**“, როგორც „დიონისოს ღიმბილში“, მწერალმა გვაჩვენა ადამიანები, რომლებსაც თავიანთი სახელოვანი წინაპრებისგან მხოლოდ ძონძებილა შერჩენოდათ. თარაშ ემხვარის ცხოვრებას, ისევე, როგორც კონსტანტინე სავარსამიდისას, ავტორი შეპარული სარკაზმით გადმოგვცემს, თუმცა მახვილ თვალს არ გამოეპარება

მწერლის შინაგანი გლოვა, თავადაზნაურული ყოფის დაცემით გამოწვეული. თარაშის გმინვა, „როგორც ჩრდილოეთის ფიორდში დადგმულ ქართულ პალმას ქარბუქი ეკვეთოს, დასეტყვოს და დააზროს, ისე მომეჭრა ამ უშველებელი, უცხო ცივილიზაციის გრიგალი, მემგერა, შემარყია და ამაფორიაქა. და ქარისაგან გატაცებული ძეწნის ფოთლის დარად დამაქროლებდა ცხოვრება ქალაქიდან ქალაქად“ (ბენაშვილი 1938:111). გადამდები ეფექტის მქონე იყო, ამიტომაც ერთგვარად საფრთხილო და საშიშიც კი. ეს ნიუანსი გამოკვეთს ზემოთ მოყვანილი ეპიგრაფის იდეას. გამსახურდიამ თავისი შინაგანი ხმა აამეტყველა თარაშშიც და სავარსამიძეშიც, რაც, რა თქმა უნდა, ტოტალური საბჭოთა მდინარებიდან ნაპირზე ისროდა მწერალს და მას სჭირდებოდა იმგვარი ნაწარმოების შექმნა, რომელიც კითხვის ნიშნების გარეშე აღიარებდა მას „საბჭოთა მწერლად“.

გამსახურდიამ ხარკი გადაუხადა საბჭოთა ლიტერატურას, მან დაწერა რომანები „ბელადი“ (დაუმთავრებელი) და ვრცელტანიანი „ვაზის ყვავილობა“. ის თითქოს ბოდიშს იხდის, თარაშ ემხვარის სიტყვებში გაჟღერდა მისი ეს უხერხულობა: ვინც დღევანდელ დღეს ვერაფერი არგო, იგი ვერც მომავალ საუკუნეებს ვერ არგებსო. გამსახურდიამ გადაწყვიტა „ეპოქის მდინარების ალღოს აღება“ და ამიტომაც დაწერა სტალინის სადიდებელნი. თუმცა, გვინდა ხაზი გავუსვათ არა იმ გარემოებას, რომ ალღოს აღება დროებით იყო ნაკარნახევი, არამედ თავად ფაქტს, კონტექსტსა და ზეგავლენას მკითხველზე. მკითხველი თარაშის ბედს იგლოვებდა, თუ სტალინის იდეალს მოუყრიდა მუხლს?! რას ფიქრობდა გამსახურდია, თავს გადაირჩენდა და საზოგადოება ამას გაგებით მოეკიდებოდა? „გვადი ბიგვაზე“, „კოლხეთის ცისკარზე“, „პირველ ნაბიჯზე“ „სტალინის ბავშვობა და ყრმობაზე“ გაზრდილი თაობები გამსახურდიას შემოქმედებაშიც ხომ იპოვნენ საბჭოეთისა და სტალინის ხოტბას! იდეოლოგიური მრწამსისადმი მათი თუნდაც იძულებითი მსახურება თავისებურად ასაზრდოებდა და კვებავდა საბჭოეთს. გასაგებია, რომ ამ ფაქტორს ვერ დააღწევდნენ თავს და ვერც დააღწიეს, დრომ თითქოს კიდევაც გასცა პასუხი კითხვებს: „რატომ წერდნენ,“ „როგორ გადარჩნენ,“ და ა.შ. მაგრამ, ისტორიული სინამდვილის მიუხედავად, ვფიქრობთ, აღნიშნული თემა ახლიდან საჭიროებს გადახედვას. შესაძლოა მათში შევნიშნოთ მეტი თანაგრძნობა, ან პირიქით, მეტი იძულება და თუნდაც მცირედი თანაგრძნობა. ცალსახად იმის მტკიცება, რომ ეს მწერლები ატყუებდნენ საბჭოეთს, საკუთარ თავს და მკითხველს, ვფიქრობთ, მეტ უხერხულობას აჩენს და უპრინციპობის დალით ბეჭდავს მათ სახელებს. ანუ, შეფასება, რომ ემსახურებოდნენ იმას, რისიც თავად არ სწამდათ და საზოგადოებასაც აქეთ უბიძგებდნენ, სრულ პარადოქსს ქმნის მათი შეფასების დროს. გამსახურდია გარკვევით საუბრობს „ორი გზის შესახებ“ „მთვარის მოტაცებაში“: „დღეს მთელ ქვეყანაზე ორად ორი გზაა დარჩენილი - ერთია სტალინის გზა, გზა ბოლშევიკებისა, მეორე მუსოლინისა და ჰიტლერისა“. თარაშ ემხვარი მერყეობას დამღევს და ყოველგვარი ევროპული „იზმისგან“ შორს იჭერს თავს, თუმცა სტალინის გზის არჩევასაც მისგან არავინ დაიჯერებს, რადგან თავადია და წინაპრების ცოდვებს მოჰკითხავს ახალი დროება, ამიტომაც ამბობს: „ძალიან საეჭვოა ბოლშევიკებმა ჩემი გულწრფელობა

იწამონ“. გამსახურდია ამოეფარა თავის გმირს და საკუთარი განწყობა თარაშით შეფუთა. უნდა დავფიქრდეთ, რომელ „გულწრფელობაზე“ საუბრობს მწერალი.

მწერალი თავისებური სარკაზმით და, მაშასადამე, გაბედულებით გამოირჩეოდა. გამსახურდიას აშკარად მფარველობდა ბერია, თორემ მის მიმართ ისევე ამოქმედდებოდა რეპრესიების მანქანა, როგორც ათასობით და მილიონობით ქართველის მიმართ.

რა ვითარებაში დაიწერა კონსტანტინე გამსახურდიას „ბელადი“? რომანი მწერალს ჩაფიქრებული ჰქონდა ტრილოგიად, მაგრამ მხოლოდ პირველი ნაწილი გამოაქვეყნა და შემდეგ წერა შეწყვიტა. შესაძლოა ამის მიზეზი ადრესატის უკმაყოფილო დამოკიდებულება იყო. იოსებ ბესარიონის ძეს წაუკითხავს და არ მოსწონებია: „ასეთი ბავშვი არ ვყოფილვარო“ - აღუნიშნავს.

რომანს ეპიგრაფად წამძღვარებული აქვს ლამარტინის სიტყვები: „...ესე იყო იგი და ეს რომ იგი იყო ზედვე ეტყობოდა“ (გამსახურდია 1939:5).

ბელადის ცხოვრების აღწერას მწერალი მისი ჩვილობიდან იწყებს. ისეთი სისათუთით, ისეთი სიამით ახასიათებს აკვანში მწოლარე პატარა იოსებს, შეუძლებელია მკითხველს სიყვარული არ აღედრას მის მიმართ. მწერალი სათუთ, კეთილ, გულწრფელ, უბრალო ქალად ხატავს კეკეს, სტალინის დედას, რომელიც ქრისტიანი, ეკლესიური წესის მიმდევარია, შვილის აღზრდისას ზომიერებას იცავს. რომანი ერთგვარად დიდაქტიკურ ხასიათს ატარებს. მიუხედავად იმისა, რომ გამსახურდიას ხელწერა ემჩნევა, ის მისი სხვა რომანებისგან აშკარად განსხვავდება სისადავით, სიუჟეტის სიმარტივით, წნეხის კვალი არ ეტყობა, თუ არ გავითვალისწინებთ ნაწარმოების შექმნის ისტორიას, რომ კონსტანტინე გამსახურდიას ლავრენტი ბერიამ დაუკვეთა ბელადის მაქებარი ნაწარმოების დაწერა. რომანი იძლევა ბელადის შესახებ ისეთ ისტორიას და განწყობას, რომ ის დადებით პერსონაჟად ჰყავს დახატული, თანაც ისე, რომ მკითხველი ეჭვს ვერ შეიტანს სიყალბეში.

როგორი ბავშვი იყო სტალინი? რამ მოახდინა მასზე განსაკუთრებული ზეგავლენა, შთაბეჭდილება, რა იყო მისი ინტერესის საგნები და ა.შ. ერთი შეხედვით, ჩვეულებრივი ამბავია, მაგრამ, როცა საქმე არაჩვეულებრივ კაცს ეხება, მაშინ ყოველი დეტალი და ნიუანსი ანგარიშგასაწევი ხდება.

რომანში ყურადღებას იქცევს სიმბოლურ-ალეგორიული ფონი. მწყემსი უფლისა არაბული ლოცავს ახალშობილ, აკვანში მწოლარე იოსებს: „ეს მგლის კბილებია და არწივის პწკალები. აკვანზე ჩამოუკიდებ ბატარია ბაღლსა, გაიზარდოს, გახადოს უფალმა ქომაგი გლეხკაცისა, ჩუენითანა გაჭირვებულის მოჯამაგირისა, სუყველა იმათი, ვინც ჩუენსავით ცრემლნარევი ოფლით სჭამდეს პურსა, ვის ნაშრომსც სხვები იტაცებენ. ღმერთო დიდებულო და დიდად სახსენებო, შენ გაუმარჯვე ჯუღანთ იოსებსა...არწივის სილაღე მიე და მუხლი მგლისა...დეე მთელმა ქვეყანამ შეიყვაროს, გულის პირში ჩაიხვიოს იგი“ (გამსახურდია 1939:17).

მეზობელ ცოქალას თამაშ-თამაშით დასწავლილი „ლოლია, ლოლია“ ცხოვრების რეალობად იქცა სტალინის ცხოვრებაში. ხელის ყოველი თითის ფუნქცია ასე იხატება:

„ამან დაჰკლა,ამან გაატყავა, ამან შესწვა, ამან მოიტანა და ამან შესჭამა“.

სოსო ჯუღაშვილის როლური თამაში კავკასიის ქედზე მიჯაჭვული ამირანისა ასევე, სიმბოლურ-ალეგორიულია. სრულიად ადეკვატურ, სათნო და კეთილ ყმაწვილს სევდა იპყრობს მძის სიკვდილის გამო. საინტერესოა მისი სწავლისადმი საოცარი მიძალეა, ცოქალას ქმრის, მიხა ქილიფთარის სწავლებანი მისი ყოველდღიური აუცილებლობა და მოთხოვნილებაც კი გახდა. იტაცებს საგმირო ისტორიები, ემატება ცოდნა და თავდაჯერებულობა. აშკარად ვერ ეგუება „თეთრ ცხენზე“ შემჯდარი თამაზ ამილახვრის ქედმაღლობას. სასულიერო სასწავლებელშიც ყველაზე თავმომწონედ უჭირავს თავი, მიუხედავად იმისა, რომ მისი გლეხური გვარი არაფრისმთქმელია თანატოლთა წრეში. წუხს სტალინის დედა, ეკატერინე, რომ „ეხლანდელ სკოლაში გარყვნიან მხოლოდ“, ეს დეტალი მწერლისგან უმნიშვნელოდ ვერ ჩაითვლება, ეს ის მარგალიტია, რომელიც ბელადის საამებლად გამოდგება, მაგრამ ყოველი მწერალი მკითხველის აჩრდილს განიცდის, გამსახურდიასთვის ნათელია, რომ მკითხველი სათანადო ანგარიშს გაუწევს ამგვარ ფრაზებს და სიხარულით დაუცდის დროს, როცა ყრმანი არ გაირყვნიან სკოლაში. ამგვარი ფრაზები, მართლაც, სახიფათოა ცნობიერების შეცვლის საქმეში. რომანში ჩანს, ჯუღაშვილი სწავლის დაწყების პირველივე დღიდან როგორ დაუპირისპირდა ამ გამრყენელ და აბეზარ ვითარებას. „ცხვირპაჭუა დალასკუტას“, ეპისკოპოსის ვაჟს „ძაღლის მწერი“ დაარქვა (გამსახურდია 1939: 50).

საინტერესოაა წრმოდგენილი სოსოს ცინიკური დამოკიდებულებას მასწავლებელ ლავროვის მიმართ, რომელსაც თამაშის დროს კენჭისყრით ვირის ნილაბი არგუნა. შთამბეჭდავია სოსო ჯუღაშვილის ნათქვამი: „ღმერთი არა ყოფილა და ჩვენ კი ამდენხანს გვატყუებდნენ თურმე...იგი მართლაც რომ არსებობდეს, უეჭველად მიეშველებოდა საწყალ ხალხს“, რის გამოც პეტა (მეგობარი) შემოიჭრა და იყვირა: „ღმერთო, უშველე“. სოსო კი თავად ექცა მხსნელად ამილახვრიანთ რუსიკოს, რომელიც ლიახვს დასახრჩობად მიჰყავდა (გამსახურდია 1939: 188).

1940 წელს გაიმართა სხდომა, სადაც დაწვრილებით განიხილეს „ბელადი“ და კონსტანტინე გამსახურდიას იდეოლოგიური მრწამსი თუ პიროვნული დამოკიდებულება ბელადის მიმართ. ნაწარმოები ერთსულოვნად დიად რომანად მიიჩნიეს. დიმიტრი ბენაშვილმა და პავლე ინგოროყვამ საუკეთესო ნაწარმოებად შეაფასეს. სერგო კლდიაშვილი ამბობს: „რომანს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს. ყოველი ჩვენი ბავშვი სიამოვნებით წაიკითხავს და ინატრებს, რომ ბელადს დაემსგავსოს“ (სეა №831: საქართველოს ეროვნული არქივი. ფონდი 8, აღწ.1, ფურცელი 67.I სხდ. 41). აღნიშნული პოზიცია, სულაც არაა გასაკვირი, ამგვარ ნაწარმოებთა შექმნის მიზანიც ხომ სწორედ ეს იყო, მიზანი მიღწეულ იქნა და ქართულმა საბჭოთა საზოგადოებამ ეს აღზრდა, დიახაც, მიიღო.

გამსახურდია საკმარისად მაამებლური ჟესტით გვევლინება „ბელადში“.

„სტალინს რომ ხატავ, ყველაფერი მისხლამდე უნდა იყოს აწონილიო“ - წერს მწერალი...სამი წლის განმავლობაში ვმუშაობდი ამ წიგნზე და მე უნდა მოგახსენოთ, რომ არცერთი წიგნის დაწერა არ გამძნელებია ისე, როგორც ამის დაწერა, იმიტომ რომ აქ არის თავიდან ბოლომდე ბეწვის ხიდზე სიარული...დავიწყე. ავიღე ხელში კალამი, ვწერე, მაგრამ არ გამოვიდა, ქაღალდები დავხიე, დავწვი...მინდოდა ეს რომანი ყოფილიყო

როგორც კანდელი ქართველი ერის საუკეთესო ადამიანების ცხოვრებისა... ცოცხალ ადამიანთა შორის არავის არ გაუხელებია ჩემი შემოქმედების უნარი, ისე, როგორც ამხანაგ სტალინს (ხანგრძლივი ტაში) (სეა საქმე №832: საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი 8, აღწ.1, ფურც. 60.II სხდ. 46-57).

ნამდვილად ვერ ვიტყვით, რომ ბელადის საამებელ ლიტერატურას ნაკლები გარჯა დასჭირდებოდა, ვიდრე მის შედეგებს. ვფიქრობთ, რომ ამ შემოქმედებითი პასაჟებისთვის გვერდის ავლა არ იქნება მართებული ლიტერატურის ისტორიისა თუ მწერლის შემოქმედებითი ასპექტების განხილვისას.

როგორ იზრუნეს გამსახურდიამ და მისმა თანამედროვე მწერლებმა სულის უკვდავებისთვის. პასუხი ცალსახაა თითქოს. მათ შექმნეს შედეგები! ამით ყველაფერია ნათქვამი, მაგრამ დასკვნაში, უდავოდ, თავს გვახსენებს საბჭოთა მწერლობა, პროლეტარული თუ ბელადის სადიდებელი და კვლავ საჭირო ხდება მთელი ნარატივისა და დისკურსის გადასინჯვა. მით უმეტეს, როცა დაწერილია „ვაზის ყვავილობა“ და „ბელადი“.

ყველა მწერალი გამოთქვამდა მათეზურ ლოზუნგებს, განწყობა მეტ-ნაკლებად თანაბარი ჰქონდათ. ეს იყო თამაში თუ გადარჩენისთვის ბრძოლა, მაინც საინტერესო პოზიცია აირჩიეს, რადგან ამ დამოკიდებულების წყალობით შექმნეს შესანიშნავი საგანძური, კლასიკური მწერლობა, რომელიც, ადვილი შესაძლებელია, ქცეულიყო ნაცარტუტად.

ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე ა. (1990) „მწერლობის მოთვინიერება“, თბ.
2. ბენაშვილი დ.(1938), „კონსტანტინე გამსახურდია“, „მნათობი“, N8, თბ.
3. ბელქანია თ. (2016), „სტალინური კულტურა“, თბ.
4. ბერია ლ.(1937), „საქართველოს ლიტერატურა და ხელოვნება“, „მნათობი“, N5, თბ. 1937.
5. გამსახურდია კ.(1961), რჩეული თხზულებანი ტ.V; გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1961.
6. გამსახურდია კ.(1990), „მთვარის მოტაცება“, მერანი, თბ.
7. გამსახურდია კ.(1934), „საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის სამდივნოსადმი“. სეა, ფონდი 8, აღწ.2. №17.
8. გამსახურდია კ.(1939), „ბელადი“, „მნათობი“, N8, თბ.
9. გამსახურდია კ.(1936), „ხორცხმული მისწრაფებანი“, „ლიტერატურული საქართველო“, ივლისი, თბ.
10. სიგუა ს.(1989), „კონსტანტინე გამსახურდიას პროზის სტრუქტურა“, „მერანი“, თბ.

Konstantine Gamsakhurdia's Novels in the Discourse of the Stalinist Regime

("The Leader", "Kidnapping the Moon ", "The Smile of Dionysus")

Kobiashvili Maia

Tbilisi Public School #144

Abstract. In the 1930s, the so-called years of unrest, there was complete chaos. The Soviets tried to "sort" and "calm down" the situation on each front, especially in writing, with the other hand, it was destroying the pieces of work. This process sacrificed not only the lives of great writers, but also their creative freedom which was reflected in the compromise, sometimes even in the betrayal, as a guarantee of saving lives.

Konstantine Gamsakhurdia's literary value has always been highly appreciated and still is. Given the epoch-making narrative, some doubts have been raised about his personal or creative "deviations." We think it is important and interesting to review a few of his works, which, as works expressing the Soviet allegory, shed light on the understanding of reality in a contextual prism. In this regard, the novels "Beladi", "Stolen from the Moon", "Smile of Dionysus" give us more information.

The narrative presented in the study allows us to conclude whether the works created at that time were a tribute paid to the Stalinist regime or the writer expected something "good" from the Soviet Union.

Konstantine Gamsakhurdia, who survived the repression, took refuge in Soviet literature. He, like other writers of the era, was tasked with praising Stalin, describing the lives of villages, factories and mills, collective farms, involving people in electrification programs, stirring up socialist reconstruction, and strengthening his faith in Lenin-Stalin's plan for life, that is, he was in charge of proletarian writing.

The material discussed in the paper is an expression of the writer's internal and external positions.

Keywords: split, radical, flattering, fluctuating, player.

„ცისფერყანწელთა“ ესეისტიკის ზოგიერთი ასპექტი

ლაფაური ციციხო

სსიპ თელავის მუნიციპალიტეტის
სოფელ კისისხევის საჯარო სკოლა

აბსტრაქტი. ქართული ლიტერატურული ესე მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში ახალი ძალით იჩენს თავს და ამ მოვლენას ლიტერატურულ-კულტურული, სოციალურ-პოლიტიკური, ისტორიული ფაქტორების ერთობლიობა განაპირობებს. დიდია „ცისფერყანწელთა“ ღვაწლი ქართული ესეისტიკის განვითარების საქმეში. ესეისტთა ნააზრევნი უფრო იმით არის ფასეული, რომ იგი „ცისფერყანწელთა“ შინაგან სამყაროს, მათ მისწრაფებებს, ოცნებებსა და იდეალებს გადმოგვცემს, ზოგჯერ კი უკიდურესად გულწრფელი და სრულიად მიუღებელი სულისკვეთებაც იჩენს თავს, მაგრამ სწორედ ასეთი დამოკიდებულება ზუსტად და შეუღამაზებლად ასახავს იმდროინდელი მწერლობის სულიერ მხარეს.

„ცისფერყანწელთა“ ესეებში გაცხადებული აზრები, შეხედულებები და ფიქრები საუკეთესო გამოხატულებათა ეპოქის მაჯისცემას. ესეისტიკის ჟანრთან ისეთი მნიშვნელოვანი სახელებია დაკავშირებული, რომელთა შემოქმედების ყოველმხრივი შესწავლის, კვლევის გარეშე შეუძლებელია ქართული ლიტერატურის ხასიათისა და ბუნებაზე მსჯელობა და მისი ესთეტიკური მნიშვნელობის განსაზღვრა. „ცისფერყანწელთა“ ესეები საზოგადოებრივ-ეროვნული თვითშემეცნების ხასიათს ღებულობს. ესეისტიკა ცდილობს მასში ქართული ბუნება, ხასიათი და სულიერი თვისებები დაგვიხატოს. ესეისტურ თხზულებებში თავისებურად გამოვლინდა თვითშემეცნება, ინდივიდუალური „მე-თი“ დაინტერესება, რომელიც განუყოფელია ეროვნული ხასიათის შემეცნებისგან.

ცისფერყანწელთა სწრაფვა ესთეტიზმისადმი და „წმინდა ხელოვნების“ ქადაგება „მოქალაქეობრიობის“ იდეასთან ერთად გამოვლინდა. მათ ესეისტურ შემოქმედებაში „მშვენიერების“ ახლებურად გააზრება, ქართული სინამდვილისათვის უცხო და მოულოდნელი რაკურსით ჭვრეტა, ადამიანის ესთეტიკური სრულყოფილების სურვილად იხატება, რაც ახლის ძიებისა და „ჯერარნახული“ იდეალის შექმნის ერთ-ერთი გამოვლინებაა.

მე-19 საუკუნის მწერლობიდან მემკვიდრეობით გადმოსული კრიტიციზმი, ჭეშმარიტების ძიებისკენ სწრაფვა და მეორე მხრივ, ეპოქალური სულისკვეთება - კრიზისული, გარდამავალი, გარდატეხის ხანა და დაუოკებელი სწრაფვა შინაგანი „მეს“ ახლებურად წარმოსაჩენად საუკეთესო ნიადაგი იყო ქართულ ლიტერატურაში ესეისტური ჟანრის გასავითარებლად.

საკვანძო სიტყვები: „ცისფერყანწელები“, ესეისტიკა, ჟანრი, ქართველი კლასიკოსები, ხელოვნება.

ქართულმა ლიტერატურულმა ესემ განვითარების მეტად რთული და საინტერესო გზა განვლო. „ცისფერყანწელთა“ ესეებში გაცხადებული აზრები, შეხედულებები და ფიქრები საუკეთესოდ ასახავს ეპოქის მაჯისცემას. ესეისტიკის ჟანრთან ისეთი მნიშვნელოვანი

სახელებია დაკავშირებული, რომელთა შემოქმედების ყოველმხრივი შესწავლის, კვლევის გარეშე შეუძლებელია ქართული ლიტერატურის ხასიათსა და ბუნებაზე მსჯელობა და მისი ესთეტიკური მნიშვნელობის განსაზღვრა.

ქართული ლიტერატურული ესე მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში ახალი ძალით გამოვლინდა და ამ მოვლენას განაპირობებდა ლიტერატურულ-კულტურული, სოციალურ-პოლიტიკური და ისტორიული ფაქტორების ერთობლიობა. ესეისტთა ნააზრევნი უფრო იმით არის ფასებული, რომ იგი „ცისფერყანწელთა“ შინაგან სამყაროს, მათ მისწრაფებებს, ოცნებებსა და იდეალებს გადმოგვცემს, ზოგჯერ კი უკიდურესად გულწრფელი და სრულიად მიუღებელი სულისკვეთებაც იჩენს თავს, მაგრამ სწორედ ასეთი დამოკიდებულება ზუსტად და შეუღამაზებლად ასახავს იმდროინდელი მწერლობის სულიერ მხარეს.

მე-20 საუკუნის ესეისტური ჟანრის უშუალო წინამძღვრებად არ შეიძლება არ დავასახელოთ კიტა აბაშიძე და არჩილ ჯორჯაძე, რომელთა წერილებმა მნიშვნელოვნად განსაზღვრა ქართული ესეისტური კულტურა. უდიდესი წილი ლიტერატურულ - ესეისტური ნაწარმოებებისა ქართველი სიმბოლისტების: ვალერიან გაფრინდაშვილის, პაოლო იაშვილის, სანდრო ცირეკიძის, ალი არსენიშვილის, ტიცუან ტაბიძის, გიორგი ლეონიძის, სერგო კლდიაშვილისა და შალვა აფხაიძის კალამს ეკუთვნის.

მე-20 საუკუნის პირველი მეოთხედის ლიტერატურაში სხვა განწყობილებებთან ერთად ბევრია ეჭვი, გაორება, დაბნეულობა, სკეპტიციზმი, გულგატეხილობა, ძიება, რაც მრავალმხრივ რთულმა ეპოქამ განაპირობა. მწერლები ცდილობდნენ პიროვნული მთლიანობის აღდგენასა და საკუთარ გაორებულ არსებაში გარკვევას. მათ სურთ ღრმად ჩაეხედათ პიროვნულ „მე-ში“, რაც ხშირად ეგოცენტრიზმამდე მიდიოდა და ზოგჯერ გაუგებარი თხზულებები იწერებოდა. სწორედ ამ დროის პირმშოა ესეისტური ნაწერები. მიუხედავად ინდივიდუალური, სუბიექტური, ინტიმური ბუნებისა, აშკარად ჩანს მე-19 საუკუნის საუკეთესო იდეალები.

„ცისფერყანწელთა“ ესეები საზოგადოებრივ-ეროვნული თვითშემეცნების ხასიათს ღებულობს და ესეისტი ცდილობს ქართული ბუნება, ხასიათი და სულიერი თვისებები დაგვიხატოს. ესეისტურ თხზულებებში თავისებურად გამოვლინდა თვითშემეცნება, ინდივიდუალური „მე-თი“ დაინტერესება, რომელიც განუყოფელია ეროვნული ხასიათის შემეცნებისგან. მწერლის სუბიექტურ პრიზმაში დანახული ლიტერატურული, თუ სხვა საკითხები ესეს თვითმყოფად ხასიათს სძენდა და საყურადღებოს ხდიდა ესეისტური ჟანრის თვალსაზრისით.

დასაბამიდან ხელოვანთ ერთი თითქოსდა უბრალო, ადვილად საპასუხო კითხვა აწვალბდათ : „რა არის ხელოვნების დანიშნულება?“ - მაგრამ ამ კითხვას სრულიად სხვადასხვაგვარად პასუხობდნენ სხვადასხვა დროის შემოქმედი ადამიანები. აი, ეს გახლდათ ის მთავარი საფიქრალთაგანი, რომელიც განაპირობებდა ამა თუ იმ ეპოქის, ამა თუ იმ ხელოვანის ესთეტიკურ მრწამსსა და შემოქმედებით იდეალს. სწორედ ეს საკითხი დაისვა მწვავედ 20-იანი წლების ქართულ ესეისტიკაში, რადგანაც ამ დროს სხვადასხვა ლიტერატურული მიმდინარეობების წარმომადგენლები ეძიებდნენ და ამკვიდრებდნენ თავიანთ პოზიციებს. ვიდრე მათ ნააზრევს შევხებით საინტერესოა

თვალი მივადევნოთ ვაჟა-ფშაველას ესეს „ფიქრები“, სადაც მწერალი წარმოჩინდება ეროვნული მენტალიტეტის მატარებლად და საკუთარ ნააზრევს გვიზიარებს საზოგადოებრივ ინტერესებთან გადაჯაჭვულს, მას „მადლიანი, ბარაქიანი“ ფიქრი ურჩევნია „ჯაგლაგას“. მისი აზრით, ქართველ მწერალს მორალური უფლება არ აქვს მარტო საკუთარ თავს ეკუთვნოდეს, ამავდროულად კარგად უნდა იცოდეს რაზე უნდა იმსჯელოს და წეროს.

რაც შეეხება „ცისფერყანწელთა“ პოზიციას გაორებული და წინააღმდეგობრივი იყო არამარტო სხვადასხვა კლასიკოსთა მიმართ, არამედ ერთსა და იმავე მწერლისადმიც კი სრულიად განსხვავებულ და არათანმიმდევრულ დამოკიდებულებას ამჟღავნებდნენ. გადამეტებულმა ლტოლვამ ფრანგული ლიტერატურისადმი, აგრეთვე ეროვნული ტრადიციებისა და ავტორიტეტების მიმართ ლაღმა და ზედმეტად თამამმა დამოკიდებულებამ საზოგადოების გაღიზიანება გამოიწვია.

ესეში „პატრიოტიზმის სახელით“ შალვა აფხაიძე გულისტკივილს გამოსთქვამდა და გულმოდგინებით ამტკიცებდა ქართველ სიმბოლისტთა „უწინარეს ყოვლისა ქართველობას“. მან „იწამა შოთას სიტყვის სიამპარტავნე და ბესიკის ჯადოქრობა“, ხოლო კოლაუ ნადირაძის სიტყვებში „საქართველოს წარსულის სევდიანი სუნთქვა“ ისმის.

თუ თვალს გავადევნებთ ტიციან ტაბიძე ესეს „მოჯამაგირე და ბოჰემა“, აქ ავტორი ორი ტიპის შემოქმედს მიჯნავს ერთმანეთისგან. ერთი - ქვეყნის ბედით უკიდურესად დაინტერესებულია, ხოლო მეორე - „ტკბილ ხმათათვის“ მოვლენილი პოეტი. ავტორი პირველს „მოჯამაგირეს“ უწოდებს, ხოლო მეორეს - „ბოჰემიელს“ და მათ წარმომადგენლებს „კომედიანტების ხროვას“. „პოეტი - მოჯამაგირეები“ უდიდესი სიმპატიისა და თაყვანისცემის საგანს წარმოადგენენ მისთვის, მათი ღვაწლი „მოჯამაგირეობას“ ედრება უდიდესი პატივისცემის ღირსია და სწორედ მათი შრომა გადაარჩენს ერსო, - აცხადებს იგი.

ტიციან ტაბიძე, რომელიც 1915 წელს „სახარების მინდვრის ზამბახებს“ ფუჭად, ამაოდ და „მოჭორილ ამბად“ თვლიდა ესეში „პრობლემა მემარცხენეობის პოეზიაში“, ახლა „პოეზიის გადატეხილი ხერხემლის“ თილისმით მოხიბლული, „წმინდა ხელოვნების“ ძიებამ ამ იდეალებისათვის აღმაცერად შეახედა. იგივე ტიციან ტაბიძე თავის ადრინდელ ესეში „ცისფერი ყანწებით“ წერდა: „საქართველოში „ცისფერ ყვავილს“ ღერო წითელი ჰქონდა. ქართველისათვის ცა და მიწა სამუდამოდ არასდროს არ გაყრილან... გულგრილად ვუცქერით ახლაც მატერიალიზმის და იდეალიზმის დუელს. ჩვენში უკვე შერიგდნენ სული და ხორცი“.

ასეთი არათანმიმდევრული დამოკიდებულება კარგადაა წარმოჩენილი გიორგი ლეონიძის ესეში „ილია ჭავჭავაძე“, სადაც ადვილად იკითხება ერთმანეთის საპირისპირო პოზიციის გამომხატველი ორი აზრი. ავტორი ჯერ მკაცრად „უსწორდება“ ილიას და არ აკმაყოფილებს მისი პოეტური ოსტატობის დონე, რომელიც „ტლანქი ნაჯახითაა ნაჩორკნი“ და როგორც ხელოვანი „ყოველ სტრიქონზე წამოიჩოქებს“.

თუმცა ამავე ესეში მის მსჯელობას მეორე, საპირისპირო შეხედულება ენაცვლება, თითქოს ეს მწერლის შინაგანი, მეორე ხმაა, რომლის მიხედვითაც იგი „მოჯამაგირე პოეტის“ თაყვანისმცემელია. მისთვის ძვირფასია ილია - მოქალაქე, პატრიოტი,

მამულიშვილი, მოღვაწე. გიორგი ლეონიძის ესეში ნათლად ჩანს პიროვნების გაორება და ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო თვალსაზრისი, ორივე შემთხვევაში შეიძლება გამოიკვეთოს დასკვნა: მეტად მნიშვნელოვანია ქართული მწერლობის მოქალაქეობრივი საფუძველი, რომელსაც ემსახურებოდა კრიტიკული რეალიზმის ეს უდიდესი წარმომადგენელი.

ვახტანგ კოტეტიშვილი „ქართული სულის გამძლეობას“ უწოდებს ეროვნული ხასიათის ისეთ გამოვლენას, როგორებიცაა ვაჟა-ფშაველასა და ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედება, რომელთაც პოეტური გზიდან და ქართული სიტყვა ისეთ სიმაღლეზე ატყორცნეს როგორი იდუმალი და ამოუხსნელიცაა საიდუმლო თამარის საფლავისა. უფრო კონკრეტულად და ნათლად ხსნის გიორგი ლეონიძე „ეროვნული სულის გამძლეობის“ რაობას ესეში „ქართული მესიანიზმი“, მისი განმარტებით „საქართველოს ერთი პოლიტიკა ჰქონდა - პოლიტიკა გადარჩენისა“.

„საქართველოში კრიტიკა არ არსებობს. ყველა ეს ფუქსავატობა საშინელი თავზარით დაატყდა ქართულ ლიტერატურას, მიიყვანა იგი უკანასკნელ დამბლამდე. და კიდევ ბევრი დროა საჭირო, რომ განიკურნოს ეს სენი, უდარდელობა და სიყალბე“, - წერს პაოლო იაშვილი ესეში „პოეტი საქართველოში“.

გულწრფელობისა და უშუალოების მოთხოვნის ტენდენცია ქართულ ლიტერატურულ სამყაროში გამოფხიზლების, მძლავრი შინაგანი იმპულსებისა და ახალი აღორძინების მომასწავებელი იყო, რადგან „ილიას, აკაკის, ვაჟას შემდეგ მოძალებულმა ენობრივმა ნატურალიზმმა, უნიჭო ეპიგონებმა, რომლებიც მოქალაქეობრივ იდეას ტრაფარეტსა და უსიცოცხლო სქემებში აქცევდნენ, შეაფერხეს ქართული მწერლობის აღმავლობა“, - აღნიშნავდა სერგი ჭილაია ესეში „წლები და პრობლემები“. მშფოთვარე, ნიჭიერი ახალგაზრდა შემოქმედები ვერ ეგუებოდნენ ამგვარ მოვლენებს მშობლიურ მწერლობაში, რაც „ქართული სულის“ გამძლეობის ერთ განუყოფელ და გამართლებულ ნაწილად უნდა იყოს აღქმული.

მართალია, „ცისფერყანწელებს“ სიმბოლისტური კრედო ძველისა და ტრადიციულისადმი გულგრილობას ავალებდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, გმირული წარსული, რომელსაც უნდა ეშვა საამაყო მომავალი არ ეხებოდა მათ ამოსავალ დებულებას: „აწმყო, შობილი წარსულისაგან, არის მშობელი მომავალისა“. ეს პოზიცია ნათლადაა გამოკვეთილი მათ ესეისტიკასა და შემოქმედებაში. ტიციან ტაბიძე ესეში „შალვა დადიანი“ წერს, რომ ჭეშმარიტი ძველი ქართველი მყარად დგას ქვეყნად, რადგან იგი მარადიული, ხელშეუხებელი ფასეულობის წარმომადგენელია, „ნაცრის ნათელის“ გამოსხივება.

„ცისფერყანწელთა“ დამოკიდებულებას წარსულისადმი კარგად ავლენს ვალერიან გაფრინდაშვილის, ყველაზე ორთოდოქსი სიმბოლისტის ერთ-ერთი ესე „დავით გურამიშვილი. პარალელები“, სადაც ავტორი თავისი თანამედროვე მწერლობის მისიად იმას თვლის, რომ მან თანდათან უნდა დაიბრუნოს წარსული. არათუ რუსთაველი, არამედ სხვა კლასიკოსი პოეტებიც მისთვის ჯერჯერობით მიუღწეველ სიმაღლედ მოჩანს და სწორედ ამ მწვერვალებთან მიახლება დაისახეს მიზნად ქართველმა ხელოვანებმა. ალი არსენიშვილი ლეგენდის სიყვარულს, მისადმი ლტოლვას ქართული

ბუნებისთვის დამახასიათებელ თვისებად თვლის. ესეისტის აზრით, „საქართველოს სულაც რომ დაავიწყდეს თავისი ძველი ლეგენდები, ლეგენდის კრიზისი მაინც შორს იქნება მისგან, რადგან ეს ლეგენდა - უძირო ჭაა ჩვენი ძველი სულისა“ (ესეში „სანდრო ცირეკიძე“).

ესეისტური ჟანრისთვის ზოგადად დამახასიათებელია კრიტიკულ-სკეპტიკური პათოსი. კერძოდ, ქართველ სიმბოლისტთა უკომპრომისო იდეალები მართალია აშკარაა, თუმცა მიუხედავად ამისა, მათ ესეებში უდავოდ იკვეთება ერის ისტორიასთან რომანტიკული დამოკიდებულება, რაც არ უნდა ცხარედ ილაშქრებდნენ ტრადიციული ავტორიტეტების წინააღმდეგ, როგორადაც არ უნდა ცდილობდნენ მიუკერძოებელი „ყალბი პათეტიკისგან“ დაცლილი და „მსოფლიო რადიუსით“ მჭვრეტელი თვალთ შებედონ წარსულს, მათ შემოქმედებაში ძალაუვნებურად მაინც მოისმის წარსულისადმი რომანტიკულად განწყობილი გულწრფელი ხმა, რომელიც „რუსთაველის სასახლეში - ლალებითა და ზურმუხტებით დაბრმავების“ ბედნიერებას ქადაგებს.

ცისფერყანწელთა სწრაფვა ესთეტიზმისადმი და „წმინდა ხელოვნების“ ქადაგება „მოქალაქეობრიობის“ იდეასთან ერთად გამოვლინდა. მათი ესეისტური შემოქმედების მიხედვით, მათი ღვაწლის არსი ამ იდეალების გადახალისების, „მშვენიერების“ ახლებურად გააზრების, ქართული კულტურული სინამდვილისათვის უცხო და მოულოდნელი რაკურსით ჭვრეტის, ადამიანის ესთეტიკური სრულყოფილების სურვილად იხატება, რაც ახლის ძიებისა და „ჯერარნახული“ იდეალის შექმნისაკენ სწრაფვის ერთ-ერთი გამოვლინებაა. მე-19 საუკუნის მწერლობიდან მემკვიდრეობით გადმოსული კრიტიციზმი, ჭეშმარიტების ძიებისკენ სწრაფვა და მეორე მხრივ, ეპოქალური სულისკვეთება - კრიზისული, გარდამავალი, გარდატეხის ხანა, აგრეთვე, 20-იანი წლებისთვის დამახასიათებელი უმნიშვნელოვანესი ტენდენცია - პიროვნების შინაგანი სამყაროსადმი დაუოკებელი ინტერესი და ინტროსპექციისადმი ლტოლვა სხვა ფაქტორებთან ერთად საუკეთესო ნიადაგი იყო ქართულ ლიტერატურაში ესეისტური ჟანრის გასავითარებლად.

ლიტერატურა:

1. რობაქიძე, გ. (2009). ქართველი მწერლები სკოლაში. თბილისი: გამომცემლობა საქართველოს მაცნე.
2. ხელაია, მ. (1986). ქართული ლიტერატურული ესე საუკუნის 20-იანი წლები. თბილისი: გამომცემლობა მერანი.

Some Aspects of the Aesthetics of The Blue Horn Poets (Tsisperkhantselebi)

Laphauri Tsitsino

Mentor Teacher at Kisiskhevi Public School,
LEPL Telavi Municipality

Abstract: The Georgian literary essay emerged in the 20s of the XX century with a new force and this event was conditioned by a combination of literary-cultural, socio-political and historical factors. The contribution of The Blue Horn Poets (Tsisperkhantselebi) to the development of Georgian aesthetics is great. The thought of the essayists is more valuable in that it conveys the inner world of the "Tsisperkhantselebi", their aspirations, dreams, and ideals, and sometimes even a very sincere and utterly unacceptable spirit, but such an attitude accurately and unobtrusively reflects the spiritual side of contemporary writing.

Thoughts, beliefs, and thoughts expressed in the essays of the "Tsisperkhantselebi" best reflect the momentum of the era. The essay genre has such important names that it is impossible to discuss the character and nature of Georgian literature without a thorough study of its creations and to determine its aesthetic significance. The essays of "Tsisperkhantselebi" are characterized by public-national self-knowledge and the essayist tries to show us Georgian nature, character and spiritual qualities. The essayist writings have peculiarly revealed a self-conscious, individual "I" interest that is inseparable from national cognition.

The aspiration of the "Tsisperkhantselebi" for aestheticism and the preaching of "sacred art" was revealed along with the idea of "citizenship". Their new understanding of "beauty" in their essayistic creations, contemplated by the foreign and unexpected in the face of the Georgian reality, is driven by the desire for aesthetic perfection of humanity, one of the manifestations of the pursuit of the new and the creation of a "supernatural" ideal.

Criticism inherited from 19 th - century literature, the pursuit of truth and, on the other hand, the epochal spirit - the crisis, the transient, the breakthrough, and the unrelenting quest for the inner "I" - were the best ground for developing an essayist genre in Georgian literature.

Keywords: The Blue Horn Poets (Tsisperkhantselebi), Aesthetics, Genre, Georgian Classics, Art.

ლიტერატურული სახისმეტყველება

მეფარიშვილი ისაკო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ევროპის უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი: სახისმეტყველება დიდი ხნის მანძილზე გაგებული იყო, როგორ „სახეებით აზროვნება“, რაც სათავეს ბელინსკიდან იღებს და ჰეგელის ესთეტიკას ეფუძნება. დაისმის კითხვა: როგორ უნდა შეცვალოთ ტერმინი - „სახეებით აზროვნება“?

სიტყვა „სახისმეტყველება“ ჯერ კიდევ VIII საუკუნიდან იხმარება და შესაძლოა ადრეც არსებულიყო. მაგალითად: „სახისა სიტყვაჲ“, „სახის გამოთქმა“. სახისმეტყველება ნიშნავს დაფარულის, ალეგორიულის ამოცნობას. ყოველ შემთხვევაში მიახლოებას, მაინც, სადაც წერტილის დასმა ძალზედ ჭირს, ყველგან მრავალი წერტილია. ეს განპირობებულია იმით, რომ ლიტერატურა მარადმოუხსნადია.

სახისმეტყველების გვერდით არაერთგზის გვხვდება: „სახეთ-მწმასნელობა“, „სახეთ-მოქმედება“, „სახის-მწერლობა“, „სახის-ჩვენება“, „სახის-შემოღება“. სახისმეტყველებას იცნობს „ისტორია და აზმანი შარავანდედიანი“, სულხან-საბა ორბელიანი და ა.შ. აქ ყურადსაღებია ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი რამ, რაც ბატონ რევაზ სირამემ შენიშნა: „ყველა ზემოჩამოთვლილი ტერმინი ერთმანეთის მსგავს მოვლენებს გამოხატავს“ (სირამე, რ. 1975. 7). სწორედ ეს გახდა საწინდარი იმისა, რომ „სახეებით აზროვნება“ შეცვლილიყო სახისმეტყველებით.

ლიტერატურაში რეალური ფაქტების მიღმა ყოველთვის რაღაც იმალება. ეს „რაღაც“ არის მოსაახლებელი და არა ამოსახსნელი. საჭიროა სულიერი მოვლენების განჭვრეტა. ამის გარეშე წარმოუდგენელია ბიბლიისა და ქართული მწერლობის ნიმუშების გაგება. ხშირად ლიტერატურის კვლევა არასწორი მეთოდოლოგიით მიმდინარეობს. ეს გამოწვეულია იმით, რომ წინასწარი ჩამოყალიბებული სისტემით ან უცხოეთიდან გადმოტანილი კონცეფციით ხდება ამა თუ იმ ტექსტის ანალიზი. მთავარია მკვლევარი თავად უნდა „შევიდეს შინაგანად“ მასში, რომ თავად მხატვრულმა ნაწარმოებმა მიიყვანოს სახისმეტყველებამდე, რაც მხატვრული სახეთა-სახის გააზრებისკენ გადადგმული უდიდესი ნაბიჯია.

ბევრია სახისმეტყველებასთან დაკავშირებული საკვლევი საკითხი. მათი შესწავლა მომავლის საქმეა და მთელი სამეცნიერო პოტენციალი ამისკენ უნდა იყოს მიმართული. ეს აიხსნება არა მხოლოდ წმინდა ფილოლოგიური გადასახედიდან გამომდინარე, არამედ ევროპა კარგა ხანია ამ გზას ადგას. თუ მართლა გვსურს სწრაფვა დასავლური ცივილიზაციისაკენ, მაშინ დღევანდელი უპირველესთაგანი მოვალეობა არის სახისმეტყველებითი ასპექტიდან ქართული მწერლობის შესწავლა, რომელიც ერთობ ბევრ საერთოს და განსხვავებულს აღმოაჩენს დასავლურ კულტურასთან მიმართებაში.

საკვანძო სიტყვები: სახისმეტყველება, ესთეტიკა, ლიტერატურა, კულტურა, პარადიგმა.

ლიტერატურის უმთავრესი ნიშანი განსახოვნებაა. სახისმეტყველება მხატვრული სახეებით აზროვნებაა. ეს სიტყვა VIII საუკუნიდან გვხვდება, შესაძლოა ადრეც არსებობდა, მაგრამ მივიწყებული იყო. ბატონ რევაზ სირაძის წყალობით კვლავ გაცოცხლდა, აღსდგა. უფრო მეტიც არქეოლოგიური (XIX ს.), ფილოლოგიური (XX ს) ლიტერატურა მოიაზრა ლიტერატურულ-ესთეტიკური კუთხით, რითაც საფუძველი ჩაუყარა XX საუკუნის ბოლოსა და XXI საუკუნის დასაწყისში ლიტერატურულ სახისმეტყველებას.

ყოველ მეცნიერებას აქვს საყრდენი. სახელდობრ: მათემატიკას რიცხვი, ფიზიკას მასა, ქიმიას ნივთიერება, ბიოლოგიას უჯრედი და ა.შ. აქედან გამომდინარე რას ეფუძნება ლიტერატურა და საერთოდ ხელოვნება? თუ ყველაფერზე და ამავდროულად არაფერზე შეიძლება ლაპარაკი? არ არსებობს ზოგადი ხელოვნება. არსებობს ხელოვნების ცალკეული დარგები: მხატვრობა, მუსიკა, ლიტერატურა, თეატრი, კინო, ხუროთმოძღვრება და სხვა. მათი საყრდენი კი სახეა. „სახე ხელოვნების ნაწარმოების ისეთი ელემენტი, რომელსაც ცალკე აღებულს მხატვრული ზემოქმედების ძალა გააჩნია“. (სირაძე რ. 1982, 80) სახე შეიძლება იყოს ერთი სიტყვა, დეტალი, ფრაზა, ეპიზოდი ან პერსონაჟი.

ძველ ქართულ მწერლობაში ცნობილი იყო სახის ასეთი განმარტება: „სახე არის ხილვა და ჩვენება დაფარულისა“. (სირაძე რ., 1982, 81) ამ გააზრებით, დაფარულია სახის შინაარსი და ვითავისებთ მხოლოდ მის გარეგან მხარეს. ვთქვათ, ტაძარში ვუყურებთ ღვთისმშობლის, მაცხოვრის, წმინდა გიორგის, წმინდა ნინოს ან სხვა წმინდანის ფრესკას. ისინი არ იწვევენ ჩვენში სილამაზის განცდას. ფრესკაზე აქცენტირებულია წმინდანის თვალები, ხელები და სულის მოძრაობა. შეიძლება ყველაფერი დახატო, მაგრამ ვერ დახატავ სულს. ამას სხვა სულიერი განფენილობა სჭირდება და რჩეულთა ხვედრია. სწორედ ასეთი ფრესკები ითხოვენ ჩვენგან წარმოსახვას, თანაშემოქმედებას, დუმილს, ლოცვას და ამ გზით უფალთან მიახლებას. ამიტომაცაა ტაძრის სარკმელი შიგნიდან ვიწრო და შემდეგ ნელ-ნელა გაფართოებული. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ შენი წარმოსახვით უნდა „გააღწიო“ ფრესკის წყალობით სარკმლიდან და კავშირი დაამყარო უზენაესთან. ამას სილამაზის აღქმა კი არა შთაგონება, განსახოვნება სჭირდება. ამდაგვარია ლიტერატურული სახისმეტყველება.

გალაკტიონი წერს: „მე ძლიერ მიყვარს იისფერ თოვლის ქალწულებივით ხიდიდან ფენა“ (ქართული კლასიკური პოეზიის ანთოლოგია, 1980, 405) იისფერი თოვლი არ არსებობს, მას სხვა ფიქრი სჭირდება და თუ მის დაფარულ შინაარსს მიუახლოვდებით, მაშინ სწორედ ის დაფარული ახდენს ჩვენზე ზემოქმედებას და ისაა მხატვრული სახე. ესაა სახის ძალა, რომელიც ესთეტიკურად გვამშვენიერებს და გვამაღლებს.

სახე შეიძლება იყოს: რეალური და გამონაგონი. რეალურია აგიოგრაფიულ გმირთა სახეები, გამონაგონი ფანტაზიის ნაყოფია.

როგორ მივაგნოთ სახეს? ის, რაც ჩვენთვის მოსაწონია, კარგია, მისაღები და მხატვრულ ზემოქმედებას ახდენს ისაა სახე. ამიტომ არავის აქვს უფლება ზემოქმედებისა, თუ რატომ მოსწონს ესა თუ ის სიტყვა ან დეტალი. ლიტერატურული სახისმეტყველება უსაშველო თავისუფლებაა, თუმცა მას თავისი აკრძალვებიც აქვს. კერძოდ, შენმა მოწონებულმა თუ გნებავთ არჩეულმა სახემ სხვა ესთეტიკურად უნდა გაამშვენიეროს, აამაღლოს და თუ ამას აღწევს ის, მიზანიც მიღწეულია. ლიტერატურას

სხვა მიზანი რა უნდა ჰქონდეს, თვინიერ ადამიანის სულიერი ამაღლებისა და ფიქრისა.

ლიტერატურის უდიდებულესობა მხატვრულ სახეთა მიმართებით განისაზღვრება, ისაა მისი საფუძველთა-საფუძველი. დიდი რამაა წყაროების ცოდნა, ტექსტოლოგიური ძიებანი, მაგრამ ლიტერატურის მთავარი განმსაზღვრელი მხატვრული სახეა. შემთხვევითი არაა ინგლისელი რომ შექსპირით ამაყობს, ესპანელი სერვანტესით, რუსი დოსტოევსკით, ქართველი რუსთაველით და ა.შ. ღმერთმა სამყაროს შექმნა ადამიანით დაასრულა და შემოქმედების მაღლით ხელდასვა. შემოქმედება ყველაზე ახლოს დგას ღმერთთან, რადგან თავადაა დემიურგე. ადამიანი კი დემიურგეს მიმსგავსებული. ამიტომ, ვინც შერაცხულია შემოქმედის ნიჭით, სიახლის ძიებით ის უფლის თვალში პატივდებულია. აქედან – განსახოვნება ხელოვნების უმთავრესი ნიშანთაგანია. ამიტომ ამაყობენ ესა თუ ის ერები თავისი მწერლებით და არა რომელიმე ნაგებობებით. შემოქმედებაა ღმერთისკენ მიმავალი გზა, რომლის მთავარი საყრდენი სულიერი თანაზიარობაშია.

ლიტერატურა მშვენიერი და ამაღლებული სახეებით გაცოცხლებული სამყაროა. დღესდღეობით ასეთ გააზრებას ნაკლები ყურადღება ექცევა. ხელოვნება ადამიანის სულს ემსახურება და როგორიცაა ადამიანი ხშირ შემთხვევაში ისეთივე მხატვრული ქმნილება. ადამიანები კი საუკუნეთა მიხედვით განსხვავდებიან. ისე, როგორც XII საუკუნეში ან XVIII ს-ში იკითხებოდა „ვეფხისტყაოსანი“, XX ს-ში სხვა მსოფლხედვითაა წარმოჩინებული. ამის მიზეზი კი ის გახლავთ, რომ ახალ დროში კაცობრიობა სწრაფად ფიქრობს, გონება მიზანშეწონილ მუშაობას ითხოვს, რათა სამყარო მის ხედვაში ახალი თვისებებით იყოს გაშინაარსებული. ამიტომ შეიცვალა ჩვენი თვალთახედვა. ადამიანს აღარ აკმაყოფილებს ის მხატვრული სახეები, რომლებიც ვერ გამოხატავენ თანადროულობას.

ლიტერატურული სახისმეტყველება ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია და ადამიანური ცხოვრების მოთხოვნილებაცაა. სწორედ ისაა განმსაზღვრელი კულტუროლოგიის, რადგან ადამიანი რაც უფრო მეტად განიცდის ხელოვნებას, მეტადრე „შენივთულია“ ამ სამყაროში.

რაციონალური ცხოვრება მოითხოვს რაციონალურ ხელოვნებას, მაგრამ ლიტერატურა რაციონალურთან ერთად ირაციონალურიცაა, მიღმური და არამიღმური. ამიტომ მას მიზნად უნდა ჰქონდეს ყოფიერებისა და სულიერების გარდასახვა. ადამიანი მარტო ყოფიერება არაა, მასში ბევრია სულიერი და ჩვენ უნდა შევძლოთ მისი წარმოჩენა. ასეთი მიმართება დამოკიდებულია ადამიანის შინაგან სისავსეობაზე. ეს კი იწვევს დიდ მეტ-ნაკლებობას. ზოგი დაბალი ხარისხით განიცდის ლიტერატურას, ზოგი მაღალით და ზოგიც საერთოდაც ვერა. ამიტომ შეუძლებელია ყველა ადამიანი ცოდნის ერთ საფეხურზე იდგეს და სწორედ აქედან გამომდინარეობს მთავარი სათქმელი: ხელოვნების დაფასებაში ყველა ვერ გამოდგება. ხელოვნება, ალბათ, ხელოვანთათვისაა განკუთვნილი, ანუ „ხელოვნება ხელოვნებისთვის“ და ამასთან მიახლება რჩეული ხვედრია.

რამდენი ადამიანია, რომელიც ჯერ კიდევ წარსულით ცხოვრობს. ამავდროულად რამდენია, რომლებიც თანადროულობას განიცდის. საჭიროა სიახლე და არა „წარსულით ტკბობა“. დიდი ილია ჭავჭავაძის არ იყოს: „მოვიკლათ წარსულო დროებზე ფიქრი“

(ქართული პოეზიის ანთოლოგია, 1980, 192)

ლიტერატურული სახისმეტყველების მთავარი საზრისი სიახლე და უნივერსალურობაა. არა მხოლოდ რომანტიკული განცდებით, არამედ შემეცნებით, ფიქრით-ფიქრით უნდა გამოისახებოდეს. ამიტომაცაა გრძნობითი შემეცნება რომანტიკული, ხოლო აზროვნებით შემეცნება კლასიკური, რომელს ავირჩევთ ან რა გზაჯვარედინს ვიპოვით მათი მთლიანობის წარმოსაჩენად ეს მომავლის საქმეა.

ჩვენი ერის მთავარი საყრდენი ძალა ინდივიდუალობასა და შემეცნებით აზროვნებაშია. გრძნობა ადამიანებში სხვადასხვაა. აქედან ეძლევა ასპარეზი ინდივიდუალიზმს, რომელიც ასე ახასიათებს გასულ საუკუნეებს და ასე ძალუმად გამოიხატა ლიტერატურაში. კერძოდ, რომანტიზმის ეპოქაში.

შემეცნებით აზროვნების ნიმუშია შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“. ქართული მწერლობის საუკეთესო ნიმუში, სადაც გამოვლენილია კლასიკის ყველა დამახასიათებელი ნიუანსი. ჩვენ არ უნდა დაუპირისპიროთ ერთმანეთს რომანტიკული და კლასიკური ლიტერატურული სახისმეტყველება, რადგან ისინი მონაცვლეობით ვლინდება ამა თუ იმ ეპოქებში და მოსაძებნია ის გზა, რომელიც მათ საერთო ღირებულებებს და მსოფლმხედველობას გამოავლენს.

ლიტერატურასთან მისვლის ერთ-ერთი საშუალებაა ლიტერატურული სახისმეტყველება და ამავდროულად ესთეტიკა. ესთეტიკის გააზრება დაიწყო მაშინ, როცა ადამიანი პირველად შეეცადა გაერკვია, თუ რას წარმოადგენდა ერთი მხრივ სიკეთე, ხოლო მეორე მხრივ მშვენიერება. ძველად მშვენიერება გახლდათ ცნება განყენებული იდეისა და ამ ხედვას იზიარებდნენ პლატონი, არისტოტელე, პლოტინი, ჰეგელი და სხვა ავტორიტეტები. კანტი კი სხვაგვარად ხედავდა ესთეტიკის საზრისს. მისი აზრით, მშვენიერება ეს არის ადამიანის აზროვნების ხარისხი. ე.ი. აზროვნებაა თავად ესთეტიკური.

დრომ ბევრი რამ შეცვალა ესთეტიკის აზროვნებაში და ამიტომ წარმოდგენა მშვენიერებაზე ხშირად იცვლებოდა. დღევანდელი ესთეტიკა ასეთ კითხვას სვამს: რას წარმოადგენს თვით ესთეტიკური განცდა და რით ხასიათდებიან ესთეტიკური სახეები? ალბათ, ამ მიმართებაშია სამეზარეულო ესთეტიკის გააზრება. ვფიქრობთ, მშვენიერი და ამაღლებული სახე ლიტერატურული სახისმეტყველებისა და ესთეტიკის მთავარი საფიქრალია.

ზემოთ ჩვენ ვისაუბრეთ მშვენიერი და ამაღლებული სახეების შესახებ. კონკრეტიზაციის მიზნით კვლავ დავუბრუნდეთ მათ. პროფესორ რევაზ სირამის სიტყვებით: „მშვენიერია ის, რაც საგნობრივია, ხოლო ამაღლებული შინაარსითაც და ფორმით სულიერი„ (სირამე რ., 1982, 16).

მხატვრული სახის უმთავრესი ღირსება მის დინამიზმშია. ყოველ საგანს აქვს თავისი ფერადობა (ყვავილების ფერი, მიწის ფერი...) ფერადობის გააზრებისას, ანუ „ფერთამეტყველებისას“ პოეტის წინაშე წარმოდგება საკითხი, მათი ერთმანეთთან დაკავშირების. ამას კი ლიტერატურული სახისმეტყველების გარეშე ვერავინ შეძლებს. ამიტომ ამ კუთხით ქართული მწერლობის შესწავლა მეტად საშური საქმეა, რადგან იცვლება დრო, იცვლება ადამიანი, ლიტერატურა კი უძლებს დროთა დინებას.

სხვადასხვა დროს ხელოვნება კითხვებს სხვადასხვაგვარად პასუხობს. კითხვებზე პასუხის კი ყოველ დროში ელოდება ადამიანი, რომ სამყარო ერთ მთლიან განფენილობაში წარმოიდგინოს. მართლაც, ლიტერატურა ხომ მთელი სამყაროს სულიერი მთლიანობის წარმოჩენაა.

ძველი ქართული მწერლობის კვლევისას უნდა გავითვალისწინოთ არა მხოლოდ ისტორიულ-ლიტერატურული, არამედ სახისმეტყველებითი ასპექტი. აგიოგრაფია ქრისტიანული მწერლობის ჟანრია და მოითხოვს არა მხოლოდ ლიტერატურულ ალღოს, არამედ ქრისტიანული კულტურის საფუძვლიან ცოდნას, რომლის საფუძველზე უნდა მოხდეს სახისმეტყველებითი გააზრებანი. ასეთ დროს თავს იჩენს რამდენიმე სირთულე: ესთეტიკური, ენობრივი და სარწმუნოებრივი, რაც უცილობად დაძლეული უნდა იქნას.

„წამებათა“ და „ცხოვრებათა“ პერსონაჟების სახისმეტყველებითი ანალიზისა ყურადსაღებია მანანა გიგინეიშვილის მიერ დამკვიდრებული „აბსოლუტიზმის“ პრინციპი, რომლის არსი შემდგომში მდგომარეობს: ქრისტიანული კულტურა არ ასახავს მერყევ პერსონაჟს. ნაწარმოების მთავარი გმირი ან ბავშვობიდანვეა გამოჩეული, ან ბავშვობიდანვეა უბადრუკი. სახელდობრ, შუმანიკი ბავშვობიდანვეა ღვთისმომშიში, ხოლო ვარსქენი ქვეგამხედური ბუნების.

აგიოგრაფია მიზნად ისახავს წმინდანის ხატის არა მხოლოდ სულიერი ღირებულების წარმოჩენას, არამედ ზეცისა და მიწის შუა არის მოაზრებული. ასეთივეა ტადარი. ტადარი შენდებოდა ზეცისა და მიწის შესაკავშირებლად. ადამიანიც ხომ ღვთის ტადარია, რომელიც ზეციერებისაკენ ისწრაფვის, რამეთუ ღმერთმა ის შექმნა „ხატად და სახედ მისად“. ადამიანობა ხომ არაფერია თუ არა ღმერთთან ახლოს დგომა. აქედან გამომდინარე სახისმეტყველებითი აზროვნებისას უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი გარემოებანი: 1) წმინდანი ზეციდან იცქირება და სულიერ თანაზიარობა ითხოვს. 2) წმინდანობამდე სულიერი და პიროვნული თვისებების ჩვენება. 3) წმინდანის შესაძლებლობანი 4) წმინდანი და „ეკლესიასტე“, ანუ ამაოება ამაოებითა. 5) წმინდანის მიმართება ღმერთთან და უფლის გზით სიარული. 6) წმინდანის მიერ „ზეშთასოფლისა“ და ამა სოფლის განცდა. 7) წმინდანის მიმართება ბიბლიასთან. 8) წმინდანის ისტორიული სივრცე. სწორედ ამ გარემოებებს უნდა ეთმობოდეს განსაკუთრებული ყურადღება აგიოგრაფიული ტექსტის ანალიზისას. ამიტომაც წერდა კორნელი კეკელიძე: „ყოველ ქრისტიან ერს, რომელსაც თავის ენაზე სასულიერო მწერლობა ჰქონია, ეს მწერლობა დაუწყია „საღმრთო წერილის“, ბიბლიის, ქართულად - დაბადების თარგმნით“ (კეკელიძე, კ. 1980. 411).

მხატვრული სიტყვა რენესანსულია, მანამდე კი გახლდათ ეიდეტური და ეიკონური სიტყვები. რა თქმა უნდა, ორივე (ეიდეტური, ეიკონური) სიტყვა ესთეტიკური იყო. ესთეტიკურობა კი არ გამორიცხავს მის რელიგიურობასა და ფილოსოფიურობას.

რენესანსის სიმაღლის მაჩვენებელი არის მხატვრული სიტყვა. როგორც დასავლეთი, ისე ქართული რენესანსი საოცარი სიჭრელით გამოირჩევა, მაგრამ მთავარი მათში ინდივიდუალიზმია, რომელსაც შუასაუკუნეები ასაზრდოებდა. „ქართულ რენესანს საფუძვლად არეოპაგიტიკა და ნეოპლატიზმი უდევს“. (ლოსევია ა. 1988, 80). როგორც ვხედავთ, ქართული რენესანსი ევროპულ სივრცეშია მოაზრებული, რაც ძალიან

ბევრს ნიშნავს. მაგრამ ის, რაც ევროპისკენ მიისწრაფვოდა რენესანსელი იყო? ამ კითხვაზე პასუხს ზვიად გამსახურდიას „ვეფხისტყაოსნის“ სახისმეტყველება იძლევა. დიახ, იყო, რადგან მხატვრულ სახეებში ვლინდება ყოველივე ეს, მეტადრე რუსთაველის მხატვრულ სახეთა სისტემაში.

ქართული, ლიტერატურული სახისმეტყველების ნიმუშად მივმართოთ გალაკტიონის ერთ მხატვრულ სახეს: „შენ ერთი მაინც, არ იტყვი იმას...“ ეს ამაღლებული სახეა, რომელშიც შვიდივე ფერი მოიაზრება, მაგრამ ის გაცდა ამ ფერებს და რაღაც ბუნდოვანი მერვე ფერი წარმოსახა. (შვიდი ცისარტყელას ფერი არის). მაინც რა შეიძლება იყოს ეს ფერი? რასაც ფერი არ აქვს და მხოლოდ სულით ცნაურდება?! სიყვარული... სიყვარული ერთის. „გული ერთსა დააჯერე“ (რუსთაველი), „ერთი არ იტყვი იმას“ (გალაკტიონი) ორივესთან „ერთი“ მარადმოუხსნადი სიყვარულის სახეა, რომლის შინაარსი ერთგულებასა და არ დათმობაში ვლინდება. სწორედ ამ ერისათვის არ აქვს მნიშვნელობა ვინ ხარ! მისთვის მთავარია, რომ არსებობ და შენი სულითაა გამთბარი.

- „ის“ არ სვამს კითხვებს, რადგან შენითაა სავსე.
- „ის“ არ შეგახსენებს წარსულს, რადგან შენი წარსული მისიგაა
- „ის“ არ მოგაბეზრებს თავს, რადგან იცის მისი უფასურობა
- „ის“ მშვენიერობს შენთვის, რადგან მშვენიერია თავად.
- „ის“ ილოცებს შენთვის, რადგან ყოველთვის იქცეოდა ასე.

რამდენი მესამე პირის „ის“ ნაცვალსახელი ერთიანდება. მაგრამ, თუ არსებობს მესამე პირის „ის“, არსებობს პირველი პირის „მე“ ნაცვალსახელიც. სწორედ ამ „ის-მე“ ან „მე-ის“ ნაცვალსახელი მხატვრულ სახედ რომ იქცევა, ეს არის სახისმეტყველება. ასე „მე-ის“ საოცარი გადასვლაა: ეს ორი ადამიანის ერთად ქცევის სახეა, თუ გნებავთ ორი ადამიანის ერთობა. ესაა, როცა სულმა თავისი სწორი იპოვა, ესაა სიცოცხლის მოწყურება, ესაა მზისკენ სწრაფვა, ესაა, როცა „მსგავსი მსგავს ეძებს“. სწორედ ასეთი ერთი: „არ იტყვის იმას, რასაც იტყვიან სხვები“...

გალაკტიონის მხატვრული სახის ანალიზი არის ერთგვარი ცდა, თუ როგორ უნდა წარმოვიდგინოთ სახისმეტყველების არსი, რომ სწორხაზოვნება ლიტერატურაში ქმნის მირაჟს და არა მხოლოდ ლიტერატურაში... მთავარია სახისმეტყველება, რაც მწერლობას მრავლისმომცველი სივრციდან გადაგვახედებს.

ლიტერატურა:

1. კეკელიძე, კ. (1980) ქართული ლიტერატურის ისტორია ტ. I. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
2. სირაძე რ. (1982) სახისმეტყველება. თბილისი: გამომც. „ნაკადული“.
3. სირაძე რ. (1975) ძველი ქართულ თეორიულ-ლიტერატურული აზროვნების საკითხები. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
4. ტაბიძე, გ. (1977). რჩეული, თბილისი: გამომც. „მერანი“.
5. ქართული პოეზიის ანთოლოგია (1980) თბილისი: გამომც. „განათლება“.

Metaphorical System

Mepharishvili Isako

Iakob Gogebashvili Telavi State University.

European University

ABSTRACT. The Study shows the Literary Paradigms and hypodigms found in sources describing of St. John. The texts comprise parallels with Literature Stories and Specific Saints are compared with various Literature figures. There is also symbolism of figures, Literature Symbols, and allegorical images.

The analysis of the metaphorical System makes it clear that Literature parallels are presented in the texts in such a manner as to confirm the assumption that the universe is organized hierarchically and a person has to rise on the path of God stage by stage, by ascending hierarchical steps and getting closer to God. Of course it is also possible for the ascension to take place immediately.

Seeing Symbol is not the explanation of the phenomenon, but the giving of the symbolic context takes our attention to the deepest of the phenomenon. It moves person to search the deep law govern. Symbolic thought makes art image that inner of the person of that panorama on which goes the and concept of Galaktioni.

The core of the „Knight in the Panthers Skin“ is the culture in where the diversity of cultural life is revealed. The concepts of the poets thinking comes to the cultural paradigm that underlies the world culture.

Key words: Culture, Literature, Estetika, Metaphora, Paradigma.

ოთარ ჭილაძის რომანების სივრცული ასპექტები

რჩეულიშვილი ნანა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. თანამედროვე ქართულმა რომანმა განვითარების ახალ საფეხურს მიაღწია ოთარ ჭილაძის შემოქმედებაში. ადამიანთა სულიერი ცხოვრების ღრმა ნიუანსებში წვდომა და პრობლემათა ძიება იქცა მწერლის მთავარ მიზნად. მის ფართო და მრავალფეროვან მხატვრულ სამყაროში გამორჩეულ ადგილს იკავებს პერსონაჟთა სამოქმედო არეალის - სივრცის ხელშესახებად წარმოსახვა. ესაა ქალაქისა და სოფლის ცოცხალი, მარად განახლებადი, ზოგჯერ კი უფერულ, მკვდარ და არაფრისმთქმელ სახეებად აღქმული გარემო. ამ მხრივ საინტერესოა რომანები „რკინის თეატრი“ და „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“. მწერლის აშკარად გამოხატული პოზიცია ორი სამყაროს მიმართ, გარკვეულწილად ამძაფრებს ინტერესს მკითხველის ცნობიერებაში.

მწერალი ქალაქს უფრო მკაცრ და დაუნდობელ სახედ აღიქვამს, ვიდრე სოფელს. ქალაქი, ეს მარად მფეთქავი, ცოცხალი ორგანიზმი მუდამ თან ახლავს პერსონაჟს და მეტნაკლებად იზიარებს კიდევაც მის ბედ-იღბალს. სოფელში კი, თუმცა „ღვთისაგან გაჩენილი ხალხი ცხოვრობდა“, მაინც სისაწყლის, სიბერძნის ნიშანი ადევს ყველას. აქ საინტერესო მხოლოდ პირველქმნილი ბუნებაა. სოფელი მშვიდია, ისევ მისივე მიზეზით... გლეხობა გაუნათლებელი და ჩამორჩენილია.

პარადოქსულად მოჩანს დაუნდობელი ქალაქის სახე. იგი სახეცვალებადია, ახალი სიო ჰქრის იქ და მკვეთრად აღბეჭდავს ყოველივე ახალს პერსონაჟთა მკაცრ და ასევე დაუნდობელ ხასიათებში.

საკვანძო სიტყვები: ჭილაძე, რომანი, სივრცე, ქალაქი, სოფელი.

ქართულმა რომანმა თავისი ჩამოყალიბებისა და განვითარების არაერთგვაროვანი და რთული გზა განვლო. XX საუკუნის გარიჟრაჟზე დაბადებულმა ლიტერატურულმა ჟანრმა ამავე საუკუნის დასასრულს სრულყოფილი და ეროვნული ნიშნით დადგასმული სახე მიიღო. ასეთ სახეს ატარებს ოთარ ჭილაძის რომანები, ქართული მწერლობის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მხატვრული მემკვიდრეობა, რომლის მთავარი გმირი ადამიანის პიროვნება გახდა თავისი დადებითი თუ უარყოფითი თვისებებით. ზოგადად, „რომანში ხდება სინამდვილის წარმოსახვის რეალისტური კონცეფციის მხატვრული განხორციელება, ყოფითი დეტალების სიმართლით გადმოცემა და ტიპიური ხასიათების ტიპიურ გარემოში რეპროდუქცია“. (ლიტერატურის თეორიის საფუძვლები, 1978). ამ თეორიულ განმარტებას ეყრდნობა ოთარ ჭილაძის რომანების იდეური შინაარსი, რომელიც მთლიანად ემსახურება ადამიანის ყოფიერების საზრისის შემსწავლელ მიმართულებას - ეგზისტენციალიზმს.

70-80-იანი წლებიდან ქართულ სალიტერატურო აზროვნებაში გაჩნდა „დისკურსებისა და ნარატიულ ფორმათა დიდი მრავალფეროვნება - გილოსოფიური, განსაკუთრებით ეგზისტენციალური დისკურსი...“ (ქართული ლიტერატურა, ისტორია საერთაშორისო ლიტერატურული პროცესების ჭრილში, II, 2016). პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის ტრაგიკული მოვლენების ამგვარი განცდა მოითხოვდა გარკვეულ სივრცით არეალს, რომელიც რეალისტური ხედვით ასახავდა მოვლენებს. ეს სივრცე ხატავდა როგორც იმდროინდელ პოლიტიკურ მოვლენებს, ასევე სახე-ხასიათებს შესაბამის დროში.

ოთარ ჭილაძის მხატვრული პროზის სივრცე დიდ მასშტაბებს როდის მოიცავს. განსაკუთრებულად შეკუმშული გარემო - სივრცე უფრო მკვეთრად წარმოაჩენს განსხვავებულ ხასიათებს. ამჯერად, ორი რომანის („რკინის თეატრი“, „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“) მიხედვით ქალაქისა და სოფლის ცნებათა იდეურ დატვირთულობაზე გავამახვილებთ ყურადღებას. მწერლის აშკარად გამოხატული პოზიციის ამ ორი სამყაროს მიმართ სრულიად საპირისპიროა, რაც გარკვეულწილად ამძაფრებს ინტერესს მკითხველის ცნობიერებაში.

„ქალაქის სიგლაზე როდის მისწვდებოდა სოფელსაც...“ „რკინის თეატრიდან“ ამიღებული ეს შენიშვნა ცხადია მიუთითებს დაპირისპირებაზე ჯერ კიდევ შეურყვნელ სოფელსა და „სიგლაზემორეუოლ“ ქალაქს შორის. თუმცა, ქვეტექსტში იგრძნობა, რომ სოფელიც არაა დაზღვეული ამ სენისაგან, მაინც აშკარად ჩანს მწერლის გამორჩეული თაყვანისცემა სოფლური კერიის მიმართ, „რომლის გარშემოც ჯერ კიდევ გაურყვნელი ხალხი იკრიფებოდა, ყანიდან, ვენახიდან, წისქვილიდან, ტყიდან, წვიმიდან შემოსული, ჯერ კიდევ მორწმუნე ღმერთისა და ეშმაკისა, ჯერ კიდევ სისხლხორცეულად განუყრელი ზღაპრის გმირებისაგან („რკინის თეატრი“; 289) ამ იდილიური განწყობით შეფერილი სამყაროს ფონზე პარადოქსულია ქალაქის მწერლისეული დახასიათება: „სადაც უფულოდ სალამსაც აღარ ეუბნება ხალხი ერთმანეთს და სადაც ფულის გულისთვის ქალს ქალობა აღარ ახსოვს კაცს კი - კაცობა“.

რომანში „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“ სამოქმედო არეალს სოფელი წარმოადგენს, ურუქი, სადაც მწერლის სიტყვებით „ღვთისაგან გაჩენილი ხალხი ცხოვრობდა“. სოფელს ერთი შეხედვით მხოლოდ გარეგანი, ზედაპირული კავშირი აქვს მაკაბელთა ოჯახთან და გულგრილი მაყურებელია ამ ოჯახში დატრიალებული ტრაგედიისა. მართალია, თავიდანვე არ ერეოდა სოფელი ანას პირად ცხოვრებაში, მაგრამ არც მთლად გულგრილი იყო ქვრივის მიმართ.

რას წარმოადგენს ეს სოფელი და ვინ ცხოვრობს იქ? რომანის მიხედვით: ნოქარი გარეგინა, სტეფანე მჭედელი და ზაქარია ჩაფარი, ზოსიმე მოძღვარი, პელო ძალო და მისი „კალიასავით გოგო“, დრუნჩიანთ ნატო, ყრუჩუჩა კოლა, ბეხრეკი იოსება და სხვანი ... „სახედაღარული, შაოსანი დედაკაცები და მოღუშული, მიწასთან ჭიდილში დუმილს მიჩვეული კაცები“. სოფლის უბადრუკი სახის წარმოსაჩენად მენახირის პორტრეტიც კმარა: „მენახირეს გადმოყრილი, აცაბაცა და არათანაბარი კბილები ჰქონდა, თითქოს კი არ ამოსვლია, თვითონვე ჩაუსვამსო და ის ჩაუსვამს, რაც უშოვნია, რაც ხელში მოხვედრიაო, ღორის ეშვი, სპილენძის ფული, ჭრელი კენჭი თუ შუშის ნატეხი“.

სიბეჩავის, სისაწყლის ნიშანი ადევს ყველას. სოფელი მშვიერია, განსაკუთრებით გაზაფხულზე, გრძელი ზამთრის შემდეგ. აი, როგორ აღწერს მშვიერ სოფელს მწერალი: „ყველას შიოდა, ყველანი მოსწრებაზე იყვნენ. ამბარები და ქვევრები ფსკერამდე დაეყვანა ზამთარს. შემოდგომამდე კი ჯერ კიდევ დიდი დრო იყო ... გზაზე ათი-თორმეტი წლის ბიჭი მიდიოდა, სახეზე ეწერა, აშშ-მორებული ფქვილისა თუ ერთი მუჭა ლობიოს სასესხებლად რომ იყო გამოგზავნილი“.

მაკაბელთა სახლი სოფლისაგან გამოცალკევებულია. იმათ „ჭირსა და ლხინს მართლაც ცალკე ღობე ავლია“ და მხოლოდ გარეგინას დუქანში ხვდებიან ერთმანეთს. აი, რას პასუხობს დუქანში შემოსული გლეხი მაიორს კითხვაზე: „კარგად ვცხოვრობთ ... ახლა ყველაფერი ბევრია ...“ ქაიხოსრო მაკაბელის შენიშვნაზე კი - აბა რაღას ემდურით ჩვენს ხელმწიფესო? გლეხი „გულწრფელად შეწუხებული“ სწრაფად პასუხობს: „ვემდურითო? ვინ ბრძანა? რატომ უნდა ვემდუროდეო? საინტერესოა ამ „გულწრფელად შეწუხებული“ გლეხის პორტრეტი, საიდანაც ნათლად ჩანს დიდ კაცთან საუბრისას შემკრთალი პატარა ადამიანის ბუნება:

მწერალი განსაკუთრებულ ყურადღებას ორ გარემოებას მიაქცევს: ერთი მხრივ ქაიხოსროს ურთიერთობის სოფლის გლეხობასთან, მეორე მხრივ კი ხაზგასმით წარმოგვიდგენს ნიკოს თვალთ დანახულ იმავე სოფელს. ქაიხოსრო მაკაბელს თუ სწორედ ასეთი მშვიერი და „ყვეყი“ ხალხით დასახლებული „ტილიანი“ ურუქი სჭირდება, მისი შვილიშვილი ნიკო პირიქით, სასოწარკვეთილებამდე განიცდის მათ უნუგეშო მდგომარეობას. მისი ცდა თვალი აეხილა, ქვეყანა დაენახვებინა თითქმის კუნძულზე გარიყულებისათვის, ყოველგვარ შედეგს მოკლებული დარჩებოდა, რადგან „ქვეყანა, საიდანაც ნიკო მოვლენოდათ, თითქოს არც არსებობდა მათთვის, ანუ თუ არსებობდა, მადლობლები იქნებოდნენ, საერთოდ თუ გაანებებდათ თავს“. არ ჩაერეოდა მათ საქმეებში, არ ჩაითრევდა ომებსა და ამბოხებებში, არ აიძულებდათ გაზეთებისა და პროკლამაციების კითხვას. დააცლიდათ ერთი ხელი საცვლის გაცვეთას, მშვიდად შეაქმევდათ ერთ ჯამ შეჭამანდს და მშვიდად ჩაიყვანდათ გლეხურ, ბარაქიან საფლავებში“. ამიტომაც ნიკო არც ცდილობდა ამას და მხოლოდ უხმოდ, გუნებაში ელაპარაკებოდა მათ: „თქვენ ხომ ისიც არ იცით, რომ აღარა ხართ, აღარ ითვლებით სათვალავში. აღარც ეს მიწა არსებობს. ზედ კი არ დგახართ, გეჩვენებათ, კი არ გრძნობთ - გახსოვთ... და ეს მახსოვრობა გაბრიყვებთ... თქვენი ჭაპანწყვეტაც უაზრო და უნაყოფო იქნება ყოველთვის...“.

სოფელიც თავისებური თვალთ უყურებდა ნიკოს. მასში მხოლოდ წიგნის კაცს ხედავდა, რომელიც როგორც კი მოწყდებოდა ამ წიგნს, საოცრად უსუსური ხდებოდა. ნიკოსთვისაც ხომ გაუგებარი იყო ის საიდუმლო, რაც ამ გლეხობას „მიწისაგან გაეგო და რაც არც ერთ წიგნში არ ეწერა“. ამიტომაც მის დანახვაზე სამუშაოს თავს ანებებდნენ, თითქოს ნიკო მაინც ვერ მიხვდებოდა, ვერ ჩაწვდებოდა მათი საქმიანობის აზრსა და მიზანს ... და ყოველთვის დაჯდომასა და ცივ წყალს სთავაზობდნენ, როცა თვითონ არც დასაჯდომი დრო ჰქონდათ და არც წყურვილის მოსაკლავი“.

ქართულ მწერლობაში კარგად ნაცნობია გაუცხოების პრობლემა. ამ შემთხვევაშიც ნათელია მიზეზი ერთი პიროვნების გამოყოფისა საერთო ფონიდან. სოფელი და ნიკო

ერთმანეთისათვის თითქოს არც არსებობენ და ახლოს მისვლისას მაინც გაუგებარი რჩებათ ერთმანეთის აზრი და მიზანი. ცალკე გადასახედიდან კი ვხედავთ მძიმე შრომით დაქანცულ, კეთილი თვალებით გამომზიარალ უბირ კაცებს, მწერლის თბილი საღებავებით დახატული პორტრეტებიდან: „გლეხებს გზაზე გამოხუნებული ქუდები ეხურათ და შარვლის ტოტები წინდებში ჰქონდათ ჩატანებული. მძიმე, უხეში ხელები ცერა თითებით ჩაემაგრებინათ ქამრებში, როგორც სამეურნეო იარაღები. მზის პირისპირ დგომისაგან ერთნაირად დანაოჭებოდათ პატარა ქოჩრების ქვეშ შეყუჟული შუბლები, ერთნაირად დამაშვროდათ ხორკლიანი, ჯიუტი ყვრიმალეები. ერთი დედმამის შვილებსა გავდნენ.

ადვილი შესამჩნევია, რომ მწერალი ქალაქს უფრო მგრძნობიარე ორგანიზმად წარმოგვიდგენს, ვიდრე სოფელს. „რკინის თეატრში“ ქალაქი ის მარად მფეთქავი, ცოცხალი ორგანიზმია, რომელიც მუდამ თან ახლავს პერსონაჟს და მეტნაკლებად იზიარებს კიდევ მის ბედ-იღბალს. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქ. ბათუმიც „რკინის თეატრის“ ერთი მთავარი პერსონაჟთაგანია. აქ დახატულია ცოცხალი პანორამა XX საუკუნის დასაწყისის ამღელვარებული, ბოზოქარი ქალაქისა, სრულიად სავსე, დასრულებული სახით. თანაც როგორც შევნიშნეთ, არა განცალკევებით, არამედ პერსონაჟთა პირად ცხოვრებაში აქტიურ თანამონაწილედ.

ო. ჭილაძე ქალაქს ცოცხალი არსების ნიშან-თვისებებს მიაწერს, როცა წერს: „მერე ბათუმიც გამოჩნდა, ზღვაში შეჭრილი, ნიანგივით გალურსული, აბრჭყვიალებული წყლის ზედაპირზე... ნელ-ნელა, თანდათანობით გამოდიოდა ქალაქი წყვდიადიდან, როგორც ნაყოფი საშოდან“.

ქალაქი სახეცვალებადია - „ძველებურად მხოლოდ მზე აცხუნებდა და თოლიები ჩხაოდნენ“ - სხვა ყველაფერი ახალი და ახლებური იყო. რომანის დასაწყისშივე მიგვანიშნებს მწერალი, რომ ახალი სიო ჰქრის ქალაქში და საკმაოდ მკვეთრად განიცდის დროთა ცვალებადობას („იმდენი რამე შეცვლილიყო აქ 7 წლის განმავლობაში“).

ქალაქს თავის მცხოვრებთა მიმართ თანაგრძნობაც შეუძლია: „ქალაქი ერთად მარხავდა დახოცილებს ... ასე გამოხატავდა თავის თანაგრძნობასაც და გულისწყრომასაც...“

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ პერსონაჟები ანგარიშს უწევენ ქალაქის საერთო აზრს (ქალაქის სასაცილოდ, ქალაქის თავშესაქცევ სანახაობად რომ არ გადაექციათ მისი ცხოვრების ყველაზე დიადი წამი“).

რომანში ხაზგასმითაა მინიშნებული ბათუმისა და ერთი მთავარი პერსონაჟის საბა ლაფაჩის ბედის მსგავსების შესახებ. „ბედითა და მრწამსით მისი ტყუპისცალი ქალაქი“ - ასე უწოდებს მწერალი ბათუმს, რომელიც საბასავით ახალი „დაბრუნებული“ გახლდათ სამშობლოში და საბას მსგავსად მასაც „ბევრი რამე ჰქონდა ხელახლა საპოვნელი“. ამიტომაც ბათუმს ბაძავდა, ბათუმთან ერთად მიისწრაფოდა დაკარგულისავენ, წარსულისაკენ...“ ეს შეგრძნება დაკარგულის საპოვნელად აღაგზნებდა საბას და რწმენასაც უნერგავდა უნაყოფო ნაკაცარს (თუმცა ეს ყველაფერი მხოლოდ ილუზია აღმოჩნდა და რამდენიმე წუთში გაქრა საპნის ბუშტივით).

მარტო პერსონაჟს არ სჭირდება ქალაქი, ქალაქსაც ასევე სჭირდება პერსონა მისი

არსებობისათვის. ეს ორმხრივი ურთიერთობა ეხმარებათ რთული სიტუაციებიდან თავის დასახსნელად. უფრო მეტიც, მწერლის აზრით საბაჟ „ერთ-ერთი ბეზიქალი იყო ბათუმისათვის, როგორც ბათუმი მისთვის“.

ოთარ ჭილაძის მხატვრული ოსტატობა რომანებში ასახული სივრცული არეალის კომპაქტურობაშიც გამოვლინდა. თუმცა ეს კომპაქტური სივრცე მრავალპლანიანობით აღინიშნება. ქალაქი და სოფელი, ასახული თავისი დინამიზმით, რეალური პასაჟებითა და მკვეთრად გამოხატული ხასიათებით, ურთულეს გარემოს ქმნის იმ პრობლემათა თანამიმდევრული განვითარებისათვის, რომელიც მუდამ ყურადღებას იქცევდა მხატვრული სიტყვის ოსტატისაგან გახსნისა და გამომზეურებისათვის.

ლიტერატურა:

1. ლიტერატურის თეორიის საფუძვლები (1978), თბილისი, გამომცემლობა „განათლება“;
2. ქართული ლიტერატურა; ისტორია საერთაშორისო ლიტერატურული პროცესების ჭრილში, II(2016);
3. ჭილაძე, ო. (1976), ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან; თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
4. ჭილაძე, ო. (1981), რკინის თეატრი; თბილისი, გამომცემლობა „მერანი“.

Spatial Aspects of the Novels by Otar Chiladze

Rcheulishvili Nana

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. Modern Georgian novel reached its new stage of development in the works by Otar Chiladze. Access to deeper nuances of the human being and searching of problems became the main goal for the writer. In his diverse artificial world, the action area – space, of the characters is clearly drawn. This is a live, usually renewable, sometimes colorless environment of a city and a village. In this regard the novels: “The Iron theatre” and “Everyone That Findeth Me” are quite interesting. The author’s clearly expressed position towards the two worlds intensifies interest in the reader.

The writer perceives the city as tougher and more ruthless compared with the village. The city is changeable, dramatically capturing novelty of the characters.

The village is hungry, and the peasantry illiterate. Everyone is quite weird there. The only interesting thing is a nature here.

Key words: Chiladze, novel, spate, village, city.

„Trigger“ ინტერაქტიური ინსტრუმენტი ციფრულ სასწავლო გარემოში „კოორდინატთა მეთოდის“ სწავლების მაგალითზე

ზაქარიაშვილი მარიამ

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. ნაშრომი წარმოადგენს Power Point + iSpring-Suite ინტეგრირებულ პროგრამულ გარემოში „Trigger“ ინსტრუმენტის გამოყენებით აგებული ინტერაქტიური ელექტრონული საგანმანათლებლო რესურსის (კოორდინატთა მეთოდი) სასწავლო გარემოში დანერგვის მეთოდოლოგიას პროექტის ფარგლებში „ციფრული საკლასო ოთახი“. ნაშრომში წარმოდგენილია პროექტის ფარგლებში რაოდენობრივი და თვისებრივი კვლევის პროცესში მიღებული შედეგების განხილვა-ანალიზი, რაც ადასტურებს ტრადიციულ სასწავლო გარემოში ციფრული სასწავლო გარემოს ინტეგრაციის ეფექტურობას. ნაშრომის დასასრულს გაკეთებულია დასკვნები და რეკომენდაციები ტრადიციულ სასწავლო გარემოში ციფრული სასწავლო გარემოს ინტეგრაციის, როგორც მოსწავლეთა აქტიური სწავლა/სწავლების წარმატებულობის საშუალების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: Power Point + iSpring-Suite ტექნოლოგია; Trigger ინსტრუმენტი; კოორდინატთა მეთოდი; შებრუნებული საკლასო ოთახი; „ციფრული სასწავლო ოთახი“

შესავალი

XXI საუკუნე ციფრულ საუკუნედ მოიაზრება... ციფრულ საუკუნეს ციფრული თაობა და უამრავი გამოწვევა მოყვა საგანმანათლებლო სივრცეში. საგანმანათლებლო ინფორმაციული ტექნოლოგიების სასწავლო პროცესში ინტეგრაცია საგანმანათლებლო გარემოს შექმნის ერთ-ერთი აუცილებელი ფაქტორი გახდა. როგორ ვასწავლოთ „ციფრული ეპოქის აბორიგენებს“? - საგანმანათლებლო სივრცეში კვლევის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა და ნებისმიერი წარმატებული სასწავლო დაწესებულებისათვის აქტუალურია.

ნაშრომის მთავარი მიზანი, სწორედ ინტერაქტიური ციფრული რესურსის აგების ტექნოლოგიის, სასწავლო ტრადიციულ გარემოში მისი დანერგვის მეთოდოლოგიის წარმოდგენა, სასწავლო პროცესში ციფრული რესურსის გამოყენების ეფექტურობის კვლევა და კვლევის შედეგების წარმოდგენაა.

ნაშრომში საილუსტრაციოდ წარმოდგენილია ტრიგერ ინსტრუმენტის დახმარებით აგებული ინტერაქტიური აუდიო-ვიდეო ციფრული სასწავლო რესურსი „კოორდინატთა მეთოდი“, რაც გამოყენებულ იქნა საკოორდინატო ბადის შესწავლისას მათემატიკის გაკვეთილზე თელავის მეხუთე საჯარო სკოლის მეხუთე კლასის მოსწავლეებთან „შებრუნებული საკლასო ოთახის“ მეთოდის გათვალისწინებით (2019).

ნაშრომის ამოცანებია, წარმოადგინოს:

- Power Point-ისა და მასში ინტეგრირებული iSpring Suite E-learning Software ტექნოლოგიის გარემოშიაგებული საგანმანათლებლო ელექტრონული რესურსი, რაც ითვალისწინებს ინტერაქტიური ელემენტების ჩართულობას სასწავლო კურსის სტრუქტურაში, ინტერაქტიური ინსტრუმენტის ტრიგერის გამოყენებას, პრეზენტაციაზე ვიდეო-აუდიო განხილვის დამატებას.
- აგებული სასწავლო რესურსის გამოყენების მეთოდოლოგია Google Drive; Blogger.com ინტერნეტ გარემოში. ასევე მისი როგორც სასწავლო-მეთოდური მასალის გამოყენების მეთოდოლოგია სააუდიტორიო მუშაობაში.
- აგებული მოდელის დანერგვის მეთოდოლოგია და სწავლის შედეგები კვლევითი სახის პროექტის ფარგლებში „ციფრული საკლასო ოთახი“.

ნაშრომის შინაარსი

სასწავლო პროექტი „ციფრული სასწავლო ოთახი“ განხორციელდა სამ ეტაპად: **მოსამზადებელი; განხორციელების და მიღებული შედეგების განხილვა-ანალიზის.** პროექტის ხანგრძლივობა - 10 დღე.

პირველი - მოსამზადებელი ეტაპი - ა) სასწავლო თემის, სწავლების მეთოდების, სწავლების ფორმების, სამიზნე ჯგუფის შერჩევა; ბ) გაკვეთილის დაგეგმვა შერჩეული სამიზნე ჯგუფისათვის; გ) ინტერაქტიური აუდიო-ვიდეო ინტერაქტიური ციფრული რესურსის მომზადება Power Point-ისა და მასში ინტეგრირებული iSpring Suite E-learning Software ტექნოლოგიის გარემოში Trigger ინსტრუმენტის გამოყენებით. დ) ციფრული რესურსის განთავსება Google Drive; Blogger.com ინტერნეტ გარემოში.

მეორე -განხორციელების ეტაპი - პროექტის განხორციელება შერჩეული სამიზნე ჯგუფისათვის (გაკვეთილის ჩატარება)

მესამე ეტაპი:სწავლის შედეგების განხილვა-ანალიზი სასწავლო კვლევითი პროექტის ფარგლებში „ციფრული სასწავლო ოთახი“ .

1. პროექტის მომზადება:პროექტისათვის შერჩეული სასწავლო თემა, სწავლების მეთოდები, სწავლების ფორმები, სამიზნე ჯგუფი წარმოდგენილია გაკვეთილის გეგმაში. რაც შეეხება ინტერაქტიურ რესურსს, როგორც აღვნიშნეთ, მომზადებულია Power Point-ისა და მასში ინტეგრირებული iSpring Suite E-learning Software ტექნოლოგიის გარემოში Trigger ინსტრუმენტის გამოყენებით.

რესურსი მოიცავს სლაიდებზე განლაგებულ ინტერაქტიურ აქტივობებს:

- ავაგოთ წერტილი საკოორდინატო ბადეზე მისი კოორდინატების მიხედვით;
- შევარჩიოთ საკოორდინატო ბადეზე მოცემული წერტილების კოორდინატები;
- ავაგოთ ფიგურა საკოორდინატო სიბრტყეზე წერტილთა თანამიმდევრული შეერთებით;
- მათემატიკური თამაში - შეარჩიე სწორად აგებული წერტილი საკოორდინატო სიბრტყეზე მოცემული კოორდინატების მიხედვით;
- საკონტროლო კითხვები საკოორდინატო მეთოდის შესწავლის შემოწმების მიზნით

გთავაზობთ რამდენიმე ფრაგმენტს აგებული რესურსიდან.

2. პროექტის განხორციელება - ა)შერჩეული სამიზნე ჯგუფის მოსწავლე-ებისათვის პროექტის მიზნის, სამუშაო მოდელის, პროექტის განხორციელების ვადის, გაცნობა;ბ)გაკვეთილის ჩატარებამდე მოსწავლეებს წინასწარ მიეცათ ინტერაქტიური სასწავლო რესურსი „კოორდინატთა მეთოდი“, სასწავლო პროცესში „მებრუნებული სასწავლო ოთახის“ მეთოდოლოგიის დანერგვის მიზნით, როგორც საკლასო, ასევე ინტერნეტ გარემოში (Google Drive; Blogger.com);გ)მეცადინეობის ჩატარება დაგეგმილი გაკვეთილის შესაბამისად (ერთი აკადემიური საათი-45 წუთი).

გაკვეთილი წარიმართა სამფაზიანი მოდელით.

პირველი ეტაპი - წინასწარ (A ფაზა): საორგანიზაციო საკითხების მოგვარება; საშინაო დავალების შემოწმება; წინარე ცოდნის გააქტიურება; გაკვეთილის თემისა და მიზნის, შეფასების რუბრიკის გაცნობა;

მეორე ეტაპი - განმავლობაში (B ფაზა) - სამუშაო მეთოდები: შებრუნებული საკლასო მეთოდი, კონსტრუქტივისტული, დიფერენცირების. (მოსწავლეები დამოუკიდებლად ააგებენ ახალ ცოდნას, მოახდენენ მიღებული შედეგების კვლევას).

ძირითადი აქტივობები: 1. რა არის კოორდინატთა მეთოდი; 2. მათემატიკური თამაში „შეარჩიე სწორად აგებული წერტილი მოცემული კოორდინატის მიხედვით“; 3. რიცხვით სიბრტყეზე წერტილების განლაგება და შეერთება;

• **მესამე ეტაპი- შემდეგ (C ფაზა) -** მიღებული ცოდნის გამოყენება-განმტკიცება. ცოდნის ტრანსფერი. **ძირითადი აქტივობები:** 1. გეოგრაფია საკოორდინატო ბადეზე; 2. რა ვისწავლეთ? 3. ერთი რამ რაც ახალი გავიგე; ერთი რამ რაც მომეწონა;

წარმოდგენილ აქტივობებში განსაკუთრებული ყურადღება ქონდა დათმობილი ინტერაქტიური რესურსის ჩართულობას სასწავლო პროცესში. მოსწავლეებს ეძლეოდათ დავალებები, რომლებსაც ასრულებდნენ ინტერაქტიურ რეჟიმში ინფორმაციული ტექნოლოგიების თანხლებით. გამოთქვამდნენ მოსაზრებებს, შემდეგ კი მათი პასუხები მოწმდებოდა ეკრანზე სწორ პასუხებთან შედარებით მსჯელობის გზით. ინტერაქტიური დავალებები იყო სადემონსტრაციო და ვარჯიშის რეჟიმში.

3. სწავლის შედეგების განხილვა-ანალიზი- სასწავლო კვლევითი პროექტის ფარგლებში „ციფრული სასწავლო ოთახი“ .

შედეგების კვლევა წარიმართა რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდებით:

ა) გაკვეთილზე თანდართული განმავითარებელი და განმსაზღვრელი შეფასების რუბრიკით, რის მიხედვითაც მოსწავლეები შეფასდნენ გაკვეთილზე;

ბ) გაკვეთილის გეგმაში წარმოდგენილი გასასვლელი ბარათით (აქტივობა: . ერთი რამ რაც ახალი გავიგე; ერთი რამ რაც მომეწონა)- მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს წინასწარ გამზადებულ ბარათებზე წარმოადგინონ ერთი საკითხი, რაც ახალი იყო მათთვის გაკვეთილზე და ერთი რამ რაც მოეწონათ ყველაზე მეტად;

გ) გაკვეთილის ჩატარების შემდეგ მოსწავლეთა და მშობელთა ზეპირსიტყვიერი ინტერვიუების მეთოდით.

კვლევის შედეგებმა დაადასტურა სასწავლო-კვლევითი პროექტის წარმატებულობა, რაც დადასტურდა პროექტისადმი მოსწავლეთა და მშობელთა დადებითი დამოკიდებულებით.

დასკვნა

მოსწავლეთა სწავლის განმავითარებელი და განმსაზღვრელი შედეგების, ბარათებზე წარმოდგენილი ჩანაწერების, გაკვეთილის ჩატარების შემდგომ ინტერვიუების პროცესში გამოთქმული ზეპირსიტყვიერი განმარტებების ანალიზის საფუძველზე შესაძლებელი გახდა სასწავლო კვლევითი პროექტის შეფასება.

✓ რესურსის გამოყენებამ საშუალება მოგვცა უკეთ გაგვეცნო მოსწავლეების შესაძლებლობები, მათი ინტელექტის თავისებურებები, ინტერესები, რაც

საშუალებას გვაძლევს უკეთ დავგეგმოთ შემდგომი სასწავლო პროცესი მოსწავლეთა ინდივიდუალური თვისებების გათვალისწინებით.

- ✓ ტრადიციული მეთოდების სწავლებასთან შედარებით მოსწავლეები აქტიურად ერთვებოდნენ საგაკვეთილო პროცესში; გაიზარდა მათი მოტივაცია და დაინტერესება; გამოხატავდნენ დადებით დამოკიდებულებას სწავლების ახალი სტრატეგიის მიმართ; მათი აზრით ინტერაქტიურ ციფრულ გარემოში სწავლა შთამბეჭდავი და საინტერესოა; მოსწავლეებს განსაკუთრებულად მოსწონდათ ის ფაქტი, რომ სასწავლო რესურსი აგებული იყო საკუთარი მასწავლებლის მიერ.
- ✓ კოორდინატა მეთოდს უკვე ადვილად იყენებდნენ სხვადასხვა საგნობრივ სფეროებში (გეოგრაფია, ხელოვნება, ფიზიკა), რითაც კიდევ ერთხელ დადასტურდა სასწავლო პროექტის წარმატებულობა.

სასწავლო პროექტის ფარგლებში მიღებული შედეგების განხილვა-ანალიზი, ნებას გვრთავს რეკომენდაციის სახით გავაკეთოთ დასკვნა - სასწავლო პროცესში სასურველია მიზნობრივად დაინერგოს ინტერაქტიური ციფრული რესურსის გამოყენება, რაც უკეთესია დაეფუძნოს შებრუნებული სასწავლო ოთახის მეთოდოლოგიას, რათა სწავლა/სწავლების პროცესში მოხდეს მოსწავლეთა აქტიური ჩართულობა ციფრული სასწავლო გარემოს ინტეგრაციის გზით.

გამოყენებული ლიტერატურა და ინტერნეტ წყაროები:

1. მოსწავლის წიგნი: მათემატიკა მეხუთე კლასი, გოგიშვილი გ., ვეფხვაძე თ., და სხვ. „ინტელექტი“ თბილისი, 2018 წ.
2. მასწავლებლის წიგნი: მათემატიკა მეხუთე კლასი, მოსწავლის წიგნი, გოგიშვილი გ., ვეფხვაძე თ., და სხვ. „ინტელექტი“ თბილისი, 2018 წ.
3. მათემატიკის ამოცანათა კრებული მეხუთე კლასი, გოგიშვილი გ., ვეფხვაძე თ., და სხვ. „ინტელექტი“ თბილისი, 2018 წ.
4. დანელია რომანოზ, ჯინჯიხაძე ჯემალ. საყმაწვილო ენციკლოპედია. მათემატიკა, წიგნი მეცამეტე. საყმაწვილო-ლიტერატურული ჟურნალი „დილა“, თბილისი, 2004
5. <https://support.office.com/en-us/article/powerpoint-for-windows-training-40e8c930-cb0b-40d8-82c4-bd53d3398787?redirectSourcePath=%252farticle%252fb89770f1-deb1-4a19-94ef-342aa15a4689&ui=en-US&rs=en-US&ad=US>
6. <https://www.microsoft.com/en/microsoft-365/blog/2019/06/18/powerpoint-ai-upgrade-designer-major-milestone-1-billion-slides/>
7. https://forms.office.com/Pages/ResponsePage.aspx?id=v4j5cvGGr0GRqy180BHbR8ILfbr50UhLmOj_h0LrM39UMjZU0jVVN0M0V0FWMzILTEFZV09FVlc2Q54u
8. www.ispring.ru

„Trigger“ Interactive Tool in a Digital Learning Environment according to the Teaching Coordinate Method

Zakariashvili Mariam

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. This work presents the methodology for implementing an interactive e-learning resource (coordinate method) according to the learning environment of the PowerPoint + Spring-Suite integrated programming environment using the Trigger tool as part of the Digital Classroom project.

The paper deals with the review and analysis of the results of the quantitative and qualitative research process within the project, which confirms the effectiveness of the integration of the digital learning environment in the traditional learning environment.

At the end of the paper, conclusions and recommendations are made on the integration of the digital learning environment in the traditional learning environment as a means of students' active learning/teaching success.

Key Words: Power Point + iSpring-Suite Technology; Trigger Tool, The Coordinate Method, Flipped Classroom, Digital Classroom

Methodological Aspects of Distance Education during 2020 COVID-19 Pandemic in High Educational Institutions in Georgia – Challenges and Practical Ways of Overcoming Them

(Insights from three universities: International Black Sea University; European University; Caucasus University)

აბდუშელიშვილი ლელა

შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

ABSTRACT. The article explores methodological aspects of distance learning in high education in Georgia during 2020 COVID-19 pandemic and provides practical ways of dealing with challenges. It focuses on the fact that rapid reaction with the view of practical solutions served as the way forward and gave the possibility to maintain live communication with students opening up a whole breadth of new opportunities for integrating these systems in instruction even after the pandemic. The whole range of already existing learning platforms such as Microsoft Teams, Zoom, Facebook and Google Meet were used effectively not to disrupt the process. Thus, observations and findings reflect real processes enabling to make scientific conclusions. Useful tips and suggestions for development are given with the view of integrating distance instruction and education into traditional forms to lead to more efficient outcomes in the future even when times are calm and institutions operate in the regular mode.

Key words: distance learning, COVID-19, education, methodological aspects

Spring 2020 proved to be a special period in high education in the world. Due to the unexpected outbreak of COVID-19 virus, educational institutions reconsidered a number of issues of how to provide quality education from a number of perspectives: methodology, attendance, involvement, task provision and completion, maintaining student focus and attention, managing time, striking the right balance between being tired because of a new way of providing instruction and fulfilling tasks efficiently, monitoring progress and assessing students objectively.

This article will explore and focus on high education in Georgia and provide insights from empirical evidence. It will offer practical tips and suggestions for development and discuss integrating distance instruction and education along with traditional forms to lead to more efficient outcomes in the future even when times are calm and no epidemic is threatening.

To be honest, this change came in so unexpectedly that we all had to just not waste time and move to a completely new way of providing educational services to avoid total shut down and poor quality provision. What seemed unrealistic, technically unmanageable, less motivational or just not feasible for educational institutions several years ago has become a reality

and, therefore, **quick and rapid reaction** with the view of practical solutions would serve as the way towards the bright future. Technically, the following already existing platforms were used: **Microsoft Teams, Zoom, Facebook and Google Meet**. They all gave us the possibility to maintain live communication with students and opened up a whole breadth of new opportunities for integrating these systems in instruction even after the pandemic. Thus, observations and findings reflect real processes and enable me to make scientific conclusions.

To start with, according to Oxford Learner's Dictionary, "distance learning is a system of education in which people study at home with the help of **special internet sites and send or email work to their teachers**". In this definition, the key word for us is: "study at home". Another definition of Marriam Webster Dictionary is: "a method of study where teachers and students do not meet in a classroom but use the Internet, e-mail, regular mail, etc. to have classes". Indeed, distance education is the area of education where the students are not physically present in class and get connected via the internet. This, of course, poses a number of challenges but, on the other hand, it offers more advantages which prove to be as efficient as traditional ones. One thing was clear – the internet definitely erased the barrier between conventional and modern ways of education. Obviously, there appeared more possibilities and varieties to learn any subject and this led to developmental outcomes.

Observations were made in various educational institutions across the disciplines. Namely, **Caucasus University – Research Methods Course for MA students in Spring 2020; 60-Credit Program for Teacher Training – 2019-2020** at the European University; BA students of American Studies at **International Black Sea University - 2020**; Conclusions were drawn and recommendations were provided for further development in this direction.

Obviously, the physical presence and absence of teachers and students face-to-face led to the issues of freedom as well as discipline and smart planning to successfully go through courses and complete them effectively. If, on the one hand, both learners and instructors had increased freedom in terms of choosing the location and getting involved, on the other hand, they faced such challenges as bad hearing on their electronic devices (computers, mobiles), people around them (either family members or work colleagues) making noises thus preventing them from focusing and the learning environment not quite clearly commensurate to the academic setting, i.e. poor illumination or uncomfortable seating.

Therefore, we had to revisit the goals and objectives of the courses and define them in the most practical way so that to enable students to meet them given the situation with very limited frustration and leave them positively minded about the process.

Before moving to recommendations and practical suggestions, I will provide a consolidated picture of the empirical study I conducted across various target audiences in order to create the basis for my conclusions and then develop further recommendations for using this way of instruction in future even when no epidemic is reported with the view of making courses varied and more engaging.

As mentioned above, three target audiences were selected: **Caucasus University – Research Methods Course for MA students - 2020, 60-Credit Program for Teacher Training – 2019-2020** at

the European University, Georgia and BA students of various faculties at International Black Sea University, Georgia – 2020. Consolidated results of research with drawn conclusions are given below.

**Figure One: Caucasus University, Georgia – Research Methods Course for MA students
Class of Spring 2020**

Students' Comments	Drawn Conclusions
1. I don't like it, it is uncomfortable and less productive, I prefer F2F classes but this is an alternative way not to terminate studies during self-isolation. Therefore, I am trying to cope with the system.	Every individual has his/her own preferable way of learning and this new reality forced him/her to cope with non-standard conditions which led to certain frustrations
2. ო 2. My emotional state is uplifted despite the challenges. Although I miss my classmates and face-to-face communication with them, I try to look for the positive side and online interaction with the professor and the tasks we get make me calmer, more uplifted and more focused.	This comment clearly indicates that the person is positively minded and sees great value in this experience
3. 3. Instructors always give me the possibility to get involved in discussions. Besides, according to comments of other students I realize that the group is listening to me. Therefore, we have active communication during online lectures.	It can be inferred from this comment that online classes uplifted confidence of this trainee
4. 4 კორი 4. My studying conditions got changed and I became more careful, follow all the rules and regulations. Therefore, my communication skills have developed significantly. 5. Online learning in given circumstances is the best possible outcome in order not to lag behind the program and continue to further gain knowledge actively.	This individual obviously gained much benefit. We can conclude from this comment that the one who gave it obviously considers such mode of learning the way of avoiding missing classes and maintaining shape
7. hdf 6. New challenges have served as the stimulus to get used to the new reality so that to follow a different reality of the 21 st century step-by-step. The synthesis of	This person clearly benefited from distance learning which gave him/her the possibility to move forward

online teaching and distance learning proved to be the one which uncovered additional skills in us and will help to overcome challenges.	
6. 7 7. I actively take part in online discussions. Although I had four different courses, I got varied benefits. In the research methods course, I was surprised to gain in advance those special skills which I will need when I start writing my research paper. My mind and critical thinking skills have enhanced significantly. I get the possibility to discuss pertinent issues and extract what I need for my own purpose.	What we can obviously see here is satisfaction of the trainee with this new way of working in class which s/he had applied in his/her job and could see immediate benefits
8./ hg 8. Online learning improved my knowledge. I realized that I needed new skills development and it helped me to enhance my personal skills	The insight of this trainee clearly illustrates the beneficial effect of online learning in respect with personal skills development.
9. I am not keen on online learning as it is uncomfortable and less productive for me. This is an alternative way during self-isolation and I am trying to cope and get involved in a better way.	This trainee was obviously frank and shared his/her views which clearly demonstrates that this person does not consider online learning to be the way to future.

**Figure Two: 60-Credit Program for Teacher Training - 2020 at the European University, Georgia
Class of Spring 2020**

Students' Comments	Drawn Conclusions
1. I overcame challenges simply and got used to the existing situation	The trainee is obviously satisfied and ready to continue studying in this mode
2. Online and live communication is simple and productive	The trainee views online training as pleasant experience
3. It was difficult to get used to online work but with time I gradually adapted and now have no discomfort	This is a wonderful case of not failing to adapt to the new mode of working
4. I was involved to a full extent since I was much more mobilized and willing to attend the classes than before	This comment clearly illustrates how online instruction influenced him/her to get motivated

5. The mixed methods are more productive provided that due to being busy, I did not have the possibility to attend the class and this model enabled me to overcome the problem with less emotional strain which lifted my motivation	This honest comment obviously indicates that the emotional state of the person got fully balanced and s/he gained more confidence
6. Online teaching and learning enabled me to acquire the material better because before I used to go to classes exhausted and had no energy to get involved whereas now I learn at higher degree of quality. Self-isolation made me realize that I need to develop new skills and distance learning makes me self-develop	This comment is a clear indication of the change of the individual targeted towards the desire to promote continuous self-development
7. Time management for me was number one issue. I could gain information without going out of the house and spend quality time on the way. However, face-to-face communication is vitally significant for better motivation	This comment demonstrates that online education has both benefits and drawbacks

Figure Three: BA students of International Black Sea University – 2020, Georgia

Students' Comments	Drawn Conclusions
1. The coping process was not easy and lasted long-term. This may have been because of the fact that I myself like family environment very much	This shows how personality traits and learner styles intervene
2. I consider that online instruction is enjoyable and flexible in terms of time which gives me more motivation	This comment obviously shows the value of flexibility and joy for better and successful online work
3. From the beginning of online instruction I got quite frustrated since the format was totally unfamiliar for me and I faced serious challenges but then, I gradually got used and became more user-friendly.	This indicates how practice makes perfect and enables people to be more focused

Results of the study indicate that this experience was quite eye-opening and developmental for all the parties involved. Conclusions drawn give me full confidence to assume that as in every setting, there are no exact ready-made recipes. First of all, we need to fine-tune to this alternative way of education and put much effort to move to a new model. Besides, reasonable learning goals should be determined for students to achieve in the given situation and then develop the process in which students can meet those goals. On top of this, distance learning activities have to be designed efficiently, learner engagement maximized and their frustration minimized. What's most important, a positive and growing mindset should be established in order to show students how a successful adult responds to failure. This is indeed a precious demonstration for students to be critical of themselves and move forward.

Thus, it can be concluded that this quick and to a certain extent forceful transition to online format of instruction proved to be effective. Lessons learnt from 2020 pandemic clearly led to generation of new ideas and incorporation of novel insights into courses. Therefore, advantages of distance learning are: flexibility, fast and easy access, discovering one's full potential, simplicity and integration of language skills no matter what the course is. So, in future institutions will be more prepared, ready to meet further challenges and all this will be positively reflected on the changes taking place in education across the disciplines.

References

1. Aragon, S. R. (2003). Creating social presence in online environments. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 100, 57-68.
2. Beaudoin, M. (1990). *The instructor's changing role in distance education*. The American Journal on Distance Education, 4(2):21-29.
3. Benson, A. D. (2003). Assessing participant learning in online environments. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 100, 69-78.
4. College of Engineering Outreach (1995). *Computers in distance education*. Distance Education at a Glance, Guide 6, Oct, 1995. <http://www.uidaho.edu/eo/dist6.html>.
5. Dirr, P. J. (2003). *Distance education policy issues: towards 2010*. In M. G. Moore & W.G. Anderson (Eds.), *Handbook of Distance Education* (pp. 461-479). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
6. Ehrmann, S. C. & Collins, M (2001). *Emerging models of online collaborative learning: can distance education enhance quality?* Access on the Teaching, Learning, and Technology Group Resources page (http://www.tltgroup.org/resources/Collab_Distance.html) on Nov. 21, 2005. . From Educational Technology Magazine, Sept. 2001.
7. Farr, J. G. (nd). *Summary of research on interactive distance education*. http://www.usoe.k12.ut.us/curr/ednet/training/materials/syllabus/Lesson3/INTERACTIVITY_FARR.PDF. Accessed October 24, 2005. .
8. Hutchins, H.H. (2003). *Instructional Immediacy and the Seven Principles: Strategies for Facilitating Online Courses*. Online Journal of Distance Learning Administration, Volume VI, Number III, Fall 2003 State University of West Georgia, Distance Education Center <http://www.westga.edu/~distance/ojdl/fall63/hutchins63.html>

9. Kidney, G. W. (2004). *When the cows come home: a proven path of professional development for faculty pursuing e-learning*. THE Journal Online., June 2005 feature. <http://www.thejournal.com/magazine/vault/articleprintversion.cfm?aid=4854>
10. Koszalka, T. A & Bianco, M. B. Reflecting on the Instructional Design of Distance Education for Teachers: Learnings from the Instructors. Quarterly Review of Distance Education. (2)1, 59-
11. Kovel-Jarboe, P. (1996). *The changing context of higher education and four possible futures for distance education*. Issues Challenging Education, Horizon Site. Maintained by James L. Morrison, Educational Leadership, University of North Carolina at Chapel Hill. <http://horizon.unc.edu/projects/issues/papers/kovel.asp>
12. Moore, M. G. (2001). *Distance education in the United States: the state of the art*. Series of lectures on the educational use of ICT and virtual education, June 6, 2001).Open University of Catalonia. <http://www.uoc.edu/web/eng/art/uoc/moore/moore.html>
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Eighth Edition. A.S. Hornby. Oxford University Press. 2010
14. Quitadomo, I. J. & Brown, A. (2001). *Effective teaching styles and instructional design for online learning environments*. National Educational Computing
15. Wallace, R. M. (2003). Online learning in higher education: A review of research on interactions among teachers and students. *Education, Communication & Information*, 3, 241-280.

კომპოზიციის სწავლების მეთოდები დაწყებით სკოლაში

გაგნიძე დარეჯან

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. სიტყვა კომპოზიცია (ლათ. compositio) ნიშნავს შედგენას, შექმნას. ეროვნული სასწავლო გეგმით კომპოზიციის მეცადინეობებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ხელოვნების სწავლებაში. ესენია: ა) მოცემულ თემაზე, ანდა თავისუფალ თემაზე შექმნილი ნახატები, ბ) დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნების ესკიზები და გ) ლიტერატურული ნაწარმოების ილუსტრაცია.

ბავშვთა შემოქმედებას და კერძოდ თემატური ხატვის სწავლებას, დიდი ყურადღება დაუთმო თავის ნაშრომებში დიდმა რუსმა ფსიქოლოგმა ლევ ვიგოდსკიმ წიგნში „ხელოვნების ფსიქოლოგია“. მასწავლებელთა დიდი უმრავლესობაზე დაკვირვებით, ასეთ მეცადინეობაზე თავისუფალ თემაზე ნახატი იწყება გაკვეთილზე და მთავრდება სახლში. მასწავლებლის მიერ თემატური ხატვის გაკვეთილის ჩატარების ყველაზე სწორი და ეფექტური ვარიანტი ჩემი აზრით, შეიძლება იყოს შემდეგნაირად: თავდაპირველად მასწავლებელი დეტალურად განმარტავს გაკვეთილის თემას, დაწვრილებით აცნობს სიუჟეტის და კომპოზიციის შერჩევის წესებს. ნახატის აგების, სივრცითი და ფერითი გადაწყვეტის საშუალებებს. ასეთი სიუჟეტური ნახატი სრულდება ორი - სამი გაკვეთილის განმავლობაში, პირველი გაკვეთილის შემდეგ მასწავლებელი ავალეს მოსწავლეს დააკვირდეს იმ საგნებს, რომელიც მან სურათზე უნდა გამოსახოს. შეასრულოს მათი ჩანახატები როგორც ნატურიდან, ასევე მახსოვრობით. მეორე გაკვეთილზე მოსწავლეს უკვე აქვს გარკვეული მასალები კომპოზიციის შესასრულებლად. მან უკვე შეასრულა ყველა დასახატი ფიგურის თუ საგნის ჩანახატი. წინასწარ შეარჩია ფერები და იფიქრა მათ ურთიერთშეხამებზე. მუშაობის ეს მეთოდი ყოველთვის კარგ შედეგებზე გადის.

რაც შეეხება ლიტერატურული ნაწარმოების ილუსტრირებას, ამ დროს მასწავლებელმა ყურადღება უნდა მიაქციოს ნაწარმოების იდეის გააზრებას. მან უნდა დაუსახელოს და ბავშვების წარმოდგენებში გააცოცხლოს ათობით სიუჟეტი. ნამუშევრების ანალიზის დროს ბავშვებს უნდა მიეცეთ საშუალება გამოთქვან საკუთარი მოსაზრებები ცალკეული ნახატის ხარისხსა და მხატვრულ ღირებულებაზე. მათი პასუხებიდან შეიძლება ვიმსჯელოთ, თუ როგორ შეითვისეს მათ როგორც მოცემული თემა, ასევე ის განვლილი მასალა, რომელიც საჭირო იყო ამ თემის უკეთ გააზრებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: მასწავლებელი, ნამუშევრები, ბავშვები, კომპოზიცია, გაკვეთილები.

სიტყვა კომპოზიცია (ლათ. compositio) ნიშნავს შედგენას, შექმნას. ეროვნული სასწავლო გეგმით კომპოზიციის მეცადინეობებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ხელოვნების სწავლებაში. ესენია: ა) მოცემულ ანდა თავისუფალ თემაზე შექმნილი

ნახატები, ბ) დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნების ნაწარმოებები, გ) ლიტერატურული ნაწარმოების ილუსტრაცია.

ბავშვთა შემოქმედებას და კერძოდ თემატური ხატვის სწავლებას, დიდი ყურადღება დაუთმო თავის ნაშრომებში დიდმა რუსმა ფსიქოლოგმა ლევ ვიგოდსკიმ. წიგნში „ხელოვნების ფსიქოლოგია“, რომელიც პირველად 1965 წელს გამოიცა, მან დაასაბუთა, რომ ესთეტიკური განცდა ანუ კათარზისი არის ხელოვნების ფორმით გადმოცემული რაიმე შინაარსი. ამავე ნაშრომში მან ასახა ბავშვთა შემოქმედების ის მნიშვნელოვანი სახეები, რომელიც მოგვიანებით ჩამოაყალიბა „პედაგოგიურ ფსიქოლოგიასა“ და „ფსიქოლოგიურ ნარკვევებში“.

ლევ ვიგოდსკი წერდა: თემატური ხატვის გაკვეთილები ხელს უწყობს წარმოსახვის და შემოქმედებითი ფანტაზიის განვითარებას მოსწავლეებში. ეს გაკვეთილები მოსწავლეს უმუშავებს უნარს, სახეობრივად წარმოადგინოს თემის ირგვლივ მოფიქრებული რაიმე კომპოზიცია, ლიტერატურული ან მუსიკალური ნაწარმოების შინაარსი. მოცემული თემის ირგვლივ ხატვა გულისხმობს დანახულის, გაგონილის ან მოსმენილი ამბის მიმართ ემოციური დამოკიდებულების გამოხატვას, მხატვრულ-გამომსახველობითი ხერხების საშუალებით. წარმოსახვის შემოქმედებითობა პირდაპირ კავშირშია ბავშვის მდიდარ და მრავალფეროვან გამოცდილებასთან, რომელიც წარმოადგენს მასალას და რომლისაგანაც იქმნება ფანტაზია. მასწავლებლის ამოცანაა გააღვიძოს და განავითაროს მოსწავლეებში ხატვის პროცესის მიმართ შემოქმედებითი დამოკიდებულება. ხელი შეუწყოს მოსწავლის ინდივიდუალურობას და ემოციური დამოკიდებულების გაღრმავებას არჩეული სიუჟეტის მიმართ.

თემატური ხატვის გაკვეთილები ბავშვთა საყვარელი საქმიანობაა, რომლის დროსაც სახვითი და გამოყენებითი ხელოვნების კომპოზიციის კანონების და წესების შესწავლას მთავარი ადგილი უკავია. მისი განხორციელებისათვის მასწავლებელი ირჩევს მეთოდებს და რამდენად წარმატებული იქნება სწავლის შედეგი, იმაზეა დამოკიდებული თუ სწავლების რომელ მეთოდს გამოიყენებს მასწავლებელი კომპოზიციის გაკვეთილებზე. ამ ტიპის გაკვეთილებს უდიდესი მნიშვნელობა აქვთ ბავშვთა შემოქმედების განვითარებისათვის. გავიხილოთ რამოდენიმე ვარიანტი თუ როგორ ატარებენ კომპოზიციის გაკვეთილებს ხელოვნების მასწავლებლები:

მასწავლებელთა დიდ უმრავლესობაზე დაკვირვებით, ასეთ მეცადინეობაზე თავისუფალ თემაზე ნახატი იწყება გაკვეთილზე და მთავრდება სახლში. მასწავლებელი ხსნის თემას, ზედაპირულად ლაპარაკობს კომპოზიციის შესაძლო ვარიანტებზე, კომპოზიციის კანონებზე, მაგრამ არაფერს ამბობს კომპოზიციაში შემავალი ელემენტების, კონსტრუქციასა და ურთიერთდამოკიდებულებაზე, სივრცის გამოსახვასა და ფერით შესრულებაზე, რადგან ჰგონია რომ ბავშვებს ეს ყველაფერი კარგად ახსოვთ სხვა ტიპის მეცადინეობებიდან. მაგრამ შესრულებული ნამუშევრების შედეგებით თუ ვიმსჯელებთ, მასწავლებელი საშინლად შეცდა და შედეგიც არცთუ სასურველი მიიღო – ნახატები, სადაც არ ჩანს: პროპორცია, კონსტრუქცია, პერსპექტივი და ფერთა შეხამება.

მასწავლებლის მიერ თემატური ხატვის გაკვეთილის ჩატარების ყველაზე სწორი და ეფექტური ვარიანტი ჩემი აზრით, შეიძლება იყოს შემდეგნაირად: თავდაპირველად

მასწავლებელი დეტალურად განმარტავს გავითილის თემას. დაწვრილებით აცნობს სიუჟეტის და კომპოზიციის შერჩევის წესებს. ნახატის აგების, სივრცითი და ფერითი გადაწყვეტის საშუალებებს. ასეთი სიუჟეტური ნახატი სრულდება ორი - სამი გაკვეთილის განმავლობაში, პირველი გაკვეთილის შემდეგ მასწავლებელი ავალეს მოსწავლეს დააკვირდეს იმ საგნებს, რომელიც მან სურათზე უნდა გამოსახოს. შეასრულოს მათი ჩანახატები როგორც ნატურიდან, ასევე მახსოვრობით. მეორე გაკვეთილზე მოსწავლეს უკვე აქვს გარკვეული მასალები კომპოზიციის შესასრულებლად. მან უკვე შეასრულა ყველა დასახატი ფიგურის თუ საგნის ჩანახატი. წინასწარ შეარჩია ფერები და იფიქრა მათ ურთიერთმეხამებაზე. მუშაობის ეს მეთოდი ყოველთვის კარგ შედეგებზე გადის.

კომპოზიციაზე მუშაობის დასკვნითი ეტაპია - შესრულებული ნახატების მიმოხილვა და ანალიზი . აქედან გამომდინარე I-IV კლასებში მოცემულ თემაზე ხატვის მეცადინეობათა თანმიმდევრობა ასეთი იქნება :

1) თემის არჩევა.

2) სიუჟეტის მოძებნა და სასურათე სიბრტყეზე განლაგება.

3) დაკვირვება. თემასთან დაკავშირებით გარე სინამდვილეზე (მათ შორის ლიტერატურული ნაწარმოების ილუსტრირება) მიზნობრივი დაკვირვება: ცხოველებზე, ფრინველებზე, ხეებზე, შენობებზე, ადამიანის ფიგურებზე.

4) ნატურიდან ჩანახატების და ეტიუდების (ფანქრით ან ფერით), შესრულება.

5)ესკიზების შესრულება(ფანქრით და ფერში) რომელშიც გამოყენებული იქნება ნატურიდან შესრულებული ჩანახატები და ეტიუდები.

6) საბოლოო კომპოზიციის შესრულება(ფანქრით ან საღებავით).

7) შესრულებული სამუშაოს განხილვა და ანალიზი

ამ მეთოდის გამოყენებით განვიხილოთ კომპოზიციის გაკვეთილი თემაზე „როგორ გავატარე ზაფხული.“ მომავალი სიუჟეტური კომპოზიციის თემას მასწავლებელი რამოდენიმე დღით ადრე აგებინებს ბავშვებს. ეს იმისათვისაა საჭირო, რომ ჯერ ერთი, მოსწავლეები განეწყვნენ ამ თემის მიმართ. მეორეც, თემის დაწყებამდე 1-2 გაკვეთილით ადრე მოემზადნენ მის შესასრულებლად. ნატურიდან ხატვის გაკვეთილზე მასწავლებელი ახატვინებს მათ ხეების ფოთლებს , ტოტებს და ყვავილებს. ეს ერთგვარ სავარჯიშოს წარმოადგენს კომპოზიციაში ბუნების დასახატად.

ნატურიდან ხატვის დროს შეიძლება შესრულდეს როგორც მოკლევადიანი სამუშევრები (ჩანახატები და ეტიუდები) ასევე გრძელვადიანი, რომელიც მოიცავს რამოდენიმე გაკვეთილს. ჩანახატების გაკეთება თითქმის ყველა გაკვეთილზეა შესაძლებელი. ჩანახატი ეს არის სწრაფი ნახატი, რომელიც შეიძლება შესრულდეს 5-10 წთ-ის განმავლობაში. ჩანახატში უნდა გადმოიცეს საგნის ან საგანთა ჯგუფის მხოლოდ ძირითადი და სახასიათო ნიშნები. ჩანახატი გრაფიკულად სრულდება ფანქრით, ტუშით ან ნახშირით. რაც შეეხება ეტიუდს, ის ფერში შესრულებულ სწრაფ ნახატს ეწოდება. მასალა სასკოლო ეტიუდისათვის შეიძლება იყოს: აკვარელის ან გუაშის საღებავები. ნატურიდან ხატვის დროს მოსწავლე უყურებს რა ნატურას, იმახსოვრებს მის ფორმას, ტონალობას და ფერს. შემდეგ კი ცდილობს ქაღალდზე გადმოსცეს თავის დანახული. ნახატის სიზუსტე დიდადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად ძლიერია ბავშვის მხედველობითი მახსოვრობა.

რადგან ნებისმიერი სიუჟეტური კომპოზიცია წარმოდგენელია ადამიანის გარეშე, მოსწავლემ უნდა შეასრულოს ადამიანის ჩანახატები სხვადასხვა მოძრაობაში. გარდა ნატურიდან ხატვისა, მასწავლებელი ხელოვნების ნაწარმოებებზე საუბარსაც რთავს. აჩვენებს და საუბრობს იმ მხატვრებზე, რომლებმაც ზაფხულის თემაზე შექმნეს ნამუშევრები. მოსამზადებელ სამუშაოებში მასწავლებელის საუბარიც შედის. ის განუმარტავს და უსახელებს თემის ირგვლივ არსებულ სიუჟეტებს: „ზაფხული სოფლად“, „ზაფხული მდინარეზე“, „ზაფხული ზღვაზე“. „ზაფხულში გემზე“ და ა.შ.

დასახელებული სიუჟეტები ბავშვებისათვის ნაცნობია და პირადად გაცდილი, ამიტომ ისინი ხალისიანად ასრულებენ მოცემულ სამუშაოს. იმისათვის, რომ ნახატები მაღალ დონეზე იქნას შესრულებული, პედაგოგმა უნდა ესაუბროს იმ მხატვრულ საშუალებებზე რომელთა დახმარებით უნდა შესრულდეს მოსწავლის ნამუშევარი: ესაა სასურათო სიბრტყეზე და მისი გამოყენების წესები ჰორიზონტალურ და ვერტიკალურ მდომარეობაში, კომპოზიციის კანონები, ფერები და მათ ურთიერთშეხამება. კომპოზიციაზე მუშაობა იწყება უბრალო ნახატით, რომელზედაც ჯერ არ არის დამუშავებული დეტალები. ბავშვებს მასწავლებელმა უნდა აუხსნას განსაზღვრონ, რა იქნება მთავარი მათ ნახატში. ეს მთავარი შეიძლება იყოს ადამიანი ან ადამიანთა ჯგუფი, რაიმე მოვლენა ან ობიექტი. ის რაც მთავარია ნახატში, გადმოცემული უნდა იყოს დიდ ზომებში და კომპოზიციის ცენტრში. მთავარი შეიძლება გამოყოფილი იქნეს რაიმე მკვეთრი ფერით, ანდა ფერების ან ტონების კონტრასტით. მაგალითად ღია ფერის ფიგურა კარგად გამოიკვეთება მუქ ფონზე, ან პირიქით, მუქი ფიგურა ღია ფონზე.

ადამიანების ან ცხოველების ფიგურები ნახატში უნდა გადმოიცეს მოძრაობაში. ამისათვის მასწავლებელმა უნდა დაუხატოს ბავშვებს დაფაზე რამოდენიმე სიუჟეტი მოძრავი ფიგურებით. ამასთანავე შეუძლია აჩვენოს გამოჩენილ მხატვართა რეპროდუქციები, სლაიდები, წინა წლების გამწვანებაში შექმნილი თანატოლთა ნახატები. მას შემდეგ რაც კომპოზიციის სქემა იქნება მოძებინლი, მოსწავლეები იწყებენ მის დაზუსტებას. მასწავლებელმა უნდა შეახსენოს მათ, რომ კომპოზიციაში შემავალი ყველა საგანი უნდა დაიხატოს დიდი სიზუსტით, გათვალისწინებული უნდა იქნას მათი კონსტრუქცია, ზომა და პროპორციული ურთიერთდამოკიდებულება. ყველასათვის ცნობილია როგორ უჭირთ პატარა ბავშვებს ცალკეულ საგანთა შორის ზომითი განსხვავების გაკეთება. ხშირად მათი დახატული ადამიანი სახლზე მაღალია, ან იმხელაა, რომ ძნელია მოთავსდეს მის გვერდით დახატულ მანქანაში.

მას შემდეგ, რაც მოსწავლე დაასრულებს კომპოზიციის აგებას ფანქარში, მასწავლებელი კიდევ ერთხელ უსწორებს ნამუშევარს და ნებას აძლევს დაიწყოს იგი ფერში. აქაც მასწავლებლის რჩევებია საჭირო საღებავებით მუშაობის მეთოდებთან და წესებთან დაკავშირებით. თუ ნახატი აკვარელის საშუალებით უნდა შესრულდეს, მასწავლებელი უხსნის, რომ აკვარელის ფერწერა გამჭირვალე ფენებად უნდა დაიდოს ქაღალდზე. ის უნდა დამთავრდეს სამი სეანსის გამავლობაში. პირველი ფენა ძალიან თხელი და ღია ტონებით უნდა დაიფაროს. მუშაობის დროს მასწავლებელმა უნდა შეაქოს მოსწავლეები, განმარტოს რატომაა მოსაწონი მათი ნამუშევრები. ყოველივე ეს ეხმარება ბავშვებს სწორად შეაფასონ საკუთარი ნახატები და აქტიურად გააგრძელონ მუშაობა. ამ

მეთოდის გამოყენებით მნიშვნელოვნად იზრდება ნამუშევრების მხატვრული ღირებულება. გარდა საუკეთესო ნახატებისა, მოსწავლეებს შეიძლება წარუმატებელი ნამუშევრებიც აჩვენოს მასწავლებელმა. ამ დროს ხაზი უნდა გაესვას იმ შეცდომებს, რომელიც მოსწავლეთა მიერ იქნა დაშვებული.

ამ შემთხვევაშიც ლევ ვიგოტსკის რჩევა შეგვიძლია გამოვიყენოთ: „შემოქმედებითი პროცესი ყოველთვის მოითხოვს ერთგვარ კავშირს მოსწავლის და დასახატი ობიექტის მიმართ. ასეთი ურთიერთდამოკიდებულება ადვილად შეიძლება დაინგრეს თუნდაც საყვარელი მასწავლებლის მხრიდან კრიტიკული შენიშვნებით. შემოქმედებითი პროცესი, სწავლების სხვა ფორმებისაგან იმით განსხვავდება, რომ ამ შემთხვევაში მოსწავლე კი არ იძენს და აგროვებს ცოდნას და გამოცდილებას, არამედ გასცემს მას. სწორედ გაცემის გზით მიღწეული განვითარებას ეწოდება შემოქმედებითი პროცესი. ამ პროცესში ბავშვი იმდენადაა თავისუფალი, რამდენადაც მასწავლებელმა იცის მისი ხასიათი, მისწრაფება და შესაძლებლობა. იცის რა ჩაიფიქრა ბავშვმა მისი პირველი ხაზებით და ფერითი ლაქებით. შემოქმედებითი პროცესში იბადება შემოქმედებითი თავისუფლება, რომლის მოქმედი გმირები მოსწავლე და მასწავლებელი არიან. ის ერთგვარად მთავარი გზაა მოსწავლის წარმატებისაკენ.“

მოსწავლის მიერ შექმნილ ნახატს აუცილებლად ესაჭიროვება მასწავლებლის მახვილი თვალი, რომელიც მიუთითებს დაშვებულ შეცდომებზე. ვიგოტსკი მკაცრად აფრთხილებს მასწავლებელს, რომ არ შეეხოს მოსწავლის ნახატს და არ შეუსწოროს მას ნახატშივე დაშვებული შეცდომები. მათ ნახატის დამთავრების შემდეგ უნდა იმსჯელონ დაშვებულ შეცდომებზე და მის გამოსწორებაზე, რადგან შემოქმედებითი პროცესის დროს შეცდომების გასწორება საკუთარი შესაძლებლობების შეგრძნებას ანგრევს და კლავს მის მისწრაფებას წარმატებისაკენ.

მოცემულ თემაზე ხატვას მიეკუთვნება ასევე ლიტერატურული ნაწარმოების ილუსტრირება. ასეთი ტიპის გაკვეთილებზე მოსწავლეები ასრულებენ უკვე განვლილი ლიტერატურული ნაწარმოების (ლექსი, მოთხრობა, ზღაპარი, ნოველა და ა. შ.) ილუსტრაციებს, ზოგიერთი მასწავლებელი ჩვეულებრივ შემოიფარგლება ნაწარმოების წაკითხვით და იძლევა მოკლე მითითებას, თუ რომელი მონაკვეთი აირჩიოს დასახატად მოსწავლემ, როგორ დაიწყოს მუშაობა ნახატზე და რაზე გაამახვილოს ყურადღება. მასწავლებელს ამ დროს გამორჩა კომპოზიციის აგებაზე და მის სქემაზე საუბარი. თემატური ხატვის გავითილის ჩატარების ასეთი ვარიანტი არადამაკმაყოფილებლად ითვლება. მოსწავლეები ქმნიან ძალიან პრიმიტიულ ნახატს, უჭირთ სიუჟეტის გამოსახვა და ხშირად მიმართავენ მასწავლებელს დახმარებისათვის. მასწავლებელმა ამ მეთოდით ძალიან მცირე ან სრულიადაც არ დაუთმო ყურადღება კომპოზიციის აგების ძირითად პრინციპებს. ამიტომ მოსწავლეებს უჩნდებათ უამრავი შეკითხვა, რომელიც არ ექვემდებარება არავითარ თანმიმდევრობას. ასევე არ ჯდება რაიმე ერთ სისტემაში მასწავლებლის პასუხებიც.

როგორც აღვნიშნეთ, ლიტერატურული ნაწარმოების ილუსტრირება თემატური ხატვის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს. ის დაკავშირებულია ლიტერატურულ ტექსტთან. რადგანაც პირველი კლასის მოსწავლეთათვის განკუთვნილ ნაწარმოებებში ძირითადი პერსონაჟები ცხოველები და ფრინველები არიან, მასწავლებელს შეუძლია ნატურიდან

ხატვის დროს მათი ფიტულები დაახატვინოს მოსწავლეებს და თუ ეს შესაძლებელია და დიდ ქალაქში ცხოვრობენ, წაიყვანოს ბავშვები ზოოპარკში.

გაკვეთილის მომზადებაში შედის ასევე იმ მხატვართა ნაწარმოებების ჩვენება, რომელთაც გააფორმეს საბავშვო ზღაპრები და წიგნები. რამდენადაც ლიტერატურული ნაწარმოების ილუსტრაცია დაკავშირებულია ტექსტთან და მოითხოვს კონკრეტული პერსონაჟების გამოსახვას, მოსწავლეების წინაშე დგას ამოცანა, გახსნან ამ პერსონაჟთა სახეები სახვითი ხელოვნების საშუალებით. ეს მეტად რთული სამუშაოა და მოითხოვს ზღაპრის გმირების შესახებ დიდ ცოდნას. ამ საპასუხიმგელო საქმეში კი მას მასწავლებელი უნდა დაეხმაროს. წაუკითხოს და წააკითხოს ბავშვს ტექსტის ის მონაკვეთები სადაც მთავარ გმირებზეა ლაპარაკი. სთხოვოს ბავშვებს დამოუკიდებლად დაახასიათონ ისინი, ხაზი გაუსვან მათ გარეგნულ ნიშნებს, ჩაცმულობას და მოძრაობებს. მასწავლებელმა უნდა უჩვენოს მათ ცნობილი მხატვრების მიერ შესრულებული ილუსტრაციები და საჭიროების შემთხვევაში თვითონ დახატოს პერსონაჟები დაფაზე. უნდა აღინიშნოს, რომ მასწავლებლის მიერ დაფაზე შესრულებულ ნახატს, დიდი მნიშვნელობა აქვს ამა თუ იმ თემის, ან მხატვრული კანონის უკეთ გაგებისათვის. ასეთი ნახატები რამოდენიმე წუთი უნდა დარჩეს დაფაზე. მანამდე, სანამ მოსწავლეები მოასწრებენ მის გადახატვას. მოსწავლემ კი არ უნდა გადახატოს მასწავლებლის დახატული, არამედ გამოიყენოს როგორც თვალსაჩინოების ერთ-ერთი სახე.

ლიტერატურული ნაწარმოების ილუსტრირების დროს მასწავლებელმა ყურადღება უნდა მიაქციოს ნაწარმოების იდეის გააზრებას. მან უნდა დაუსახელოს და ბავშვების წარმოდგენებში გააცოცხლოს ათობით სიუჟეტი.

კომპოზიციის გაკვეთილებზე ერთ-ერთ მთავარ, მეთოდურ მომენტს წარმოადგენს შეფასება წარმოადგენს, რომელიც მოხდება მოსწავლეებთან ერთად. ამ მომენტს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს როგორც სწავლების, ასევე საადმინისტრაციო პროცესისათვის. ამიტომ საჭიროა მოიძებნოს შეფასების სწორი სისტემა. მაინც რა უნდა დაედოს საფუძვლად ასეთ შეფასებას? უპირველეს ყოვლისა, აუცილებლად უნდა მივიღოთ მხედველობაში ის მიზნები და ამოცანები, რომელიც სასწავლო პროგრამასა აქვს მუშაობის თითოეულ ეტაპზე. გარდა ამისა, მასწავლებელი განსაზღვრულ მოთხოვნას უყენებს თითოეულ გაკვეთილს, რამაც ასახვა უნდა ჰპოვოს მოსწავლის ნიშანზე. ნიშანმა უნდა ასახოს, თუ რამდენად წარმატებული იყო მოსწავლეების მიერ შესრულებული ნახატები. პედაგოგმა უნდა გაითვალისწინოს ნახატებში გამოყენებული და მოსწავლეების მიერ ადრე მიღებული ცოდნა. ფანქრებით შესრულებულ სიუჟეტურ ნახატში მასწავლებელმა უნდა გაითვალისწინოს თუ რამდენად სწორად გადაწყვიტა მოსწავლემ ნამუშევარში სურათის თემა. როგორ გადმოსცა კომპოზიციაში პერსპექტიული, პროპორციულ-სტრუქტურული, ტონალური და კომპოზიციური ამოცანები. ხოლო თუ სამუშაო ფერში სრულდება, მაშინ ყველა ზემოთხსენებულ ამოცანას ემატება ფერითი გადაწყვეტის შეფასება. ნახატების განხილვა რეგულარულად უნდა ხდებოდეს მთელი კლასის მონაწილეობით. ასეთი კოლექტიური შეფასება ბავშვებში ყოველთვის დიდ ინტერესს იწვევს. განხილვისას აუცილებლად საჭიროა გამოიყოს: ცუდი, საშუალო და კარგი ნამუშევრები. ძალიან მნიშვნელოვანია სიუჟეტური ნახატების ანალიზისას

თუნდაც საშუალო ნამუშევარში აღინიშნოს რაღაც დადებითი, რომ მოსწავლემ არ დაკარგოს რწმენა საკუთარ შესაძლებლობაში და ინტერესი ხატვისადმი. ნამუშევრების ანალიზის დროს ბავშვებს უნდა მიეცეთ საშუალება გამოთქვან საკუთარი მოსაზრებები ცალკეული ნახატის ხარისხსა და მხატვრულ ღირებულებაზე . მათი პასუხებიდან შეიძლება ვიმსჯელოთ, თუ როგორ შეითვისეს მათ როგორც მოცემული თემა, ასევე ის განვლილი მასალა, რომელიც საჭირო იყო ამ თემის უკეთ გააზრებისათვის.

ლიტერატურა:

1. ეროვნული სასწავლო გეგმა. საგნობრივი პროგრამა სახვით და გამოყენებით ხელოვნებაში.
2. Ананьев Б. Г., Антропова М. В. и др. 2002 ["Первоначальное обучение и воспитание детей"](#) М., изд-во Академии Педагогических Наук.
3. https://vk.com/lev_semyonovich_vygotsky

Methods of Teaching Composition in Elementary School

Gagnidze Darejan

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract. The word composition (Latin composito) means to compose, to create. According to the National Curriculum composition lessons have an important place in the teaching of Art. These are: a) drawings created on a given theme or free theme; b) Sketches of decorative-applied arts and c) illustration of a literary work.

The great Russian psychologist Lev Vygotsky paid great attention to children's creativity and in particular to the thematic drawing teaching in his book "Psychology of Art". Observing the vast majority of teachers, at such lesson, drawing on free theme begins at the lesson and ends at home. The most appropriate and effective option for a thematic drawing lesson held by the teacher, in my opinion, may be as follows: at first, the teacher explains in detail the lesson topic, introduces in detail the rules for theme and composition selection, the means of spatial and color solutions for drawing. Such thematic drawing is completed in two or three lessons. After the first lesson, the teacher instructs the student to observe the objects that he/she should picture, to perform their sketches both in kind and with memory. In the second lesson the student already has some materials to perform the composition. He has already made the sketches of all the figures and objects. He/She chose the colors in advance and thought about their combination. This method of work always gives good results.

As for illustrating literary work, the teacher should focus on understanding the idea of the work. He/She has to name and relive dozens of stories in children's imagination. When analyzing artworks, children should be given the opportunity to express their views on the quality and artistic value of a particular drawing. From their answers we can discuss how they learned both the given topic and the material they needed to better understand this topic.

Key words: teacher, artwork, children, composition, lessons.

НОВЫЕ ЦЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ И НОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ И ВОСПИТАТЕЛЕЙ

Танько Татьяна
Тарарак Наталья
Юрьева Екатерина

Харьковский национальный педагогический университет имени
Г.С. Сковороды

Абстракт. На основе изучения документов ООН, ЮНЕСКО, Совета Европы, раскрыты новые ценности современного образования: образование для мира, воспитание толерантности, реализация человеческого потенциала для устойчивого развития. В материалах Всемирного экономического форума в Давосе (2019) выявлены актуальные направления трансформации образования в современных условиях: акцент на командную работу и творчество; обучение через игры, развивающие критическое мышление; поддержка инициативности учащихся во внеучебной деятельности. Сделан вывод, что наиболее полно названные ценности и условия реализуются в межкультурном образовании. Раскрыта суть и структура межкультурной компетентности педагога и воспитателя. Представлена разработанная авторами модель формирования межкультурной компетентности будущих учителей и воспитателей в процессе их профессиональной подготовки. Теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия вариативной реализации разработанной модели, к которым отнесены: 1) конструирование содержания процесса формирования межкультурной компетентности на основе сравнительно-сопоставительного ознакомления будущих учителей и воспитателей с традиционной педагогической культурой разных народов и его реализации в процессе изучения курса сравнительной этнопедагогике и интеграции в программы других дисциплин учебного плана, педагогических практик, внеучебной и научно-исследовательской деятельности студентов; 2) отбор и реализация широкого спектра инновационных форм, методов и приёмов работы: интерактивных, тренинговых, игровых, проектных, направленных на комплексное формирование всех компонентов межкультурной компетентности будущего учителя и воспитателя – личностно-психологического, когнитивного, процессуально-деятельностного; 3) усиление эмоционального воздействия на личность студента (работа с моральными дилеммами и мультимедийными ресурсами); создание в педагогическом вузе образовательной среды межкультурного общения; организация взаимодействия студентов, учёных, педагогов, общественных организаций национальных меньшинств с целью исследования традиций воспитания в разных культурах и творческого использования опыта народной педагогики в образовательном процессе современных учебных заведений.

Ключевые слова: воспитатель, учитель, образование, межкультурная компетентность, профессиональная подготовка, модель формирования межкультурной компетентности, педагогические условия, вариативная реализация, инновационные методы и образовательные технологии.

Глобализация и порождённая ею активизация миграционных процессов во всём мире, стремительное развитие новейших информационно-коммуникационных технологий и транспортного сообщения значительно упростили установление контактов между людьми из разных уголков планеты, а также способствовали существенному увеличению интенсивности общения самых разных категорий населения – бизнесменов, студентов, художников, трудовых мигрантов, переселенцев, беженцев – представителей разных цивилизаций и культур.

В 2015 г. Всемирный форум по вопросам образования (Южная Корея, Инчхон, 19–22 мая 2015 г.) одобрил Декларацию «Образование 2030» [UNESCO, 2015]. Новые глобальные цели зафиксированы в документе ООН «2030 Повестка дня для устойчивого развития», принятом 23–24 сентября 2015 г. [Дебіч, 2017: 73; United Nations, 2015]. В этих документах указано, что образование является движущей силой для достижения целей устойчивого развития. В частности, одна из целей предусматривает обеспечение инклюзивного и справедливого качественного образования и создание возможности для образования на протяжении жизни для всех. Участники Всемирного форума по вопросам образования в Инчхоне отметили: «Мы подтверждаем, что образование является общественным благом, одним из основополагающих прав человека и основой для обеспечения других прав. Она является необходимым условием мира, толерантности, реализации человеческого потенциала и устойчивого развития» [Дебіч, 2017: 73; United Nations, 2015].

Тем самым было чётко задекларировано, что современными ценностями образования являются мир, толерантность, реализация человеческого потенциала, качественное образование для всех. Практически все эти ценности находят своё отражение в межкультурном образовании – методологической концепции и образовательной практике, направленной на подготовку молодого поколения к полноценной жизни и эффективной самореализации в современном многокультурном обществе. Об этом пишет и Е. Враньешевич, который в качестве синонима межкультурного образования употребляет термин «образование для разнообразия» [Vranješević, 2014: 481].

В последнее время исследователи всё чаще фиксируют ситуации, когда исторически присущее Украине культурное разнообразие не только не рассматривается как ценный ресурс, но и воспринимается как препятствие процессу национальной консолидации.

Несмотря на фактическое культурное, этническое, языковое, конфессиональное разнообразие в стране, немалое количество людей отказываются воспринимать мир во всём его многоцветии и продолжают отстаивать архаичные предубеждения и стереотипы относительно различных групп населения. Ещё одной проблемой стало большое количество внутренне перемещённых лиц из аннексированного Крыма и восточных областей, трудовых мигрантов из стран Азии и Африки. Это актуализирует поиски эффективных путей и средств адаптации и социализации в разных регионах Украины людей, которые отличаются от большинства местного населения своими языковыми, религиозными, культурными и другими особенностями.

Однако, адаптацией и социализацией внутренних и внешних мигрантов проблема не исчерпывается. Важно, чтобы принимающая сторона, то есть местное население, тоже была готова к диалогу, сотрудничеству, готова идти навстречу.

И важным общественным институтом, способным определенным образом приобщиться к решению этих насущных проблем, является система образования. Поэтому сейчас чрезвычайно актуальным является развитие межкультурного образования, что будет способствовать систематической целенаправленной работе по объединению страны, развитию межрегиональных связей, интеграционным процессам и сотрудничеству.

Европейское и мировое сообщество принимают активные меры по преодолению негативных гуманитарных последствий глобализации, сохранению многообразия культурного наследия, защите прав человека и человеческих сообществ [Council of Europe, 2008, 2017a, 2017b]. В 2019 году участники Всемирного экономического форума в Давосе обсуждали ситуацию, когда мир тратит \$10 трлн. на обучение 1,5 млрд. детей; однако оказывается, что большая часть этих инвестиций направлена на учебные программы и предметы, которые не менялись в течение 150 лет. Мир, который стоит на пороге Четвертой промышленной революции, требует значительных образовательных изменений. Спикеры форума пришли к выводу, что важно уделить внимание способам и формам учебного процесса. Среди них – акцент на командную работу и творчество; обучение через игры, развивающие критическое мышление; поддержка инициативности учащихся во внеучебной деятельности [Корнієнко, 2019].

Для осуществления таких амбициозных планов необходимо соответствующее кадровое обеспечение образовательных реформ и в первую очередь – корпус учителей и воспитателей, готовых к профессиональной деятельности в условиях культурного разнообразия современного общества и образовательной среды.

Нами уже рассматривались вопросы формирования профессионально значимых личностных качеств будущих учителей и воспитателей, в частности, их ценностно-мотивационных ориентаций [Танько, 2018; Танько і Тарарак, 2018; Тарарак, 2019 и др.] и методической подготовки для профессиональной деятельности в современном социокультурном пространстве [Трубавіна, Юр'єва і Михайленко, 2017 и др.].

Теоретические и методические основы подготовки молодого поколения к жизни в условиях культурного разнообразия были заложены ещё в 80-х гг. XX века. На сегодня имеем достаточно детально разработанные:

- концепции полиэтнического, кросс-культурного, многокультурного, мультикультурного, межкультурного образования [Banks, 2009; Barrett, Byram, Lázár, Mompoin-Gaillard & Philippou, 2013; Palaiologou & Gorski, 2017 и другие];
- содержание, методики и технологии подготовки учителей к работе в условиях многокультурности [Gorski, 2009; Hollins & Guzman, 2005; Leutwyler, Petrović & Mantel, 2012; Nieto, 2009; Zlatković & Petrović, 2016; Юр'єва, 2016 и другие];
- концепцию и практики формирования межкультурной компетентности педагога и её отдельных компонентов [Hrvatić & Piršl, 2007; Petrović, Jokić & Leutwyler, 2016; Petrović, Zlatković, Jokić, Erić, Dimitrijević & Leutwyler, 2016 и другие];
- диагностический инструментарий для определения степени сформированности компонентов межкультурной компетентности [Fantini, 2009; Van Der Zee & Van Oudenhoven, 2000 и др.].

Вместе с тем, глубинные трансформационные процессы в современном образовании актуализируют не только разработку нового содержания, но и поиски новых форм, методов, технологий межкультурного образования.

Цель статьи: раскрыть теоретические идеи и украинский опыт профессиональной подготовки будущих учителей и воспитателей к осуществлению межкультурного образования как ведущего направления реализации новых образовательных ценностей, в частности, на основе использования современных образовательных технологий.

Рассматриваем межкультурную компетентность бакалавра-педагога как способность осознавать и уважать культурное многообразие современного украинского общества, понимать его ценность как ресурса для развития личности и социума, использовать на

практике образовательно-воспитательный и социализующий потенциал культурного разнообразия [Тіщенко і Юр'єва, 2016: 62]. Нами обоснована структура этой компетентности, которая содержит три компонента: личностно-психологический, когнитивный, деятельностный [Юр'єва і Тіщенко, 2014]. Личностно-психологический компонент должен быть представлен толерантностью к проявлениям инокультурности, направленностью на толерантное взаимодействие с представителями различных культур, стремлением к самоопределению в сфере межкультурной коммуникации [Юр'єва, 2016с: 205].

Когнитивный компонент межкультурной компетентности определяет теоретическую основу профессиональной деятельности учителя и воспитателя в условиях этнокультурного многообразия общества, а именно – знания: сути межкультурного образования молодого поколения, его теории, истории развития и современного состояния, а также основных отечественных и международных нормативных документов, регламентирующих осуществление межкультурного образования в Украине [Юр'єва, 2016с: 202–203, 205].

Деятельностный компонент рассматриваемой компетентности предполагает сформированность умений: работать с многокультурным детским коллективом, индивидуально работать с детьми – представителями разных этносов и культур, сотрудничать с многокультурным социальным окружением, в частности, с родителями учащихся и представителями общественных организаций национальных меньшинств [Юр'єва, 2016с: 203, 206].

Особое значение придаём формированию межкультурной компетентности воспитателя заведения дошкольного образования, который стоит у самых истоков формирования личности молодого гражданина Украины, а также преподавателя художественных дисциплин (музыки, изобразительного искусства, хореографии и т.д.), в чьих руках находится очень эффективный инструмент – искусство, и чьё влияние на эмоциональную сферу ребенка трудно переоценить [Тіщенко і Юр'єва, 2016].

Нами разработана и теоретически обоснована модель формирования межкультурной компетентности будущих учителей общеобразовательных школ и воспитателей дошкольных учреждений [Юр'єва, 2016b]. Её апробация в образовательном процессе Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды осуществлялась в трёх вариантах [Юр'єва, 2016a; 2016с: 149–296].

Первый вариант внедрения модели предусматривал конструирование содержания профессиональной подготовки на основе сравнительно-сопоставительного ознакомления будущих учителей и воспитателей с традиционной, в частности, педагогической культурой разных народов, реализацию этого содержания в процессе изучения курса сравнительной этнопедагогики и интеграцию с программами других дисциплин учебного плана, педагогических практик, внеучебной и научно-исследовательской деятельности студентов [Гриньова, Новіков і Юр'єва, 2017a].

II вариант реализации модели формирования межкультурной компетентности будущих учителей и воспитателей предусматривал также отбор и применение широкого спектра инновационных форм, методов и приёмов работы: интерактивных (для приобретения умений установления взаимодействия, диалога, в частности, с представителями различных культур), тренинговых (элементы тренингов толерантности), игровых («Паутина предрассудков», «Ярлыки», «Подарки», «Две культуры», «Облака», «Встреча цивилизаций» и т. п.), проектных (разработка сценариев детских праздников на основе украинских народных традиций («Козацкие забавы», «Рождественские забавы», «Праздник сказки» и т. п.), составление картотек воспитательных мероприятий для ознакомления дошкольников и учащихся школ с культурами разных народов, анализ особенностей содержания и форм гражданского и

межкультурного воспитания в школах национальных меньшинств, разработка анкет для родителей и т. п.), направленных на комплексное формирование всех компонентов межкультурной компетентности будущих учителей и воспитателей – личностно-психологического, когнитивного, деятельностного [Калашник, Новіков і Юр'єва, 2017а, 2017б].

В III варианте реализации разработанной модели предусматривалось, кроме прочего, создание в педагогическом вузе образовательной среды межкультурного общения, организации взаимодействия студентов, учёных, педагогов, общественных организаций национальных меньшинств с целью исследования традиций воспитания в разных культурах и творческого использования опыта народной педагогики в образовательном процессе современных учебных заведений. Методика работы включала, наряду с применением форм и методов работы, характерных для I и II вариантов реализации модели, усиление эмоционального воздействия занятий по сравнительной этнопедагогике применением упражнений, связанных с необходимостью делать нравственный выбор в ситуациях межкультурных контактов – моральных дилемм (дилемма Хельги, «Хорошие соседи», «Вымершее село», «Не хочу принимать в этом участие», в основу которых положены реальные жизненные ситуации, связанные с большими трагедиями XX века – Холокостом, депортацией крымских татар, Голодомором, армянским геноцидом и т. п.) [Юр'єва, Новіков і Ячина, 2017а], проведение практических занятий в интерактивном формате «Живой библиотеки», работа с медиаресурсами (фильмы фестиваля Докудейс, мультфильмы проекта «Колыбельные мира», ролики видеопроекта 24 телеканала «Сделано в Украине» и т. п.) [Юр'єва, Новіков і Ячина, 2017б], а также привлечение студентов к проектно-поисковой работе этнопедагогического содержания (сбор информации о традициях воспитания в разных культурах от их носителей).

Интерактивный формат «Живой библиотеки», разработанный Международной организацией по миграции как исключительно внеучебная форма работы, в процессе выполнения теоретико-экспериментального исследования был модифицирован и адаптирован к условиям образовательного процесса педагогического вуза [Гриньова, Новіков і Юр'єва, 2017б]. «Живая библиотека» – это интерактивная технология, делает зримой мультикультурность современного мира и реализует на практике идею межкультурного диалога, поскольку способствует началу живого общения между людьми – представителями разных культур. Формат мероприятия получил такое название, вследствие того, что для описания функций участников используется библиотечная терминология: Живые книги – носители различных культур; Читатели – те, кто стремится узнать новое для себя о другой культуре от её носителя; «Чтение Живой книги» – общение представителей разных культур. В ХНПУ имени Г. С. Сковороды Читателями были студенты факультетов дошкольного образования и начального обучения, Живыми книгами – студенты и аспиранты из Азербайджана, Алжира, Болгарии, Вьетнама, Армении, Грузии, Ирана, КНР, Республики Конго, Республики Корея, Таджикистана, Туркменистана. Зафиксированные в процессе интервьюирования и анкетирования чрезвычайно яркие впечатления от общения, которые получают Читатели, Живые Книжки и организаторы занятий, свидетельствуют о достаточно высокой эффективности данной интерактивной технологии. Полученный опыт позволил студентам избавиться от имеющихся негативно окрашенных этнических стереотипов, приобрести умения коммуницировать и сотрудничать с представителями различных культур, стимулировал развитие межкультурной толерантности, уважения к культурному разнообразию и понимания его ценности. Опыт проведения занятий в формате Живой

Библиотеки свидетельствует о том, что участие в них стимулирует дальнейшее неформальное общение студентов из разных стран. Таким образом интерактивные занятия в формате «Живой Библиотеки» послужили основой для создания и развития в педагогическом университете среды межкультурного общения, которая, в свою очередь, способствовала повышению результативности работы по формированию у будущих учителей и воспитателей межкультурной компетентности.

Выводы. Разработанная и теоретически обоснованная модель формирования межкультурной компетентности полностью подтвердила свою действенность в ходе вариативного внедрения в процесс профессиональной подготовки будущих учителей и воспитателей [Юр'сва, 2016а]. При этом было установлено, что наибольшую эффективность показал третий вариант реализации модели. Его отличительной особенностью было не только конструирование нового содержания профессиональной подготовки будущих учителей и воспитателей и интеграция его в учебно-познавательную, внеаудиторную, научно-исследовательскую деятельность студентов и их практическую подготовку, но и широкое использование инновационных методов и образовательных технологий – интерактивных, тренинговых, проектных, игровых. Важную роль в реализации новых ценностей образования для мира, воспитания толерантности, реализации человеческого потенциала для устойчивого развития сыграли также приёмы усиления эмоционального воздействия занятий (работа с нравственными дилеммами и мультимедийными текстами) и созданная в университете среда межкультурного общения.

Детальная разработанность модели делает возможным её использование в учебных заведениях разных уровней: старшей школе, внешкольных учреждениях, непедагогических вузах, системе последипломного и неформального педагогического образования и т.п.

Перспективы дальнейших исследований видим в усовершенствовании диагностических методик для измерения сформированности компонентов межкультурной компетентности; разработке методического инструментария – тренингов, игровых, интерактивных, коммуникативных методик и приёмов; адаптацию к условиям образовательного процесса высшего и последипломного педагогического образования инновационных форм работы: форум-театр, театр для диалога и т. п.

Список использованной литературы:

- Гриньова, В. М., Новіков, О. В. і Юр'сва, К. А. (2017а). Етапи професійної підготовки майбутніх учителів і вихователів на засадах порівняльного народознавства. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 48: 47–65. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1312925>
- Гриньова, В. М., Новіков, О. В. і Юр'сва, К. А. (2017б). Адаптація інтерактивної методики «Жива Бібліотека» до умов освітнього процесу педагогічного вишу. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 49: 53-68. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1312989>
- Дебич, М. А. (2017). Інтернаціоналізація вищої освіти: світовий досвід. Суми : Університетська книга.
- Калашник, Л. С. Новіков, О. В. і Юр'сва, К. А. (2017а). Інтерактивні форми роботи в підготовці майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 48: 77–93. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1312935>
- Калашник, Л. С. Новіков, О. В. і Юр'сва, К. А. (2017б). Проектна діяльність студентів у

процесі підготовки майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 49: 82-97. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1313003>

- Корнієнко, Я. (2019).** Давос-2019: головні меседжі Всесвітнього економічного форуму. «Економічна правда». URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/01/27/644694/>
- Танько, Т. П. (2018).** Теоретичні аспекти формування професійно-значущих якостей особистості вчителя, вихователя закладу дошкільної освіти. «Освітній простір України», 14: 126-134.
- Танько, Т. П. і Тарарак, Н. Г. (2018).** Роль дисциплін художньо-естетичного циклу у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. «Теорія та методика навчання та виховання: зб. наук. пр.», 45: 112-128.
- Тарарак, Н. Г. (2019).** Психолого-педагогічні аспекти формування ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів у сучасному соціокультурному просторі. «Дошкільна освіта в Україні в умовах світових змін : матер. Всеукр. наук.-практ. конф.(з міжн. участю), Полтава, 30-31 травня 2019 р.». Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка: 55-56.
- Тіщенко, О. М. і Юр'єва, К. А. (2016).** Міжкультурна компетентність учителя в нових стандартах вищої освіти. «Українська освіта і наука в XXI столітті: погляд молоді : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених (11–12 травня 2016 року, м. Харків)». Харків : ХНПУ: 61–64.
- Трубавіна, І. М., Юр'єва, К. А. і Михайленко, О. Л. (2017).** Методичні рекомендації до організації факультативних заходів в школах з метою прищеплення гідності, миру та соціального консенсусу. Бердянськ : Планета-Прінт. URL : <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1283>
- Юр'єва, К. А. (2016a).** Експериментальна перевірка моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 47: 114–137. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.82134>
- Юр'єва, К. А. (2016b).** Модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 46: 116–130. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.820827>
- Юр'єва, К. А. (2016c).** Порівняльна етнопедагогіка в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. Харків : Вид. Рожко С. Г.
- Юр'єва, К. А. і Тіщенко, О. М. (2014).** Компетенція, компетентність, міжкультурна компетентність учителя: сутність і зміст. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 42: 169–182.
- Юр'єва, К. А., Новіков, О. В. і Ячина, Т. М. (2017a).** Робота з моральними дилемами в процесі формування міжкультурної компетентності майбутніх педагогів. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 48: 107–120. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1312946>
- Юр'єва, К. А., Новіков, О. В. і Ячина, Т. М. (2017b).** Робота з медіатекстами в процесі формування міжкультурної компетентності майбутніх педагогів на засадах порівняльного народознавства. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», 49: 111-127. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1320011>
- Banks, J. A. (2009).** Diversity and Citizenship Education in Multicultural Nations. „Multicultural Education Review”, 1(1): 1–28. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/23770031.2009.11102861>
- Barrett, M., Byram, M., Lázár, I., Mompoin-Gaillard, P. & Philippou, S. (2013).** Developing Intercultural Competence through Education. Strasbourg : Council of Europe. URL : <https://rm.coe.int/developing-intercultural-enfr/16808ce258>
- Council of Europe. (2008).** White Paper on Intercultural Dialogue. Strasbourg : Council of Europe

Publishing, URL:

http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/hitePaper_InterculturalDialogue_2_en.asp#P71_5982

- Council of Europe. (2017a).** Learning to live together : Report on State of Citizenship and Human Rights Education in Europe. Strasbourg : Council of Europe Publishing URL: www.coe.int/en/web/edc/report-on-the-state-of-citizenship-and-human-rights-in-europe
- Council of Europe. (2017b).** Learning to Live Together: a Shared Commitment to Democracy. „Conference on the Future of Citizenship and Human Rights Education in Europe Strasbourg, 20–22 June 2017” : General Report. Strasbourg : Council of Europe Publishing. URL : <https://rm.coe.int/learning-to-live-together-conference-final-report/168075956b>
- Fantini, A. E. (2009).** Assessing intercultural competence. „The SAGE Handbook of Intercultural Competence”. Thousand Oaks : SAGE Publications: 456–476.
- Gorski, P. (2009).** What we're teaching teachers: An analysis of multicultural teacher education coursework syllabi. „Journal of Teaching and Teacher Education”, 25(2): 309–318.
- Hollins, E. R. & Guzman, M. T. (2005).** Research on preparing teachers for diverse populations. „Studying teacher education: The report of the AERA Panel on Research and Teacher Education”. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum: 477-548.
- Hrvatić, N. & Piršl, E. (2007).** Interkulturalne kompetencije učitelja. „Kompetencije i kompetentnost učitelja”. Osijek : Učiteljski fakultet, Ukraine : Kherson State University Kherson: 221–230.
- Leutwyler, B., Petrović, D. & Mantel, C. (2012).** Constructivist Foundations of Intercultural Education: Implication for Research and Teacher Training. „International Perspectives on Education”. Sofia : Bulgarian Comparative Education Society: 111–118.
- Nieto, S. (2009).** The Light in their Eyes: Creating Multicultural Learning Communities. New York : Teachers College Press.
- Palaiologou, N. & Gorski, P. C. (2017).** The evolution of intercultural and multicultural education: scholarship and practice for new sociopolitical and economic realities. „Intercultural Education”, 28(4): 353–355. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/14675986.2017.1334367>
- Petrović, D. S., Jokić, T. & Leutwyler, B. (2016).** Motivational aspects of teachers' intercultural competence: Development and psychometric evaluation of new scales for the assessment of motivational orientation. „Psihologija”. 49(4): 393–413.
- Petrović, D., Zlatković, B., Jokić, T., Erić, M., Dimitrijević, B. & Leutwyler, B. (2016).** Competences for intercultural education: Conceptualization and Empirical Findings. „InPACT 2016 – International psychological applications conference and trends”. Lisbon : Book of Proceeding: 355–359.
- UNESCO. (2015).** Incheon Declaration „Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all”. „World Education Forum 2015 (Incheon, Republic of Korea, 19–22 May, 2015)”. Paris : UNESCO Publishing.
- United Nations. (2015).** Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development URL : <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
- Van Der Zee, K. I. & Van Oudenhoven, J. P. (2000).** The Multicultural Personality Questionnaire: A multidimensional instrument of multicultural effectiveness. „European journal of personality”, 14(4): P. 291–309.
- Vranješević, J. (2014).** The main challenges in teacher education for diversity. „Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja”, 46(2): 473–485.
- Zlatković, B. & Petrović, D. (2016).** Interkulturalno obrazovanje budućih učitelja u Srbiji'. „Interkulturalno obrazovanje u Srbiji – Regulativni okvir, stanje i mogućnosti za razvoj”. Beograd : Centar za obrazovne politike: 76-87.

New Values of Education and New Educational Technologies in Professional Training of Future Teachers and Educationalists

Tanko Tetiana

Tararak Natalia

Yuryeva Kateryna

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Abstract. Based on the study of documents of the UN, UNESCO, Council of Europe, new values of modern education are revealed: education for the world, education of tolerance, realization of human potential for sustainable development. In the materials of World Economic Forum in Davos (2019), the following trends in the transformation of education in modern conditions are identified: an emphasis on teamwork and creativity; learning through games that develop critical thinking; supporting the initiative of students in extracurricular activities. It is concluded that the most fully named values and conditions are realized in intercultural education. The essence and structure of intercultural competence of the teacher and educator is revealed. The authors have developed a model for the formation of intercultural competence of future teachers and educators in the process of their professional training. The pedagogical conditions of the variational implementation of the developed model are theoretically grounded and experimentally verified, which include: 1) designing the content of the process of forming intercultural competence on the basis of comparative acquaintance of future teachers and educators with the traditional pedagogical culture of different nations and its implementation in the process of studying the course of comparative ethnopedagogy and integration into the program of other disciplines of the curriculum, teaching practices, extracurricular and research activities of students; 2) selection and implementation of a wide range of innovative forms, methods and techniques of work: interactive, training, game, design, aimed at the integrated formation of all components of the intercultural competence of the future teacher and educator - personal-psychological, cognitive, process-active; 3) strengthening the emotional impact on the student's personality (work with moral dilemmas and multimedia resources); creation of educational environment of intercultural communication in the pedagogical institutions; organization of interaction between students, scientists, teachers, public organizations of national minorities in order to study the traditions of upbringing generations in different cultures and creatively use the experience of folk pedagogy in the educational process of modern educational institutions.

Keywords: upbringing, teacher, education, intercultural competence, professional training, model for the formation of intercultural competence, pedagogical conditions, variable implementation, innovative methods and educational technologies.

ეთნოიდენტობის კვლევა ბავშვებში

ქარელი თეიმურაზ

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი

აბსტრაქტი. სტატიაში წარმოდგენილია ბავშვებში ნაციონალური იდენტობის, ჯგუფებს შორის ურთიერთობების და ქცევის შესასწავლად თანამედროვე კვლევების მიმოხილვა. ნაშრომში განხილულია ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის კვლევის შედეგები, მათ მიერ ბავშვებთან ინტერვიუს საფუძველზე გამოტანილი დასკვნები, რომლის თანახმადაც ბავშვების ცოდნა გეოგრაფიაზე ოთხ თანმიმდევრულ სტადიას გადის: დაწყებით არცოდნის პრესტადიას (5 წლამდე) და სამ მომდევნო სტადიას. იმავე კვლევაში მათ შეისწავლეს ბავშვთა წარმოდგენები სხვა ერების ხალხთა შესახებ. კვლევის შედეგად ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი მივიდნენ დასკვნამდე, რომ სხვა ხალხებზე ბავშვთა წარმოდგენებსაც განვითარების იგივე სტადიები აქვს. სტატიაში აღნიშნულია, რომ ბავშვებში ეროვნული იდენტობის განვითარების პრობლემები უწინარესად განიხილება ბავშვის ფსიქოლოგიის, განვითარების ფსიქოლოგიისა და სოციალური ფსიქოლოგიის ფარგლებში. ლიტერატურის ანალიზმა აჩვენა, რომ ზრდასთან ერთად, ბავშვებს უჩნდებათ სხვადასხვა ნაციონალური ჯგუფების უმეტესობისთვის დამახასიათებელი განმასხვავებელი მახასიათებლების უფრო დეტალური აღწერის პროდუცირების უნარი. ასაკთან ერთად ბავშვებს ეზრდებათ ნაციონალური ჯგუფების ვარიეტულობის აღქმა. 10-12 წლის ასაკში, ბავშვები ადასტურებენ ნაციონალურ ჯგუფებს შორის ბევრი განსხვავების არსებობას. ამავე დროს ბავშვის ნაციონალური სტერეოტიპების შინაარსზე გავლენას არ ახდენს შედარებითი კონტექსტი, რომელშიც ისინი ვლინდებიან. სტატიაში ნაჩვენებია დასავლეთში ბავშვების სტერეოტიპების, თავისი და სხვა ეროვნული ჯგუფებისადმი ბავშვთა დამოკიდებულების კვლევის მიმართულებები, ახალი ექსპერიმენტული მეთოდები

საკვანძო სიტყვები: ნაციონალური იდენტობა, ეთნო-ნაციონალური იდენტობა, ბავშვთა ნაციონალური სტერეოტიპები, ექსპერიმენტული მეთოდები

ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის კვლევა. კოგნიტური მიმართულების პირველ ნაშრომებს, რომლებშიც ნაციონალური იდენტობის ფორმირების საკითხი შეისწავლებოდა, შეიძლება მიეკუთვნოს ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის კვლევები. ამ შრომებში გაანალიზებულია ბავშვებში ცნება „სამშობლო“-ს ფორმირების პროცესი და იმავდროულად „სხვა ქვეყნების“ და „უცხოელის“ სახეთა განვითარება. (Piaget J.&Weil A. 1951). ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი ეთნო-ნაციონალური იდენტობის ფორმირებაში სამ ეტაპს გამოყოფენ: 1) 6-7 წლის ბავშვი თავის ნაციონალურ კუთვნილებაზე პირველ ფრაგმენტულ და არასისტემატურ ცოდნას იძენს. ამ ასაკში მისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია ოჯახი, უშუალო სოციალური გარემოცვა და არა ქვეყანა და ეთნიკური ჯგუფი; 2) 8-9 წლის ასაკში ბავშვი უკვე საკუთარ თავს ნათლად აიდენტიფიცირებს ეთნიკურ ჯგუფთან, იდენტიფიკაციის საფუძველებზე უჩნდება წარმოდგენები - ეროვნება, ბინადრობის ადგილი, მშობლიური

ენა, ისახება ეროვნული გრძნობები; 3. უმცროს სასკოლო (10 წლის) ასაკის ბავშვებში ეთნიკური იდენტობა სრულად იკვეთება; ბავშვი სხვადასხვა ხალხის თავისებურებებად ასახელებს ისტორიის უნიკალურობას, ტრადიციული ყოფითი კულტურის სპეციფიკას. ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის მიერ ინტერვიურებულ ბავშვებს, რომლებმაც ცნებასთან - „სამშობლო“ - დაკავშირებული კოგნიტური მოდელები გაიცნობიერეს, მათი პატრიოტული გრძნობების მაილუსტრირებელი პოლიტიკურ-იდეოლოგიური არგუმენტებიც კი მოჰყავდათ. შემდეგ ავტორებმა შეისწავლეს ბავშვთა წარმოდგენები სხვა ქვეყნებში მცხოვრებ ხალხზე (იქვე). 4-დან 15 წლამდე ასაკის შვეიცარიელ ბავშვებთან ინტერვიუს ანალიზის საფუძველზე ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი ამტკიცებენ, რომ ბავშვების ცოდნა გეოგრაფიაზე ოთხ თანმიმდევრულ სტადიას გაივლის: დაწყებით არცოდნის პრესტადიას (5 წლამდე) და სამ მომდევნო სტადიას. იმავე კვლევაში მათ შეისწავლეს ბავშვთა წარმოდგენები სხვა ერების ხალხთა შესახებ. კვლევის შედეგად ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი მივიდნენ დასკვნამდე, რომ სხვა ხალხებზე ბავშვთა წარმოდგენებსაც განვითარების იგივე სტადიები აქვს.

პირველ სტადიაზე (დაახლოებით 5 და 7-8 წლის) ბავშვები უკვე ეცნობიან ზოგიერთი სხვა ხალხის არსებობას (როგორიცაა, მაგალითად, შვეიცარიელები, ფრანგები, იტალიელები და ა.შ.). თუმცა, მკვლევართა ვარაუდით, ამ ასაკში მჯობინებების და განწყობების პატერნი შემთხვევითია და ხშირად წუთიერ პირადულ შთაბეჭდილებებს ეყრდნობა. ამასთან ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი ამტკიცებენ, რომ მხოლოდ მეორე სტადიაზე (7 – 8 და 10-11 წლის ასაკს შორის) ამა თუ იმ ნაციონალური ჯგუფის შესახებ ბავშვური ხედვა ემთხვევა გარემომცველი სოციალური ჯგუფის ბავშვებისთვის ყველაზე დამახასიათებელ შეხედულებებს და მასში პრევალირებულ ნაციონალურ სტერეოტიპებს. ავტორებს ზემოაღნიშნულ წიგნში მოაქვთ რამოდენიმე დიალოგი ბავშვებთან. ერთ-ერთ ინტერვიურებულ (9 წლის და 6 თვის) ბავშვთან დიალოგი დაიწყო ექსპერიმენტული შეკითხვით: - გაგიგია თუ არა რაიმე სხვა ხალხებზე? - *დიახ, ფრანგები, რუსები, ინგლისელები...* / - სავსებით სწორია. და არსებობს თუ არა რაიმე განსხვავება მათ შორის? - *დიახ, ისინი სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ.* / - კიდევ რა? - *არ ვიცი.* / - კარგი, რას ფიქრობ, მაგალითად, ფრანგებზე? მოგწონს თუ არა ისინი? - *ფრანგები არც ისე სერიოზულები არიან, ისინი უდარდელები არიან და იქ სიბინძურია.* / - და რას ფიქრობ ამერიკელებზე? *ისინი ძალზე მდიდრები და ჭკვიანები არიან. მათ გამოიგონეს ატომური ბომბი.* / და რას ფიქრობ რუსებზე? - *ისინი უვარგისები არიან, მათ ყოველთვის ომი უნდათ.* / - და რას ფიქრობ ინგლისელებზე? - *არ ვიცი ... ისინი კარგები არიან.* / კარგი, ახლა მითხარი, როგორ მიხვედი იქამდე, რაც თქვი ამ ხალხებზე? *არ ვიცი... გამიგია ამის შესახებ ... ასე ლაპარაკობენ ადამიანები.* შემდეგ მოტანილია ექსპერიმენტატორის დიალოგი სხვა (8 წლის და 2 თვის) ბავშვთან: - გსმენია თუ არა რაიმე რომელიმე ხალხზე? - *დიახ, არიან ფრანგები, გერმანელები.* / - არის თუ არა მათ შორის განსხვავება? - *დიახ, გერმანელები ცუდები არიან, ისინი ყოველთვის ომს აჩაღებენ. ფრანგები ღარიბები არიან და იქ სიბინძურია. კიდევ გამიგია რუსებზე, ისინი ძალზე უვარგისები არიან.* / შენ პირადად იცნობ ფრანგებს, გერმანელებს ან რუსებს თუ იქნებ წაგიკითხია მათზე რაიმე? - *არა.* / - მაშინ საიდან გაქვს ეს ცოდნა მათზე? - *ყველა ასე ლაპარაკობს.*

ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი თვლიან, რომ სოციალურად გამყოფ სტერეოტიპებთან დამატებით ბავშვები შუალედურ სტადიაზე იწყებენ იმ ადამიანთა სისტემატური მჯობინებების გამოვლენას, რომლებიც თავის ნაციონალურ ჯგუფს მიეკუთვნებიან. სხვა სიტყვებით რომ ითქვას, ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი ამტკიცებენ, რომ პირველად სწორედ ამ სტადიაზე ჩნდება შიდაჯგუფური ფავორიტიზმის ფენომენი. შემდეგ, ამ მკვლევართა აზრით, დგება განვითარების საფინალო სტადია (10-11 წლიდან და შემდეგ), რომელზეც ბავშვები ეროვნულ ჯგუფზე საკუთარ მსჯელობებსა და შეფასებებში თავისი სოციალური გარემოცვისაგან უფრო დამოუკიდებლობა ხდებიან. მაგალითად, ერთ-ერთმა გამოკითხულმა (13 წლის და 9 თვის) ბავშვმა, მას შემდეგ, რაც საზღვარგარეთის ქვეყნების დიდი რაოდენობა დაასახელა, კითხვაზე, არის თუ არა რაიმე განსხვავება ამ ქვეყანაში მცხოვრებ ადამიანებს შორის, ასე პასუხობს: - დიახ, ისინი სხვადასხვა ხალხს მიეკუთვნებიან და სხვადასხვა ენებზე ლაპარაკობენ. მათ აქვთ განსხვავებული იერი, განსხვავებული წეს-ჩვეულებები და რელიგიები. - ეს განსხვავებები როგორღაც გავლენას ახდენენ ამ ადამიანებზე? - დიახ, ყველას სხვადასხვა მენტალიტეტი აქვთ. სხვა (13 წლის და 3 თვის) ბავშვმა კითხვაზე: „არის თუ არა რაიმე განსხვავება ამ ქვეყნებს შორის?“ ასე პასუხობს: - ქვეყნები განსხვავდებიან მხოლოდ სიდიდით და მდებარეობით. განსხვავებები განისაზღვრება არა ქვეყნებით, არამედ ხალხებით.

ამ კითხვების გარდა ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი თავის ნაშრომში ასევე სხვა მნიშვნელოვან კითხვას განიხილავენ: რამდენად შესწევს ბავშვს „უცხოელთა რეციკროპულობის“ გაგების უნარი, ე.ი. იმის გაგება, რომ უცხოელები თავისი ქვეყნებისადმი ზუსტად იმავე ემოციებს განიცდიან, როგორსაც ისინი. ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი გვამცნობენ, რომ 7-8 წლამდე, ბავშვები უბრალოდ თვლიან, რომ უცხოელები - არიან ადამიანები სხვა ქვეყნიდან, მაშინ როდესაც შვეიცარიელები უცხოელები არასდროს იქნებიან, თუნდაც ისინი სხვა ქვეყნებში იმყოფებოდნენ. მაგალითად, კითხვაზე: „შენ რომ ეროვნების გარეშე დაბადებულიყავი და შეგეძლოს იმ ეროვნების არჩევა, რომელიც შენ მოგწონს, რომელ ეროვნებას ირჩევდი?“ 7-8 წლის ბავშვები პასუხობდნენ, რომ ისინი ისურვებდნენ ყოფილიყვნენ შვეიცარიელები; უფრო მეტიც, მათი აზრით, ფრანგი ან იტალიელი ბავშვი იმავე სიტუაციაში თავის ეროვნებას კი არა, შვეიცარიელობას ისურვებდა. მეორე სტადიაზე, 7-8 და 10-11 წლის ასაკს შორის, ბავშვები იწყებენ ცნების - „უცხოელი“ - შედარებითობის გარკვეულ გაგებას, თუმცა ეს გაგება გარკვეულწილად ბუნდოვანი და არამყარია: მაგალითად, ბავშვები ზოგჯერ ამბობენ, რომ უცხოელი შვეიცარიაში ერთდროულად უცხოელიც არის და შვეიცარიელიც, მაშინ, როდესაც, შვეიცარიელი საფრანგეთში არის უცხოელიც და შვეიცარიელიც. ამ შუალედურ სტადიაზე ბავშვები იმის გაცნობიერებას იწყებენ, რომ სხვა ქვეყნების ბავშვები არჩევანს თავისი ეროვნების და თავისი ქვეყნის სასარგებლოდ გააკეთებენ. მაგრამ ამის აღიარებითაც, ისინი განაგრძობენ მტკიცებას, რომ ამ ბავშვების არჩევანი მცდარია, ამიტომ შვეიცარია და შვეიცარიელობა ყველაზე უმჯობესი არჩევანია. ჟ. პიაჟე და ა. ვეილი ვარაუდობენ, რომ განვითარების მხოლოდ საფინალო სტადიაზე, 10-11 წლის ასაკში, ბავშვს უკვე ჩამოყალიბებული აქვს წარმოდგენა: ცნება - „უცხოელი“ - შედარებითია, რომლის მნიშვნელობაც მისი გამოყენების პერსპექტივაზეა

დამოკიდებული და იმავდროულად ადამიანთა მსჯელობა იმის თაობაზე, რომელი ქვეყანა და ხალხია უკეთესი, ასევე შედარებითია. მაგრამ, ეს იდეები შემდგომ კვლევებში ვეღარ განვითარდა. ამავე დროს საინტერესო იქნებოდა იმის შემოწმება, განვითარების ზემოთ აღწერილი პროცესები რამდენად შესამჩნევია სხვა ჯგუფებში და რამდენად აქვთ მათ (ამ პროცესებს), ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის კვლევებიდან გამომდინარე სისტემური ხასიათი.

გ. იაჰოდა: სხვა ეროვნული ჯგუფების შესახებ ბავშვთა განწყობების კვლევა. სხვა ეროვნული ჯგუფების მიმართ ბავშვთა განწყობის კვლევები შემდგომ განაგრძო გ. იაჰოდამ (Jahoda G. 1964; Jahoda G. 1963. Part I- II.) ის ატარებდა კვლევებს 6-11 წლის გლაზგოელ შოტლანდიელ ბავშვებში. მართალია მისი კვლევის ძირითადი ფოკუსი მიმართული იყო სხვა ქვეყნების ბავშვთა გეოგრაფიული ცოდნის შესწავლაზე, გ. იაჰოდამ აღმოაჩინა, რომ ბევრს ამ ქვეყნებში მცხოვრებ ხალხთა შესახებ სპონტანურ პასუხები და კომენტარები ჰქონდათ. გ. იაჰოდამ შეკრიბა მონაცემები სხვადასხვა ნაციონალური ჯგუფებისადმი მიკუთვნებული ადამიანებისადმი ბავშვთა დამოკიდებულებაზე. ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის საპირისპიროდ გ. იაჰოდამ აღმოაჩინა, რომ ყველაზე პატარა ბავშვებიც კი ზოგჯერ გერმანელების ძლიერ მიუღებლობას გამოხატავდნენ, თავის დამოკიდებულებას კი გადატანილი ომით ხსნიდნენ. თავის წიგნში გ. იაჰოდას რამოდენიმე მაგალითი მოჰყავს: მაგალითად, ერთ-ერთმა 6 წლის ბიჭუნამ გერმანელებისადმი თავისი ანტიპათია შემდეგი გამონათქვამით ახსნა: „*ისინი მომბდნენ ჩვენს წინააღმდეგ*“; სხვა 7 წლის ბავშვმა თქვა: „*მე ისინი იმიტომ არ მიყვარს, რომ ისინი ეომებოდნენ დიდ ბრიტანეთს*“. როგორც გ. იაჰოდა ამტკიცებს, გერმანელებისადმი ანტიპათიას სხვა უფროსი ასაკის ბავშვებიც გამოხატავდნენ. მაგალითად, ავტორის თანახმად, ექსპერიმენტატორთან საუბარში 9 წლის ბავშვმა განაცხადა: „*პიტლერი ცუდი იყო, ასე რომ, მე არ მიყვარს გერმანელები. ის ჩვეულებრივ მოდიოდა აქ და მიჰყავდა პატარა ბავშვები, სცემდა მათ, ბანაკებში ათავსებდა, და ჯერ კიდევ ბევრი ადამიანია, რომლებიც იმ ბანაკებში არიან*“. გერმანელებთან ერთად 8-9 წლის ბავშვები თავის ანტიპათიას იაპონელების მიმართაც ამჟღავნებდნენ და ამასაც ომს უკავშირებდნენ. მაგალითად, 9 წლის ბავშვი ამბობდა, რომ იაპონელები არ უყვარს, რადგან „*ისინი სხვა ქვეყნებს ბომბავდნენ*“; მეორემაც, ასევე 9 წლის ბავშვმა, იაპონელებისადმი ანტიპათია ასე ახსნა: „*მათ ომი დაიწყეს ჩვენს წინააღმდეგ*“. გარდა ამისა, 8-9 წლის ბავშვები ზოგჯერ ახსენებდნენ გარკვეულ ინციდენტებს ან სიტუაციებს, როგორც უცხოელების გარკვეული ჯგუფებისადმი ანტიპათიის მიზეზს. მაგალითად, 9 წლის ბავშვმა თქვა, რომ მას არ უყვარს ჩეხოსლოვაკები, რადგან „*ისინი ჩვენს გუნდთან ფეხბურთის თამაშის დროს ხელს იკვრევენებოდნენ*“. 10-11 წლის ბევრი ბავშვი გამოხატავდა რუსებისადმი თავის ანტიპათიას (კვლევები ტარდებოდა ცივი ომის ეპოქაში). ნეგატიურ გრძნობას ბავშვები ასეთნაირად ხსნიდნენ: „*რუსები აპირებენ ახალი მსოფლიო ომის დაწყებას*“ (10 წლის ბიჭი); „*ისინი - არ ჰგვანან ამერიკელებს - ისინი საშინელები არიან. სამომავლოდ მათ შეიძლება ომი დაიწყონ*“ (11 წლის გოგონა).

რაც შეეხება ეროვნული ჯგუფებისადმი სიყვარულს, ამის ახსნას, როგორც გ. იაჰოდა ამტკიცებს, ხშირად, განსაკუთრებით 6-7 წლის ბავშვებში, უჩვეულო და

ეგზოტიკური თავისებურებების მიმზიდველობაზე, ანდა ნაწილობრივ, არასრულ ინფორმაციაზე დამყარებული, შემთხვევითი წყაროებიდან მიღებული მსჯელობებით და შეფასებებით შეიძლება. ამასთან, ამა თუ იმ ნაციონალური ჯგუფის მიმართ სიმპათიას 8-9 წლის ბავშვები თავის ეროვნულ ჯგუფთან მათი მიმსგავსების საფუძველზე ამართლებდნენ. მაგალითად, 8 წლის ბავშვი ნორვეგიელებისადმი თავის სიყვარულს შემდეგი მტკიცებით ამართლებდა: „ისინი ყველაზე უფრო კარგად ლაპარაკობენ ინგლისურად.“ ექსპერიმენტატორის კითხვაზე, საიდან იცის ეს, ბავშვმა უპასუხა: „ჩვენს გეოგრაფიის სახელმძღვანელოში ისინი ინგლისელებივით არიან ჩაცმულნი.“ გ. იაჰოდა ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ 10-11 წლის ბავშვები ამა თუ იმ უცხოური ჯგუფისადმი სიმპათიებს რომ ხსნიდნენ, ხშირად უცხოელების თავის ჯგუფთან აღქმულ მიმსგავსებას ემყარებოდნენ. მაგალითად, 11 წლის ბავშვმა თქვა, რომ მას ავსტრალიელები იმიტომ მოსწონს, რომ „ისინი ცოტათი ჩვენ გვგვანან. ისინი ჩვენსავე ენაზე ლაპარაკობენ, თუმცა კი აქცენტი აქვთ“. უცხოელთა ჯგუფებისადმი სიმპათიების ახსნისას, 10-11 წლის ბავშვები, გარდა აღქმული მსგავსებისა, ასევე, ზოგჯერ მათთვის ჩვეული ხასიათის დადებით ნიშნებს ეყრდნობოდნენ. მაგალითად, „ეს ხალხი მხიარული და მეგობრულია“ (10 წლის გოგონას გამონათქვამი ფრანგებზე), ანდა „მათგან უმრავლესობას კარგი იუმორის გრძნობა აქვს - თქვენ ვერასდროს ნახავთ მათ მოღუშული სახით“ (11 წლის ბიჭუნა ამერიკელების შესახებ).

გ. იაჰოდას ნაშრომი იძლევა საშუალებას ვივარაუდოთ, რომ, ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის მტკიცების საპირისპიროდ, ბავშვებს 6 წლის ასაკში უკვე აქვთ ნეგატიური სტერეოტიპები ზოგიერთი საზღვარგარეთელი ჯგუფების მიმართ. იმავდროულად, ამ ასაკში, ბავშვებში დადებითი ნაციონალური სტერეოტიპები ხშირად შეიძლება შემთხვევით საფუძველზე წარმოიშვას, რაც ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის შედეგებს ეთანხმება. მაგრამ, ჟ. პიაჟეს, ა. ვეილის და გ. იაჰოდას კვლევები მხოლოდ ერთი ნაციონალური ჯგუფის ბავშვებთან ტარდებოდა, რომლებიც ერთ რეგიონში ცხოვრობდნენ (ესე იგი, შესაბამისად, შვეიცარიელი ბავშვები, რომლებიც ცხოვრობდნენ ჟენევაში და შოტლანდიელი ბავშვები, რომლებიც ცხოვრობდნენ გლაზგოში). ამის გარდა, მკვლევრებმა მონაცემების შესაკრებად ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუ გამოიყენეს. ამის საპირისპიროდ, გაცილებით უფრო ფართო კვლევა, რომელიც სტრუქტურირებულ ინტერვიუს იყენებდა, ჩაატარეს უ. ლამბერტმა და ო. კლინბერგმა (Lambert W., & Klineberg O. 1967). მათი მუშაობის შედეგების საფუძველზე სადავო ხდება რამოდენიმე მნიშვნელოვან საკითხი პიაჟეს, ა. ვეილის, გ. იაჰოდას დასკვნების უნივერსალურ ხასიათის შესახებ.

უ. ლამბერტი და ო. კლინბერგი. თავისი და სხვა ეროვნული ჯგუფებისადმი ბავშვთა დამოკიდებულების კვლევა. უ. ლამბერტმა და ო. კლინბერგმა მონაცემები შეკრიბეს დიდი საერთაშორისო შერჩევის კვლევის საფუძველზე, რომელმაც თერთმეტ სხვადასხვა რეგიონში მცხოვრები 3 300 ბავშვი მოიცვა. თითოეულ რეგიონში შერჩევა შეადგენდა სამი ასაკობრივი ჯგუფის ბავშვებს. მთლიანად, გამოიკითხა 100 ექვსწლიანი, 100 ათწლიანი და 100 თოთხმეტწლიანი ბავშვი, რომლებიც ცხოვრობდნენ აშშ-ში, სამხრეთ აფრიკაში, ბრაზილიაში, კანადის ანგლო და ფრანგულენოვან ნაწილებში,

საფრანგეთში, გერმანიაში, ისრაელში, იაპონიაში, ლიბანსა და თურქეთში. გამოკითხვა ტარდებოდა სტანდარტიზებული კითხვების საფუძველზე, თითოეულ ბავშვთან ინდივიდუალურად. ყველა ბავშვს აძლევდნენ კითხვებს როგორც მათ საკუთარ ნაციონალურ ჯგუფზე, ასევე ზოგიერთ სხვა ერზეც, რომლებიც აუტჯგუფების სახით გამოდიოდნენ. ბავშვებს აძლევდნენ ორ საერთო, ღია კითხვას მათი საკუთარი ეროვნული ჯგუფის შესახებ: „ვინ არიან [ბავშვის საკუთარი ნაციონალური ჯგუფი]?“, ამას მოსდევდა სხვა კითხვა: „მითხარი, რა იცი კიდევ მათ შესახებ?“. უ. ლამბერგმა და ო. კლინბერგმა აღმოაჩინეს, რომ ამ კითხვებზე ბავშვთა პასუხები სამ განსხვავებული ტიპის მტკიცებას შეიცავდა: ა) *აღწერილობით* (მაგალითად, ფიზიკური გარეგნობა, ტანსაცმელი, ენა, რომელზეც ლაპარაკობენ); ბ) *შეფასებით* (მაგალითად, კარგი, ცუდი, აგრესიული, მშვიდობიანი, შრომისმოყვარე, ზარმაცი); გ) *მსგავსების მტკიცებები* (მაგალითად, ისინი - გვგვანან ჩვენ, ისინი ჩვენნაირად იცვამენ).

ყველა ასაკის ბავშვების ყველა ჯგუფი, მათ შორის 6 წლიანებიც, მათ საკუთარ ნაციონალურ ჯგუფზე აღწერილობით მტკიცებებს იძლეოდნენ, მაგრამ ზოგიერთი ქვეყნის (სამხრეთ აფრიკა და ბრაზილია) ბავშვები მტკიცების ამ სახეს გაცილებით ხშირად იყენებდნენ, ვიდრე სხვა ქვეყნის ბავშვები (მაგალითად, თურქეთი). მთლიანობაში, საკუთარი ნაციონალური ჯგუფის შესახებ მტკიცებებს ბავშვები უფრო ხშირად იყენებდნენ, ვიდრე შეფასებით. თავის მხრივ, ბავშვთა შეფასებითი მსჯელობიდან ბევრი დადებითი იყო. თუმცა იყო გამონაკლისიც. მაგალითად, იაპონელ ბავშვებს (მონაცემები იკრიბებოდა 1959 წელს) ხშირად მოუსმენიათ, რომ იაპონელები ღარიბები, გონიერნი და ცუდები არიან. სხვაგვარად რომ ითქვას, ყველა ბავშვი არ იძლეოდა საკუთარი ნაციონალური ჯგუფის დადებით მიკერძოებულ აღწერას, თუმცა ბევრი აღწერაც დადებითი იყო. ბავშვის საკუთარი ნაციონალური ჯგუფის მიმართ მსგავსების მტკიცებას (მაგალითად, „ისინი - ჩვენ გვგვანან“, „ისინი ჩვენნაირად იცვამენ“) იძლეოდნენ მხოლოდ ზოგიერთ ქვეყანაში (მაგალითად, ამერიკელი და კანადელი ბავშვები ასეთ პასუხებს არ იძლეოდნენ). სხვები, მაგალითად, სამხრეთ აფრიკელი ბავშვები ხშირად იყენებდნენ აღწერილობით მტკიცებებს და მსგავსების მტკიცებებს.

საყურადღებოა, რომ ამ სახეების გამოყენებით მტკიცებები აჩვენებს, რომ ბავშვები საკუთარ თავს საკუთარ ნაციონალურ ჯგუფში სრულუფლებიანი წევრების სახით არ მოიაზრებდნენ. უ. ლამბერგი და ო. კლინბერგი გვამცნობენ, რომ მსგავსების მტკიცებები არა მხოლოდ ზოგიერთ 6 წლიანთა პასუხებს ახასიათებს (როგორც ეს შეიძლებოდა მოსალოდნელი ყოფილიყო, ვინაიდან ამ ასაკში ბავშვებმა ჯერ კიდევ არ იციან მოცემული ნაციონალური ჯგუფისადმი თავისი კუთვნილება), არამედ აგრეთვე ზოგიერთი 10 - და 14 წლიანების პასუხებსაც. მაგალითად, ლიბანელი და სამხრეთაფრიკელი ბავშვები ყველა ასაკობრივი ჯგუფიდან იძლეოდა მსგავსების მტკიცებებს. უ. ლამბერგი და ო. კლინბერგი ვარაუდობენ, რომ ამ ასაკში მოცემული სახის პასუხები შესაძლოა ლიბანსა და სამხ. აფრიკის რესპუბლიკაში არსებულ სოციალურ დაყოფას ასახავდეს. ეს დაყოფა, მიმდინარე ეთნიკური, რელიგიური ან ენობრივი ხაზების მიხედვით, ბავშვებს დომინირებულ ნაციონალურ ჯგუფთან იდენტობას ურთულებს. მიღებული პასუხები ცხადყოფს, რომ ნაციონალურ ჯგუფებზე ბავშვთა წარმოდგენებში

შესაძლოა შეიმჩნეოდეს როგორც კროს-ნაციონალური, ასევე შიდა ბაციონალური განსხვავებებიც, რომლებიც შესაძლოა ბავშვის ნაციონალური ჯგუფის გარკვეულ შიდა სტრუქტურას, ამ სტრუქტურების ფარგლებში მათ მდგომარეობას უკავშირდებოდეს. როგორც მოსალოდნელი იყო, აღმოჩნდა, რომ ბავშვების მიერ თავისი ნაციონალური ჯგუფების აღწერის შინაარსი დამოკიდებულია ასაკზე. მთლიანობაში, ასაკის ზრდის კვალობაზე შეიმჩნეოდა ფიზიკურ თავისებურებებზე მითითების შემცირება და პიროვნულ ნიშნებზე, ჩვევებზე და პოლიტიკურ მრწამსზე მითითების რიცხვის ზრდა. თუმცა ამ საერთო ტენდენციიდან აქაც იყო გამონაკლისი. მაგალითად, აღსანიშნავია, რომ სამხრეთ აფრიკელი და იაპონელი ბავშვები, (ერთიც და მეორეც არათეთრი ჯგუფებია), ხშირად, 14 წლის ასაკშიც კი აღწერდნენ საკუთარი ჯგუფის ფიზიკურ თავისებურებებს.

ბავშვთა დამოკიდებულება სხვა ნაციონალური ჯგუფებისადმი. ბავშვების მიერ სხვა ნაციონალური ჯგუფების აღწერა ასევე ვლინდებოდა ორი ღია კითხვის დახმარებით: „როგორ გგავს/არ გგავს ან განხვავდება შენგან ... [სამიზნე ჯგუფის დასახელება]?“; „მითხარი, კიდეც რა იცი მათ შესახებ?“ უ. ლამბერტმა და ო. კლინბერგმა გამოავლინეს, რომ 6 წლის ბავშვები, ორ სხვა ასაკობრივი ჯგუფთან შედარებით, ამ კითხვაზე იშვიათად პასუხობდნენ, მაგრამ, შეიმჩნეოდა, რომ ჟ. პიაჟეს და ა. ვეილის მტკიცებათა (Piaget J.&Weil A. 1951) საპირისპიროდ, 6 წლის ბავშვებს გარკვეული სტერეოტიპები ჰქონდათ ზოგიერთ ნაციონალურ მტკიცებებზე, რომლებიც უმთავრესად ამ ჯგუფების ტიპიურ ფიზიკურ თავისებურებებს, ტანსაცმელს, ენას და ჩვევებს ეხებოდა. შეფასებით მტკიცებებთან მიმართებით, 6 წლიანთა პასუხები ბევრი არ იყო და ისინი დაიყვანებოდა დიხოტომიაზე „კარგი“/„ცუდი“. მაგრამ, ასაკის ზრდასთან ერთად, სურათი იცვლებოდა: ბავშვები იყენებდნენ შეფასებითი ტერმინების უფრო მეტ ნაერთს; ყველაზე უფრო ხშირი იყო „კარგი“, „ცუდი“, „გონიერი“, „აგრესიული“, „ღარიბი“, „მდიდარი“, „კეთილი“. უფრო მეტი ასაკის ბავშვები, ექვსწლიანებთან შედარებით, იძლეოდნენ აღწერების მეტ რაოდენობას, რომლებიც ეხებოდა პიროვნულ თვისებებს, განსხვავებული ჯგუფების მახასიათებლებს, პოლიტიკურ და რელიგიურ მრწამსს. თუ შევაჯამებთ, შეიძლება ითქვას, რომ ზოგიერთი ნაციონალური სტერეოტიპი, როგორც ჩანს, შეიძლება 6 წლის ასაკში გაჩნდეს, აგრეთვე, ასაკის ზრდასთან ერთად, ბავშვები მნიშვნელოვნად იფართოებენ წარმოდგენებს სხვა ნაციონალური ჯგუფის ადამიანებზე. მთლიანობაში, ბავშვთა სტერეოტიპების შინაარსის კროსნაციონალურმა კვლევამ სხვადასხვა ნაციონალური აუტჯგუფების თაობაზე მიღებულ მონაცემთა შორის დიდი შესაბამისობა აჩვენა.

უ. ლამბერტმა და ო. კლინბერგმა აგრეთვე გამოიკვლიეს სხვა ნაციონალური ჯგუფებისადმი ბავშვთა გრძნობები. მას შემდეგ, რაც ბავშვი აღწერდა გარკვეულ ნაციონალურ ჯგუფს, მას ეკითხებოდნენ: „მოგწონს შენ ისინი?“. თითოეულ ბავშვზე ქულა ითვლებოდა შემდეგნაირად: საზღვარგარეთის ნაციონალური ჯგუფების რიცხვი, რომლებიც ბავშვს მოსწონდა, იყოფოდა მის მიერ დასახელებული საზღვარგარეთის იმ ჯგუფების საერთო რიცხვზე, რომელთა აღწერის უნარიც ბავშვს ჰქონდა. მართალია ბავშვთა გრძნობების შეფასების ეს მეთოდი ერთობ პრიმიტიულია, მიღებულ იქნა ზოგიერთი საინტერესო შედეგი. მაგალითად, აღმოჩნდა, რომ მთლიანობაში, ბავშვებში

მიმდინარეობს უცხოელების მიმართ პოზიტიური დამოკიდებულების ზრდა 6-დან 10 წლამდე ასაკში. იმავდროულად, უცხოელებისადმი ეს დამოკიდებულება განსაკუთრებულად არ იცვლება 10 და 14 წლის ბავშვებში, მაგრამ ამ ზოგიერთი საერთო პატერნის ფარგლებში ადგილი ჰქონდა არსებით კროსს-ნაციონალურ განსხვავებებს სიმპათიის დონეებში, განვითარების განსაზღვრულ პატერნებში.

ბავშვების სტერეოტიპების კვლევა - ჰ. ჰენგსტი, მ. ბარეტი და ჯ. შორეტი. რამოდენიმე უფრო თანამედროვე ნაშრომში შესწავლილია ბავშვებში ნაციონალური სტერეოტიპები. მკვლევრები იყენებენ ღია ტიპის ინტერვიუს. მაგალითად, ჰ. ჰენგსტმა ინტერვიუ აიღო გერმანიაში ინგლისელ და თურქეთში მცხოვრებ გერმანელ, ასევე თურქ 8-13 წლის ბავშვებთან. საინტერესოა, რომ უ. ლამბერტის და ო. კლინბერგის შედეგების საპირისპიროდ, ჰ. ჰენგსტი გვამცნობს, რომ გერმანელი ბავშვები, ვისგანაც ინტერვიუ აიღო, მათთვის დასმულ კითხვაზე ტიპიური გერმანელების მახასიათებლებზე გაშლილ პასუხებს არ იძლეოდნენ. როგორც წესი, ბავშვები შემოიფარგლებოდნენ არაუხვსიტყვიანი პასუხებით, რომ მათი თანამემამულეები სავსებით კარგი ადამიანები არიან, ან ხაზგასმით ამბობდნენ, რომ მათ საკუთარ ქვეყანაში, ისევე როგორც ნებისმიერ სხვა ქვეყანაში, არიან როგორც კარგი, ასევე ცუდი ადამიანებიც. ამასთან, გერმანელისთვის. გერმანელი ბავშვების საპირისპიროდ, ჰ. ჰენგსტმა აღმოაჩინა, რომ ინგლისელ და თურქ ბავშვებს, მართლაც, აქვთ სტერეოტიპები მათი საკუთარი ნაციონალური ჯგუფის ადამიანებზე და მზად არიან ხალისით განიხილონ ისინი. მაგრამ სამწუხაროდ, ჰ. ჰენგსტმა არ წარმოადგინა არავითარი ინფორმაცია იმის თაობაზე თუ მოწიფულობასთან ერთად ბავშვებში როგორ ვითარდება ან იცვლება სტერეოტიპების შინაარსი. ნაციონალურ ჯგუფზე ბავშვების სტერეოტიპების არსებობა დადასტურდა 11-12 წლის ავსტრალიელი ბავშვების კვლევაშიც. თუმცა ამ კვლევის შედეგებიდან არ ჩანს: მოწიფულობასთან ერთად ბავშვური წარმოდგენები როგორ ვითარდებიან ან იცვლებიან.

მ. ბარეტის და ჯ. შორეტის კვლევაში (Barrett M., & Short J. 1992) შეისწავლებოდა 5-10 წლის ბავშვების სტერეოტიპები ოთხი ნაციონალური აუტჯგუფებისთვის. უ. ლამბერტის და ო. კლინბერგის მსგავსად, ავტორებმა სტრუქტურიზებული ინტერვიუ გამოიყენეს, მისი დახმარებით შეისწავლებოდა მახასიათებლები, რომლებსაც ბავშვები აძლევდნენ ფრანგებს, გერმანელებს, ესპანელებს და იტალიელებს. კვლევის მეტი ობიექტურობის მისაღწევად ბავშვები დაყვეს ორ ასაკობრივ ჯგუფად: 5-7 და 8-10 წლიანებად. მთლიანობაში მათი კვლევის შედეგები ემთხვევა უ. ლამბერტის და ო. კლინბერგის შედეგებს, აღმოჩნდა, რომ სულ ყველაზე პატარა ბავშვებსაც კი, ამასთან ეს ერთეული შემთხვევები როდია, გარკვეული ნაციონალური სტერეოტიპები ჰქონდათ. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ გერმანელების და იტალიელების მიმართ 5-7 წლის ბავშვები გაცილებით მეტ ერთმანეთისაგან განსხვავებულ მსჯელობებს გამოთქვამდნენ, ვიდრე ფრანგებისა და ესპანელების მიმართ, რომელთა შესახებაც ბავშვები უფრო ერთსულოვანი იყვნენ და სტერეოტიპებს ნაკლებ ექვემდებარებოდნენ. თუმცა ამ შემთხვევაში, მახასიათებლები, რომლებიც ბოლო ორ ჯგუფს მიაწერეს, ასევე განსხვავდებოდნენ: ფრანგებს ახასიათებდნენ როგორც შრომისმოყვარეებს, ხოლო ესპანელებს - როგორც ბედნიერებს.

განსხვავებით უმცროსი ჯგუფისაგან 8-10 წლის ბავშვებში გამოვლინდა თანხედენილი სტერეოტიპები თითოეულისათვის ოთხი ნაციონალური ჯგუფიდან. ამასთან ნიშნები, რომლებსაც ბავშვები ამ ჯგუფებს მიაწერდნენ, განსხვავდებოდნენ. ეს ნიშნებია ენა, რასა, აგრესიულობა ტანსაცმელი, კერძი, შრომისმოყვარეობა, ბედნიერება და სხვ.

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნიშანთაგანს, რომლის საფუძველზეც ბავშვები ავლენდნენ განსხვავებას ნაციონალურ ჯგუფებს შორის იყო ენა, რომელზეც ლაპარაკობს ამ ჯგუფის ადამიანები. ენასთან ერთად, გერმანელები ხასიათდებოდნენ, როგორც თეთრები და აგრესიულები, ხოლო იტალიელები, როგორც სტილური ტანსაცმლის მატარებლები, თეთრები და მაკარონის მოყვარულები. ფრანგების და ესპანელების შემთხვევაში, ენაში განსხვავებასთან ერთად, პირველნი დახასიათდნენ, როგორც შრომისმოყვარეები, ხოლო მეორენი, როგორც ბედნიერები. ამდენად, განსხვავება ფრანგებსა და ესპანელებს შორის ემთხვევა იმას, რომელიც შეიმჩნევა უფრო უმცროსი ჯგუფის ბავშვებში. იმავდროულად, მ. ბარეტმა და ჯ. შორტმა შეისწავლეს ბავშვებში სტერეოტიპების ცვლილების ხარისხი და დაადგინეს, რომ ცვლილებები ასაკთან ერთად იზრდება.

სხვა კვლევებში ჯ. ბარეტი ბავშვებში სტერეოტიპების შესწავლისას ნიშნების მიწერის ახალ ექსპერიმენტულ მეთოდს იყენებს.

ლიტერატურა:

- Piaget J. & Weil A. (1951). The development in children of the homeland and of relations to other countries // *International Social Science Journal*, 3, p. 561-578.
- Jahoda G. (1964). Children's concepts of nationality: A critical study of Piaget's stages // *Child Development*, 35, p. 1081 – 1092.
- Jahoda G. (1963). The development of children's ideas about country and nationality, Part I: The conceptual Framework // *British Journal of Educational Psychology*, 33, p. 47-60; Jahoda G. (1963). The development of children's ideas about country and nationality, Part II: National symbols and themes // *British Journal of Educational Psychology*, 33, p. 143-155
- Lambert W., & Klineberg O. (1967). Children's views of foreign peoples. New York: Appleton-Century-Crofts, , 237 p.
- Barrett M., & Short J. (1992). Images of European people in a group of 5-10 year old English school children // *British Journal of Developmental Psychology*, 10, p. 339-363; Barrett M., & Whennell S. (1998). The relationship between national identity and geographical knowledge in English children / *Proceedings of the XVth Biennial Meeting of the International Society for the Study of Behavioural Development*, Berne, Switzerland, p. 45-57.;
- Barrett M. (2000). The Development of National Identity in Childhood and Adolescence. Guildford: University of Surrey, 20 p.; Barrett M. (1996). English children's acquisition of a European identity / G.M. Breakwell & E. Lyons (Eds), *Changing European Identities: Social Psychological Analyses of Social change*. Oxford: Butterworth Heinemann, p. 349-370.
- Halsam S. (1988). The social comparative context of stereotyping // *Proceedings of ABMSP*, Leura: NSW, p. 25-26.
- Sani F. & Bennett M. (2001) Contextual variability in young children's gender ingroup stereotype // *Social Development* 10 p. 221-229.
- Sani F., Bennett M., Mullally S. & McPherson, J. (2003). On the assumption of Fixity in children's

Ethno Identity Research among Children

Kareli Teimuraz

Research Institute for Political Science,
Ilia State University

Abstract. The article shows an overview of contemporary research on the study of national identities, inter-group relationships and behavior among the children. The paper discusses the results of J. Piaget and A. Weil's research, based on the interviews with children, which show that the children's geographical knowledge goes through the four successive stages: it starts with the primary pre-stage (up to 5 years) and continues with the three following stages. In the same study, they examined children's perceptions about the people of other nationalities. As a result of their research, J. Piaget and A. Weil came to the conclusion that children's knowledge about other peoples has the same stages of development.

The article highlights that the problems of the development of national identity among the children are primarily discussed within the framework of child psychology, developmental psychology, and social psychology. Literature analysis has revealed that as children grow older, they have the ability to produce more detailed descriptions of the distinctive characteristics and features of most different ethnic groups. With the age, grows the perception of the variability of national groups. For instance, at the age of 10-12, children acknowledge the many differences between national groups. At the same time, the content of the national stereotypes of children is not influenced by the comparative context in which they appear.

Keywords: national identity, ethnonational identity, national stereotypes of children, experimental methods.

თაობები: ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულება და სამყაროს პოლიტიკური სურათის ჩამოყალიბება

ქარელი თეიმურაზ

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი

აბსტრაქტი. სტატიაში წარმოდგენილია ზრდასრულთა სამყაროს პოლიტიკური სურათის ცვლილების ტრაექტორიათა კვლევის შედეგები. ბიოგრაფიული ინტერვიუების საფუძველზე აღწერილია პირველადი სოციალიზაციის პერიოდში ზრდასრულ ასაკში სამყაროს პოლიტიკური სურათის ფორმირების პროცესი. ინდივიდუალური ბიოგრაფიების ანალიზი საშუალებას იძლევა გავიგოთ შვილების სამყაროს პოლიტიკური სურათის ცვლილების ტრაექტორიაზე ხელისუფლებისადმი მშობლების დამოკიდებულების ზეგავლენა. შვილების და მშობლების ხელისუფლებისადმი ლოიალური დამოკიდებულების თანხვედრა აძლიერებს ხელისუფლების პოლიტიკურ მხარდაჭერას და სამყაროს პოლიტიკური სურათის ცვლილების პროცესი (რომლის ცენტრშიცაა სწორედ დამოკიდებულება ხელისუფლების მიმართ) მწვავე და უაღრესად მტკივნეული ხდება. არალოიალურობის „აღზრდა“, რომელსაც ადამიანი მშობლებისგან ბავშვობისას იღებს, მაშინაც კი, თუ სისტემამ შეძლო მასში პოლიტიკური მხარდაჭერის ჩამოყალიბება, რესოციალიზაციის პროცესებს მნიშვნელოვნად აადვილებს, არ აძლევს ტრავმას ინდივიდის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრებიდან „გამოთიშვის“ შესაძლებლობას. თუ ხელისუფლების მიმართ ნეგატიური დამოკიდებულება მშობლებმა გადასცეს უმცროს თაობას, შვილები საზოგადოებრივი ცვლილების პირობებში განიცდიან სოციალურ-პოლიტიკური ადაპტაციის პროცესებს და მეორეულ პოლიტიკურ სოციალიზაციას, ამასთან, მათი სამყაროს პოლიტიკური სურათი (პირველ რიგში ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულება) მნიშვნელოვნად არ იცვლება. სტატიაში გაკეთებულია დასკვნა, რომ მშობლების ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულება და შვილების პოზიციებთან მათი პოზიციების თანხვედრა/არათანხვედრა ერთ-ერთ ფაქტორია, რომელიც განსაზღვრავს ზრდასრული ადამიანის სამყაროს პოლიტიკური სურათის ცვლილების ტრაექტორიას და პოლიტიკური სისტემის მოთხოვნებთან მისი სამყაროს პოლიტიკური სურათის შეთანხმებულობას.

საკვანძო სიტყვები: სამყაროს პოლიტიკური სურათი, პოლიტიკური ქცევა, პოლიტიკური სოციალიზაცია, რესოციალიზაცია. ბიოგრაფიული მეთოდი.

პრობლემის დასაბუთება. პოლიტიკური სისტემის ტრანსფორმაციის პროცესების ფსიქოლოგიური კონტექსტის შესწავლა პოლიტიკის მეცნიერების აქტუალური პრობლემაა. ტრანსფორმაციის პროცესების ფსიქოლოგიური კონტექსტის კვლევათა უმეტესობისთვის დამახასიათებელია მოქალაქეთა პოლიტიკური სოციალიზაციის პროცესების კონსტატაცია. ამდენად, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ამ ცვლილებებს ტიპური და საყოველთაო უნივერსალური ხასიათი აქვთ. სამყაროს პოლიტიკური სურათის (შემდგომ ტექსტშია - სპს) ცვლილება ინდივიდუალური პროცესია, მისი მიმდინარეობა

ამა თუ იმ ასაკობრივი კოჰორტის ცალკეული სოციალური ჯგუფების წარმომადგენლებში ძალზე განსხვავებულია. კვლევები აჩვენებს, რომ ხშირად მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან პროცესის სიღრმე, ტემპები და ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ თუნდაც ერთი პოლიტიკური თაობის სპს-ს ცვლილებაზე. სპს-ს ცვლილებათა ტრაექტორიის დეტალური ანალიზით შესაძლებელია ფაქტორთა სისტემის აღწერა, რითაც მის სიღრმეს, ინტენსივობას და მიმართულობას განსაზღვრავენ.

მეთოდოლოგია და მეთოდები. კვლევის საფუძველია თეზისი, რომლის თანახმადაც ბავშვობის საკვანძო მოვლენები გავლენას ახდენენ პირველადი სოციალიზაციის პროცესში სამყაროს საბაზო სურათის ჩამოყალიბებაზე. (Истон Д., Денис Дж. 2001). შემდეგ, სპს-მ შესაძლოა, როგორც წესი, მასშტაბური სოციალურ-პოლიტიკური მოვლენების ან პროცესების ზეგავლენით, მოკლე დროში, კარდინალური ცვლილება განიცადოს. პირველ შემთხვევაში საქმე გვაქვს მეორეული პოლიტიკური სოციალიზაციის პროცესთან, რომელიც მეცნიერებაში ყოველმხრივ არის შესწავლილი, მეორე შემთხვევაში კი - რესოციალიზაციასთან, რომლის პოლიტიკურ-ფსიქოლოგიური ასპექტების შესწავლა დღესაც პასუხზე უფრო მეტად კითხვებს წარმოშობს. სახელდობრ, კითხვას: როგორ ახდენს გავლენას ხელისუფლებისადმი მშობლების დამოკიდებულება მათი შვილების სპს-ს ცვლილებათა ტრაექტორიაზე.

პრობლემის შესწავლისადმი თვისებრივი მიდგომის არჩევა ორმა მთავარმა გარემოებამ განაპირობა. პირველი საკვლევი ფენომენის არსიდან გამომდინარეობს. სპს ცვლილება - რთული პროცესია, უწინარეს ყოვლისა ადამიანის შინაგან განცდებში ფიქსირდება და აისახება. ეს ფსიქოლოგიური გამოცდილება ინდივიდუალური და უნიკალურია. პოსტსაბჭოთა საქართველოში პოლიტიკური რესოციალიზაციის მასობრივი ხასიათის მიუხედავად, მისი აღწერა, რომელიც რაოდენობრივი მონაცემების ანალიზს ეყრდნობა, შეიძლება და უნდა შეივსოს სპს-ს ცვლილებების შიდა მექანიზმების შესწავლით. კვლევაში მონაცემთა შეკრების მეთოდად გამოყენებულია ბიოგრაფიული ინტერვიუ, რომლის შერჩევისას გათვალისწინებულია ორი ძირითადი თეორიული პოსტულატი. პირველი, თითოეულ ადამიანს აქვს ყოველდღიურ ცხოვრებაში ნარატივის აგების წესზე ინტუიტიური კომპეტენტურობა (მნიშვნელობა არა აქვს, თხრობა რაიმე კონკრეტულ შემთხვევას ეხება თუ მთლიანად ცხოვრებას). მეორე მნიშვნელოვანი პოსტულატი იმაში მდგომარეობს, რომ მთხრობელი თავისი ცხოვრების ისტორიას ისე გადმოსცემს, როგორც განიცადა ეს მოვლენები, ესე იგი ცხოვრებისეული გამოცდილება იმ რელევანტურობიდან გამომდინარე რედუცირდება, როგორიც აქვს თავად მთხრობელს. კვლევის ემპირიული საფუძველია 30-დან 79 წლამდე ასაკის რესპონდენტებთან ოცდაათი ბიოგრაფიული ინტერვიუს ტრანსკრიპტები. ემპირიული მასალა შეიკრიბა 2018 წელს (მაისი-ნოემბერი) ქ. თბილისსა და ქ. რუსთავში. ინტერვიუს შედარებითი ანალიზი ჩატარდა „მაქსიმალური“ კონტრასტის სტრატეგიის გამოყენებით.

საკვანძო ცნებების განსაზღვრა. განმარტებათა მრავალმნიშვნელობის გამო აუცილებელია კვლევის ძირითადი ცნებების განსაზღვრა. ასეთი ცნებაა „სამყაროს პოლიტიკური სურათი“ და მისი სტრუქტურა, „ადაპტაცია“ და „პოლიტიკური რესოციალიზაცია“. სამყაროს სურათი გარემო სინამდვილეზე წარმოდგენების და სახეების

სისტემაა, რომელიც სპეციფიკურია სხვადასხვა სტრატის, სოციალური ჯგუფის და თაობებისთვის. ადამიანი სამყაროს სურათის დახმარებით მოქმედებს, განსაზღვრავს ფასეულობების ორიენტაციებს, მორალს, ინტერესებს, იდეალებს, წარმოდგენებს ცხოვრების საზრისზე, ცხოვრებისეული სიტუაციის ინტერპრეტაციაზე, განსახიერდება სოციალურ ქცევაში. ის მართავს ადამიანის სოციალურ ქცევას, დაღს ამჩნევს ცნობიერებას, განსაზღვრავს ადამიანთა სოციალურ ქცევას. შესაბამისად, *სამყაროს პოლიტიკური სურათი (სპს)* - ხელისუფლებაზე, მის მექანიზმსა და კონფიგურაციაზე სახეების და წარმოდგენების სისტემაა. ამ სისტემას შეადგენს, უწინარეს ყოვლისა, წარმოდგენები ხელისუფლებაზე რეალურ პოლიტიკურ სისტემაში, პოლიტიკური სიმბოლოები, „მეგობრების“ და „მტრების“ სახეები და ა.შ. *პოლიტიკური რესოციალიზაცია* - პოლიტიკური სისტემის შეცვლილი ნორმების და ფასეულობების ინტერიორიზაციის პროცესი და შედეგია, რომელსაც მოსდევს პირველადი პოლიტიკური სოციალიზაციის პერიოდში ფორმირებული სპს-ს კარდინალური ცვლილება. *ადაპტაცია* - ახალი სოციოკულტურული გარემოს ათვისების პროცესია, რომელიც გულისხმობს ინტეგრაციას საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემაში, სუბიექტის კმაყოფილებას თავისი მატერიალური მდგომარეობით, ემოციური კომფორტის გრძნობას. [Richardson A. A. 1967]

სპს-ს ცვლილება ხდება ადამიანის ცოდნის და გამოცდილების დაგროვებასთან ერთად, ფაქტორების და ინსტიტუტების მთელი სისტემის ზეგავლენით. ეს ფაქტორებია: ბინადრობის ადგილი, ცხოვრების პირობები და პოლიტიკური კონტექსტი, პირადი ცხოვრების და ოჯახის ისტორიის ამბები, ხელისუფლებისადმი მიმართება, როგორც სპს-ს ღერძი. სპს-ს ცვლილებაზე გავლენას ახდენს ოჯახი, განათლების სისტემა, მასმედია, პროფესიული კოლექტივი, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, არმია, ეკლესია და სხვ. კვლევისას გამოყენებულია ტერმინი სპს-ს ცვლილების „ტრაექტორია“. ტრაექტორიაში იგულისხმება სამყაროს ინდივიდუალური პოლიტიკური სურათის ცვლილების მიმართულება, სიღრმე და დინამიკა. არსებობს ორი ძირითადი ტრაექტორია: ცხოვრებისეული გამოცდილების დაგროვებასთან ერთად თანდათანობითი, ევოლუციური ცვლილება (მეორეული სოციალიზაცია) და სპს-ს კარდინალური, დინამიური, „რევოლუციური“ ცვლილებები (პოლიტიკური რესოციალიზაცია). სპს-ს ცვლილებათა ტრაექტორია რამოდენიმე ფაქტორით და გარემოებით განისაზღვრება. კონკრეტული თაობა განიცდის ცხოვრებისეული კონტექსტის, ღრმა, ლოკალური და ინდივიდუალური მოვლენების, ცალკეული სოციალური ჯგუფისადმი მიკუთვნების, გენდერული ფაქტორების და სხვათა ზეგავლენას. კვლევაში ყურადღება გამახვილებული ხელისუფლებისადმი მშობლების დამოკიდებულების ზეგავლენით სპს-ს ცვლილების ტრაექტორიის შესწავლაზე.

სამყაროს პოლიტიკური სურათის ფორმირება პირველადი სოციალიზაციის პროცესში. სპს-ს ფორმირების კონტექსტს იძლევა ურთიერთობა ოჯახში. ხელისუფლების და პოლიტიკის ღიად განხილვა არცთუ ყველა საბჭოთა ოჯახში იყო მიღებული. „*მე არ მახსოვს მშობლებს პოლიტიკური საკითხები განეხილოთ*“ (მამაკაცი, 68 წლის). შესაძლოა ეს უკავშირდებოდეს არცთუ შორეულ ისტორიულ წარსულზე მეხსიერებას.

„მშობლები ნაკლებად ლაპარაკობდნენ პოლიტიკაზე, ეშინოდათ“ (მამაკაცი, 65 წლის). „მშობლები მასწავლებლები იყვნენ, ისინი სისტემას არ განიხილავდნენ, მათთვის ეს არ შეიძლებოდა. შემოდგომა ვივარაუდო, რომ ისინი უკმაყოფილოები იყვნენ“ (მამაკაცი, 75 წლის). იმ ოჯახებში სადაც პოლიტიკაზე ღიად საუბრობდნენ, მშობლებს ხელისუფლების მოწონების ან დაწუნების უკიდურესი პოზიციები ეკავათ. „მშობლები, ორივე, დაბადებულნი იყვნენ ჯერ კიდევ პირველ მსოფლიო ომამდე, ხელისუფლებას ძალზე კრიტიკულად ეკიდებოდნენ. უფროსები პოლიტიკურ ამბებს აქტიურად განიხილავდნენ შინ, ახლო მეგობრების წრეში, სამზარეულოში. იყო შიში. ჩვენ, ბავშვებს, გვეუბნებოდნენ, რომ ამ საუბარზე არავისთვის გვეთქვა“ (ქალი, 79 წლის). ოჯახში „სხვაგვარად აზროვნება დაუშვებელი იყო, ცხოვრობდნენ მრწამსით მომავალზე, პარტიაზე, სტალინზე, როგორც ხალხთა მამაზე“ (ქალი, 76 წლის). საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ხდომილებებიდან რესპონდენტები უწინარესად იხსენებენ დღესასწაულებს (7 ნოემბერი, 1 და 9 მაისი) და არჩევენ. „ეს იყო დღესასწაული და შესაბამისად განწყობაც - სადღესასწაულო იყო. ყველგან უკრავდა მუსიკა, შენობებზე - ტრანსპარანტები“ (ქალი, 75 წლის), „მახსოვს არჩევნები და დემონსტრაციები - საერთო სახალხო დღესასწაულის და მთელი საბჭოთა ხალხის ერთიანობის შეგრძნება“ (მამაკაცი, 67 წლის).

ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულება - სპს-ს ერთ-ერთი საკვანძო კომპონენტი - სხვადასხვა ფაქტორების თავისებური შემაჯამებელი ვექტორია: „მე ხელისუფლებას ვეკიდებოდი ნეიტრალურ-დადებითად. რა იყო ჩემთვის ხელისუფლება ბავშვობაში? ომის წლებშიც კი არაფრის გვეშინოდა. არა, მთლიანობაში ხელისუფლებას ცუდი არაფერი გაუკეთებია. დასასვენებელ სახლში 7 მანეთად და 10 კაპიკად მივემგზავრებოდი. განათლება იყო უმაღლეს დონეზე. ხალხი იყო მკითხველი - წიგნებისთვის რიგში დგებოდნენ. ასე რომ, საბჭოთა ხელისუფლებას ტყუილად აძაგებენ“ (ქალი, 79 წლის). „შენ ცხოვრობ საუკეთესო ქვეყანაში, სადაც არ არის სიღარიბე და განუკურნებელი დაავადებაც კი - დროის საკითხია! ხელისუფლებას პატივისცემით უნდა მოეკიდო - ამიტომაც არის ხელისუფლება, მას ჩემთვის ცუდი არაფერი გაუკეთებია, მაჭმევდა, მაცმევდა, განათლება მომცა“ (ქალი, 70 წლის).

სპს განსაზღვრავს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ქცევას და ადამიანის მოქმედებას. მაგალითად, ხელისუფლებისადმი „ნეიტრალურ-დადებითი“ დამოკიდებულება კონფორმულ-პრაგმატულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მონაწილეობას აყალიბებდა. „მე საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა საფეხური გავიარე: ოქტომბრელობიდან პარტიამდე. ვიყავი აქტიური კომკავშირელი. აი, პარტიაში კი კარიერისთვის შევედი“ (ქალი, 69 წლის). „სამსახურში კომკავშირის კომიტეტის წევრი ვიყავი, მახსოვს, იმიტომ, რომ ეს იყო მაშინვე ინსტიტუტის შემდეგ და ამ თანამდებობით ვიხიერე: კულტმა-სობრივი სექტორი ჩამაბარეს - ბილეთების განაწილება, შემოქმედებითი საღამოების ორგანიზაცია... რატომ ვმონაწილეობდი? საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობა არავის სურდა, აი მე კი ყოველთვის მირჩევდნენ. მე პროფკავშირებში მომწონდა, რადგან ის ბევრ დამატებით შესაძლებლობას იძლეოდა“ (ქალი, 60 წლის). „მომწონდა კოლექტივში ყოფნა, თანატოლებთან ურთიერთობა, საზოგადოებისთვის სასარგებლოს კეთება“ (ქალი, 55 წლის). „ვმონაწილეობდი იმიტომ, რომ ყველა ასე აკეთებდა, თანაც ეს

პრესტიჟულიც იყო და დამატებით შესაძლებლობას იძლეოდა“ (ქალი, 52 წლის). „რატომ ვიღებდი მონაწილეობას? იმიტომ, რომ, ახალგაზრდები ვიყავით, ურთიერთობა გვინდოდა, რომანტიკა - ბევრი რამ სავალდებულო იყო, არც კი ვუფიქრებოდით, გვინდოდა ეს თუ არა - საჭიროა, მაშასადამე საჭიროა“ (ქალი, 70 წლის).

სპ-ს ჩამოყალიბებისთვის ინფორმაციის წყაროა მასმედია. უფროსი თაობის წარმომადგენლები უფრო ხშირად იხსენებენ რადიოს და გაზეთებს. ბევრს დაამახსოვრდა ტელევიზორის კოლექტური ყურება 1960-იანი წლების დამლევს. „ჩვენ ტელევიზორის საყურებლად მეზობლებთან დავდიოდით“ (ქალი, 73 წლის). მთელი მასმედია საბჭოთა ადამიანის ერთიანი, მთლიანი და არაწინააღმდეგობრივი სამყაროს სურათის შექმნისთვის მუშაობდა. თუმცა ამ კედელში ჩნდებოდა „ნაპრალეზიც“, საიდანაც ალტერნატიული ინფორმაცია შემოდის. ამ მხრივ ყველაზე მოწყვლადი რადიო აღმოჩნდა. ბევრ ინტერვიუში ახსენებენ „ხმების“ მოსმენის გამოცდილებას. „15 წლის ვიყავი როცა შემთხვევით რადიოში ამერიკული ტალღა დავიჭირე“ (მამაკაცი, 67 წლის). „ღამ-ღამობით ამერიკის ტალღებს ვიჭერდით, ვუსმენდით ბი-ბი-სის. მაგრამ დასავლეთი უცხო და ბოროტ რაიმედ წარმოგვედგინა“ (მამაკაცი, 73 წლის). „მამა ხშირად უსმენდა რადიოს დილით ადრე, საათის ხუთზე, ამ დროს არ ახშობდნენ „ამერიკის ხმას“ და ბი-ბი-სის“ (ქალი, 58 წლის). „ბეჭდურ გამოცემებზე, რომლებშიც თუნდაც რაიმე მინიშნება თუ იყო ოპოზიციურობაზე, საზოგადოებაში ძალზე დიდი მოთხოვნა იყო: რომელიმე „საკავშირო“ ან ადგილობრივ ჟურნალში ხელისუფლების კრიტიკა თუ გაიპარებოდა, ყველა ცდილობდა ნომრების შოვნას“ (ქალი, 60 წლის). პრაქტიკულად ყველა რეპონდენტი ლაპარაკობდა, ერთი მხრივ, პერიოდულ გამოცემებზე მასობრივი სავალდებულო ხელმოწერების შესახებ, მეორე მხრივ, პრესის, როგორც ინფორმაციის წყაროზე.

სპს-ს ფორმირების სხვა წყარო იყო განათლების სისტემა. მას უკავშირდება ორი განმეორებადი სიუჟეტი: პოლიტინფორმაცია და მოწვეული ლექტორები. „მახსენდება სკოლაში პოლიტინფორმაციის გაკვეთილები. მოდიოდნენ ლექტორები (მაშინ ეს მოდაში იყო) და მოგვითხრობდნენ პოლიტიკურ მოვლენებზე“ (ქალი, 58 წლის). სტუდენტური წლების შესახებ მოგონებებში რესპონდენტები იხსენებდნენ იმავე პოლიტინფორმაციებს, ლექტორებს და პარტიული დოკუმენტების სავალდებულო კითხვებს. „უმაღლეს სასწავლებლებში ასწავლიდნენ ყრილობების მასალებს“ (ქალი, 41 წლის). სპს-ს შექმნაში მონაწილეობდნენ თანატოლებიც, რომლებიც ურთიერთობდნენ სკოლაში, უმაღლეს სასწავლებელში, ეზოში. უფროსი და საშუალო ასაკის რესპონდენტები ასევე აღნიშნავენ ხელოვნების სხვადასხვა დარგის როლს სპს-ს ფორმირებაში. „მუსიკა, კინო და თეატრი ნათლად წარმოაჩენდნენ პარტიულ ცხოვრებას, იმას თუ როგორ უნდა ცხოვრობდეს ყოველი საბჭოთა ადამიანი“ (მამაკაცი, 58 წლის). მამაკაცისთვის მნიშვნელოვანი გამოცდილება იყო არმიაში სამსახური. „ბევრი ახალი ცოდნა არმიაში შევიძინე. იქ „ზამპოლიტი“ პოლიტინფორმაციას გვიკითხავდა. მე ლენინური ჩათვლის წარჩინებულიც კი ვიყავი“ (მამაკაცი, 60 წლის).

ცვლილებების დასაწყისი. სპს - დინამიური ფენომენია. მასშტაბური სოციალურ-პოლიტიკური ხდომილებები განაპირობებენ მის ცვლილებებს. ამ ცვლილებების სიღრმე დამოკიდებულია ასევე მიმდინარე ხდომილებებში ადამიანის ან მისი ახლობლების

პირადი ჩართულობის მასშტაბებზე. მაგალითად, ერთ-ერთი რესპონდენტი ქალისთვის მნიშვნელოვანი მოვლენა, რომელმაც სპს-ს ცვლილება განაპირობა, იყო 1956 წლის მარტის ამბები (ქალი, 78 წლის). ახლობლების მიმართ იმედგაცრუებამ ასევე აიძულა დაფიქრებულიყო იმაზე თუ რას უშვრება სისტემა ადამიანებს: „დაახლოებით 1973 წელს მიაშვეს, რომ ნაცნობი სუკ-ში გამოიძახეს, იმიტომ, რომ ის მახლობელი ადამიანების კამპანიაში იჯდა, სადაც პოლიტიკურ ანგდოტებს ყვებოდნენ... შოკში ვიყავი, თავისიანებმა რომ ჩაუშვეს...“ (ქალი, 66 წლის).

სპს-ს ცვლილებასთან დაკავშირებული სუბიექტური განცდების სიმწვავე, შეიძლება დამოკიდებული იყოს გარდაქმნებისათვის ადამიანის მზაობაზე. სავარაუდოა, რომ ნეგატიური პოლიტიკური მხარდაჭერა სპს-ს ტრაექტორიის და პოლიტიკური სისტემის მოთხოვნებთან პიროვნული ცვლილებების შეთანხმებას იწვევს. პოზიტიური პოლიტიკური მხარდაჭერა ანდა ხდომილების მოულოდნელობა, რამაც სპს-ს ცვლილება განაპირობა, აძლიერებს სტრესს და აძნელებს შეცვლილ პოლიტიკურ სისტემასთან პიროვნების წარმოდგენების შეთანხმებას. ამის შედეგია პოლიტიკური ნიჰილიზმის და აბსცენტიზმის სიტუაცია.

თუ სპს-ში მნიშვნელოვანი პოლიტიკური პოტენციაა, მაშინ პოლიტიკური სინამდვილის ცვლილებებს ადამიანი ეიფორიის მდგომარეობამდე მიჰყავს: „ხელისუფლებაში გორბაჩოვის მოსვლას აღტაცებით შეხვდნენ. ის იყო პირველი, რომელმაც გასაგები, არასაკანცელარიო ენით დაიწყო ლაპარაკი“. (ქალი, 56 წლის). საკუთარი მოლოდინების (საჭირო ცვლილებების) რეალობასთან (ეს ცვლილებები მართლა ხდებოდა) შეთანხმებით დადებითი ემოციები საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აქტივობის კატალიზატორია. „დემოკრატია მთელი გულით მივიღე, საბჭოთა კავშირის დაშლას არ ვნანობ. თავიდან მიტინგებზე დავდიოდი, ყველაფერს ენთუზიაზმით აღვიქვამდი. მოგვიანებით მუხტი ჩაქრა, როცა გაძღების პრობლემები დადგა“ (ქალი, 60 წლის). სამყაროს სურათში ცვლილებებს ახალ ინფორმაციაზე მოთხოვნილების ზრდა მოსდევს: „ჩვენ ერთი ამოსუნთქვით ვკითხულობდით ახალ ლიტერატურას. ოჯახზე 5-6 ჟურნალს ვიწერდით ...“ (ქალი, 56 წლის). საკუთარი წარმოდგენების და პოლიტიკური რეალობის შეთანხმება მყისიერად არ დგება. ჯერ ხდება იმედგაცრუება პოლიტიკის მიმართ და პოლიტიკური სისტემისგან გაუცხოება. „მოგვიანებით მოვიდა იმედგაცრუება, რადგან მაღაზიაში გაქრა საქონელი, გაჩნდა ტალონები, რომლებიც ჩემში აღშფოთებას იწვევდა“ (ქალი, 60 წლის). „გკჩპ-ს* დროს შიში არ ყოფილა. ვფიქრობდით, ეს სადღაც შორს იყო. ჩვენ საკუთარი თავი პატარა ადამიანებად მიგვაჩნდა, ვისზედაც არც არაფერია დამოკიდებული, მოსკოვში თავად გადაჭრიდნენ...“ (ქალი, 58 წლის).

ბიოგრაფიული ინტერვიუების ტრანსკრიპტების ანალიზის საფუძველზე, ხელისუფლებისადმი მშობლების დამოკიდებულების ფაქტორის გავლენით, სპს-ს ცვლილების ოთხი ძირითადი ტრაექტორია განისაზღვრა. მათი აღწერა შესაძლებელია ოთხი ბიოგრაფიულ ქეისით. I ქეისია - პოლიტიკური რესოციალიზაცია (მკაცრი ვარიანტი) – (აკაკი, 68 წლის, ხელისუფლებისადმი ლოიალური, აღზრდილი ლოიალური

* ГКЧП- საგანგებო მდგომარეობის სახელმწიფო კომიტეტი

მშობლების მიერ), II ქეისია - პოლიტიკური რესოციალიზაცია (რბილი ვარიანტი) (ანა, 75 წლის, ხელისუფლებისადმი ლოიალური, აღზრდილი არალოიალური მშობლების მიერ). III ქეისი - მეორეული სოციალიზაცია (ბორისი, 57 წლის, ხელისუფლებისადმი არალოიალური, აღზრდილი არალოიალური მშობლების მიერ). IV ქეისია - მეორეული სოციალიზაცია (დავითი, 65 წლის, ხელისუფლებისადმი ლოიალურობის მიმიკრია, აღზრდილია ხელისუფლებისადმი არალოიალური მშობლების მიერ). ოცდაათი ბიოგრაფიული ინტერვიუს დიდი ნაწილი აჩვენებს პირველ ქეისში ასახულ ტრაექტორიას.

პირველი ქეისი. (აკაკი, 68 წლის) (ლოიალური მშობლები - ლოიალური შვილები - რესოციალიზაცია). სპს-ს ცვლილება მით უფრო მტკივნეულია, რაც უფრო დიდი ცვლილებების გაკეთება უწევს ადამიანს პოლიტიკურ ხედვებსა და ფასეულობებში. ამ თვალსაზრისით ნიშანდობლივი შემთხვევაა, როდესაც სპს-ს ცვლილებას განიცდის სისტემის ჭეშმარიტად დაჯერებული მხარდამჭერი, რომელიც მთელი მისი ცხოვრების განმავლობაში იზიარებდა მის ფასეულობებს და ასევე სისტემის დაჯერებული მხარდამჭერების მიერ იყო აღზრდილი. აკაკის სპს-ს ფორმირების პროცესი მისი თაობის წარმომადგენლებისთვის საკმაოდ ტიპური იყო. ახალგაზრდა კაცი ისეთ ოჯახში იზრდებოდა, რომელშიც ხელისუფლებას აღიარებდნენ და მთლიანად უჭერდნენ მხარს. ლოიალობას და პატრიოტულ გრძნობას შვილები ბავშვობიდანვე აკვირდებოდნენ და ითვისებდნენ. *“მახსოვს, 11 წლის ვიყავი მშობლები ფულის რეფორმაზე საუბრობდნენ. მანეთი დოლარზე ძვირი გახდა. ეს ძალზე კარგი რეფორმა იყო. კინოში წასვლა უფრო ხშირად შეიძლებოდა. მახსოვს, მშობლები ძალზე კმაყოფილები იყვნენ”*. „მთლიანობაში მშობლები ხელისუფლებით კმაყოფილები იყვნენ. მამა კომუნისტური შრომის დამკვერელი იყო, აქტიურად დადიოდა ადგილობრივ კრებებზე... რაც შეეხება დედას, მას ხელისუფლება, იდეოლოგია, მაინცდამაინც არ ანაღვლებდა. ის დიასახლისი იყო“. აკაკის ყველაზე ნათელი ბავშვობის შთაბეჭდილებებს მისი თანატოლების უმეტესობა იზიარებს: პირველ რიგში მას დაამახსოვრდა საბჭოთა დღესასწაულები: 1 მაისი, 7 ნოემბერი: *„ბევრი იაფი ნაყინი“*. აკაკის დამოკიდებულება ხელისუფლებისა და პოლიტიკისადმი შეიძლება დახასიათდეს, როგორც პარტიისა და სახელმწიფოს მეთაურების მიმართ ნეიტრალურ-დადებითი პოლიტიკური მხარდაჭერა განსაკუთრებული ეიფორიის გარეშე. სწორედ ასეთი დამოკიდებულება ჰქონდათ ხელისუფლებისადმი ამ ჯგუფის წარმომადგენლების უმეტესობას (ლოიალური მშობლები - ლოიალური შვილები). *„პოლიტიკა მაინცდამაინც არ მესმის. ... პოლიტიკურ ორგანიზაციაში შესვლა არ მინდოდა, მიმაჩნდა, რომ იქ ყველანი პირადი გამორჩენისთვის მიდიოდნენ“*. ზრდასრული ადამიანისთვის სპს-ს ცვლილება ძალზე მტკივნეული და ხანგრძლივი პროცესია. ცვლილებები აკაკის წარმოდგენებში დაიწყო „პერესტროიკის“ დროს. საზოგადოებაში მომხდარმა ცვლილებებმა მისი დაბნეულობა და შეშფოთება გამოიწვია: *„ადრე დარწმუნებული ვიყავი ყველაფერში, შემდეგ კი თითქოს რაღაცნაირ ქაოსში აღმოვჩნდი. ადამიანები მწარედ მოატყუეს, გააღატაკეს. სოციალური დაუცველობის გრძნობა, ყველაფრის მიმართ დიდი იმედგაცრუება დამეუფლა“*. სპს-ს „კორექციის“ პერიოდი, გარე ცვლილებების შიდა შინაარსთან შეთანხმება დაახლოებით 15 წელს იკავებს. სპს ტრაექტორიას თავისებურ „დაღს“ ამჩნევს რესპონდენტის

აპოლიტიკურობა: „თუ შემეკითხებიან: რა უფრო უკეთესი იყო დემოკრატი თუ კომუნისტი? ვუპასუხებ - არც ერთი, არც მეორე“.

მეორე ქეისი. (ანა, 75 წლის) (არალოიალური მშობლები - ლოიალური შვილები - რესოციალიზაცია). ანა მოგვითხრობს, რომ მშობლები ჯერ კიდევ პირველ მსოფლიო ომამდე დაიბადნენ, ისინი ძალზე კრიტიკულად ეკიდებოდნენ არსებულ ხელისუფლებას. რესპონდენტი იხსენებს ზრდასრულთა ოჯახურ წრეში პოლიტიკური ამბების აქტიურ განხილვას, რომელიც უფრო ფრთხილი იყო, თუმცა აუცილებლად კრიტიკულიც - ახლო სამეგობრო წრეში, „სამზარეულოში“. იმავდროულად, მშობლები იმარჩუნებდნენ ძლიერ შიშს, რომელიც სტალინური დროიდან შემორჩათ. შვილებს ეუბნებოდნენ, რომ ამ საუბრებზე თანატოლებთან სკოლაში არ ელაპარაკათ. ანა იხსენებს ადრეულ ასაკში პოლიტიკის მიმართ თავის ნეიტრალურ დამოკიდებულებას: „დამოკიდებულება პოლიტიკის მიმართ ნეიტრალური იყო, რადგან ოფიციალური აღფრთოვანებული პროპაგანდა („ძია ლენინი - ბავშვების მეგობარია“) ხელისუფლებით მშობლების უკმაყოფილებას ეფინებოდა.“ ხელისუფლების მიმართ მშობლების კრიტიკული დამოკიდებულების მიუხედავად ანა ბავშვობის და მოწიფულ ასაკში მისი ლოიალური მომხრე იყო: ბავშვების ცხოვრების პოლიტიზირება ნეგატიურ ემოციებს არ იწვევდა: ჰიმნის შესრულებაც კი მიღებული იყო ჩვეულებრივ რაიმედ: ანა ხელისუფლების კრიტიკას არ იწონებდა, ამ საკითხზე მშობლებთან ხშირად კამათობდა. ახსოვს, უფროსების წრეში ხშირად ყვებოდნენ პოლიტიკურ ანეგდოტებს. რაც მას დაუშვებლად მიაჩნდა, ამიტომაც ინტერვიუში მათ მოყოლაზე უარი თქვა. ანას სპს-ს ცვლილება ხდება თანდათანობით და იწყება პროვინციიდან დედაქალაქში გადასახლებით და უნივერსიტეტში მოწყობით. საურთიერთობო წრის შეცვლა, განათლების მიღება „კრემლში სტაგნირებადი სიტუაციის ფონზე“ ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებისადმი კრიტიკული შეფასება უყალიბდება. ანას სპს ძალზე უარყოფითი გახდა, ნეგატიურად აფასებს ყველა პოლიტიკურ მოვლენას, აღიზიანებს ლიდერების ცვლა, მათი „პოლიტიკური ცხოვრების ღიად ჩვენება“. იმედგაცრუების ხანგრძლივი პერიოდი პოლიტიკურ მოლოდინებში, რომლებიც უკავშირდებოდა ჯერ გორბაჩოვს, შემდეგ კი გამსახურდიას, შევარდნაძეს, სააკაშვილს, ბოლოს და ბოლოს ამჟამინდელი ეტაპით იცვლება, რასაც ანა თავად ასე ახასიათებს: „დღეს მე მშვიდად ვაფასებ პოლიტიკურ ამბებს და მაინტერესებს რაც ქვეყანასა და მსოფლიოში ხდება“. ანას ნარატივი წარმატებული (რბილი) პოლიტიკური რესოციალიზაციის ტრაექტორიის ილუსტრაციაა. აკაკისთან შედარებით, სპს-ს ცვლილებები, პირველ რიგში, ხელისუფლების აღქმა და მისდამი დამოკიდებულება, გაცილებით ადრე (ბრეჟნევის ეპოქის დასასრულს) დაიწყო და ამჟამად დასრულებულია. ანა დაუბრუნდა პოლიტიკური სისტემის მოთხოვნებთან თანხმობის და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აქტივობის მდგომარეობას.

მესამე ქეისი. (ბორისი, 57 წლის) არალოიალური მშობლები - არალოიალური შვილები - რესოციალიზაციის არარსებობა - მეორეული სოციალიზაცია). პოსტსაბჭოთა საზოგადოებაში რესოციალიზაცია მასობრივი მოვლენა იყო, მაგრამ აბსოლუტურად ყველას არ მოიცავდა. კრიტიკის და ხელისუფლების მიუღებლობის ატმოსფეროში

აღზრდას, როგორც წესი, მოსდევდა შვილებში ხელისუფლების მიმართ, როგორც მინიმუმი, ნეიტრალური და, მაქსიმუმ, კრიტიკული დამოკიდებულების ჩამოყალიბება. ბორისის სპს, განსხვავებით მისი თანატოლებისგან, არ იცვლებოდა. თუმცა თანამედროვეობის მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ხდომილებებს შორის ის იხსენებს „ვარდების რევოლუციას“ საქართველოში: „ვარდების რევოლუცია“ საქართველოში! ეს იყო ქართველი ხალხის წარმატებული ცდა „სოვკ“-ის დაღის მოსაშორებლად, რაც საზღვარგარეთელი მეგობრების დახმარებით განხორციელდა“.

მეოთხე ქეისი. (დავითი, 65 წლის) (არალოიალური მშობლები - ლოიალურობის მიმიკრია (შვილები) - რესოციალიზაციის არარსებობა - მეორეული სოციალიზაცია). დავითი აღიზარდა გლეხის ოჯახში. ბავშვობის ნათელ მოგონებად ექცა ხრუმჭოვის „სიმინდის პოლიტიკა“. ხრუმჭოვის რეფორმებს ის იხსენებს როგორც უაზრო ცვლილებების რიგს, რომელსაც მხოლოდ ბიუროკრატიული აპარატის ზრდა მოჰყვა. დავითმა პიონერულ-კომკავშირული ორგანიზაციის ყველა საფეხური გაირა. მოგვიანებით კი *„კარიერულ კიბეზე ასასვლელად, პარტიის წევრი გახდა - ... იმ დროში ეს აუცილებელი იყო ... მე კომუნისტი ვიყავი არა რწმენით, არამედ „იძულებით“*. ბრეჟნევის პერიოდში ხელისუფლებისადმი ცინიკური დამოკიდებულება იყო. ხელისუფლებისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება „პერესტროიკის“ პერიოდში არ იცვლება: *„გორბაჩოვისეულმა ხელმძღვანელობამ დასავლეთის მხარდაჭერის მოსაპოვებლად და მომავალი კრიზისის თავიდან აცილების მიზნით რეფორმატორული ფართი-ფურთი წამოიწყო. მაგრამ, ყველაფერი როდი აღმოჩნდა საბჭოთა საზოგადოების „ყოვლად ძლიერი ხელისუფლების ხელში. სწორედ გორბაჩოვის რეფორმატორულმა საქმიანობამ შეუწყო ხელი კრიზისის გაჩაღებას, მის გამო პოტენციური კრიზისი რეალური გახდა“*. მოსახლეობის უმეტესობასთან ერთად დავითიც ფიზიკური გადარჩენის აუცილებლობის წინაშე დადგა, არსებობისთვის ბრძოლის წლებმა ჩამოუყალიბა რწმენა, რომ *„კომუნიზმის დროს (მისდამი ნეგატიური დამოკიდებულების მიუხედავად) ხვალინდელი დღის მიმართ რაღაც რწმენა მაინც იყო“*. არსებული ხელისუფლების მიმართ დამოკიდებულებაში რჩება ნეგატივის მნიშვნელოვანი წილი და კრიტიკა. დავითის ისტორია პოლიტიკური სოციალიზაციის გარეშე ცხოვრებისეული ტრექტორიის დემონსტრირებაა, რესპონდენტს არაერთხელ მოუწია სოციალურ-ეკონომიკური ადაპტაციის სირთულეები განეცადა, რომლებმაც მხოლოდღა განამტკიცეს ბავშვობაში ჩამოყალიბებული ხელისუფლებისადმი მისი საბაზო დამოკიდებულება.

დასკვნა. ინდივიდუალური ბიოგრაფიების ანალიზით ირკვევა შვილების სამყაროს პოლიტიკური სურათის ცვლილების ტრექტორიაზე ხელისუფლებისადმი მშობლების დამოკიდებულების ზეგავლენა. შვილების და მშობლების ხელისუფლებისადმი ლოიალური დამოკიდებულების თანხვედრა აძლიერებს ხელისუფლების პოლიტიკურ მხარდაჭერას და ამწვავებს სპს-ს ცვლილების პროცესს (რომლის ცენტრშიც იმყოფება სწორედ დამოკიდებულება ხელისუფლების მიმართ) და უაღრესად მტკივნეულს ხდის.

ლიტერატურა:

- Fein M. (1990). *Role Change: A Resocialization Perspective*. New York: Praeger.
- Richardson A. A (1967). *Theory and a Method for Psychological Study of Assimilation* // *International Migration Review*. N 1.
- Белановский С. А. (1998). Индивидуальное глубинное интервью. М.
- Истон Д., Денис Дж. (2001). Дети в политической системе: основа политической законности // *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 18 «Социология и политология»*. № 3.

Generations: Attitude to the Government and Shaping the World's Political Picture

Kareli Teimuraz

Research Institute for Political Science,
Ilia State University

Abstract. The article deals with the results of the adult world's political changes picture. Based on the biographical interviews it describes the process of forming the world's political picture in the period of the primary socialization of adulthood. The analysis of individual biographies allows us to understand the impact of parental attitudes on the changing of the children's political world view. Similar loyalty to the government of children and parents reinforces political support toward the government, and the process of changing the political picture of the world (at the center of the attitude toward the government) is becoming increasingly acute and painful. The unloyal "upbringing" that a person receives from his/her parents during his/her childhood, even if the system has been able to develop political support, has greatly facilitated the process of re-socialization, does not allow the trauma of "exclusion" from an individual's social and political life. If parents develop a negative attitude toward the authorities to the younger generation, children will undergo socio-political adaptation processes and secondary political socialization in the context of social change, but the political picture of their world (primarily the attitude towards the government) will not change significantly. The article concludes that attitudes of children toward authority and having the same or different positions with the parents is one of the factors that determine the way of adults' world political image changes and the degree of political world agreement with the demands of the political system.

Keywords: political attitudes, political behavior, primary political socialization, resocialization, biographical method.

1406 მარკეტინგი

კრიზისული სიტუაციის მენეჯმენტი მარკეტინგში

ლაზიაშვილი ლევან

სასწავლო უნივერსიტეტი „გეომედი“

აბსტრაქტი. თანამედროვე ეტაპზე პრიორიტეტული მნიშვნელობა ენიჭება საბაზრო სიტუაციის მართვას. სტატიის მიზანია ანტიკრიზისული ღონისძიებების გადმოცემა მარკეტინგის სფეროში. კომპანიის მენეჯმენტი საბაზრო რეალიებიდან გამომდინარე ღებულობს მმართველობით გადაწყვეტილებებს. სამეცნიერო სტატიაში წარმოდგენილია ანტიკრიზისული ასპექტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მარკეტინგის ეფექტიანობას: სამომხმარებლო გამოცდილება, ოპერაციული მენეჯმენტი, საკადრო მართვა, ბიზნესის ორგანიზაცია. საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით კვლევის შედეგად შემუშავებული იქნა მარკეტინგის სოციალურ-სამეწარმეო ინტერესის მოდელი. სტატიაში განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი მარკეტინგის მენეჯმენტის სფეროში ძველი და ახალი მიდგომების შედარებით დახასიათებას. ბაზრის შესწავლის გათვალისწინებით სამეცნიერო სტატიაში გადმოცემულია შიდა და საგარეო ორიენტაციების კრებებითი ცხრილი ცალკეული მახასიათებლების გათვალისწინებით. ანტიკრიზისული მარკეტინგის ფილოსოფია გულისხმობს კომპანიის მხრიდან „უპირატესობის ნაკვალევის“ მოდელის განხორციელებას და ცოდნაზე დაფუძნებული ორგანიზაციის შექმნას. დასკვნის სახით სტატიის კონტექსტი მოიცავს იმ მარკეტინგულ კითხვარს მარკეტინგის აუდიტის სფეროში, რომლებზეც პასუხების გათვალისწინება იქნება მამოძრავებელი ძალა იმისა, რომ აცილებული იქნება საბაზრო საფრთხეები და განხორციელებული იქნება შესაძლებლობების რეალიზაცია.

საკვანძო სიტყვები: სამომხმარებლო ფასეულობა. სოციალურ-სამეწარმეო ინტერესი. ანალიტიკური სეგმენტი. საბაზრო ოპცია. საგარეო ადაპტაცია. სტრატეგიული ფოკუსი. მარკეტინგის ფილოსოფია.

მარკეტინგის მენეჯმენტის სფეროში კრიზისის პროვოცირებას იწვევს მომხმარებლის ლოიალობის დაკარგვა, არასწორი პოზიციონირება მომხმარებლის ცნობიერებაში, ბაზრის კვლევის შედეგების იგნორირება და არასწორი მარკეტინგის კომპლექსის ღონისძიებების განხორციელება. ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს წარმოებასა და მარკეტინგს შორის კავშირის ოპტიმიზაციას, რათა თავიდან იქნეს აცილებული „სრულყოფილების მახე“. ანტიკრიზისული მარკეტინგი ფოკუსირებული უნდა იყოს საბაზრო ადაპტაციაზე და ბრენდის ეფექტურ „მიგრაციაზე“, რაც თავის მხრივ მოიცავს „უპირატესობის ნაკვალევის“ ფილოსოფიას. მარკეტინგის ფილოსოფია აქცენტირებულია სამომხმარებლო ინტერესის აღქმაზე, სამომხმარებლო ბაზრის განსაზღვრაზე, მყიდველის პოზიციიდან აზროვნებაზე და გრძელვადიანი გარიგების უზრუნველყოფაზე. ბაზრის არსებობის პირობებიდან შიძლება დასახელებული ინეს: კონკურენცია და მყიდველის ბაზარი, ხოლო ბაზრის გაფართოების პირობებიდან –

გრძელვადიანი მოტივაცია და საქმიანი რეპუტაცია.

ბიზნეს-პროცესების ანტიკრიზისულმა მენეჯმენტმა უნდა მოიცვას შემდეგი პროცესული კომპონენტები:

სამომხმარებლო გამოცდილება	მომხმარებელთა სეგმენტაცია ბიზნესის ანალიტიკის საფუძველზე. ლატენტური მოთხოვნილების გამოვლენა. მომხმარებლის კოგნიტიური სივრცის მართვა. ეფექტური პოზიციონირება და მომხმარებელთან შეხების წერტილის მართვა.
ოპერაციული მენეჯმენტი	ფასეულობის მიწოდების ჯაჭვის განვითარება. სინერგიული ეფექტის უზრუნველყოფა. მმართველობითი გადაწყვეტილებების დიგიტალიზაცია. პროცესების ტრანსპარენტობა ოპერაციულ საქმიანობაში. რესურსული სივრცის მენეჯმენტი და ბიზნეს- პარტნიორობის უზრუნველყოფა.
საკადრო მართვა	გლობალური დონის მენეჯმენტის მომზადება. კომპეტენციების და კადრების გლობალური როტაცია. კომუნიკაციის ეფექტიანობა. ცოდნის ტრანსფერი – გეოცენტრიზმის პრინციპის უზრუნველყოფა.
ბიზნესის ორგანიზაცია	ორგანიზაციული საზღვრების გაფართოება. უფლებამოსილების განაწილება ბიზნეს-სტრუქტურებს შორის. ინტეგრაციული პროცესების განვითარება.

ანტიკრიზისული პოლიტიკის ეფექტურ წარმართვაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს „ადამიანური კაპიტალი“, რომელზე დაყრდნობითაც მარკეტინგის სამსახურის პერსონალი უნდა ფლობდეს შემდეგ კრიტერიუმებს: მიზნის ფორმულირების შესაძლებლობა (პრიორიტეტების დადგენა, დავალებათა ფიქსაცია და მიმართულების ოპტიმიზაცია); პირადი ორგანიზება (დროის მართვა და რაციონალიზაცია, ბაზარზე კონცენტრირება); უნარები (ადაპტაცია გარემოში, კომუნიკაცია, გუნდური მუშაობა, კრიზისული სიტუაციის მართვა).

ანტიკრიზისულ მარკეტინგში პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს შემდეგი

ლონისძიებების გატარებას მითითებული სფეროების მიხედვით:

1. მომხმარებელთა იდეების აკუმულირება სამომხმარებლო ბრენდის შექმნის მიზნით, რაც განაპირობებს თანაფარდობას სამომხმარებლო და აქციონერულ ფასეულობებს შორის. კომპანიისთვის მნიშვნელოვანია მომხმარებლის პროფილის შექმნა, რაც თავის მხრის, უზრუნველყოფს კომპანიის იდენტობას.
2. ოპტიმალური კავშირის დამყარება მომხმარებლის მოლოდინსა და მომსახურების ეფექტურ აღქმას (საგარეო კომუნიკაციას) შორის.
3. ხარისხის მართვის გამოყენება უზრუნველყოფს გრძელვადიანი კონკურენტული უპირატესობის მიღწევას.
4. სტრატეგიული პარტნიორობა (პარტნიორული ძალისხმევის კონსოლიდაცია) [Grant.50].

აღნიშნული პრიორიტეტების საფუძველზე შესაძლებელია შემუშავებული იქნეს კომპანიის მარკეტინგის ხედვა – სოციალურ-სამეწარმეო ინტერესის მოდელი, რომლის თანახმად, სეგმენტის კვლევა უზრუნველყოფს სამომხმარებლო ფასეულობის შექმნას, საბაზრო ოპციის რეალიზაციაზე დაყრდნობით კომპანია ფოკუსირებულია მომხმარებლის მოზიდვაზე და მომგებიანობაზე. ეს დესკრიპტორები შესაბამისად უზრუნველყოფენ ორგანიზაციულ ზრდასა და აქციონერულ ფასეულობას. მაქსიმალური სამომხმარებლო და აქციონერული ფასეულობის პირობებში კომპანია მიზნად ისახავს გრძელვადიან პოზიციონირებასა და საბაზრო წინადადების სრულყოფას. კომპანიამ საბაზრო საფრთხის აცილების მიზნით მნიშვნელოვანია, რომ სტრატეგიული ფოკუსი მიმართოს გაყიდვის გადიდებას და არა მოგების გადიდებას. გაყიდვის გადიდება მოიცავს ისეთ მიმართულებებს, როგორიცაა: მომხმარებლის გადმოხიზვა, მოხმარების ინტენსივობა და მიზნობრივ აუდიტორიასთან პარტნიორული ურთიერთობის შენარჩუნება. აღნიშნული ფოკუსისგან განსხვავებით, მოგების გადიდებაში აკუმულირებულია ისეთი მიმართულებები, როგორიცაა: ინვესტიციის უკუგება, აქტივის გამოყენება, ხარჯების შემცირება და ფასის ზრდა. თუ მოვახდენთ აღნიშნული ორიენტირების შედარებით დახასიათებას, დავინახავთ, რომ გაყიდვის გადიდების ფოკუსში კომპანიის მარკეტოლოგთა გუნდი ორიენტირებულია იმაზე, რომ სამომხმარებლო ჯგუფს შეეძლოს აზროვნება და საკუთარი შეხედულებების ინტერპრეტაცია, რაც მეტყველებს შესაბამისად, მის პრაგმატულ და არა პროგრამირებულ როლზე.

ანტიკრიზისული მარკეტინგის წარმართვისას კომპანიის ფოკუს-ჯგუფი ვალდებულია გამოიყენოს შემდეგი კითხვარი, რომელიც კონტექსტურად უკავშირდება მარკეტინგის აუდიტის სფეროს:[Черчилль.45].

დამუშავებულია თუ არა მარკეტინგის კომპლექსის პროგრამა?

ეფექტურია თუ არა იმიჯის ღონისძიება და საფასო პროგრამა?

რა გავლენას ახდენს სოციალურ-პოლიტიკური ტენდენციები კომპანიის შესაძლებლობებზე?

აქვს თუ არა კომპანიას მკაფიოდ ფორმულირებული საბაზრო ორიენტაცია?

პასუხობს თუ არა კომპანიის მიზნები მისი განვითარების შესაძლებლობებს?

რა გავლენას ახდენს სეგმენტის ზრდის ტემპი და საბაზრო რეალიები კომპანიის მენეჯმენტზე?

ცხრილი. მარკეტინგის მენეჯმენტში ძველი და ახალი მიდგომების შედარებითი დახასიათება.

ძველი მიდგომა	ახალი მიდგომა
შიდა ორიენტაცია	საგარეო ორიენტაცია
სტატუს-ქვოს შენარჩუნება	ცვლილების მართვა
შიდა ინტეგრაცია (კომპანია)	საგარეო ადაპტაცია (ბაზარი)
ინტუიციური სეგმენტი	ანალიტიკური სეგმენტი
ფართო მიმზიდველობა	მიზანმიმართული გზავნილი
პასიური აუდიტორია	აქტიური აუდიტორია
იზოლაცია და იმიტაცია	ინტეგრაცია და ინოვაცია
ცვლილება ასოცირდება პრობლემასთან	ცვლილება ასოცირდება ხელსაყრელ შესაძლებლობასთან
სტაბილური ბაზარი	დინამიური ბაზარი
იერარქიაზე დაფუძნებული ორგანიზაცია	ცოდნაზე დაფუძნებული ორგანიზაცია
კონკურენციის კვლევა ფირმის დონეზე	კონკურენციის კვლევა ბრენდისა და სეგმენტის დონეზე
წესზე ორიენტაცია	ფასეულობაზე ორიენტაცია

ცხრილი. საბაზრო ორიენტაციების შედარებითი დახასიათება.

მახასიათებლები	შიდა ორიენტაცია	საგარეო ორიენტაცია
ფოკუსი	პროდუქტი	ბაზარი
ნოუ-ჰაუ	ინფრასტრუქტურა	ადამიანური კაპიტალი
პროცესის პრიორიტეტი	მოგება ეფექტიანობა	მოქნილობა მყიდველის კმაყოფილება
გარიგების ტიპი	მოკლევადიანი გარიგება	გრძელვადიანი გარიგება
ორგანიზაციული ფილოსოფია	ბიუროკრატიზმი	ადაპტური

ლიტერატურა:

1. კოტლერი ფ., კელერი გ.(2015)– მარკეტინგის მენეჯმენტი. თბილისი. თ.ს.უ.
2. Робинсон Р. (2012) – стратегический менеджмент. М.Питер.
3. Черчилль Г. (2015) – маркетинговые исследования. М. Питер.
4. Шонесси Д. (2012) – конкурентный маркетинг. М. Питер.
5. Grant G. (2010) – modern strategic analysis. “Williams”.

Crisis Management in Marketing

Lazviashvili Levan

Teaching University "Geomedi"

Abstract. In the modern stage, priority is given to the management of the market situation. The purpose of this article is to present anti-crisis measures in the field of marketing. Company management takes decisions based on market realities. The scientific article presents anti-crisis aspects that ensure the effectiveness of marketing: customer experience, operational management, human resources management, business organization. Based on international experience, the research has developed a model of socio-entrepreneurial interest in marketing. This article focuses on the relative characterization of old and new approaches in marketing management. Considering the market study, the scientific article presents a summarizing table of the internal and external orientations taking into account certain characteristics. The philosophy of anti-crisis marketing involves the implementation of a "footprint" model by a company and the creation of a knowledge-based organization. In conclusion, the context of the article includes marketing questionnaires in the field of marketing auditing that will be the driving force behind market threats to be avoided and opportunities realized.

Keywords: consumer value. Socio-entrepreneurial interest. Analytical segment. Market Option. External adaptation. Strategic focus. Marketing philosophy.

გამომცემლობა „საჩინო“
თბილისი ც. დადიანის 100.
დირექტორი: ნოდარ ყველაიძე
ტელ: 593 99 34 88
E-mail: sachino64@mail.ru